

LYHYT JOHDATUS
KIINAN HISTORIAAN

Lauri Paltemaa

LYHYT JOHDATUS
KIINAN HISTORIAAN

Itä-Aasian tutkimus- ja koulutuskeskus,
Turun yliopisto
2018

Turun yliopiston Itä-Aasian tutkimus- ja koulutuskeskuksen julkaisu
Studies on Contemporary East Asia 1.2018

Copyright © 2018 Kirjoittaja ja Turun yliopiston Itä-Aasian tutkimus- ja koulutuskeskus

Kuvien julkaisuoikeuksien haltija mainittu kunkin kuvan yhteydessä.

Itä-Aasian tutkimus- ja koulutuskeskus
20014 Turun yliopisto
aasia.utu.fi

Kannen suunnittelu: Dog Design
Kannen kiinalaisten merkkien suunnittelu: Yang Fen
Taitto: Annamari Konttinen

ISBN 978-951-29-7157-2
ISSN 1799-8425
Painosalama Oy, Turku 2018

Sisällysluettelo

ALKUSANAT	7
JOHDANTO	9
一	
ALKUMYYTTI JA ESIHISTORIALLINEN AIKA <i>n. 500 000–n. 1000 eaa.</i>	16
二	
HISTORIALLISEN KAUDEN ALKU JA ZHOU -VALTIO <i>n. 1000–221 eaa.</i>	31
三	
KEISARIAIKA ALKAA: QIN- JA HAN-DYNASTIA <i>221 eaa.–220 jaa.</i>	50
四	
KIINAN KESKIAIKA – HAJAANNUKSEN KAUSI <i>m. 220–581</i>	85
五	
KIINA YHDISTYY JÄLLEEN: SUI- JA TANG-DYNASTIAT <i>m. 581–907</i>	100
六	
SONG-DYNASTIA <i>m. 907–1270</i>	125

七

MONGOLIEN ALLA: YUAN-DYNASTIA
m. 1271–1368

145

八

MING-DYNASTIA
m. 1368–1644

152

九

QING – VIIMEINEN DYNASTIA
m. 1644–1911

169

十

TASAVALTA
m. 1911–1949

215

十一

KANSANTASAVALTA
m. 1949–

235

LOPPUSANAT

259

LÄHTEET

263

HAKEMISTO

270

ALKUSANAT

Tämä kirja on syntynyt tarpeesta kirjoittaa suomenkielinen oppikirja Kiinan historian peruskurssille yliopistoon. Kirja on kirjoitettu yleistajuisesti, joten siitä on hyötyä jokaiselle, joka haluaa tutustua tämän kiehtovan jätiläisvaltion menneisyyteen ja kulttuuriin. Lähdepohjana on käytetty pääosin uusinta Kiinan historiasta saatavilla olevaa länsimaista tutkimuskirjallisuutta. Nimensä mukaisesti kirja on kuitenkin vain lyhyt johdanto erittäin laajaan aiheeseen, ja sen tarkoitus on lähinnä herättää lukijoissaan halu perehtyä tarkemmin Kiinan rikkaaseen historiaan, joka monella tapaa on avain myös maan nykypäivän ymmärtämiseen. Kiinalaisen sanonnan mukaisesti meidän on ”opittava vanhasta, jotta voimme ymmärtää nykyisyyttä” (温故而知新; *pinyin*: wen gu er zhi xin). Lisäksi on hyvä muistaa, että kiinalaiset arvostavat niitä, jotka tuntevat Kiinan historiaa ja osoittavat siten kiinnostusta heihin ja heidän kulttuuriinsa. Tieto avaa ovia ja luo yhteyksiä.

Haluan kiittää äitiäni FL Riitta Paltemaata kirjan käsikirjoituksen kielenhuollosta, VTL Annamari Konttista kirjan oikoluvusta ja taittamisesta ja VTM Silja Kevaa muusta toimitustyöstä. Veljeni Pekka Paltemaa on vastannut karttojen laatimisesta, mistä erityinen kiitos hänelle. Kaikki kirjassa olevat kirjoitus- ja asiavirheet ovat kuitenkin luonnollisesti minun omiani. Erityisen kiitokseni on lisäksi ansainnut Suomi-Kiina -

seuran pääsihteeri emeritus Veli Rosenberg, joka on antanut seuran arkiston käyttöön kirjan kuvitusta varten. Haluan lisäksi kiittää lämpimästi WSOY:n Kirjallisuussäätiötä, jonka myöntämä apuraha on mahdollistanut tämän kirjan julkaisemisen.

Huomautus kirjan kirjoitusasusta: Kirjassa käytetään kiinankielisten sanojen romanisoinnissa pinyin-järjestelmää, paitsi joissain vakiintuneissa tapauksissa, kuten Peking (pinyin: Beijing). Päälukujen numeroinnissa on käytetty kiinalaisia kirjoitusmerkkejä 1-11.

Turku 15.2.2018

Lauri Paltemaa

JOHDANTO

Tämän kirjan tarkoitus on tarjota lukijalleen perustiedot Kiinan historiasta. Koska kirjan esitystapa on kronologinen, on aluksi luontevaa kysyä, missä on ”Kiinan” alku? Vastauksen hakeminen on aloitettava kiinalaisesta kulttuuripiiristä, joka on yhtenäistä kiinalaista valtiota paljon vanhempi ilmiö. Missä sitten on kiinalaisen kulttuurin alku? 1800-luvun läntiset historioitsijat esittivät teorioita siitä, että Kiinan sivilisaatio oli Egyptin, Intian arjalaisen tai Kaksoisvirtainmaan kulttuurien jatke, sillä tuon ajan rasististen teorioiden mukaan vain valkoinen rotu pystyi luomaan korkeakulttuureja – Kiinan sivilisaation piti siis olla lainatavaraa.¹

Kulttuurista lainaamista on toki tapahtunut sivilisaatioiden välillä kautta aikain. Myös Kiina on saanut paljon vaikutteita naapureiltaan, mutta nykyisin kukaan ei enää oleta, että Kiinan sivilisaatio olisi peräisin jostain muualta, vaan yleisesti hyväksytty käsitys on, että kiinalainen varhainen korkeakulttuuri kehittyi itsenäisesti Keltaisenjoen keski- ja alajuoksun varrella vuosituhansien aikana (*katso kartta 1*). Näitä alueita hallitsivat ensin kiinalaiseen kulttuuripiiriin kuuluneet varhaiset

¹ 1800-luvun rasistisista historiantulkintoista katso Blue 1999.

heimovaltiot ja kuningaskunnat, joista kehittyi sittemmin yhtenäinen dynastinen keisarikunta.

Kiinalaisen kulttuuripiirin alkuperä ei kuitenkaan ole yksioikoinen asia. Nykyinen kriittinen historiankirjoitus näkee, että niiden pronssikautisten heimovaltioiden, jotka ensimmäisenä alkoivat harjoittaa historiankirjoitusta, rooli on korostunut Kiinan esihistoriassa ehkä liikaakin yli naapureidensa.² Maailmanhistoriassa erityisesti sotateknisesti edistyneimmät sivilisaatiot ovat usein peitonneet, alistaneet ja sulauttaneet heikommat naapurinsa itseensä. Ja voittajien kirjoittaessa historian tällaisten naapurien rooli kulttuuristen vaikutteiden ja valtioiden syntyprosesseissa jää usein pimentoon, mikä on asian laita Kiinassakin. Ennen keisarikautta ”Kiinan” historia on kuitenkin nimenomaan useiden valtioiden tai heimojen historiaa, joista lopulta yksi (Qin-valtio vuonna 221 eaa.) yhdisti suurin päärtein nykyisen Varsinaisen Kiinan alueet valtansa alle. Yhtenäisen ”Kiinan” (*Zhongguo*) käsite syntyi sekin vasta tuolloin ja oli enemmänkin maantieteellinen kuin valtioon viittaava. Se tarkoitti ”keskustan (tai keskeisiä) valtiota (tai valtioita)”.³

Qin-valtion jälkeenkin eri dynastiat kutsuivat valtakuntaansa kukin omalla nimellään, ei ”Kiinaksi”. Esimerkiksi viimeinen dynastinen valtio oli nimeltään ”Suuri Qing” (*Da Qing*). Vasta Kiinan tasavalta otti 1910-luvun alussa ensimmäisen kerran ”Kiinan” (*Zhonghua*) käyttöönsä valtionimessään. Kansantasavalta on jatkanut tätä tapaa. ”Kiinan” historia on siis

² Debaine-Francfort 1999

³ Huotari ja Seppälä 2005, 36

oikeammin niiden kiinalaisten valtioiden historiaa, jotka ovat kytkeytyneet toisiinsa henkisen ja fyysisen kulttuuriperinteen ja yhteisen maantieteen kautta aina ajalta 2000 eaa. lähtien. Kiinaa voikin lähestyä omana maanosanaan kuten Eurooppaa, joiden kummankin sisällä poliittinen valta on ajoittain ollut keskittynyt ja ajoittain hajallaan.

Vielä 1800-luvun lopun kiinalaiselle ajatus siitä, että on olemassa Kiina, jota hallitsee Qing-niminen valtio tai dynastia, oli täysin luonteva. Nykyisin ajatus, että on olemassa Kiina, jota hallitsee kansantasavalta-niminen valtio, ei tunnu enää luontevalta. Syynä tähän on 1800-luvulla Kiinaankin saapunut kansallisuusaate, jolle kulttuurimaantieteellinen ja poliittinen Kiina olivat ja ovat yhä sama asia. Jo Kiinan koko ja etninen moninaisuus kuitenkin tekevät ajatuksen Kiinasta yhtenä kansakuntana ainakin sanan klassisessa merkityksessä – yksi kansa, joka jakaa saman kielen ja historian – kyseenalaiseksi. Onkin sanottu, että ”Kiina on sivilisaatio, joka teeskentelee olevansa kansakunta”.⁴

Kiinan historian määrittämisessä on siis myös kyse rajoista. Ne ovat vaihdelleet rajustikin historian saatossa. Nouseekin luonnollinen kysymys, milloin valloitetun alueen historiasta tulee Kiinan historiaa ja menetetyt alueen historia lakkaa sitä olemasta. Kysymys koskee myös nykyisen Kiinan rajojen sisällä eläviä lukuisia vähemmistökansoja, jotka eivät ole aina siellä asuneet. Erityisesti eteläisessä ja läntisessä Kiinassa vallitsee

⁴ Tämä lausuman alkuperäksi väitetään useita eri henkilöitä kuten Henry Kissingeriä, mutta sanonnan alkuperä on ilmeisesti tunnettu amerikkalainen kiinantutkija Lucian Pye.

etninen tilkkutäkki ja jotkut nykyisistä vähemmistöistä, kuten tiibetiläiset ja mongolit, ovat joskus historiassa olleet kiinalaisten raivokkaita vihollisia ja itse jopa Kiinan valtiaita. Onko siis oikein kirjoittaa näiden kansojen historiaa vain osana Kiinan historiaa?⁵

Viimeisen vuosisadan ajan kiinalainen historiankirjoitus on palvellut kiinalaisen kansallisvaltion rakentamista, joka on hakenut yhtenäistä kiinalaista kansaa niin kaukaa historiasta kuin mahdollista. Yksi nykyisen kiinalaisen historiankirjoituksen perusajatuksista onkin, että kiinalaiset ovat muodostaneet yhtenäisen kansan ammoisista ajoista lähtien. 1900-luvun alkupuolen kansallismielisen historiankirjoituksen mukaan Kiina oli saman rodun klaanien yhdistelmänä syntynyt kansakunta, joka sulautti itseensä muita etnisiä ryhmiä, ei niinkään valloittanut niiden maita. Tämän kiinalaisen ”rodun” alue ulottui Okinawalta Pamir-vuoristoon ja Baikal-järveltä Hainanin saarelle – ja hurjimmissa versioissa aina Amerikkoihin asti.

Kommunistinen historiankirjoitus on käytännössä jakanut tämän kansallismielisen näkemyksen, vaikka onkin ryydittänyt sen marxilaisella luokka-analyysillä. Sen mukaan Kiina on yhtenäinen kansakunta, vaikka sen sisällä onkin useita veljellisissä väleissä olevia kansallisuuksia (*minzu*, joskus käännetty myös vähemmistöksi), jotka eivät koskaan ole taistelleet keskenään ja jotka jakavat yhteisen kohtalon

⁵ Tästä keskustelusta on esimerkkinä niin kutsuttu uusi Qing-kauden historia, joka koskee Qing-dynastian luonnetta ja rajoja, katso esimerkiksi Millward (1996) ja nykyisien rajojen historiasta Rodriguez (2013) sekä Kirby (2005).

kansakuntana. Tämä yhtenäisyys on vain kasvanut ajan myötä nykyhetkeen tultaessa. Paljon tämän historiakäsityksen ohjaaman tutkimuksen tuloksista on myös välittynyt läntiseen historiankirjoitukseen.⁶

Tässä lyhyessä esityksessä ei luonnollisesti kyetä käsittelemään Kiinan kaikkien vähemmistöjen historiaa, mutta ei myöskään pyritä tukemaan Kiinan virallisen historiankirjoituksen tapaa kuvata Kiinan historia nykyisten rajojen puitteissa yhtenäisen kansakunnan historiana. ”Kiina” on ollut muuttuva ja kehittyvä ilmiö läpi historiansa. Lukijan tuleekin muistaa, että Kiinan historia kiinalaiseen valtioon keskittyen ja niin tiivistetysti esitettynä kuin tässä kirjassa tehdään, on pitkälti Kiinan suurimman etnisen ryhmän *han*-kiinalaisten historiaa, mikä itsessään on tietysti tärkeä osa maailmanhistoriaa.

Kuten länsimaiden historiaa, on Kiinan historiaa jaoteltu eri ajanjaksoihin. Yleisesti käytetyn jaon mukaan siihen kuuluvat esihistoriallinen kausi, varhainen historiallinen kausi, varhainen keisarikausi ja myöhäinen keisarikausi. Näitä seuraavat vielä viime ja tämän vuosisadan tasavallan ja kansantasavallan kaudet. Esihistoriallinen kausi päättyy noin vuoden 1500 eaa. tienoilla, jonka jälkeen varhainen historiallinen kausi käsittää ajanjakson ensimmäiseen yhtenäisvaltioon (221 eaa.) asti. Sen jälkeen tulee varhainen keisarikausi, joka jatkuu Tang-dynastian jälkeisen

⁶ Enemmän tästä keskustelusta katso esimerkiksi Standen (2013) ja Perdue (2013).

hajaannuksen kauden loppuun (960 jaa.). Myöhäinen keisari-
kausi alkaa Song-dynastiasta vuodesta 960 ja päättyy Qing-
dynastian kukistumiseen vuonna 1912.

Kiinan historia voidaan myös jakaa vanhan ajan historiaan (ennen vuotta 1842), uuden ajan historiaan, johon kuuluvat myöhäinen keisarikausi (1842–1911) ja tasavallan kausi (1911–1949), sekä oman aikamme historiaan, joka alkaa Kiinan kansantasavallan perustamisesta vuonna 1949 ja jatkuu yhä tätä kirjoitettaessa. Varhaisen keisariajan sisällä on joskus myös nähty Kiinan antiikki (noin 1050 eaa.–220 jaa.) ja keskiaika (noin 220–581 jaa.). Kiinan historian jaksottaminen läntisen mallin ja historian kausien nimien pohjalta on kuitenkin vähintään ongelmallista, tekeehän se Euroopan historiasta universaalien mittapuun, mikä voi myös johtaa harhaan väärillä analogioilla. Jonkinlaiseksi muistisäännöksi siitä kuitenkin on. Vaihtoehtoinen ja yleinen tapa onkin jakaa keisarikausi dynastioiden mukaan.

Tässä kirjassa käytetään sekajärjestelmää, jossa viitataan useaan eri jaottelutapaan tilanteesta riippuen. Kirjan luvut on jaoteltu dynastioiden sekä tasavallan ja yhä jatkuvan kansantasavallan kausien mukaisesti. Tämä on suhteellisen selkeä kronologinen tapa esittää erityisesti Kiinan poliittista historiaa, vaikka vaatiikin tiettyjä rajanvetoja. Vakiintuneen laskutavan mukaan Kiinan keisarikauden historiassa oli vallassa yhteensä 25 huomattavaa dynastiaa, mutta osa näistä oli vallassa samanaikaisesti toistensa kanssa. Ainakin Varsinaista Kiinaa kokonaan hallinneita suuria dynastioita oli näistä kahdeksan laskien varhaiset ja myöhäiset, itäiset ja läntiset samaa kantanimeä kantavat dynastiat samaksi dynastiaksi. Näistäkin

kaksi oli ”barbaarien” eli *ei-ban* -kiinalaisten valloittajien perustamia dynastioita (Yuan ja Qing).

Koska kyseessä on johdatusluontoinen esitys, tämä kirja on jaoteltu näiden kahdeksan suuren dynastian sekä tasavallan ja kansantasavallan mukaan.

ALKUMYYTIT JA ESIHISTORIALLINEN AIKA

n. 500 000–n. 1000 eaa.

Kiinan historiallisten myyttien ja legendojen tunteminen ei ole tärkeää niinkään siksi, että ne kertoisivat meille todellisista historian tapahtumista, vaan siksi, että niistä oppii sen, miten esihistorialliset nykyisten kiinalaisten esivanhemmat jäsensivät paikkansa maailmankaikkeudessa ja miten he näkivät omat juurensa. Nämä myytit ja legendat ovat myös asioita, jotka jokainen kiinalainen tuntee vieläkin ainakin jotenkin. Niiden tunteminen edes pääpiirteittäin avaa siten meille kiinalaista kulttuuria, vaikka ei ehkä erityisemmin lisää ymmärrystämme Kiinan esihistoriasta. Sitä varten onkin tutustuttava siihen, mitä

arkeologia ja historiatiede pystyvät kertomaan. Myyteistä on kuitenkin hyvä aloittaa.

Kiinalaisessa mytologiassa on maailman luomisesta useita eri versioita, jotka ovat kuitenkin pääpiirteiltään samankaltaisia. Yhden version⁷ mukaan alussa oli kaaos, joka oli kananmunan muotoinen. Munan sisään syntyi Pangu-niminen jättiläinen, joka kasvettuaan tarpeeksi rikkoi munan kuoren. Valkuainen nousi taivaaksi ja keltuaisesta tuli maa. Näin syntyivät myös *yin* ja *yang* – maailmankaikkeuden vastakkaiset, mutta toisiaan täydentävät voimat, joiden jatkuva liike on kaiken olevan ja muutoksen perusta. *Yin* on naisellinen ja pimeä, *yang* miehinen ja kirkas. Pangu erotti taivaan ja maan asettumalla niiden väliin ja kannattamalla olkapäillään taivasta. Koska Pangu kasvoi näin tehdessään 18 000 vuoden ajan, maan ja taivaan etäisyys kasvoi valtavaksi. Sitten Pangu nukahti väsyneenä ja kuoli. Hänen ruumiinsa osista syntyivät luonnonvoimat ja -ilmiöt, kuten sade, tuuli, vuoret, puut ja joet – eli maailma. Ihmiset olivat yhden version mukaan tämän kehon loisia.

Toisen version mukaan ihmiskunnan loi Nugua-jumalatar, joka oli puoliksi ihminen ja puoliksi lohikäärme. Hän tai se kierteli tätä uutta maailmaa ja piti sitä kauniina, mutta yksinäisenä paikkana. Niinpä hän muovaili oman kuvansa joen pohjamudasta – tosin ilman pyrstöä ja jalkojen kanssa. Kun hän laski hahmon maahan, se heräsi välittömästi henkiin ja alkoi juoksennella ympäriinsä iloisena. Nugua oli niin tyytyväinen työnsä tulokseen, että alkoi muotoilla uusia ihmisiä

⁷ Myytit on esitetty tässä Whittakerin (2002) mukaan.

kansoittaakseen maailman. Tajuttuaan, että työ oli liian aikaa vievää tehdä käsityönä, hän rupesi roiskimaan mutaa ympäriinsä. Mutakokkareista syntyi uusia ihmisiä, mutta ne, jotka Nugua oli alun perin itse muotoillut, olivat maailman kauniit ja menestyneet ihmiset, muut taas olivat tavallista rahvasta. Jotta ihmiskunta säilyisi, Nugua vielä jakoi sen miehiin ja naisiin. Toisessa versiossa ihmiset syntyivät Nuguan ja tämän veljen Fuxin yhteisinä lapsina.

On hyvä huomata, että näillä alkumyyteillä ei ole ollut erityistä painoarvoa konfutselaisuudessa, josta kehittyi Kiinan vallitseva valtiofilosofia keisariajalla. Konfutselaiselle oppineistolle Pangu ja Nugua eivät siten olleet konfutselaisia luojajumaluuksia, vaan kansantarustoa. Konfutselaisuudessa ei itse asiassa ole opin kannalta merkityksellistä kaiken alkua tai loppua tai luojajumalaa, on vain persoonaton ja ikuinen taivas.

Nämä myytit kuitenkin valottavat varhaista kiinalaista maailmankuvaa. Myyttien luojat ymmärsivät ihmiskunnan ja nykyisten kiinalaisten esivanhemmat samaksi asiaksi. Niinpä varhaiset myytit kertovat ”ihmiskunnan” keisareista. Myytit kuvaavat myös, miten valtiollisen esivallan, tai tässä vaiheessa todennäköisesti vielä oikeammin klaani- ja heimovallan, synty liittyi johtajien viisauteen ja kykyyn palvella ihmisiä.

Myyttien mukaan Pangun ja Nuguan jälkeen ihmiskuntaa hallitsi ensin kolme suurta keisaria: taivaan, maan ja ihmiskunnan keisarit. Heidän jälkeensä tuli vielä viisi ”viisasta” keisaria, joista Keltainen keisari Huangdi oli suurin. Legendan mukaan hän oli kiinalaisen sivilisaation isä, joka järjesti ihmiset valtioksi ja opetti näille muun muassa eläinten kesyttämisen kotieläimiksi, vaatteiden tekemisen taidon, maanviljelytaidon,

lakien laatimisen, esi-isille osoitettavat uhrirituaalit, astronomian, kalenterin ja jopa jalkapallon. Hänen keisarinnansa opetti ihmisille silkin teon. Vaikkakin Keltainen keisari on tietysti täysin legendaarinen hahmo, myös nykyisin *hankiinalaiset* voivat viitata itseensä ”Keltaisen keisarin lapsina” ja useat dynastisten sukujen perustajista väittivät myöhemmin polveutuvansa hänestä, kuten teki dynastioista ensimmäinen, Xia, jonka väitetään syntyneen viisaan ruhtinas Yun johdolla noin vuoden 2000 eaa. tienoilla.

Xia-dynastiaan liittyvän legendan mukaan viisaan keisari Yaon hallintokaudella taivas lähetti suuren tulvan rangaistuksena ihmisille. Pellot ja kylät hukkuivat, ja ihmiset pakenivat vuorille. Tämän vuoksi ruhtinas Gun sai Yaolta käskyn panna Keltaisenjoen tulvat kuriin. Hän kuitenkin epäonnistui työssään, vaikka rakensi tulvavalleja. Koska tulvat vain jatkuivat ja jatkuivat, Gun jätti tehtävän pojalleen suurelle Yulle, joka lopulta pystyi pitkän suunnittelun jälkeen luomaan tulvansuojelujärjestelmän. Sen ansiosta suuret tulvat saatiin kuriin. Keisari Yao oli niin tyytyväinen Yun toimintaan, että hän korotti tämän seuraajakseen oman poikansa sijaan. Toisessa versiossa taas ihmiset korottivat Yun Yaon seuraajaksi tämän kuoltua, sillä kuninkaan oma poika ei ollut suosittu. Yun taas kerrotaan perustaneen Xia-dynastian, jota pidetään ensimmäisenä Kiinan dynastioista.⁸ Oikeasti arkeologit ovat löytäneet suuria tulvasuojarakenteita vasta Han-dynastian ajalta, mutta jälkiä suurista tulvista sen sijaan on paljon vanhemmalta ajalta.

⁸ Yun legendasta Lewis 2006.

ESIHISTORIALLINEN AIKA

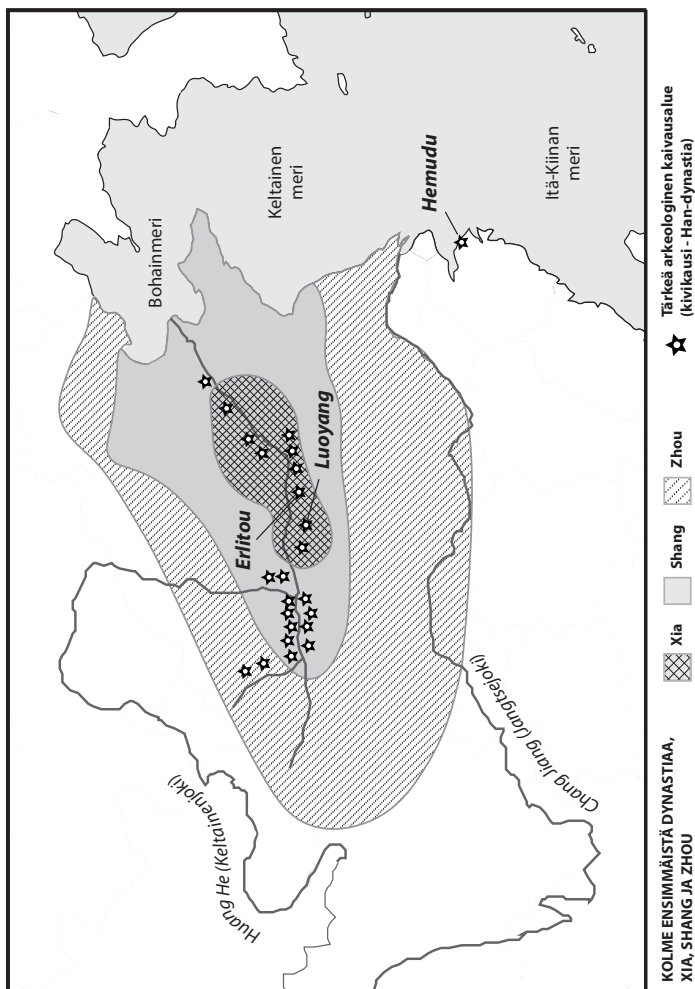
Legendoissa on sen verran perää, että tulvasuojelulle oli Kiinan kulttuurin syntyalueella tarpeensa. Lössimaa, joka on hallitseva maannos Keltaisenjoen varrella, on hienojakoista ja viljavaa, mutta myös loistava sedimentti. Keltaisenjoen sedimenttipitoisuus voi olla jopa 46 prosenttia, kun normaalisti jo viittä prosenttia pidetään korkeana lukuna. Ongelma onkin joen pohjan sedimentoituminen, jolloin joki täyttää omia uomiaan ja tulvii herkästi yli tulvavallien, jos niitä ei hoideta jatkuvasti. Yhdistettynä Varsinaisen Kiinan alueella vallitsevaan monsuuni-ilmastoon, johon kuuluvat vuorottelevat, mutta epäsäännölliset rankat sateet ja kuivat kaudet, Kiinan sivilisaation kehto on hyvin viljavaa, mutta myös tulva- ja kuivuusherkkää. 2117 vuodessa vuoteen 1911 asti merkittiin dynastioiden virallisiin historioihin 1621 tulvaa ja 1392 kuivuutta. Jotkut historioitsijat ovatkin nähneet Kiinan vahvan keskusvallan olevan tämän epävakaan luonnonympäristön tuote siten, että jo ennen keisariaikaa ja sen kuluessa kansan suojeleminen suurilta luonnonkatastrofeilta ja laajojen kastelujärjestelmien ylläpitäminen oli hallitsijan despoottisen vallankäytön oikeutuksen ydinsyy.⁹

⁹ Lisää keskustelua ilmaston merkityksestä kiinalaiselle sivilisaatiolle ja valtiolle, katso esimerkiksi Huang (1990, 21-22). ”Hydraulisten sivilisaatioiden” teorian esitti alun perin saksalainen historioitsija Karl Wittfogel (1957). Wittfogelin teoriaa on kritisoitu Kiinan osalta muun muassa sillä perusteella, että valtioita syntyi kiinalaisen kulttuurin ydinalueelle jo kauan ennen laajoja kastelujärjestelmiä. Vastaavasti myös keisarivallan aikana kastelujärjestelmiä rakennettiin ja ylläpidettiin usein yksityisten yhteenliittymien toimesta.

Arkeologia kertoo hyvin toisenlaisen tarinan Kiinan synnystä kuin legendat, mutta sekin on samaa mieltä niiden kanssa siitä, että Keltaisella joella on ollut ratkaiseva merkitys varhaisen Kiinan alueen kehityksessä monista heimoalueista yhtenäiseksi valtioksi. Kun esimerkiksi katsoo huomattavien arkeologisten kaivausten sijaintia Kiinassa (*kartta 1 seuraavalla sivulla*), huomaa heti Keltaisenjoen tärkeyden. Tärkeimmät löytöpaikat seuraavat nauhana joen kulkua, vaikka muuallakin on toki tehty useita tärkeitä löytöjä.

Ennen nykyihmistä Kiinan alueella eli *Homo erectus*, jonka sisarlaji Pekingin ihminen, *Sinanthropus pekinensis*, eli nykyisen Pekingin ympäristössä noin 400 000–200 000 vuotta ennen ajanlaskun alkua. Siitä tiedetään muun muassa, että se hallitsi tulenteon, osasi käyttää kivityökaluja ja oli kannibaali. Nykyihmisen, *Homo sapiens sapiensin*, kivikautisia jäänteitä on myös löytynyt kymmenistä eri paikoista nykyistä Kiinaa. Joidenkin tutkijoiden mukaan löydettyjen luurankojen piirteissä on selviä yhtymäkohtia nykykiinalaisiin, mutta kiinalaiset eivät ole tietenkään kehittyneet eristyneesti. Löydöissä on ollut myös havaittavissa viitteitä useisiin jo tuolloin kehittymässä olleisiin eri kulttuuripiirteisiin, kuten sukuun, uskontoon ja esivaltaan.

Vuimeisimmän jääkauden jälkeen nykyihmiset asettuivat vähitellen aloilleen Keltaisenjoen varrelle osan ihmisistä valitessa nomadistisen elämän pohjoisemmassa. Keltaisenjoen ympäristö oli paljon metsäisempää, vetisempää ja soisempaa kuin nykyään. Myös ilmasto oli kosteampi ja lämpimämpi. Siksi

Kartta 1. Varhaisen kinaalaisen kulttuuripiirin valtiot ja tärkeitä arkeologisia löytöpaikkoja.

maanviljelys oli helpointa juuri esimerkiksi nykyisen Xi'anin seudulla. Noin 7000 vuotta sitten Keltaisenjoen laaksoon olikin jo syntynyt kiinteää asutusta. Nykyisen Xi'anin läheltä on muun muassa löydetty noin 4800 eaa. rakennettu kivikautinen kylä, jossa asuttiin maakuoppien päälle katetuissa majoissa ja hallittiin keramiikan tekeminen. Kylät oli järjestetty talokuntiin, mikä viittaa sukuryhmiin. Alueen yhteisöt saattoivat tähän aikaan olla matriarkaalisia. Keramiikkaa koristeltiin naamio- ja kalakuvioin.

Nykyisen Kiinan alueelta on etelästä löytynyt paikoin asutuksen jäänteitä jopa ajalta 10 000 eaa. Kyseessä on ollut eri kulttuuri kuin pohjoisempi Keltaisenjoen varren kulttuuri. Zhejiangista on löytynyt noin 5000 eaa. paalujen varaan rakennetun kalastajakylän (Hemudu) jäännökset, jonka asukkaat olivat ehkä saapuneet Tyynenmeren saarilta – Taiwanilla asuu yhä vieläkin polynesialaisperäisiä vähemmistöjä. Etelässä viljeltiin riisiä jo 7000, ehkä jopa 10 000 vuotta sitten. Tämä taito saattoi levitä Kiinaan nykyisen Vietnamin kautta, vaikka kiinalainen historiankirjoitus ottaakin riisinviljelyn keksimisestä kunnian nykyisten kiinalaisten esi-isille.

Varhaisin selkeä kulttuuri, joka keskittyi Keltaisenjoen varrelle, oli niin kutsuttu Yangshao-kulttuuri. Sen nimi tulee kulttuuria koskevan ensimmäisen löytöpaikan nimestä. Sitä, millä nimellä tämän kulttuurin ihmiset itseään kutsuivat, me emme tiedä. Yangshao-kulttuuri kukoisti noin 4000–2000 eaa. Se jätti jälkeensä taitavaa keramiikkaa, merkkejä kaskiviljelystä sekä hautalöytöjä, jotka viittaavat esi-isien palvontaan ja siten klaaniyhteiskuntaan. Löytöjen joukossa on vain vähän aseita tai puolustuslaitteita, mikä viittaa suhteellisen rauhallisiin oloihin.

Yangshao-kulttuurin heimoilla tuskin oli vielä kehittyntä keskusvaltaa, mutta kulttuurin piirteet levisivät joka ilmansuuntaan. Yangshao-keramiikkaa on löytynyt Jangtsejoen eteläpuolelta ja pohjoisesta aina Mongoliasta saakka sekä itä-länsisuunnassa nykyisestä Liaoningista nykyiseen Gansuun asti.

Yangshao-kulttuurin aikana alkoi Kiinassa pronssikausi noin 1000 vuotta Välimeren maailman jälkeen. Yangshao-kulttuurin myöhäisempi pronssikautinen vaihe kulkee Longshan-kulttuurin nimellä. Myös se on nimetty kulttuuriin liittyvien jäänteiden ensimmäisen löytöpaikan mukaan. Se kukoisti noin 2000 eaa. tienoilla nykyisen Shandongin alueella aina noin 1850 eaa. saakka. Longshan-kulttuuri tunnetaan korkeatasoisesta mustasta keramiikastaan. Maanviljelystä oli myös tullut selvästi pysyvää Longshan-kulttuurin aikana.

Hautalöytöjen perusteella on voitu päätellä, että poliittinen keskusvalta oli syntyneessä ja että yhteiskuntaan oli ilmestynyt selviä luokkaeroja. Kauden haudoista on löytynyt muun muassa taidokkaita jade-esineitä. Jadea onkin arvostettu Kiinassa kuin kultaa länsimaissa. Jade on vaikeasti muotoiltava korukivi, johon on kiinalaisessa kulttuurissa liitetty paljon myönteisiä maagisia ominaisuuksia. Se myös oli ja on kallis ylellisyustuote, mikä viittaa ylimystön syntymiseen yhteiskuntaan. Longshan-kulttuurin olot olivat myös selvästi aikaisempaa levottomampia. Ajan kylät olivat linnoitettuja ja aseita on niistä löytynyt enemmän, mikä viittaa aikojen kasvaneeseen epävakauteen.

Kiinalaisen kulttuurin yksi erityispiirre, sen oma kirjoitusjärjestelmä, syntyi Longshan-kulttuurin aikana. Varhaisimmat kirjoitukset on löydetty niin kutsutuista oraakkeliuista. Ne olivat useimmiten eläinten lalaluita tai kilpikonnan kuoria, joita

käytettiin ennustamiseen. Šamaani kirjoitti joukon kirjoitusmerkkejä luuhun ja kuumensi sitä niin, että se alkoi halkeilla. Šamaani osasi sitten lukea halkeamien ja merkkien yhdistelmistä ennusmerkkejä ja jumalten vastauksia kysymyksiin.

Longshan-kulttuurissa riisinviljelyn merkitys alkoi kasvaa etelässä. Riisi mahdollisti nopean väestönkasvun. Pohjoisessa alettiin viljellä tattaria, mutta myös vehnä ja ohra tunnettiin. Longshan-kulttuurin kansoja tai ainakin sen vaikutteita levisi aina Kaakkois-Aasiaan saakka.

Noin 1850 eaa. aikoihin alkoi Keltaisenjoen alueen kylä- ja klaaniryhteisöihin perustuvan kulttuurin kehitys yhtenäiseksi keskusvallan alaiseksi alueeksi. Tuolta ajalta on paljon arkeologisia löytöjä, jotka viittaavat sotaiseen tilanteeseen, josta kehittyi osaksi vielä legendaarinen ja osin historiallinen Shang-dynastia. Vaikka perinteinen historiankirjoitus onkin nähnyt erillisinä kiinalaisen sivilisaation varhaiset dynastiat Xian, Shangin ja Zhoun, ne olivat todellisuudessa osin päällekkäisiä klaaneja, jotka hallitsivat alueitaan Keltaisenjoen alueella. Shang-dynastian ”perustaminen” tarkoittaa tuota nimeä kantaneen klaanin voittoa vastustajastaan, joka ilmeisesti kantoi nimeä Xia. Vanhin Keltaisenjoen laaksosta arkeologisissa kaivauksissa löydetty kaupunki, Erlitou, sijaitsee lähellä nykyistä Zhengzhoua Henanin maakunnassa. Kaupunki saattaa olla Xia-kaudelta, mutta tästä ei ole varmaa näyttöä.

Shang-dynastiasta sen sijaan on historiallista näyttöä oraakkeli-luuden ja myöhemmän historiankirjoituksen ansiosta. Oraakkeli-luut ovat avanneet tuota aikakautta koskevalle tutkimukselle oman aarteistonsa, sillä ennustuksia arkistoitiiin järjestelmällisesti, ja šamaanien tai pappien ennustuksiin

liittämät kommentit antavat lisätietoa ajasta. Shang-kuninkaat kysyivät usein neuvoa oraakkeliluilta. Niiden perusteella on päätelty, että he olivat erityisen kiinnostuneita säästä ja sadosta. Shangin osalta on lähteenä myös käytetty paljon noin vuonna 100 eaa. elänyttä Han-dynastian suuren hovihistorioitsijan Sima Qianin koko kiinalaisen maailman historiaa koskenutta teosta, johon hän todennäköisesti käytti nykyisin jo hävinneitä lähteitä, kuten oraakkeliluiden arkistoa.

Sima Qianin mukaan Shang-dynastia syntyi noin 1750 eaa., kun Shang-valtion kuningas Tang kukisti Xia-dynastian. Shang oli taidokkaiden pronssivalosten kulttuuri, jonka rikkaat ylimyshaudat runsaine löydöksineen kertovat kehittyneestä ja vauraasta (ainakin ylimystön osalta) korkeakulttuurista. Kultakaudellaan 1400–1350 eaa. Shang hallitsi Keltaisen- ja Jangtse-joen välistä aluetta ja ulottui lännessä aina nykyiseen Xi'aniin ja idässä nykyiseen Shandongiin saakka. Dynastian pääkaupunki oli 1300–1050 eaa. Anyang, jonka jäänteiden yhä jatkuvat kaivaukset ovat paljastaneet valtaisesti tietoa ajasta. Pääkaupungin rauniot löytyivät puolivahingossa 1920-luvulla paikallisten talonpoikien etsiessä oraakkeliluita tai ”lohi-käärmeenluita”, kuten ne kansanomaisesti tunnettiin. Niistä sai hyvän hinnan maagisena lääkeaineena ja antiikkisena keräilykohteena.

Anyangin vauraudesta kertoo esimerkiksi sen kaupunginmuuri, joka oli kuusi kilometriä pitkä ja yhdeksän metriä korkea. Sen rakentamista onkin verrattu pyramideihin. Myös Anyangista tehdyt hautalöydöt kertovat kuninkaan vallasta. Kuningas-haudoista on muun muassa löydetty todisteita laajoista

Kuva 1. Oraakkeliluut ovat tärkeä historiallinen lähde Shang-kauden tutkimuksessa. Niitä käytettiin alun perin ennustusten laatimiseen. (Kuva: Yejee Choi / Asianet Materiaalipankki.)

ihmisuhreista kuninkaan hautajaisten yhteydessä. Kuningas vei näin hovinsa mukanaan tuonpuoleiseen. Shangin aikana myös julkiset rakennukset siunattiin ihmisuhreilla, usein pikkulapsilla,

jotka haudattiin perustusten alle. Ovien vartioksi uhrattiin ja haudattiin aikuisia, jotka todennäköisesti olivat sotavankeja, suojahengiksi. Joskus uhrattiin jopa komppaniallinen miehiä taisteluryhmyksessä. Kuten Keski-Amerikan mayat, shangilaiset metsästivät naapurikansoja uhreikseen rituaaleihinsa.

Shangin yhteiskunnallinen järjestys oli selvästi kehittyneempää kuin Longshan-kulttuurin aikana vallinnut. Kun Longshanissa ihmiset asuivat vielä kyläkunnissa, Shangissa oli jo lukuisia kaupunkeja. Ne olivat toisiinsa yhteisen esi-isän kautta liittyneiden sukujen, klaanien, hallinnassa. Jokaista klaania johti patriarkka. Yhteiskunta perustui näille klaaneille ja esi-isien palvonnalle. Klaanit ja myös niiden sisäiset sukulinjat olivat eriarvoisia. Klaanien sisälläkin voi olla liittoumia ja kilpailua johtajuudesta. Klaanin jäsenet jakoivat saman sukunimen ja siten oletettavasti yhteisen esi-isän, mutta vain ylimystöllä oli sukunimet ja siten esi-isät tiedossa. Valtaosalla kansasta ei ollut sukunimiä.

Shang oli hallintomuodoltaan teokratia. Sen kuningas oli johtavan klaanin päämies, jolla oli klaanin esi-isien palvomisen tehtävä ja etuoikeus. Kuninkaalla oli laajat valtaoikeudet. Hänen klaaninsa hallitsi hyödykkeiden jakelua, hallintoa ja armeijaa. Kuningas säätelä muiden klaanien käymää kauppaa ja muutakin kansakäymistä. Klaanit saattoivat erikoistua vaihdossa tiettyihin tuotteisiin, kuten nykyäänkin kylät tai alueet usein tekevät Kiinassa. Muutenkin uskollisuuden korostaminen isän mukaan periytyvälle klaanille, suvulle ja perheelle oli jo nyt hallitseva piirre kulttuurissa, josta nykykiinalaisten kulttuuri kehittyi.

Shangin valtakunnan sisäinen kauppa ja erikoistuminen olivat kehittyneitä. Valuuttana käytettiin kaurikotiloita. Ylimystöllä oli omat harjakattoiset talonsa, mutta valtaosa ihmisistä myös kaupungeissa eli maaluolissa, jotka oli kaivettu lössimaahan. Ylimystön asumusten kaivauksissa on löydetty myös syömäpuikkoja, mikä on siis alkuperäinen kiinalainen keksintö. Ruokana oli jo nyt muun muassa nuudeleita. Shangin kaupungit

Kuva 2. *Shang-kauden ding-pronssiastia kertoo aikansa edistyneestä pronssivaluteknikasta.* (Kuva: Suomi-Kiina-seuran arkisto.)

olivat kaavaltaan neliönmuotoisia ja ilmansuuntien mukaan aseteltuja. Monet Kiinan kaupungit toistavat nykyäänkin samaa kaavaa. Shang-kauden kaupungit olivat myös nimenomaan hallintokaupunkeja. Niitä perustettiin kuninkaiden käskystä tapana levittää klaanien valtaa. Kaupunkien perustaminen poliittisin perustein, ei esimerkiksi kaupan takia, on myös Kiinassa nykyaikaan periytynyt tapa.

Pronssinkäsittelytaito kehittyi Shang-kaudella korkealle tasolle. Anyangissa valmistetut taidokkaat pronssiesineet levisivät laajalle, mutta etelästä löydetyt pronssiesineet kertovat myös muista itsenäisistä pronssikulttuurin keskuksista, jotka olivat kontaktissa Shang-valtion kanssa, mutta eivät sen osia. Shangin pronssiesineet olivat usein *ding*-tyylisiä astioita, joissa uhrattiin ruokaa esi-isille. Hienostunut eteläinen tyyli sitä vastoin suosi muun muassa rituaalista musiikkia varten valettuja kelloja, jotka muistuttivat ulkomuodoltaan eläimiä.

HISTORIALLISEN KAUDEN ALKU JA ZHOU-VALTIO

n. 1000–221 eaa.

Kiinan ensimmäinen täysin historiallinen dynastia eli dynastia, josta on olemassa alkuperäisiä kirjallisia lähteitä, on nimeltään Zhou. Kuten aina Kiinan dynastioiden vaihtuessa, myös Zhou nousi valtaan sodan ja valloituksen kautta. Zhou-klaanin tai -kansan alueet sijaitsivat luoteessa Shang-dynastian alueisiin nähden. Zhou-kansa oli alun perin todennäköisesti yksi shangilaisten saaliskansoista ja myöhemmin vasalleista, kunnes

Zhoun ruhtinas Wu Wang voitti kapinassa viimeisen Shang-kuninkaan todennäköisesti vuonna 1028 eaa.¹⁰

Zhou omaksui Shangin kulttuurin ja myös sen teokraattiset piirteet. Uskottiin taivaaseen (*shangdi*), joka joskus käännettään myös jumalana tai taivaan valtiaana. *Shangdi* ymmärrettiin kuitenkin alun perin todennäköisesti klaanin alkuesi-isänä, mutta uskon kohde muuttui Zhou-kaudella teologian kehittyessä persoonallisesta jumaluudesta persoonattomammaksi ”taivaaksi”. Se ilmaisi tahtonsa luonnonhenkien, kuten tähtien, auringon ja kuun, tai tapahtumien, kuten tulvien ja maanjäristysten kautta. Maa ja taivas olivat siten jatkuvassa kanssakäymisessä ja luonnonkatastrofit ja onnettomuudet olivat taivaan tyytymättömyyden ilmauksia.

Zhoun kuningas oli taivaan poika, jolla oli siksi suora yhteys taivaaseen. Sen tahto toteutui kuninkaan kautta, mutta kuninkaan tehtävä oli myös rauhoittaa taivas, jos se suuttui. Tätä varten vain kuninkaalla oli oikeus uhrata suoraan taivaalle, muut uhrasivat luonnonhengille ja omille esi-isilleen. Taivaan suoma oikeutus hallita, taivaan mandaatti, voi myös siirtyä toiselle dynastisen kierron kautta, jos kuningas ei ollut hyveellinen eikä ylläpitänyt oikeaa järjestystä. Tämän mukaisesti Zhoun historioitsijat kuvasivatkin Shangin viimeisen kuninkaan elostelevana ja rappeutuneena ja oman dynastiansa

¹⁰ Zhou-kauden alun tarkka vuosiluku ei ole selvillä, sillä eri näkemysten mukaan se alkoi eri hetkinä vuosien 1137 ja 991 eaa. välillä. 1028 on kuitenkin yleisesti käytetty vuosiluku ja perustuu Sima Qianin historian pohjalta tehtyihin laskelmiin.

valtaannousun siksi oikeutettuna. Zhouta seuranneet dynastiat tekivät saman edeltäjilleen.

Tämä taivaan mandaatin ja dynastisen kierron oppi vakiintui keisariajan kiinalaiseen historiankirjoitukseen ja poliittiseen ajatteluun. Sen ydin oli, että esivalta perustui moraaliseen oikeutukselle ja nimenomaan keisarin moraalisiin ominaisuuksille. Keisarin toimet olivat lähtökohtaisesti taivaan tahdon ilmaisuja, eikä niistä voinut valittaa minnekään. Kuten taivaalla, hänellä oli rajaton valta, vaikka käytännössä häntä tietysti sitoivat poliittiset realiteetit. Vastaavasti jos keisarin katsottiin menettäneen moraalisen oikeutuksensa hallita, koko dynastia, ei vain hallitsija, menetti oikeutuksensa hallita ja tilalle tuli nousta uuden hallitsijahuoneen. Ajatusta voi pitää protodemokraattisena, mutta käytännössä mandaatin menetys voitiin osoittaa vain onnistuneen kapinan ja sisällissodan kautta.

Taivaan mandaatin ajatukseen liittyi myös toinen tärkeä piirre. Koska taivaita ja maailmoja oli vain yksi, oli luonnollista, että taivaalla voi olla vain yksi tahto. Tämän yhden tahdon välittämiseen tarvittiin loogisesti vain yksi henkilö, joka oli kuningas/keisari. Tästä seurasi se, että taivaan tahdon toimeenpanoon tarvittiin vain yksi valtio. Näin ajatus taivaan mandaatista oli yhtenäisen kiinalaisen valtion perusta. Ei tarvittu kilpailevia valtioita, tai oikeammin niitä ei saanut olla olemassa. Keisarin mandaatti ulottui yli koko ”*Tianxian*” eli ”kaiken taivaan alla”. Oli keisarin tehtävä pitää se yhtenäisenä.

Zhoun hallintomallia kutsuttiin *fengjianiksi*, mikä usein käännetään feodalismiksi, mutta käänös ei ole tarkka, sillä malli, johon se viittasi, oli vain osaksi länsimaiden keskiajan

feodalismiin kaltainen. Malli perustui valtion hallinnon jakamiseen neliön muotoisiin hallintoalueisiin, joiden keskellä oli alueen hallintokaupunki. Alussa nämä läänitykset jaettiin Zhoun kuninkaiden sukulaisille ja muille alistuneille ruhtinaille ja heimojohtajille. Heidän virkansa olivat perinnöllisiä. Vastavasti maaseudun kylien hallinto jaettiin 3x3:n neliöihin, joissa kahdeksan viljelijäperhettä viljeli yhtä ruutua ja kaikki viljelivät yhdessä keskimmäistä ruhtinaan maata päivätyönä. On epäselvää, miten hyvin tämä teoreettinen malli vastasi todellisuutta, sillä oikeasti hallinnolliset alueet olivat harvoin neliömuotoisia. Malli kuvaa kuitenkin hyvin sitä taipumusta, miten jo varhain Kiinan hallitsijat halusivat hallita suurta valtakuntaansa kaavamaisen ja usein numerologiaan perustuneiden ratkaisujen kautta.

Zhoun feodalismi, sen kaavamainen hallintomalli ja 800 vuoden kesto jättivät jälkensä Kiinaan. Suuri kiinalainen filosofi Konfutsse, josta puhutaan edempänä lisää, halusi Zhoun loppukauden kaaoksessa paluuta juuri tähän Zhoun alkukauden puhtaaseen feodalismiin ja sen ihanteeseen saada kaikki sosiaaliset suhteet säännönmukaisiksi ja muuttumattomiksi. Zhoun feodalismi oli kuitenkin hyvin epävakaa luomus ja Konfutsen pyrkimys oli enemmänkin halua palata idealisoituun ihanteeseen kuin johonkin, jota todella oli ollut olemassa sellaisenaan.

Feodaalisen mallinsa mukaisesti valtakunta jakaantui Zhou-dynastian alkuvaiheessa yli 1000 pienempään läänitykseen. Ruhtinain kuului maksaa keskusvallalle veroja ja luovuttaa sille joukkoja sotaretkiä varten sekä suorittaa hovipalvelusta. Ruhtinaat jakoivat alueensa vastaavasti pienempiin osiin ja sijoittivat varuskuntansa linnoitettuihin kaupunkeihin, joista

käsin he hallitsivat alueitaan. Talonpojat, ”tyhmä kansa” tai ”mustapäät”, peltotyössä kun ruskettui ja likaantui helposti, maksoivat verot, suorittivat ruhtinaalleen taksvärkkityötä ja palvelivat näiden sotajoukoissa. Järjestelmä muistutti läntisen feodalismien maaorjuutta, mutta varsinaista orjuutta oli vähemmän. Se liittyi lähinnä sota- ja velkavankeuteen.

Zhou-dynastian ensimmäistä vaihetta vuosina 1028–771 eaa. kutsutaan Läntiseksi Zhou-kaudeksi. Dynastian valta laajeni valloitusten ja vapaaehtoisten liittymisten kautta. Lopulta Zhou oli Shangia laajempi. Muun muassa nykyinen Sichuan kuului jo Zhoun valtakuntaan ja väestökin oli kooltaan ehkä jopa 20 miljoonaa. Ajan myötä lääniruhtinaiden oma valta kuitenkin vakiintui alueillaan ja heidän asemansa vankistui keskusvaltaan nähden.

Zhoun kohtaloon alkoi nyt vaikuttaa myös toinen tekijä, josta tuli tärkeä lähes kaikkien seuraavienkin dynastioiden kohdalla: suhteet pohjoisen ja luoteen paimentolaiskansoihin. Nämä kansat tai heimot olivat maatalviljeleviä naapureitaan paljon pienempiä, mutta hallitsivat liikkuvan ratsusodankäynnin taidon ja pystyivät siksi helposti tunkeutumaan Zhou-valtakuntaan ryöstöretkille. Suurkuninkaan piti toistuvasti puolustaa omia maitaan paimentolaisten hyökkäyksiä vastaan. Lopulta eräs kuninkaan vasalleista liittoutui näiden kanssa, hyökkäsi pääkaupunkiin, joka sijaitsi nykyisen Xi’anin lähellä, ja surmasi kuninkaan vuonna 771 eaa.

Zhou-dynastia pakeni itään ja jatkoi hallitsemista Keltaisenjoen keskijuoksulla sijainneesta Luoyangista käsin. Alkoi Itäinen Zhou-kausi. Ajanjaksoa sen alusta vuoteen 476 eaa. kutsutaan ”kevättä ja syksyä -kaudeksi”. Tosin jotkut tutkijat näkevät

kauden päättyneen vasta vuonna 403 eaa., jolloin kolme vahvinta läänitysvaltiota käytännössä jakoivat valtakunnan keskenään, mutta hajosivat pian sisäisiin kiistoihin. Sen jälkeistä kautta Qin-dynastian nousuun vuonna 221 eaa. kutsutaan vuorostaan sotivien läänitysvaltioiden (tai vain valtioiden) kaudeksi. Kevät- ja syyskauden nimitys tulee sitä käsitelleen konfutselaisen *Kevät- ja syyskauden aikakirjat* -teoksen nimestä. Tänä aikana jatkuneet sodat läänitysten välillä johtivat niiden vähentymiseen kauden loppuvaiheessa noin kahteenkymmeneen. Tämänkin jälkeen näiden valtioiden taistelua kesti vielä noin 200 vuotta Zhoun lopulliseen kukistumiseen saakka.

Sotien aikana Zhou-kuninkaita yritettiin syrjäyttää monta kertaa, mutta liittoutumien voimatasapainon säilyttämisen tarve auttoi heitä pysymään yhä nimellisesti vallassa. Itäisen Zhoun kuningas oli kuitenkin vain varjohallitsija. Hän oli nimellisesti kaikkien kuningas, jonka tehtävä oli uhrata yhteisille esi-isille, joista ruhtinaat näkivät polveutuvansa, mutta todellista valtaa hänellä oli vain oman pääkaupunkinsa ympärillä.

Kauden alussa Zhou-kuningas antoi vahvimmalle ruhtinaalle ylivaltiaan arvonimen ja tehtäväksi ylläpitää kiinalaisen maailman järjestystä sekä suojata ulkoista turvallisuutta barbaaristen naapurivaltioiden hyökkäyksiltä, mutta tämä järjestely ei toiminut pitkään. Myöhemmin läänitysvaltiolla oli myös kahdentoista tärkeimmän ruhtinaan muodostama neuvosto, jonka kautta he yrittivät sopia asioita. Järjestelyt eivät kuitenkaan estäneet jatkuvaa sodankäyntiä läänitysruhtinaiden välillä.

Kuten jäljempänä käsitellään lähemmin, kevät- ja syyskausi oli Kiinan antiikin filosofian kultakausi. Myös ajanjakson läpi

jatkuneet sodat jättivät jälkensä filosofiaan. Tunnetuin näistä on Sunzi'n (Sun Tsu) tutkielma *Sodankäynnin taito*. Sunzi oli todennäköisesti kenraali, joka palveli noin vuoden 500 eaa. tienoilla yhtä sotivista valtioista nimeltään Wu, vaikka täyttä varmuutta tästä ei ole. Kirjan alkuperäinen versio on kadonnut ja sen myöhemmin toimitetut versiot sisältävät jälkikäteen lisättyjä ja muiden kirjoittamia kohtia. Oli asia miten oli, Sunin kirjan avaus kuvaa hyvin ajankohdan valtioiden ankaraa todellisuutta. Sen mukaan sota oli ”*valtion elinkesymsyys, kuoleman tai elämän tanner, tie olemassaoloon tai tuhoon.*”¹¹ Aikakauden jatkuvat taistelut merkitsivät useimmille läänitysvaltiolle jälkimmäistä kohtaloa.

Sotivien valtioiden kaudella läänitysvaltiot kasvoivat valloistusten kautta suuremmiksi ja niiden lukumäärä väheni. Myös sotateknologia kehittyi muun muassa varsijousen ja ratsuväen kehittymisen kautta. Kauden loppuajan taistelut muistuttivatkin totaalista sotaa, jossa ritarillisuuden tilalle astuivat hävityssota ja vihollisen kertakaikkinen tuhoaminen. Sotivista valtioista erityisesti Qi-valtio Shangdongissa oli vauras suolan ja metallien ansiosta, mutta myös sen länsipuolella ollut Jin-valtio oli vahva. Etelässä Keltaisenjoen eteläpuolella taas levittäytyi Chu-valtio, joka oli sotivista valtioista suurin ja laajensi alueitaan aggressiivisesti. Sen ruhtinas jopa otti itselleen kuninkaan arvonimen, joka oli ennen vain Zhou-kuninkaan oikeus. Chu näytti pitkään voittavan kamppailun herruudesta, mutta lopulta läntinen Qin-valtio kukisti muut ja perusti Kiinan ensimmäisen yhtenäisen dynastian.

¹¹ Nojonen 2005, 61

Taistelevien valtioiden kausi oli siis poliittisesti hyvin epävakaa, mutta kiinalaisen kulttuurin ja yhteiskunnan kehityksen kannalta erittäin tärkeä. Zhoun alkuvaiheessa Kiina siirtyi pronssikaudesta rautakauteen, siis verrattain myöhään Välimeren ja Lähi-idän kulttuureihin verrattuna, itse asiassa samoihin aikoihin Suomen kanssa. Mutta rauta otettiin Kiinassa käyttöön valurautana, ei takorautana, kuten lännessä, jossa opittiin valuraudan käyttö vasta myöhäiskeskiajalla. Maanviljely edistyi raudan ansiosta, ja kun siihen lisättiin härkien vetämien aurojen yleistyminen, maanviljelys harppasi teknisesti kivi-kaudelta tuon ajan edistyneimpien joukkoon. Myös kastelu- ja patojärjestelmien rakentaminen edistyi huomattavasti varsinkin tultaessa 300- ja 200-luvuille eaa., ja riisin viljely levisi pohjoisemmaksi. Tuloksena oli huomattavasti kasvanut maataloustuotanto.

Talouselämä vilkastui muutenkin, koska taistelevat ruhtinaat kehittivät talouksiaan, maanviljelyä, käsityötä ja kauppaa saadakseen tulli- ja verotuloja. Kaupunkien talous edistyi rautaesineiden kaupan myötä, kaupungit kasvoivat kooltaan ja niiden talous monipuolistui. Tästä osoituksena metalliraha otettiin käyttöön Kiinassa noin 600 eaa. tienoilla, siis suunnilleen samaan aikaan kuin Välimeren alueella. Varhaiset rahat muistuttivat veitsiä tai lapioita, mutta lopulta pyöreä kolikko, jossa oli neliönmuotoinen reikä keskellä narua varten, tuli standardiksi aina 1900-luvulle saakka.

Taistelevien valtioiden kaudella maaorjuus heikkeni ja maanviljelijöistä tuli pienviljelijöitä, jotka omistivat maansa. Maasta tuli näin kauppatavaraa ja varakkaiden maanomistajien määrä alkoi kasvaa. Maaverot olivat kuitenkin ankaria jo jatkuvan sotimisen vuoksi, mikä ajoi monet torppareiksi ja

maattomiksi maatyöläisiksi. Uutta viljelysmaata oli silti yhä hankittavissa raivaamalla ja pakolaisuuskin oli mahdollista. Kuvaavaa oli, että kauden yläluokkaa kutsuttiin ”lihansyöjiksi”, kun maatyöläiset saivat tyytyä kasvipäraseen ravintoon.

Zhou-ajan yläluokka eli muutenkin hyvin toisenlaisessa maailmassa kuin rahvas. Ylimystön vesat (pojat) koulutettiin sotataitoihin, musiikkiin, lauluun, kirjoitustaitoon ja laskentaan omilla sisäoppilaitoksissa. Aateli asui suurperheissä, joissa vallitsi tarkasti säädelty patriarkaalinen hierarkia, jossa perheen miehinen pää vastasi muista perheenjäsenistä ja esi-isien palvonnasta omalla kotialttarilla. Naisilla oli toisarvoinen asema. Moniavioisuus oli sallittua miehille, mutta ei naisille, ja mies sai erota, nainen ei. Kauden ylimyshautoissa alkoivat yleistyä saviset hautajaisesineet, jotka imitoivat oikeita asioita ja ihmisiä. Enää ei uhrattu ihmisiä tai haudattu oikeita esineitä mukaan tuonpuoleiseen. Varsinkin pronssiesineiden määrä hautaesineissä väheni, koska metallia tarvittiin aseisiin. Myös suuret hautakummut alkoivat yleistyä ylimystön hautaustapana.

KIINAN ANTIIKIN FILOSOFIAN KULTAKAUSI

Tärkeintä Itäisen Zhou-kauden perinnössä on epäilemättä se, että kyseessä oli Kiinan antiikin filosofian kultakausi, joka kukoisti sattumalta suunnilleen samaan aikaan kuin filosofia antiikin Kreikassa. Puhutaan hieman liioitellen jopa ”sadan kiistelevän koulukunnan” aikakaudesta, vaikka koulukuntia oli pikemminkin pari tusinaa. Iso osa Kiinan klassisista teksteistä, joita koulutettu eliitti tuli lukemaan aina 1900-luvulle saakka, kirjoitettiin Zhou-kaudella – vaikka teosten kanonisointi ja paljon toimitustyötä tapahtuikin myöhemmin. Jos länsimaista

antiikin ajan jälkeistä filosofiaa on joskus kutsuttu kreikkalaisen klassisen filosofian alaviitteiksi, niin kiinalaista myöhempien kausien filosofiaa voi hyvällä syyllä kutsua Zhou-kauden filosofian alaviitteiksi.

Syy filosofian kukoistuskauteen oli osin myös sama kuin tuon ajan Kreikassa. Kreikan kaupunkivaltioiden kilpaillessa keskenään oppineet voivat matkustaa eri kaupunkien välillä, sekä myydä ja vaihtaa tietojaan niissä varsin vapaasti. Kiinassa suuri epäjärjestys ajoi maansa menettäneet vasallit maattomaksi aateliksi, joka myi palveluksiaan sotilaina ja hallintovirkamiehinä kilpaileville valtiolle. Koska oppineisuutta arvostettiin hallintouralla, tästä luokasta tulivat myös ajan suuret filosofit, kuten Konfutse, eli mestari Kong (Kongzi, 551–479 eaa.).

Konfutsella oli alemman virkamiehen tausta. Hän kierteli oman Lu-valtionsa, joka sijaitsi suunnilleen nykyisen Shandongin maakunnan alueella, naapureita etsimässä hallintovirkaa, koska ei saanut haluamaansa asemaa Lussa. Kukaan ei kuitenkaan värvännyt Konfutsea korkeaan virkaan, kunnes vasta hyvin myöhään hänen urallaan. Kuuluisa oppinut otettiin silti hoveissa usein kohteliaasti vastaan ja hänen opetuksiaan kuunneltiin. Konfutselaisuuden omat kirjat kuvaavat hänet vaatimattomana ja jopa nöyränä miehenä, mutta Konfutsen kriitikot pitivät häntä epäkäytännöllisenä, itseriittoisena ja oikukkaana. Lisäksi monien aikalaisten mielestä hän painotti liikaa rituaaleja käytännön valtiotaidon kustannuksella. Hänen myöhempi asemansa Kiinan filosofiassa perustui pitkälti siihen, että hän perusti oman filosofisen koulunsa, jossa hän opetti aatelistoperheiden vesoja, mutta myös köyhemmistä oloista tulleita opinhaluisia poikia. Useat heistä kohosivat vuorostaan

eri hovien ministereiksi ja hallitsijoiden neuvonantajiksi, mikä vankisti opin aseman poliittisen järjestelmän tukirankana.

Konfutselaisuus olikin hovioppi lähes kirjaimellisesti. Se tarjosi valtion ja oppineisuuden liiton, joka hyödytti sekä hallitsijoita että oppineita. Tämä liitto teki konfutselaisuudesta merkittävä amerikkalaisen historiantutkijan John K. Fairbankin sanoin ”kaikkien aikojen menestyksekkäimmän konservatismi muodon”.¹² Alkuperäisen konfutselaisuuden keskeiset kysymykset koskivatkin hyvää hallintoa, ylemmille säätyläisille sopivaa käytöstä ja muita yhteiskunnallisia asioita, siis käytännöllisiä kysymyksiä, vaikka Konfutsen vastaukset näihin kysymyksiin olivat joskus varsin epäkäytännöllisiä. Konfutselaisista oppineista oli kuitenkin hyötyä hallitsijoille, jotka tarvitsivat tietoa erilaisista rituaaleista ja historian ennakkotapauksista.¹³

Konfutselaisuus oli myös jo aikanaan konservatiivista. Sen keskeinen tavoite oli palata edellä kuvattuun, ja jo silloin osin varmaan kuvitteelliseen Zhou-kauden alun kultakauteen palauttamalla sortuneet feodaaliset suhteet ennalleen. Opin mukaan yhteiskunnan epäjärjestys lakkaisi vain, jos ihmiset alkaisivat jälleen noudattaa eri sosiaaliisiin suhteisiin kuuluvia perinnäistapoja, vanhoja riittejä ja seremonioita. Näin Konfutsen

¹² Fairbank ja Goldman 2006, 53

¹³ Konfutselaisista koulukuntaa kutsutaan nykyisin nimellä *ru*. Alun perin nimi kuitenkin tarkoitti henkilöä, joka tunsu rituaalit ja perinnäistavat, jotka tuli hallita hovissa. Kun keisariajalla tämä lähes aina tarkoitti konfutselaisia, tuli nimitys tarkoittamaan juuri heitä. (Kallio 2014.)

Kuva 3. *Konfutsen patsas.* (Kuva: Veli Rosenberg.)

itse asian totesi *Keskusteluissaan*:

”Qin herttua kysyi Mestari Kongilta ballinnosta. Mestari Kong vastasi hänelle: ’Ruhtinas olkoon ruhtinas, alamainen olkoon alamainen; isä olkoon isä, poika olkoon poika.’ Herttua sanoi: ’Oivallisesti sanottu! Todellakin: jos ruhtinas ei ole ruhtinas, alamaiset eivät ole alamaisia, isät eivät ole isiä ja pojat eivät ole poikia, vaikka valtakunnassa olisikin hirssiä, saisinko minä sitä syödäkseni?’”¹⁴

Konfutselaisessa opissa yhteiskunnan nähtiin rakentuvan erilaisille pysyville hierarkkisille ja tilanteen mukaan määräytyville suhteille. Konfutsen seuraajat kiteyttivät tämän periaatteen myöhemmin niin kutsutuiksi viideksi suhteeksi, jotka olivat ruhtinaan ja alamaisen, isän ja pojan, aviomiehen ja vaimon, vanhan ja nuoren ja ystävien välinen suhde. Konfutselaisuudessa vallitsi kuitenkin useita muitakin yhteiskunnallisia erotteluja. Perustavanlaatuinen ero nähtiin ”herrasmiehisten” (*junzi*) ja ”vähäpätöisten ihmisten” (*xiaoren*) välillä. Konfutse pyrkiin kouluttamaan tuon ajan alemman aateliston jäsenistä herrasmiehiä, joilla oli luontainen oikeus hallita vähäpätöisempiä ihmisiä. Toinen hierarkkinen suhde vallitsi sivistyneen Kiinan ja sen ”barbaaristen” naapurien välillä. Konfutsella itsellään ei kuitenkaan ollut paljon sanottavaa kiinalaisen maailman suhteista naapureihinsa.

Hallitsijan rooli oli konfutselaisuudessa keskeinen. Konfutselaisuus hyväksyi Zhou-kauden poliittisen teologian ja siten taivaan mandaatin opin hallitsijasta taivaan ja maan välittäjänä sekä hänen valtansa moraalisesta perustasta. Hallitsija sai

¹⁴ *ibid.*, 109

oikeutensa hallita taivaalta ja hänen tuli johtaa maataan kuten isä johti perhettään. Perhe olikin, ja on yhä, konfutselaisen opin ydin.

Valtio nähtiin perheen laajempänä jatkeena. Kuten isän oli huolehdittava lastensa hyvinvoinnista, hallitsijan oli huolehdittava alamaistensa hyvinvoinnista. Konfutsen seuraajista erityisesti Mengtse (*Mengzi*, 372–289 eaa.) korosti ihmisen luontaista hyvyyttä ja hallitsijan esimerkin voimaa hallitsemisen välineenä. Mengtse myös väitti, että alamaisilla oli ääritilanteessa jopa oikeus kapinaan pahaa hallitsijaa vastaan. Jos he niin tehdessään kumoaisivat hirmuhallitsijan vallan, se olisi taivaan keino palauttaa tasapaino universumiin. Kun konfutselaisuudesta tuli valtion virallinen oppi, tätä Mengtsen ajattelua ei kuitenkaan juurikaan korostettu.

Hallitsijan tehtävää konfutselaisuudessa onkin luonnehdittu siten, että hänen tuli ”pelätä taivasta, rakastaa kansaansa, uhrata esi-isilleen, arvostaa oppineisuutta ja kuunnella oppineiston nuhteita”.¹⁵ Käytännössä konfutselaisessa ideaalimallissa kaikki oli valtakunnassa hyvin, kun hyveellinen ja vahva mieshallitsija hallitsi yhdessä oppineen virkakoneiston tuella tukeutuen klassisten kirjoitusten antamiin esimerkkeihin, rituaaleihin ja oppeihin ilman eunukkien, keisarinnojen, haareminsa, armeijan, (muiden) uskontojen tai barbaarien puuttumista asioihin. Näin tilanne oli todellisuudessa kuitenkin vain harvoin, jos koskaan.

¹⁵ Kuhn 2009, 54-55

Konfutselaisuuden yksi heikkous kilpailuissa muita ”sadan koulukunnan” edustajia vastaan oli se, että klassisella konfutselaisuudella ei ollut monimutkaista metafysiikkaa tai oppia tuonpuoleisesta. Se ei siis kyennyt tarjoamaan kannattajilleen pelastusta tuonpuoleisessa. Muista ajan tärkeistä opeista taolaisuus sitä vastoin pystyi tarjoamaan sen. Taolaisuuden perustajana pidetään mestari Laotsea (Laozi, joka saattoi elää 500–400 luvuilla eaa., mutta oli ehkä vain legendaarinen hahmo). Häntä pidetään *Daodejingin*, klassisen *taoa*¹⁶ (*pinyin*: dao) käsittelevän kirjan, kirjoittajana. Taolaisuuden ihanne oli elää *taon* mukaisesti. Yksi sen tunnetuista oppilauseista oli *wu wei* – ”älä tee mitään, niin kaikki tulee tehdyksi”. Taolaisuus oli feodaalisen järjestelmän vastainen oppi, tai oikeammin se vastusti kaikkia hierarkkisia sosiaalisia järjestelmiä. Se kannatti tasa-arvoa ja ihannoï yksinkertaista elämää. Edes perhesiteet eivät olleet taolaisille merkittäviä, sen sijaan mietiskely ja valaistuminen (tai *taosta* täyttyminen) oli sen mukaan yksilön ylin tavoite.

Kiinalaisen luonnontieteen perusta oli taolaisuudessa, jossa luonnon toiminnan selvittäminen oli yksi mietiskelyn muoto. Taolaisuus oli siten alun perin yhtä elitistinen oppi kuin konfutselaisuus, sillä mietiskelyyn oli varaa vain ylimystön jäsenillä. Silti siitä kehittyi kansanuskomusten kanssa sekoituessaan vulgaaritaolaisuus, joka panosti ikuisen elämän etsimiseen alkemian ja muun muassa joogan kaltaisten

¹⁶ *Taon* käsite on monisyinen. Itse asiassa taolaisuuden mukaan sitä ei voi määrittellä tyhjentävästi, sillä kuten *Daodejing* toteaa: ”Määriteltä *tao* ei ole *tao*.” Esimerkiksi japanin kääntäjä Miika Pölkki kääntää sen ”kulkuna”, joka tavoittaakin ainakin jotain oleellista käsitteen sisällöstä, mutta myöskään käännetty *tao* ei ole *tao*.

harjoitusten kautta. Kuolemattomuuden lupaus olikin yksi syy, miksi jotkut keisarit suosivat taolaisia hovissa konfutselaisten ohi. Taolaiset papit tai lääkärit yrittivät etsiä elämän eliksiiriä ja pidentää keisarien elämää erilaisilla alkemian tuotteilla, mutta monen keisarin kohdalla ne todennäköisesti vain lyhensivät heidän elämänsä ja toivat kivuliaan lopun, olihan esimerkiksi elohopea suosittu lääkkeiden ainesosa tällä ajalla.

Taolaiset kilpailivat konfutselaisten kanssa kannattajista ja hallitsijan suosiosta. Niinpä taolaiset kirjoitukset voivat pilkata Konfutsen tyhmänä henkilönä, joka ei osannut vastata Laotsen tai edes lasten esittämiin yksinkertaisiin kysymyksiin. Konfutselaisia kritisoivat rajusti myös legalistit eli oikeuskoulun kannattajat, jotka vastustivat konfutselaisuutta hyödyttömänä tai jopa haitallisena. Heidän mukaansa hovi täynnä kirjanoppineita oli kaiken sekasorron alku. Oikeuskoulun perustajana pidetään Shang Yang (390–338 eaa.) -nimistä filosofia, mutta oppisuunnan ehkä tärkein teoreetikko oli Han Feizi (n. 280–233 eaa.). Molemmat palvelivat Qin-valtiota, josta lisää jäljempänä. He olivat tärkeitä Qinin nousulle puolibarbaarisesta rajavaltiosta koko Kiinan johtoon Zhou-kauden lopussa.

Legalistit näkivät, että hallitsemisen ydin oli ankarien lakien laatimisessa ja toimeenpanossa. Opin ihmiskuva oli kielteinen: koulukunnan eri filosofit pitivät ihmistä luonnoltaan joko pahana tai ainakin itsekkäänä. Vain ankarat lait ja ihmisen manipuloiminen – nykyisin kai sanottaisiin oikeanlaisten kannustinjärjestelmien rakentaminen – ajaisivat ihmiset toimimaan oikein eli hallitsijan tahdon mukaan. Rangaistusten ja palkintojen oikeaksi suhteeksi nähtiin 9:1.

Legalistien lait koskivat kaikkia alamaisia, myös aatelistoa. Vain hallitsijaa itseään ne eivät koskeneet, sillä hänen tahtonsa oli lakien lähde. Legalistien mielestä kauppiat olivat loisia eikä edes opettajia tarvittu, sillä virkamiehet voitiin kouluttaa käytännössä. Virkamiehet eivät olleet lakien yläpuolella eikä heidän asemansa ollut opin näkemyksessä juuri sotilasta kummempi. Legalistien suosimat rangaistukset olivat ankaria. Lievin oli otsan merkitseminen polttomerkillä. Sitä seurasivat nenän leikkaaminen irti, raajan leikkaaminen irti, kastraatio ja kuolema usein jollain hyvin epämiellyttävällä tavalla, kuten keittämällä tai pilkkomalla. Karkotukset ja pakkotyö olivat myös yleisiä rangaistumuotoja. Rangaistus ulotettiin koskemaan syyllisen koko perhettä.

Kiinan yhdistäneen mutta lyhytaikaisen Qin-dynastian jälkeenkin kiinalainen oikeusjärjestelmä perustui pitkälti legalistisille ajatuksille, vaikka valtion virallinen oppi olikin myötätuntoa korostanut konfutselaisuus. Tässä oikeusfilosofiassa rangaistus rikoksesta ei ollut vain pelote, vaan sen oli määrä palauttaa tasapaino universumiin, jota rikos oli horjuttanut. Siten väärän syytöksen esittäjä sai rangaistuksen, joka olisi tullut syytetylle, jos väite olisi ollut tosi. Syytettyä, kantajaa ja todistajia voitiin kaikkia kiduttaa rikostutkinnan osana, jotta totuus tulisi ilmi. Tunnustus oli pakollinen tuomiota varten. Luonnonkatastrofit voivat johtaa rangaistusten lieventämiseen tai armahduksiin, sillä siten ajateltiin hyvitetävän tuntemattomia vääryyksiä.

Eriarvoisuutta lain edessä pidettiin luontevana, koska yhteiskunnan jäsenten kuuluikin olla eriarvoisia. Rangaistukset seurasivat siten rikollisten yhteiskunnallista arvoa. ”Alimpia ihmisiä” eli orjia ja palvelijoita vastaan tehdyt rikokset olivat

lievempiä kuin tavallisia ihmisiä vastaan tehdyt. Jos orja surmasi isännän, seurasi kuolemantuomio, jos isäntä orjan, seurasi vuosi pakkotyötä. Isä, joka pahoinpiteli poikansa, tai mies, joka pahoinpiteli vaimonsa, ei syylistynyt rikokseen, mutta toisinpäin tehtynä kyseessä oli raskas rikos. Ikä, sukupuoli, sukulaisuuden aste ja omistuksen aste sekä rikoksen suunta ja vakavuus määrittivät siten rangaistukset.

Perheenjäsenet ja orjat saivat jopa piilotella isäntiensä tai sukulaistensa rikoksia rangaistuksetta, koska se kuului heidän uskollisuuteensa. Nämä lailliset periaatteet heijastelivat yhteiskunnassa yleisesti hyväksytyjä arvoja. Vielä niin myöhään kuin 1900-luvun alun Kiinan maaseudulla antropologit kiinnittivät huomioita siihen, miten yksilöiden oikeudet ja velvoitteet toisiaan kohtaan riippuivat yksilöiden suhteellisista asemista erilaisissa verkostoissa.¹⁷

Toimimalla Qin-valtiota ohjaavana filosofiana legalismi liittyy kiinteästi kiinalaisen maailman yhdistymiseen yhden valtion alaiseksi kokonaisuudeksi ja siten sen ensimmäiseen dynastiaan paljon suuremmin kuin konfutselaisuus. Sotivista valtioista läntisin Qin, jota muut eivät pitäneet edes oikeasti kiinalaisena valtiona, vaan niiden puolibarbaarisenä rajanaapurina, värväsi hoviinsa useita tunnettuja legalisteja ja järjesti hallintonsa heidän oppiensä mukaisesti. Samaan aikaan se omaksui ratsusodankäynnin vielä barbaarisemmilta naapureiltaan ja kehitti tehokkaan sotakoneiston, jolla kävi naapuriensa kimppuun. Vuonna 256 eaa. Qin valloitti pienen Zhou-valtion

¹⁷ Fei Xiaotong 1947/1992

lopettaen sen valtakauden, joka toki oli ollut nimellinen jo pitkään. Zhoun kukistuttua kukaan ei kuitenkaan ollut enää suurkuningas, joten kiinalaisen maailman poliittiset rakenteet voitiin tämän jälkeen järjestää uudelleen.

Seuraavien vuosikymmenten aikana Qin alisti muut valtiot allensa yksi toisensa jälkeen. Qinin valloitusodot olivat raakoja, sillä Qin-valtio noudatti totaalisen sodan oppia, jonka mukaan vihollinen tuli tuhota niin, ettei se enää toipuisi. Niinpä sotilaita palkittiin vihollisten irtileikatuista päistä ja kaupunkien väestöt murhattiin usein valloituksen yhteydessä, vaikka ne antautuivatkin. Uhreja jopa syötiin rituaalisesti ja syötettiin omille sukulaisilleen. Qin-valtion kuninkaan Zhengin vuosina 230–221 eaa. suorittama viimeinen pitkä sotaretki alisti viimein itäisimmät valtiot yksi toisensa jälkeen Qinin alaisuuteen. Zhengistä tuli koko silloisen kiinalaisen maailman valtiias.

KEISARIAIKA ALKAA: QIN- JA HAN-DYNASTIAT

221 eaa.–220 jaa.

Qin-dynastia muodosti lyhyen, mutta merkittävän jakson Kiinan historiassa. Myös Kiinan länsimaisen nimen juuri on sen nimessä. Kuten todettua dynastia yhtenäisti ensimmäisen kerran kiinalaisen maailman, tai ainakin sen ydinalueet kuten me ne nykyisin ymmärrämme. Mielenkiintoisesti, vaikkakin sattumalta, tämä tapahtui lähes tarkalleen samaan aikaan, kun Rooma nousi läntisen Välimeren valtiaaksi. Qinin ja sen seuraajan Han-dynastian merkitys kiinalaiselle maailmalle on myös yhtä syvä kuin Rooman valtakunnan merkitys on

ollut länsimaiden historiassa. Onkin nähty, että Zhou, Qin ja sitä seurannut Han-dynastia muodostavat Kiinan ”antiikin” ajan. Länsimaisen sivilisaation on joskus sanottu perustuvan juutalais-kristilliselle uskonnolle, kreikkalaiselle filosofialle ja roomalaiselle laille. Kiinan sivilisaation voi puolestaan sanoa perustuvan Zhou-kauden filosofialle ja Qin-Han-kauden yhteiskunnallisille konfutselais-legalistisille instituutioille. Tähän sisältyy tiettyä ironiaa, sillä monille aikalaisilleen Qin-dynastia edusti barbarismia, ei sivistystä.

Sotivien valtioiden aikakauden ihmiset jakoivat Kiinan maantieteellisesti kahtia: itään Guandongin alueeseen, jota pidettiin vauraana, sivistyneenä ja hienostuneena. Se tuotti Kiinan virkamiehet ja taiteilijat. Toinen osa oli läntinen Guanzhongin alue, joka oli karu ja karkea tuottaen lähinnä sotilaita. Qin-valtio oli Guanzhongin keskusalue. Se sijaitsi nykyisen Xi’anin kaupungin ympärillä Weijoen laaksossa. Qin-valtio oli alun perin perustettu vasallina Zhouille kasvattamaan hevosia sen sotavaunuille. Maantieteellisesti se oli kuitenkin suosiollinen alue. Vuoristot suojasivat sitä etelässä ja lännessä, missä sen naapurit olivat heikkoja, itään päin sitä taas suojasivat solat. Niinpä se pystyi kasvattamaan voimaansa suhteellisen turvattuna.

Maantiedettä ja sotaisena pidettyä kansanluonnetta enemmän Qin-valtion menestystä selittää sen omaksuma edellä esitelty nykytermein ehkäpä parhaiten kuvailtuna puolifasistinen legalistinen yhteiskuntajärjestelmä, josta oli hyötyä sotivien valtioiden aikana. Vuoden 400 eaa. jälkeen Qin-valtion hallitsijat alkoivat kutsua legalistisia oppineita hoviinsa ja toimeenpanivat sarjan näiden esittämiä uudistuksia. Erityisen tärkeitä olivat legalistisen pääministeri Shang Yangin

maatalousuudistukset vuoden 350 eaa. tienoilla. Shangin johdolla kaikki maatalousmaa jaettiin kirjaimellisesti neliön muotoisiin palstoihin, jotka jaettiin tasan pienviljelijäperheille. Ne saivat näin laillisen oikeuden maahan, mutta maan mukana tuli myös velvollisuus palvella kuninkaan armeijassa. Qin myös kannusti muiden valtioiden viljelijöitä muuttamaan alueelleen ja rakennutti laajoja kastelujärjestelmiä. Tarkoituksena oli lisätä valtion verotuloja ja taata, että armeijalle riitti talonpoikia.

Qinin väestö organisoitiin niin, että se hyödytti parhaiten armeijaa. Koko väestö jaettiin hallinnollisesti 20 rankiin, jotka oli järjestetty hierarkkisesti. Rankeissa nousitiin vain sotilas-suorituksilla ja alas tultiin rikosten kautta. Rankit eivät periytyneet, mikä koski myös aatelisia, joiden merkitys armeijan selkärankana näin hävisi. Aatelin korvasi talonpojista nostettu uusi sotilaseläinti. Ihmiset laitettiin valvomaan toisiaan viiden ja kymmenen ryhmissä kollektiivisen vastuun periaatteen mukaisesti. Ryhmän jäsenen tekemän rikoksen ilmoittamatta jättämisestä seurasi rangaistukseksi katkaisu vyötäröstä.

Hallinnollisesti valtio jaettiin sotilaspäireihin, joita johti maistraatti. Näistä sotilaspäireistä kehittyivät siviilihallinnon *xian*-piirikunnat, jotka ovat käytössä vielä nykyäänkin. Uudistukset lisäsivät maataloustuotantoa ja vahvistivat Qin-valtion armeijaa. Vaurautta toi myös nykyisen Sichuanin alueen valloitus vuoden 300 eaa. tienoilla ja sen määrätietoinen muokkaaminen maatalousmaaksi. Valtion vauraus ei kuitenkaan ollut kuin väline legalistisessa ideologiassa, joka tähtäsi sotilasvoiman kasvattamiseen vaurastumisen kautta. Kaikki sotivien valtioiden kauden valtiot oli organisoitu sodankäyntiä silmällä pitäen ja Qinin keinoja käyttivät muutkin, mutta Qin

oli niistä systemaattisin. Kyky mobilisoida koko väestö ja yksinvaltiut olivat Qinin vahvuudet kamppailussa.

Qinin voitokas kuningas Zheng vaihtoi nimensä Qinshi Huangdiksi. Se käännetään usein ”Ensimmäiseksi Itsenäiseksi Keisariksi”, mutta nimen alkuperäinen merkitys saattoi olla lähempänä ”Loistavaa Korkeaa Jumalaa”, koska uuteen keisarin kulttiin kuului hänen jumaluutensa.¹⁸ Qinshi Huangdi julisti Qin-dynastian alkaneeksi. Keisari yhtenäisti uuden valtakuntansa hallinnon Qin-valtion mallin mukaiseksi ja entisen feodaalisen järjestelmän sijaan legalistinen yksinvaltainen valtiomuoto ulotettiin koko sen hetken Kiinaan. Se käsitti 36 maakuntaa, jotka oli jaettu piirikuntiin, joiden virkamiehet saivat valtansa yksin keisarilta. Varmistaakseen valtansa keisari määräsi valloittamiensa alueiden ylimystöperheet muuttamaan uuteen pääkaupunkiinsa Xianyangiin, joka sijaitsi nykyisen Xi’anin lähellä. Näin heidän siteensä omiin alueisiinsa katkaistiin. Valloitetujen alueiden kaupunkien muurit purettiin, yksityiset aseet takavarikoitiin ja niistä valettiin valtavia patsaita pääkaupunkiin.

Yksityinen maanomistus sallittiin ja kansa jaettiin kaikkialla edellä mainittuihin 20 rankiin. Veronkantoa ja pakollista asepalvelusta varten uuden valtakunnan väestö laskettiin ja nimettiin – nyt tavallinen kansakin sai sukunimet. Qinshi Huangdi myös yhtenäisti useita käytäntöjä koko valtakunnan

¹⁸ Lewisin (2007) mukaan ”d?” nimessä viittaa jumalaan; yleinen tulkinta nimestä esimerkiksi Fairbank ja Goldman 2006, 55.

alueella. Näihin kuuluivat kirjoitusjärjestelmä, kalenteri, raha ja mitat. Jopa vaunujen akselien leveys standardisoitiin.

Lujittaakseen valtansa keisari pyrki myös vähentämään valloittamiensa itäisten alueiden konfutselaisen älymystön vaikutusvaltaa ja estämään Zhou-ajan ihanteisiin pohjaavan kritiikin uutta järjestelmää kohtaan. Kuten Sima Qian kertoo asiasta, keisarin tarkoitus oli ”tehdä ihmisistä tyhmiä, jotta kukaan ei voisi tuomita nykyisyyttä käyttämällä mennyttä mallinaa”.¹⁹ Keisari hautasi elävältä häntä uhmanneita oppineita ja kielsi Zhou-kaudesta kertovat kirjat tavalliselta kansalta. Vain lääketiedettä, maataloutta ja ennustamista koskevat ”hyödylliset” kirjat sai säilyttää.

Keisari ei kuitenkaan ollut kaiken oppineisuuden vastainen, vaan kyse oli siitä, kuka sai lukea näitä kirjoja. Tavalliselta kansalta kerättiin kirjat pois ankarien rangaistusten uhalla, mutta valitut oppineet saivat lukea niitä keisarillisessa akatemiassa, jonka Qinshi Huangdi rakennutti Xianyangiin. Kyse oli siis tiedon rajaamisesta pienen eliitin piiriin ja alamaisten pitämisestä tietämättömänä, niin että kukaan ei osaisi vastustaa uutta legalistista komentoa. Legalistisen ajattelun mukaan liiallinen opiskelu ei muutenkaan tehnyt alamaisille hyvää. Kun keisarillisen akatemian kirjasto paloi vuonna 206 eaa. dynastian romahduksen jälkeisissä taisteluissa, Kiina ja maailma menettivät merkittävän osan kulttuurihistoriaansa. Osa teoksista kuitenkin säilyi piiloissa esimerkiksi yksityisten oppineiden kotien seinien sisään muurattuina.

¹⁹ Sima Qian 1. vuosisata eaa./2007, 29

Kuva 4. *Virallinen Qin-dynastian aikainen painomitta.* (Kuva: Suomi-Kiina-seuran arkisto.)

Vaikka Qin-dynastian perustaja suunnitteli järjestelmänsä säilyvän tulevat 10 000 vuotta, Qin-kausi jäi lopulta lyhyeksi. Tähän oli monia syistä. Ensinnäkin itse valloitus, jonka kautta dynastia oli noussut valtaan, ei ollut tervetullut eikä Qinshi Huangdin valtakausi lopulta tarpeeksi pitkä juuriakseen

vanhojen valtioiden muiston tai tuhotakseen niiden ylimyssuvut lopullisesti. Toiseksi Qin-dynastian legalistinen ideologia lähti siitä, että valtion tuli käyttää kaikki kansantalouden ylijäämä mieluiten sotimiseen. Muuten vaurastuminen turmelisi ihmiset ja saisi heidät välttämään sotimista ja valtion palvelemista. Qinshi Huangdi hallitsikin valtakuntaansa kuin sodassa, mikä ei lopulta toiminut. Massiiviset rakennusprojektit ja sotaretket mursivat valtion.²⁰

Qinshi Huangdin hankkeisiin kuului laaja kastelujärjestelmien, kanavien ja tieverkon rakentaminen. Valtakunnan eri kolkat yhdistettiin pääkaupunkiin 7000 kilometrillä uusia teitä, mutta niitä ei kuitenkaan saanut käyttää miten vain, vaan dynastia loi sisäisen passijärjestelmän, jotta se voi valvoa alamaistensa liikkumista. Yhtenä suurimmista projekteistaan Qinshi Huangdi rakennutti Kiinan muurin. Sitä tarvittiin dynastian alueiden suojelemiseen pohjoisen xiongnu -paimentolaisilta. Muuri rakennettiin pakkotyöllä yhdistämällä vanhoja suoja-alleja, joita aikaisemmat valtiot olivat rajoilleen rakentaneet. Muuri itse tuskin kulki Gobin autiomaasta merelle asti, kuten nykyisin tekee sen Ming-dynastian aikana rakennettu versio. Näinkin hanke vaati satojatuhansia pakkotyöhän pakotettuja alamaisia.

Keisarin toinen suuri hanke oli hänen oman nekropoliक्सensa rakentaminen pääkaupunkinsa viereen. Ajalle oli tyypillistä, että ruhtinasten kumpuhautoihin rakennettiin kopio heidän palatseistaan, mutta Qinshi Huangdi ei ollut tavallinen ruhtinas.

²⁰ Tätä tulkintalinjaa edustaa Lewis 2007.

Hänen hautaansa rakennettiin kopio koko pääkaupungista ja malli koko universumista, jonka valtiashän näki olevansa. Keisari myös teetätti suuren terrakotta-armeijan suojaamaan jättimäistä hautakumpuaan, mutta yhä avaamattomana pysyneessä haudassa oli todennäköisesti (ja on yhä) savipatsaina edustettuna koko valtakunnan väestö maanviljelijöistä virkamiehiin. Keisarin hautaa rakensi 700 000 pakkotyöhön tuomittua ihmistä. Keisari myös jatkoi valtakuntansa laajentamista etelään, aina nykyiseen Kantoniin asti. Tuloksena oli sen ajan suurin valtakunta maailmassa, mutta ankarat lait ja rangaistukset yhdessä satojentuhansien työläisten pakko-oton ja sotaretkien aiheuttaman ankara verotuksen kanssa aiheuttivat laajaa tyytymättömyyttä.

Kun keisari kuoli sairaskohtaukseen vuonna 210 eaa. kesken maakuntiin suuntautuneen tarkastusmatkan, hänen poikansa ei kyennyt pitämään valtaa käsissään. Pääministeri juoni ensin pääeunukin kanssa suosikkinsa, edesmenneen keisarin alaikäisen pojan, seuraavaksi keisariksi, mutta tämän jälkeen hovin pääeunukki tapatti juonen avulla pääministerin, joka ajan rangaistuskäytännön mukaisesti katkaistiin keskeltä kahtia. Seuraavaksi pääeunukki syrjäytti keisarin ja istutti valtaistuimelle oman suosikkinsa, mutta sitten olikin pääeunukin vuoro tulla tapetuksi. Näin heikentynyt keskusvalta ei kyennyt vastaamaan tehokkaasti kapinoihin, joita oli syttynyt eri puolille maata ensimmäisen keisarin kuoltua. Kapinalliset valtasivat pian Xianyangin, ja Qin-dynastian viimeinen keisari mestattiin.

Kuva 5. *Tuhannet terrakottasotilaat vartioivat yhä Qinshi Huangdin hautakumpua nykyisen Xi'anin lähellä. (Kuva: Lauri Paltemaa / Asianet Materiaalipankki.)*

Sima Qianin mukaan Qin-dynastian lopulta kukistanut kapina alkoi, kun ryhmä pakkovärvättyjä talonpoikia myöhästyi saapumisesta varuskuntaansa rankan sateen ja huonojen teiden takia. Legalistiselle lainsäädännölle tyyppillisesti joukon johtaja tuomittiin rikkomuksestaan kuolemaan, mutta hän ei alistunut kohtaloonsa, vaan nousi vastarintaan. Hän onnistui valtaamaan laajoja alueita etelästä entisen Chu-valtion alueelta ja julistautui maan kuninkaaksi, mutta sitten hänen sotavaunujensa ohjaaja murhasi hänet. Kapinan veivät lopulta voitokkaaseen päätökseen toiset henkilöt, joille kapina oli antanut tilaisuuden. Tämä oli tyyppillistä dynastioiden viimeisten vaiheiden kapinoissa, joissa lopulliset voittajat olivat usein muita kuin kapinaan alun perin nousseet.

Vaikka alkuperäinen kapinapäällikkö olikin maatyöläinen, Qin-dynastia kukistui lopulta vanhan aateliston johdolla, jota Qin-dynastia oli sortanut. Vanhan aatelin jäsenet osasivat hyödyntää arvovaltaansa ja yleistä tyytymättömyyttä, jonka ensimmäisen keisarin ja hänen seuraajansa raaka hallinto oli synnyttänyt. Tätä terrorin ilmapiiriä on kuvattu seuraavasti:

”puolet valtatiellä kulkeijoista olivat niitä, jotka olivat kärsimässä rangaistustaan, ja kuolleita kasattiin joka päivä pinoiksi toreilla [joissa kuolemanrangaistukset pantiin toimeen]. Niitä, jotka tappoivat paljon muita, pidettiin uskollisina alamaisina [virkamiehiä, jotka noudattivat keisarin käskyjä ankarista rangaistuksista].”²¹

Qin-dynastia kaatui vuonna 207 eaa. Seurasi viisi sekasorron vuotta, minä aikana kapinajohtajat taistelivat keskenään vallasta. Pitkään näytti, että uusi yhdistäjä tulisi etelän Chu-valtiosta, jonka kuningas jo julistautui keisariksi, mutta lopulta taistelun kuitenkin voitti läntinen Han-valtio, joka kukisti muut ruhtinaat vuoteen 202 eaa. mennessä. Uuden Han-dynastian johtaja oli Liu Bang-niminen mies, jonka ansioluetteloon kuului muun muassa talonpoikana, nuorisorikollisena ja maantierosvona toimiminen ennen kuin hänet kruunattiin keisariksi vuonna 202 eaa. Hän otti hallitsijanimekseen Gaozu (”Toinen Keisari”).

²¹ Sima Qian 2007, 42

HAN-DYNASTIA

Han-dynastian kausi jaetaan varhaiseen ja myöhäiseen tai läntiseen ja itäiseen kauteen (202–9 eaa. ja 25–220 jaa.), joiden välissä oli lyhytikäinen Xin-hallinto. Vaikka Han-dynastialla oli heikkouden hetkensä ja vaikka se koki lopulta hyvin Zhou-dynastiaa muistuttavan kohtalon, se oli kuitenkin loistonsa päivinä dynastia vailla historiallista vertaista. Kiinalaiset kutsuvat itseään yhä tänäänkin Han-dynastiaan viittaavalla nimellä ”*hanren*” (jossa *ren* tarkoittaa ihmistä). Han-dynastian aikana muotoutuivat tai vakiintuivat monet niistä sosiaalisista instituutioista ja käytännöistä, jotka säilyivät jossain muodossa koko keisarikauden aina 1900-luvun alkuun saakka. Dynastian kokemat sisäiset ongelmat ja ulkoiset uhat olivat myös hyvin samantapaisia kuin myöhempien dynastioiden. Han-kauden hieman tarkempi esittely auttaakin siksi meitä ymmärtämään myös sitä seuranneita dynastioita.

Han-dynastia syntyi kapinasta Qin-dynastiaa vastaan, mutta uusi hallitsijahuone ei suinkaan pyrkinyt kumoamaan kaikkia edeltäjänsä aikaansaannoksia. Han-dynastian hallinto olikin sekoitus konfutselaisuutta, Qin-dynastian legalismia ja sitä edeltäneen Zhou-dynastian feodalismia. Han-dynastia jatkoi Qin-dynastian keisari-instituutiota ja säilytti lähes kaikki muutkin Qinin instituutiot, kuten kansalaisten jakamisen rankeihin ja ankaran lainsäädännön. Samalla uuden dynastian oppineet tuomitsivat Qinshi Huangdin persoonan kritisoiden häntä suuruudenhulluudesta, joka oli saanut hänet asettumaan itse taivasta ja jumalia vastaan. Oikeuttaakseen valtansa uusi dynastia kääntyi konfutselaisten oppineiden puoleen, jotka pystyivät klassisiin teksteihin nojautuen perustelemaan uuden

hallitsijahuoneen oikeuden valtaistuimeen. Hieman yksinkertaistaen Han-dynastiasta lähtien Kiinaa hallittiin konfutseilaisella retoriikalla kuorrutetulla käytännön legalismilla, sillä kummastakin oli hyötyä keisarillisessa hallinnossa. Sima Qian kuvaili tätä hyvin Qin-dynastiaa koskeneessa kuvauksessaan:

”...aseilla, haarniskoilla, rangaistuksilla ja laeilla valtiosta tulee hyvin hallittu, mutta ne eivät yksin riitä. Entisaikojen kuninkaat pitivät oikeudenmukaisuutta ja inhimillisyyttä kaiken runkona ja rajoja ja lakeja oksina ja lehtinä ja näin asia varmasti onkin.”²²

Sima Qianille tässä luonnehdinnassa oli kyse Qin-hallintoon kohdistuneesta kritiikistä, mutta samalla hän onnistuneesti tiivistä keisarillisen vallan ominaispiirteet myös Qin-dynastian jälkeen. Valtio tarvitsee aina väkivallan monopolin lisäksi jonkinlaisen ideologisen oikeutuksen. Han-dynastialle sen tarjosi paluu vanhaan oikeutetuksi koettuun malliin, jota edusti juuri konfutselaisuus.

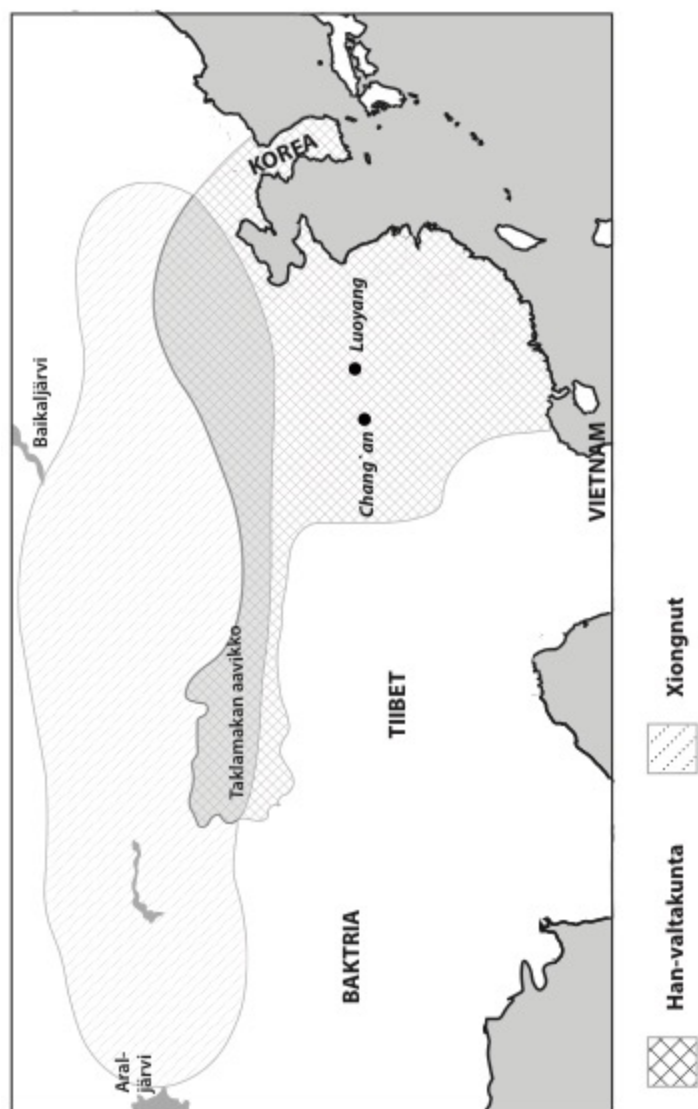
Han-dynastia oli hallintomalliltaan feodaalisempi kuin Qin. Tämä johtui osin siitä, että uusi dynastia nousi valtaan entisen Zhou-ajan aatelissukujen tuella, jonka Han-dynastian uusi keisari sai lupaamalla suvulle läänityksiä. Samalla keisari kuitenkin jatkoi valtakunnan läntisen osan hallitsemista suoraan Qin-dynastian järjestelmän avulla. Tästä seurasi valtakunnan itäisissä osissa aluksi samanlainen epävakaus kuin Zhou-kauden lopussa, kun uuden keisarin nimittämät kymmenen kuningasta hallitsivat alueitaan oman päänsä mukaan. Kuten Zhou-

²² Sima Qian 2007, 139

kaudella, lääninherrat myös taistelivat keskenään, ja keisarit yrittivät keskittää vallan takaisin käsiinsä. Ensimmäisen 50 vuoden ajan dynastia sotikin lähes jatkuvasti eri feodaaliruhtinaita vastaan kukistaen nämä lopullisesti vuonna 154 eaa. Vasta tämän jälkeen Han-keisarit onnistuivat vakiinnuttamaan asemansa Zhou-valtiota vankemmin.

Feodaaliruhtinaiden kukistaminen oli Han-dynastian alkuaajan suurin haaste, mutta keisarivallan vakiinnuttua uudet haasteet korvasivat sen. Hieman yleistäen haasteita oli kolme ja ne säilyivät muodossa tai toisessa myös tulevien dynastioiden haasteina. Ensimmäisen haasteen muodosti poliittinen järjestelmä: keisari, keisarillinen hovi ja virkamieskunta. Toinen haaste oli talonpoikien asema, johon liittyi suurmaanomistus ja asevelvollisuus. Kolmas haaste oli Kiinaa ympäröivät kansat, erityisesti pohjoisen ja luoteisen xiongnu-paimentolaiset tai ”hunnit”, kuten heitä on joskus kutsuttu länsimaisessa kirjallisuudessa. Nämä kolme tekijää kietoutuivat yhteen dynastioiden nousuissa ja laskuissa Han-dynastiasta eteenpäin.

Kiinan hallintotavan ytimessä oli keisari-instituutio. Keisari eli kansasta eristettyä elämää hovin virkamiesten, eunukkien ja haaremin ympäröimänä. Hänen persoonansa oli koskematon, hänen symbolinsa, kuten lohikäärmeet ja keltainen väri, olivat hänen yksinoikeudella. Hänen oikeaa nimeään ei saanut lausua, vain hallitsijanimeä sai käyttää hänestä puhuttaessa, häntä ei myöskään saanut puhutella suoraan ja hänen edessään oli kumarrettava maahan asti kolmasti (*’kowton’*). Aika laskettiin keisarien hallintokauden mukaan: Qianglong 1. vuosi, ja niin edespäin.

Kartta 2. Han-valtakunta laajimmillaan ja xiongnu-beimojen alueet.

Keisari oli poliittisen järjestelmän ydin ja myös sen pahin pullonkaula. Esimerkiksi Ming-kaudella keisarille voitiin tuoda 200 muistiota päivässä päätettäväksi. Jos hän oli kyvykäs ja tarmokas tai osasi delegoida tehtäviään tehokkaille pääministerilleen ja sihteereilleen, järjestelmä toimi tarpeeksi tehokkaasti, mutta jos keisari oli laiska tai kyvytön, tai kuten usein oli laita, alaikäinen ja kokematon, koko hallinto kärsi. Virkakoneisto kyllä kykeni toimimaan ikään kuin automaatti-ohjauksella hyvinkin pitkään ilman ylintä poliittista ohjausta, mutta virkakoneistolla oli taipumus sisäisiin kiistoihin, jotka voivat jumiuttaa suuret ja tarpeelliset päätökset, ja siten jopa lopulta tuhota koko dynastian.

Kaikkien dynastioiden suurina pidetyt keisarit – vaikka kiinalaiseen tapaan ei kuulu nimetä monarkkejaan suuriksi, kuten vaikka Kaarle Suuri Euroopan historiassa – olivat täysi-ikäisiä ja hallitsivat pitkiä ajanjaksoja. He myös osasivat pitää hovin ja alueiden eri klikit hallinnassa ja tasapainossa. Kun tämä tasapaino järkkyy keisarin heikkouden takia, seurasi epävakautta ainakin pidemmällä tähtäimellä. Esimerkiksi Han-dynastian viimeisenä erittäin epävakaana vuosisatana ei hallinnut yksikään täysi-ikäinen keisari. Tämä johtui osin siitä, että alaikäisen keisarin ollessa valtaistuimella sisempi hovi, erityisesti keisarinna ja eunukit, voivat päättää asioista. Alaikäisten keisarien murhaaminen ennen täysi-ikäisyyttä oli siten usein jonkin hoviklikin edun mukaista. Hovin sisäpiiri ei pitänyt taivaan poikaa erityisen pyhänä.

Keisarin lähin piiri muodosti sisemmän hovin. Siihen kuuluivat keisarinna ja keisarin muu haaremi, keisarin kotitaloutta hoitaneet eunukit ja hänen henkikaartinsa. Eri dynastioiden aikana sisemmän hovin koko saattoi kasvaa valtavaksi.

Esimerkiksi Ming-kaudella hovissa oli 70 000 eunukia ja palatsikaartissa palveli 75 000 miestä. Heitä palvelemaan tarvittiin noin 100 000 käsityöläistä ja palvelijaa. Vertailun vuoksi virkamiehiä oli eri dynastioiden palveluksessa koko maassa vain noin 20 000–30 000.

Sisempään hoviin kuului myös keisarin haaremi. Han-yhteiskunnassa miehillä, mukaan luettuna keisari, oli niin monta vaimoa kuin heillä oli varaa ylläpitää, ja miehinen moniavioisuus oli kiinalaisen yhteiskunnan normi aina 1900-luvulle saakka. Keisarinna, eli keisarin ensimmäinen vaimo, oli se vaimoista, jonka poika oli nimetty kruununperilliseksi. Keisari voi kuitenkin halutessaan muuttaa tämän nimityksen. Niinpä hoveissa oli lähes aina käynnissä keisarinnan ja muiden vaimojen välinen juonittelu. Keisarinnan asema oli jatkuvasti uhattu niin kauan kuin keisari oli elossa, mutta leskikeisarinna oli turvassa ja usein vaikutusvaltainen hahmo – ja historiankirjoituksessa usein myös kielteinen sellainen. Keisarinna valitsi alaikäisen keisarin sijaishallitsijan ja seuraavan keisarin, jos keisari kuoli ennen täysi-ikäisyyttä eikä ehtinyt nimittää omaa seuraajaansa. Nuorten keisarien tapauksessa leskikeisarinnat usein johtivat maata käytännössä itse, vaikka varsinaisia keisarinhoja tunnetaan vain yksi – tämä tosin riippuu siitä, miten hajaannuksen aikojen dynastioita käsitellään.

Keisarin seuraajan valinnassa ei siten useimmiten pätenyt primogenituuri, vaikka eri dynastiat erosivat toisistaan tässä suhteessa. Useimpien dynastioiden aikana keisarin poikien joukosta piti valita ”paras” keisariksi, mihin löytyi perustelut konfutselaisista klassisista teoksista. Koska haaremi tietysti tarkoitti polygamiaa, poikia riitti usein valittavaksi asti. Tässä valossa historian lukuisat kyvyttömät keisarit olivat sinänsä

outo asia, mutta ilmiö selittyi yllä käsitellyllä sisemmän hovin luonteella. Sisemmän hovin aseman vahvistuessa valinnassa, kuten usein tapahtui dynastian ollessa taantumassa, ”paras” oli poikkeuksetta heikoin ja kyvyttömin, ja siten helpoimmin kontrolloitavissa oleva perillinen. Han-dynastia sai tästä dynastisen järjestelmän valuviasta makua heti ensimetreillään, kun ensimmäisen Han-keisarin leski Lü johti käytännössä valtakuntaa noin 15 vuotta keisarin kuoleman jälkeen muun muassa murhattaen laillisen perijän. Lün kuolemaa seurasi lyhyt sisällissota, joka päättyi laillisen keisarin perillisen nousemiseen valtaan. Han-dynastia vakiintui kunnolla vasta tämän jälkeen.

Sisemmän hovin toinen tärkeä ryhmä olivat eunukit, jotka hoitivat haaremia ja joita keisari käytti hoitamaan usein myös hallinnollisia asioita tasapainottaakseen virkamiesten valtaa. Eunukkien asema oli useimmiten heikoin uuden dynastian alussa, sillä voitokkaat kapinajohtajat harvoin olivat kasvatettuja haaremeissa ja siksi vierastivat eunukkeja. Heidän lapsensa kuitenkin jo kasvatettiin toisin. Näin eunukkien asema vahvistui ikään kuin luonnollisen prosessin seurauksena, kun sisemmässä hovissa kasvatettu keisari usein kiintyi ja ystäväystyi häntä kasvattaneisiin eunukkeihin. Useassa dynastiassa, kuten Han-kaudella, sisempi hovi myös valvoi keisarille meneviä muistioita, mitä eunukit hyödynsivät ohjaillakseen keisaria. Myöhemmän Han-kauden aikana he nousivat erityisen vahvoiksi, sillä he alkoivat hoitaa kaikkia keisarin yhteyksiä ulkomaailmaan. Eunukit saivat tällöin myös aiemmin virkamiehille varattuja virka-arvoja ja lopulta jopa oikeuden adoptoida perheen ja tehdä asemansa perinnöllisiksi. Tämä

herätti laajaa vastarintaa virkakoneistossa ja aiheutti epävakautta keskushallinnossa, millä oli lopulta suora yhteys Handynastian romahtamiseen.

Ulkoinen hovi hoiti julkista hallintoa. Kansleri tai pääministeri johti yleistä politiikkaa. Ministeriöitä oli yleensä yhdeksän, mutta luku vaihteli dynastioiden mukaan. Han-dynastian seremoniamestari vastasi uskonnollisista juhlamenoista; ylin airut oli ulkoministeriä vastaava tehtävä; keisarin perhearkiston ylivalvoja oli esi-isien palvonnan ministeri; maanviljelyn ylivalvoja oli käytännössä valtionvarainministeri; kansliapäällikkö vastasi sisäministeriä, sillä hän valvoi maakuntahallintoja. Sotaministeri vastasi armeijasta. Hovin virkojen tittelit ja määrät vaihtelivat eri dynastioissa, ja varsinkin varhaisen keisarikauden aikana osa viroista oli perinnöllisiä.

Han-dynastian suurin ero verrattuna Qin-dynastiaan oli se, että Han-dynastia ja erityisesti dynastian vahva keisari Wudi (hallitsi 141–87 eaa.) nostivat konfutselaisuuden takaisin johtavaan asemaan valtioideologiana. Konfutselaiset tukivat keisari Wuditä tämän aatellisia vastustajia vastaan, ja nähtyään konfutselaisten tuen hyödyllisyyden Wudi perusti keisarillisen akatemian ja kielsi muut opit hovista. Wudi otti myös käyttöön virkamieskokeet virkamiesvalinnoissa, tosin paljon pienimuotoisemmin kuin myöhemmät dynastiat tekivät. Kokeet läpäisseet olivat ”tapaoikeuden maistereita” ja menestys opinnoissa toi virkoja. Estääkseen paikallisten klikkien syntymisen Wudi kielsi myös sen, että virkamies saisi toimia virassa omalla kotialueellaan. Virkamieskokeet säilyivät aina vuoteen 1904 asti, tosin järjestelmä koki ajan saatossa huomattavia muutoksia, eikä ollut hajaannuksen kausina käytössä. Myöhemmän

keisariajan virkamieskokeet olivat siten hyvin toisenlaisia kuin Han-kaudella käytetyt.

Keisarin, hovin ja virkakoneiston alla olivat tietysti tavalliset alamaiset. Han-dynastia laski väestönsä vuonna 2 jaa. ja tulos oli 57 miljoonaa ihmistä. Väestö jaettiin myös säätyihin arvojärjestyksenä oppineet, talonpojat, käsityöläiset ja kauppiat. Tosin joskus kaksi viimeistä vaihtoivat paikkaa keskenään. Tätä jakoa on pidetty konfutselaisuuteen perustuvana, mutta se ei suoraan perustu Konfutsen tai muiden mestareiden kirjoituksiin, vaan oli todennäköisesti legalistista perua. Silti se kuvasti myös konfutselaisia arvoja. Kauppiassäätyyn suhtauduttiin epäluulolla ja sen elämää säädeltiin tarkasti pyrkimyksenä pitää ”hyödytön” voitontavoittelu minimissä. Kauppiat eivät myöskään saaneet omistaa maata tai ryhtyä virkamiehiksi, toisin kuin käsityöläiset. Heidän pukeutumistaan ja vaurauden ulkoisia merkkejään säädeltiin, he eivät muun muassa saaneet ratsastaa hevosella tai käyttää silkkivaatteita. Liian vauraita kauppiaita saatettiin pakkosiirtää toiselle puolelle valtakuntaa ja heidän poikiaan ottaa asepalvelukseen. Yritykset saivat olla vain perheyhtiöitä, koska se piti ne pieninä.

Kauppa ja tuotanto olivat kuitenkin tärkeitä tulonlähteitä dynastialle, ja erityisesti sodat vaativat varoja. Turvatakseen tulonsa valtio monopolisoi useita teollisuuden aloja, kuten suolan ja raudan tuotannon, joista suolan valtionmonopoli jatkui aina 2000-luvulle. Jopa hetkellinen alkoholimonopoli oli käytössä. Rahoittaakseen sotiaan Han-dynastia myös keksi nokkelia uusia veroja, kuten ajoneuvoveron.

Vaikka olivat virallisesti hyljeksittyjä, kauppiat ja käsityöläiset olivat oleellinen osa urbaania taloutta. Sisäisen rauhan oloissa

Han-kauden kaupungit kasvoivat ja kauppa kehittyi väestön kasvaessa. Kaupungit rakennettiin ruutukaavaan, ja talot ja eri tarkoituksia varten kaavoitetut korttelit olivat usein muurien ympäröimiä, piirre joka on osin periytynyt nykyaikaan saakka. Kaupunkeja asuttivat omissa kortteleissaan virkamiesten, kauppiaiden ja käsityöläisten urbaanit luokat. Rangaistukset pantiin käytäntöön julkisesti kaupungin torilla. Näissä järjestelyissä oli kyse Qin-dynastian periaatteiden mukaisesta väestön kontrolloimisesta, jota Han-dynastia jatkoi. Legalistiset periaatteet siirtyivät näin fyysiseen ympäristöön tiukkana rakennettuna järjestyksenä, joka heijasti yhteiskunnan poliittisia luokkajakoja ja helpotti asukkaiden valvontaa.

Lisäksi kaupunkeja asuttivat tietysti irtolaiset, prostituoidut ja rikollisten alaluokka, joiden ryhmät muodostivat omia kiltojaan ja salaseurojaan. Tämä urbaani alaluokka oli helposti värvätävissä rikoksen tai kapinan tielle. Han-dynastian perustaja tuli itse alun perin tästä ”ihmissakasta”²³. Myös orjuus oli osa Han-kauden yhteiskuntaa, mutta orjien määrä oli tuskin koskaan yli yksi prosentti väestöstä. Vertailun vuoksi saman ajan kreikkalaisten kaupunkivaltioiden väestöstä 30–50 prosenttia palveli orjina vapaita kansalaisia.

Toinen dynastian vallan kannalta keskeinen seikka oli suurmaanomistuksen ja talonpoikien aseman kehittyminen. Han-kauden maatilat olivat varhaiskaudella pääosin pienviljelijöiden itsensä omistamia. Pienviljelijäperheet elivät usein toimeentulon, jopa henkiinjäämisen, rajalla. Verot, kato, tai

²³ Tätä nimitystä on käyttänyt Barrington Moore Jr. (1966) kuvatakseen näiden väestönosien suhdetta Kiinan keisarilliseen valtioon.

sairaus voivat helposti viedä perheeltä elannon ja lopulta maan ja tehdä perheestä torppareita, orjia tai osan sitä maatonta ”ihmissakkua”, josta kapinat ja rosvojoukot sikisivät.

Han-dynastian harjoittama verotus ja ajan viljelyteknologinen kehitys huononsivat pienviljelijöiden asemaa entisestään ja johtivat lopulta maanomistuksen keskittymiseen ja suursukujen vahvistumiseen paikallistasolla. Rahapohjainen verotus vaati pienviljelijöiltä usein liikaa ja johti velkaantumiseen, joka aiheutti maiden panttaamisen ja omistuksen keskittymiseen. Rikkaammat maanomistajat myös pystyivät ostamaan rautaisia työkaluja, jotka tulivat käyttöön juuri Han-kauden aikana ja härkiä vetoeläimiksi. Rikkaat pystyivät myös rakentamaan kaivoja, jotka olivat välttämättömiä Keltaisenjoen aina ajoittain kuivuudesta kärsivässä ympäristössä. Siten he paransivat mahdollisuuksiaan ostaa lisää maata köyhien kustannuksella. Keskusvallan heiketessä, kuten tapahtui Itäisen Hanin aikana, rikkaat suvut voivat palkata palkkasotilaita omiksi armeijoihseen. Paikallistaso kehittyi muutenkin pitkälti itsehallinnolliseksi, eikä sen lojaalisuus keskusvallalle ollut aina varma. Suvut olivat usein kapinoiden organisatorinen selkäranka ja yksityisten intressien kanava valtioon, mikä oli filosofisesti vastenmielistä.

Ehkä kaikkein vakavimmin suurmaanomistus oli kuitenkin ongelma valtion verotulojen kannalta. Valtion verotulot perustuivat pitkälti maatalouden verottamiseen, joka vuorostaan perustui sille ajatukselle ja ihanteelle, että kaikki maatilat olivat pientiloja. Vero kannettiin henkilöverona ja tilakohtaisena 7 prosentin verona sadosta. Tilan koko tai satojen koko ei vaikuttanut veroon, vaikka katovuosina veronkanto voitiinkin perua. Siten jokainen suurtilallisen

torppariksi siirtynyt pientilallinen katosi valtion verokirjoista. Kun joku vältti veroja kuten suurmaanomistajat, muut eli pienmaanomistajat laitettiin kattamaan vaje. Näin alun perin matala maatalouden verotus voi muuttua ankaraksi ja aiheuttaa kapinoita. Han-dynastian yritykset estää tätä kehitystä olivat tehottomia.

Kolmas Han-dynastian menestymisen kannalta tärkeä tekijä olivat sen ulkosuhteet. Kuten alussa todettiin, kiinalaiset katsoivat elävänsä barbaarikansojen ympäröiminä ”Keskustan valtakunnassa”. Heillä oli omat stereotyyppiset nimityksensä barbaareille. Itäisiä barbaareja kutsuttiin nimellä *yi*,²⁴ eteläisiä nimellä *man*, läntisiä *rong* ja pohjoisia *di*. Han-dynastia näki olevansa lähtökohtaisesti kaikkia näitä parempi ja perusti ulkosuhteensa niihin niin kutsuttuun tribuutti-järjestelmällään. Siinä Kiinan naapurivaltiot ja jotkut kaukaisemmatkin maat lähettivät valtuuskuntia ja lahjoja keisarin hoviin osoittaakseen muodollista alamaisuutta Han-dynastialle – tai niin ainakin hovi tulkitsi asian. Vastalahjaksi vieraille kuninkaille jaettiin kiinalaisia arvonimiä, sinettejä ja lahjoja. Näin syntyneen suhteen vahvuus oli tapauskohtaista. Lähinaapureiden kohdalla Han-hovi saattoi odottaa vasalleidensa noudattavan sen tahtoa ainakin ulkosuhteissaan, mutta kauempien vasallien kohdalla kyse oli vain muodollisesta alistumisesta dynastialle – mikä usein tehtiin, koska dynastian vastalahjat olivat monin verroin arvokkaampia kuin valtuuskuntien mukanaan tuomat.

²⁴ Myöhemmin myös länsimaalaisia kutsuttiin tällä nimityksellä, koska he tulivat yleensä mereltä eli idän suunnalta.

Tribuuttijärjestelmä loi hierarkkisen alueellisen järjestelmän, jonka napa oli Keskustan valtakunta. Käytännössä kaikki Kiinan naapurit kuuluivat siihen ainakin osan keisariaikaa. Esimerkiksi Japanista tai ainakin jostakin tuon ajan japanilaisista heimovaltioista tuli osa järjestelmää vuonna 57 eaa. Myös tuon ajan Koreasta, Koguryo-valtiosta, tuli Handynastian vasalli ja yksi Kiinan kiinteimmistä vasalleista aina 1800-luvulle saakka. Vasalli-suhte oli kuitenkin luonteeltaan sellainen, että se tuli rakentaa aina uudelleen uuden dynastian noustessa valtaan. Lisäksi suhteen sisältö vaihteli suuresti kaudesta toiseen.

Eräät Han-dynastian naapureista olivat kuitenkin liian vahvoja alistuakseen vasalleiksi. Kiinan luoteis-, pohjois- ja koillispuolella eli paimentolaiskansoja, jotka olivat erinimisiä ja erivahvuisia eri kausina. Kaikki ne kävivät kauppaa Kiinan kanssa, ihailivat sen sivistystä ja vaurautta, omaksuivat sen valtiotaidon pürteitä ja kävivät aina ajoittain siellä ryöstöretkillä. Kiinalaiset pyrkivät läpi dynastioiden rauhoittamaan paimentolaisia sotaretkin, liittolaisjärjestelyin ja lahjoen ne tyytyväisiksi. Tällaiset naapurikansoille maksettavat pakkoverot tunnettiin myös Roomassa. Ne myös toimivat Kiinassa pidemmän päälle yhtä huonosti kuin Roomassa. Pakkoverot olivat lisäksi huomattava menoerä Han-valtiolle. Ollessaan huipussaan ne veivät noin kymmenyksen valtion budjetista. Pakkovero maksettiin usein silkkinä, joka vastasi painonsa arvosta kultaa ja oli haluttua sekä helppo kuljettaa paikasta toiseen. Sitä käytettiin usein valuuttana varsinaisen rahan sijaan, esimerkiksi sotilaiden palkat voitiin maksaa silkkinä.

Kiinalaiset pyrkivät myös peluuttamaan barbaareja toisiaan vastaan. ”Kun barbaarit taistelevat keskenään, Kiina hyötyy” oli

maksiimi, jota kaikki dynastiat yrittivät noudattaa. Sopivan tilanteen tullen kiinalaiset lähettivät pyrkivätkin kylvämään epäsovua paimentolaisten välille pitääkseen ne poissa Kiinan kimpusta. Jos tämä epäonnistui, turvaututtiin sotavoimaan, mutta siinä Kiinalla ei ollut välttämättä ylemmyyttä huomattavasti suuremmasta koostaan huolimatta. Paimentolaisten liikkuva ratsusodankäynti oli sotateknisesti ja taktisesti hyvin kehittynyttä ja kiinalaista tehokkaampaa aina 1600-luvulle saakka. Paimentolaisilla oli lisäksi etu, jota kiinalaiset strategit kutsuivat ”elinolojen ja taisteluolojen samankaltaisuudeksi”²⁵ eli liikkuva elämäntapa, joka sisälsi kokonaisten heimojen kyvyn siirtyä nopeasti ratsaille, jatkuvan aseiden kantamisen sekä mahdollisti maasta ja omista ratsuistaan elämisen isoillekin sotajoukoille. Kun kiinalaiset sitä vastoin mobilisoivat joukkonsa sotaan, heidän tuli kerätä joka kerta noin puoli miljoonaa miestä ja huoltaa heidät pitkien matkojen takaa. Jopa voitokkailla sotaretkillä olivat 60–70 prosentin tappiot tavallisia. Kiinalaisten haluttomuus jatkuvaan sotaan oli ymmärrettävää.

Han-kaudella arviolta kaksi miljoonaa paimentolaista pystyi siten vaikuttamaan 57 miljoonan kiinalaisen elämään ajoittain hyvinkin voimakkaasti, mutta kulttuurivaikutteissa virta oli varsin yksisuuntainen kulkien etelästä pohjoiseen. Tosin sotataidossa kiinalaiset myös oppivat naapureiltaan. Paimentolaiset olivat kuitenkin tärkeitä myös kiinalaisten itseymmärrykselle, olihan heidän liikkuva elämäntapansa ja kulttuurinsa hyvin toisenlainen kuin maanviljelystä harjoittaneiden *han*-kiinalaisten. Eri valtioista yhdistetyn Han-

²⁵ Huang 1990, 39

valtion osilla olikin enemmän yhteistä keskenään kuin näiden pohjoisten heimojen kanssa. Etelässä ja lännessä oli toki muitakin valtioita ja heimoja, joiden kanssa Han-valtio oli myös ajoittain sodassa, mutta pohjoisen paimentolaiset uhkasivat Kiinan ydinalueita ja olivat siksi sille tärkeimpiä verrokkeja.

Muihin suuriin sivilisaatioihin verrattuna Kiinan asema oli muutenkin erikoinen, näet sillä ei ollut naapurinaan toista korkeakulttuurista, joka ei olisi matkinut sitä. Intia oli Himalajan vuoriston takana, Persia vielä kauempana, Kaakkois-Aasian sivilisaatiot tuhansien kilometrien päässä meren, viidakkojen ja vuoristojen takana. Rooma oli lähinnä huhupuhetta jos sitäkään Han-dynastian asukkaille. Toisin kuin lännessä Välimeren ja Lähi-idän kulttuureissa Kiinassa oppineiston oli helppo uskoa naapureidensa barbaarisuuteen ja vähäpätöisyyteen ja siten omaan erityislaatuisuuteensa.

Han-kaudella tärkeimmäksi ulkosuhteeksi muodostui suhde pohjoisen xiongnu -heimoon. Qin-dynastian valloitukset olivat työntäneet eteläisiä paimentolaisheimoja pohjoiseen, mikä aiheutti alueella konfliktin. Se lopulta mahdollisti heimojen yhdistymisen vahvimman sotapäällikön johdolla. Qinshi Huangdin kuollessa xiongnut perustivatkin oman paimentolaiskeisarikuntansa ottaen mallia Kiinasta. Han-dynastia soti aluksi xiongnuita vastaan, mutta kun dynastia oli hävinnyt merkittävän taistelun heitä vastaan vuonna 200 eaa., se joutui vaihtamaan aggressiivisen linjansa sovittelyvampaan eli lahjomaan naapurinsa rauhallisiksi. Han -dynastian xiongnuille maksaman huomattavan pakkoveron lisäksi xiongnut hyväksyttiin diplomaattisesti samanvertaisiksi Han-valtion kanssa. Keisari jopa kutsui xiongnuiden keisaria ”veljekseen”. Vuonna 162 eaa. nämä keisarit jakoivat sopimuksella maailman

keskenään. Sopimuksen mukaan xiongnuiden keisari hallitsisi kaikkia kansoja ”jotka käyttivät jousia” muurin pohjoispuolella ja Kiinan keisari niitä ”jotka käyttivät hattuja ja vyötärönauhuja” muurin eteläpuolella.

Han-dynastia, kuten kaikki sitä seuranneet dynastiat, tuli pian kuitenkin huomaamaan, että pakkovero ei lopettanut ryöstöretkiä. Xiongnut olivat epäluotettava sopimuskumppani ja heidän Kiinan alueille kohdistuneet ryöstöretkensä toistuivat muutaman vuoden välein. Xiongnuiden keisarin oli suotava alaisilleen heimoille voittoja ja sotilaskunniaa. Kiinalaisiin verrattuna xiongnut olivatkin kurittomia. Vuonna 134 eaa. Wudi-keisari lopulta lähti sotaan tuhotakseen xiongnut. Sota kesti vuosikymmeniä ja kiinalaiset olivat sen aikana usein voitokkaita, mutta hankalan logistiikan takia he eivät voineet pitää kiinni valloituksistaan pitkään. Silti kiinalaiset onnistuivat valtaamaan nykyisestä Keski-Aasiasta laajoja alueita etsiessään liittolaisia ja yrittäessään eristää xiongnut muista naapureistaan.

Wudi-keisarin aikana Han-dynastia laajenikin suurimmilleen. Wudin jälkeiset keisarit vaihtoivat hyökkäävän strategian passiivisempaan, mutta lopettivat pakkoveron maksamisen xiongnuille. Xiongnuiden keisarin asema heikkeni tämän seurauksena. Lopulta xiongnu-valtakunta romahti pitkään sisällissotaan. Uhka poistui siten hetkeksi, mutta paimentolaiskansojen rooli Kiinan historiassa jatkui silti tärkeänä.

Han-dynastian ulkosuhteiden tutkijoita on kiinnostanut erityisesti silkkitie ja sen kautta Han-dynastian suhde Roomaan. Silkkitie on saksalaisen maantieteilijän 1800-luvulla keksimä nimitys, joka todennäköisesti paisuttelee ilmiön merkitystä huomattavasti. Esimerkiksi eräs johtava silkkitien tutkija onkin

todennut sen olleen ”yksi kaikkein vähiten käytetyistä reiteistä maailmanhistoriassa”.²⁶ Kyseessä oli enemmänkin niiden paikallisten kauppareittien verkosto, jotka yhdistivät pääte-pisteissään Kiinan ja Välimeren maailman. Suurin osa reitin kaupasta käytiin lähinaapureiden kesken paikallisilla tuotteilla ja vain hyvin pieni osa kulki koko matkan. Koko ”silkkitietä” eivät käyttäneet niin kiinalaiset kuin roomalaisetkaan.

Silkkitie liittyy Han-dynastian historiaan, koska se oli ensimmäinen kiinalainen dynastia, joka ulotti valtansa pitkälle nykyiseen Keski-Aasiaan. Kiina oli käynyt kauppaa Keski-Aasian kansojen kanssa jo Zhou-dynastian aikana, mutta kuten edellä kerrottiin, länsimaisen ajanlaskun ensimmäisen vuosisadan puolivälissä Han-dynastia valloitti Keski-Aasian keidas-kaupungit aina nykyisen Ferganan laakson Kashgariin asti ja kiinalaiset lähetystöt saapuivat niinkin länteen kuin Baktriaan, Aleksanteri Suuren perustamaan kreikkalaisvaltioon Keski-Aasiassa. Tämä laajentuminen mahdollisti kauppasuhteiden laajenemisen. Alun perin Han-dynastia etsi laajenemisensa kautta liittolaisia xiongnuita vastaan ja hevosia armeijoilleen lännestä. Muu kauppa tuli näiden kylkiäisenä. Kauppaa käytiin myös nykyisen Burman ja meriteiden kautta Intiaan.

Kiinan tuotteilla oli periaatteessa kysyntää lännessä. Rooman valloitettua Palestiinan eli silkkitien oletetun läntisen pääte-pisteen 60-luvulla eaa. Rooman kaupunkiin avattiin omat silkki-markkinansa. Rooman patriisit rakastivat ylellisyyttä, ja kysyntää silkille siten oli jopa niin paljon, että keisari Tiberius,

²⁶ Hansen 2012, 235

jonka aikana Jeesus ristiinnaulittiin, kielsi silkkivaatteet silkin aiheuttaman kullan ulosvirtaamisen vuoksi. On kuitenkin kyseenalaista, tuliko tämä silkki Kiinasta asti, sillä myös Intiassa osattiin tehdä silkkiä. Kiinalaisin aihein koristeltuja silkkivaatteita, mikä olisi mahdollinen merkki silkin alkuperästä, ei ole Rooman ajalta juuri säilynyt. Suurin osa silkkitiellä kulkeesta silkistä oli itse asiassa eri Kiinan dynastioiden sotilaiden palkkoihin ja maksuihin käytettyä silkkiä. Säilyneet rahtikirjat viittaavat siihen, että silkkitiellä kulki enemmän muun muassa tuohon aikaan vielä arvokasta paperia ja salmiakkia, jota tarvittiin nahan käsittelyssä.

Kiina ei itse kysynyt suuria määriä mitään tuotteita lännestä, vaikka muun muassa meripihka ja lasitetut esineet kelpasivat sen ylimystölle. Siten kauppa, siinä määrin kuin sitä oli, oli vahvasti ylijäämäinen Kiinan hyväksi. Yleensäkin juuri naapurimaiden eksoottiset tavarat kiinnostivat Han-hovia ja ylimystöä. Niistä kehittyi varsinaisen muotivillitys Itäisen Hanin aikana. Ulkomaiset luksustuotteet ovat siis kelvanneet Kiinassa kautta aikain. Onkin todettu, että silkkitien merkitys ei siten ollut niinkään sen kaupallisessa merkityksessä, vaan sen kautta molempiin suuntiin kulkeneissa vaikutteissa, sellaisissa kuin paperissa ja uskonnoissa, kuten buddhalaisuudessa.²⁷

Han-ajan Kiinalla ja Roomalla ei ollut suoria diplomaattisia yhteyksiä, mutta molemmat tiesivät jotain toisestaan. Jo kreikkalaiset maantieteilijät tiesivät, että jossain idässä Intian takana oli ”Thina”-niminen maa, joka tuotti silkkiä, joten sama

²⁷ ibid.

tieto oli myös roomalaisilla. Heille Kiina oli kaukainen *seres*-kansan maa, tosin sama nimi voi viitata myös Intiaan. Han-dynastia viittasi Roomaan käyttäen Da Qin -nimeä, ikään kuin toisena Qin-dynastiaa lännessä. Rooman keisari Aurelius (hallitsijana 161–180 jaa.) todennäköisesti lähetti lähetystön Han-dynastian hoviin. Pari Aureliusta seurannutta Rooman keisaria toimi samoin ja vielä 600-luvulla Itä-Roomakin, mutta lähetystöjen matkoista ei ole säilynyt muita dokumentteja kuin lyhyet maininnat eri dynastioiden historiankirjoissa. Nekin saattoivat olla Rooman lähettiläiksi tekeytyneiden ulkomaisten huijareiden tekosia. Han-dynastia yritti ainakin kerran lähettää lähettilään Roomaan, mutta tämä ei päässyt perille asti.

Kiinan eteläpuolella asui maanviljelyskansoja. Nykyajan Guangdong, Guangxi ja Pohjois-Vietnam olivat muodollisesti Han-dynastian alla, mutta niissä asui laajalti ei-*han*-väestöä. Alueita pidettiin barbaarisina ja vaarallisina. Ne olivat täynnä tauteja, soitteja ja villipetoja, siksi niitä käytettiin ei-toivottujen yksilöiden karkotuskohteina, kuten liian kärkeviä kommentteja esittäneiden oppineiden kohtalo voi olla.

Eteläisiä ja lounaisia raja-alueitaan Han hallitsi varuskuntien kautta ja liittämällä paikallisia päälliköitä keisarilliseen byrokraatiaan arvonimien avulla. Lähes kaikki dynastian rajat olivat itse asiassa sellaisten ei-*han*-kansojen hallussa, jotka olivat vannoneet uskollisuutta dynastialle. Joskus näin oli myös dynastian sisempien alueiden laita. Pahin Han-dynastian vihollinen lounaassa ja lännessä olivat qiang-heimot. Ne olivat hajanaisia, mutta sinnikkäitä *han*-kiinalaisten vastustajia, jotka nousivat toistuvasti kapinaan.

Kuva 6. *Hevosta esittävä pronssityö Han-kaudelta kuvaa ajan bienostuneisuutta ja suhdetta lännestä saataviin hevosiin. Hevoson jalan alla on pääskey, joka kuvaa ravin lennokkautta. (Kuva: Suomi-Kiina-seuran arkisto.)*

HAN-DYNASTIAN HEIKKENEMINEN JA TUHO

Läntinen Han-dynastia nousi kukoistukseen Wudi-keisarin valtakaudella. Wudin kuoltua hovi kuitenkin jakautui yhä selvemmin sukuklikkeihin ja valta lipui keisareilta yhä enemmän vahvojen virkamiesten, keisarinnojen ja eunukkien käsiin. Kehitys huipentui Wang Mangin vallankaappaukseen ja lyhyeen Xin-dynastiaan länsimaisen ajanlaskun alussa. Tämä kausi erottaa toisistaan läntisen ja itäisen Han-dynastian. Wang Mang oli hovin korkea virkamies, joka nousi nuoren kuninkaan sijaishallitsijaksi vuonna 1 eaa. ja vuonna 8 kaappasi vallan. Wang Mang oli hyvin koulutettu ja älykäs hallintomies sekä

taitava diplomaatti, jolla oli nykytermein sosialistisia painotuksia politiikassaan. Myöhempien dynastioiden historiankirjoitus piti häntä vallananastajana, mutta jos hän ei olisi kukistunut, häntä todennäköisesti pidettäisiin uuden dynastian kyvykkäänä perustaja. Wangin Xin (”uusi”) -dynastia yritti muun muassa puuttua pienviljelijöiden heikentyneeseen asemaan kansallistamalla maan ja jakamalla sen takaisin köyhille. Näin keisari yritti lakkauttaa viljelijöiden velkaorjuuden, johon suurmaanomistajien vahva asema pitkälti perustui, ja samalla palauttaa dynastian veropohjan.

Uudistus kuitenkin peruttiin vastarinnan takia vain kolmen vuoden jälkeen, mutta dynastian ja suurmaanomistajien välinen skisma jäi kytämään johtaen lopulta tilanteeseen, jossa nälänhädän laukaisemaa talonpoikaiskapinaa hyödynnettiin Wangin kukistamiseen ja Han-dynastian palauttamiseen. Nälänhädän laukaisi Keltainenjoki, joka muutti yllättäen väyläänsä vuonna 11 aiheuttaen laajan luonnonkatastrofin, jota keskushallinto ei pystynyt estämään ja jonka seurauksia se ei pystynyt lievittämään tehokkaasti. Shangdongissa syttyi Punaiset kulmakarvat -nimisen taolaisen kultin johdolla laaja kapina. Syntyneessä sekasorrossa Han-suvun jäsen nousi takaisin valtaistuimelle. Wang Mang kuoli nuolen lävistämänä pääkaupungissaan ja hänen päästään tehtiin aarre keisarilliseen aarrekammioon. Uudelta keisarilta meni vuosia Punaisten kulmakarvojen kapinan nujertamiseen. Taistelujen aikana myös hunnit hyökkäsivät pohjoisesta armeijan ollessa toisaalla.

Dynastian pääkaupunki siirrettiin nyt itäiseen Kiinaan Luoyangin kaupunkiin, jonka nähtiin olevan paremmin turvassa xiongnuilta. Koska uusi pääkaupunki sijaitsi idempänä kuin aikaisempi pääkaupunki, kutsutaan siirron jälkeistä

dynastiaa Itäiseksi Han-dynastiaksi. Keskusvalta heikkeni selvästi, sillä uusi Han-keisari nousi valtaan suurten maanomistajasukujen tuella eivätkä ne halunneet antaa hänelle tai hänen jälkeläisilleen entisenkaltaista ylivaltaa. Suurten sukujen vaikutusvalta ulottui vahvana hoviin. Niinpä Itäisen Hanin poliittista historiaa onkin kutsuttu ”klaanien ja hoviklikkien historiaksi”.²⁸ Yleisestä asepalvelusta luopuminen vain vahvisti tätä kehitystä.

Yleinen asevelvollisuus oli ollut yksi Qin-dynastian instituutioista, johon sen vahva valta oli perustunut. Kun Handynastia oli vihdoinkin vakiinnuttanut asemansa feodaaliruhtinaiden kukistumisen jälkeen 150-luvulla eaa., yleinen asevelvollisuus alkoi muuttua turhaksi. Sitä ei enää tarvittu maan sisäisten olojen rauhoittamiseen. Lisäksi xiongnuista vastaan isot jalkaväkijoukot olivat lähes hyödyttömiä ja hankalia huoltaa. Lopulta Wang Mangin tapaus osoitti, miten kapinoivat talonpojat, joilla oli armeijakoulutus, voivat olla vaarallisia. Vaikka kehitys oli alkanut jo Läntisen Hanin aikana, siirtyi Itäinen Han varusmiesarmeijasta ammattiarmeijaan, joka koostui ammattisotilaista, paimentolaiskansojen jäsenistä ja rikollisista. Han-keisarit alkoivat uskoa valtakuntien rajojen valvomisen keisarille uskollisuutta vannoneille xiongnuille ja muille paimentolaisheimoille.

Itäistä Hania hyödytti xiongnuiden läntisen ajanlaskun mukaan ensimmäisen vuosisadan loppupuolella syventynyt sisäinen hajaannus, joka huipentui vuonna 89 siihen, että xiongnuista

²⁸ Lewis 2007, 24

eronneen koillisen xianbei-heimon soturit löivät xiongnut ja nylkivät näiden keisarin. Xiongnuiden Han-dynastialle muodostama uhka poistui siten lopullisesti ja dynastia oli tyytyväinen puolustusjärjestelmänsä toimintaan. Tyytyväisyyteen ei kuitenkaan ollut syytä kovin pitkään, sillä muita Han-dynastian rajoilla asuvia heimoja ei voitu enää pitää kurissa, kun xiongnuiden näille muodostama uhka oli näin kadonnut. Muut paimentolaisheimot, erityisesti xianbeit, ottivatkin pian xiongnuiden vanhan roolin.

100-luvulla dynastian raja-alueilla oli toistuvasti levotonta. Erityisesti sodat läntistä qiang-heimoa vastaan vaativat raskaita veroja ja heikensivät dynastiaa. Qiang-sodat olivat tärkeä syy siihen, että 100-luvun kuluessa dynastia joutui hellittämään otteensa läntistä raja-alueistaan. Tämän seurauksena qiangit muuttivat lukuisasti dynastian entisille läntisille alueille mukaan luettuna entisen läntisen Han-dynastian pääkaupungin ympäristö. Siten *han*-kiinalainen väestö väheni lännessä huomattavasti. Sotien ja kapinoiden kestäessä keskusvalta myös velkaantui paikallisille suurmaanomistajille ja sen ote maan sisäosista höltyi. Suurmaanomistajat ja muut paikallisjohtajat värväsivät omia armeijoitaan puolustaakseen omistuksiaan. Raja-alueiden kenraalit ja heimopäälliköt komensivat yksiköjään keskusvallasta pittaamatta. Maailmanlopun kultit lisääntyivät ja maaseudulla muodostui salaseuroja. Läntinen Han oli pitänyt sotilas- ja siviilihallinnon erillään, mutta Itäinen Han yhdisti ne kuvernöörin viran alle barbaarien ja kapinoiden paineessa. Kuvernööreistä tuli näin käytännössä alueidensa ruhtinaita, mikä heikensi dynastiaa entisestään.

Itäisen Han-dynastian hovi oli klikkiytynyt keisarinnojen, jalkavaimojen ja eunukkien ryhmittymiin, joiden kautta suuret

suvut ulottivat vaikutuksensa keskusvaltaan. Kun johtavia hallintovirkoja käsissään pitäneiden eunukkien virat tehtiin perinnöllisiksi adoptioiden kautta, aateliset ja virkamiehet nousivat vastarintaan. Vuonna 166 jaa. eunukit puhdistivat väkivalloin tuhansia vastustajiaan hovista, mikä johti kapinoihin. Heikentynyt dynastia kohtasi seuraavaksi taolaisen lahkoon nimeltään Keltaiset turbaanit, joka nousi kapinaan vuonna 184 jaa. Dynastia selvisi kapinasta vain antamalla vallan käytännössä paikalliskomentajille.

Kun Keltaiset turbaanit oli lyöty, hovin eunukit käyttivät valtaansa ja erottivat voittoisat kenraalit. Silloin keisari kuoli ja uuden lapsikeisarin sijaishallitsija rupesi neuvottelemaan eunukkien vastustajien kanssa. Eunukit murhauttivat sijaishallitsijan, minkä seurauksena pääkaupungin varuskunta nousi kapinaan ja puhdisti eunukit hovista. Kenraali Dong Zuo teki tilanteessa sotilasvallankaappauksen, joka johti uuteen kapinaan. Lopulta Dong poltti pääkaupungin ja siirsi lapsikeisarin takaisin länteen Chang'aniin vuonna 190. Tämä oli käytännössä dynastian loppu, vaikka muodollisesti se tapahtui vasta 30 vuotta myöhemmin. Lopulta eunukkikenraali Cao Cao nousi lapsihallitsijan suojelijaksi ja osittain tämän symbolisen merkityksen ansiosta onnistui lähes lyömään vastustajansa ja yhdistämään valtakunnan, mutta hänet lyötiin Punaisen Kielekkeen taistelussa Jangtsejoella kahden muun sotapäällikön liittouduttua häntä vastaan.²⁹

²⁹ Tästä on tehty elokuva Chi Bi (englanniksi Red Cliff, 2008) ohjaajana John Woo. Filmi ei ole varsinaisesti tarkka historiankuvaus, mutta kertoo osaltaan siitä, miten ajan historia kiehtoo kiinalaisia yhä vieläkin.

Muodollisesti Han-dynastia lakkasi, kun Cao Caon kuoltua tämän poika julisti vuonna 220 uuden Wei-dynastian perustetuksi ja hänen kaksi kilpailijaansa seurasivat pian perässä. Alkoi niin kutsuttu Kolmen kuningaskunnan kausi (220–265 jaa.), kun maa jakaantui kolmeen valtakuntaan: pohjoisen Weihin, kaakon Wuhun ja luoteen Shu Haniiin. Seuranneissa taisteluissa liittolaisuudet ja alueiden omistukset vaihtelivat, mutta valtakunnan jako kolmeen säilyi voimassa lähes puoli vuosisataa. Kolmen kuningaskunnan kausi ei kuitenkaan päättynyt valtakunnan yhdistymiseen, vaan sitä seurasi vieläkin suurempi hajaannus.

KIINAN KESKIAIKA –
HAJAANNUKSEN KAUSI

220–581 jaa.

Yksi Kiinan tunnetuimmista kirjan alkuvirkkeistä on kolmen kuningaskunnan kautta fiktiivisesti kuvaavan romaanin ”Kolmen kuningaskunnan romanssin” aloitus, joka kuuluu: ”Kuten tiedetään, Taivaan alla pätee se sääntö, että se mikä on hajonnut, tulee yhtymään ja se mikä on yhtenä, tulee

hajoamaan”.³⁰ Näin lopulta myös tapahtui Kiinassa Han-dynastian romahduksen jälkeen, mutta kirjan kirjoittaja pystyi hyödyntämään historiallista jälkiviisautta muotoilleessaan virkkeensä, kirjoittihan hän sen 1300-luvulla, jolloin Kiinaa oli kohdannut jo useita muitakin hajaannuksen ja sekasorron kausia. Han-dynastian romahdusta seurasi kuitenkin koko keisarikauden ajan pisin epäyhtenäisyyden jakso, jota kesti yli kolmesataa vuotta.

Kenraali Cao Caoa pidetään usein vallananastajana ja syyllisenä Han-dynastian tuhoon, mutta kuten yllä on esitetty, sen syyt olivat syvemmällä. Han-dynastian ja Länsi-Rooman kukistumista on usein verrattu toisiinsa. Kummassakin tapauksessa vahva keskusvalta väistyi alueiden omien valtapyrkimysten tieltä, ”barbaarit” hyökkäsivät valtakunnan raja-alueille ja perustivat niille uusia valtioita, ja lopulta valtakunta jakaantui. Jos kehitys olisi mennyt kuten Euroopassa, Kiina ei enää olisi palannut yhden dynastian vallan alle. Seuraavat 360 vuotta Kiina olikin hajalla eikä tuona aikana Kolmen kuningaskunnan romanssin jälkiviisaudella kirjoitettu alkuvirke ehkä vaikuttanut kovin todennäköiseltä. Kun Kiina kuitenkin aikanaan yhdistyi Sui- ja Tang-dynastioiden alle, sen kulttuuri ja yhteiskunta olivat monessa suhteessa hyvin toisenlaisia kuin Han-ajan lopussa. Kuten Euroopassa Kiinan keskiaika oli myös kehityksen, ei vain taantumuksen aikaa, vaikka poliittiset olot olivatkin epävakaat.

³⁰ Luo Guanzhong -niminen kirjailija kirjoitti Kolmen kuningaskunnan romanssin noin vuonna 1380.

Kiinan hajaannuksen kaudelle ei ole vakiintunutta nimeä historiankirjoituksessa. Joskus puhutaan vain ”hajaannuksen kaudesta”, toisinaan taas ”pohjoisten ja eteläisten dynastioiden” kaudesta. Kiinalainen historiankirjoitus käyttää myös nimitystä ”kuuden dynastian ja 16 kuningaskunnan” kausi, jolla viitataan eteläisen Kiinan *han*-kiinalaisiin dynastioihin ja pohjoisen Kiinan ”barbaari”-kuningaskuntiin. Länsimaisessa historiankirjoituksessa kautta on kutsuttu myös Kiinan varhaiskeskiajaksi.

Viimeinen nimitys on tietysti eurosentrinen, mutta Länsi-Rooman luhistumisen ja Han-dynastian kukistumisen jälkeinen ajanjakso kuitenkin muistuttavat toisiaan yleisellä tasolla yllättävänkin paljon. Molemmissa tapauksissa seurasi heikon keskusvallan, vahvan feodaaliaateliston ja maaorjuuden kausi. Molemmat ajat olivat poliittisesti epävakaita ja sotaisia. Kyseessä oli molemmissa tapauksissa myös laajojen kansainvaellusten kausi, jolloin uusi uskonto – lännessä kristinusko ja Kiinassa buddhalaisuus – levisi laajasti ja se omaksuttiin valtauskonnoksi. Molemmissa jopa syntyi hyvin samankaltainen vahva luostarilaitos. Kiinassa kausi oli kuitenkin lyhyempi ja se päättyi yhdistymiseen tavalla, jota Euroopassa ei koskaan enää nähty – kenties ennen nykyistä yhdentymisprosessia.

Kauden aikana suuret joukot *han*-kiinalaisia muuttivat etelään Jangtsejoen laaksoon, joka aikaisemmin oli ollut lähinnä villiä heimoaluetta väestön keskittyessä Keltaisenjoen ympärille. 400-luvun jälkipuoliskolle tultaessa Jangtsejoen laakson väestö oli jo viisinkertaistunut Han-kauteen verrattuna ja siellä eli lähes puolet Kiinan väestöstä. Jangtsen laakson muuttaminen suomaasta ja metsistä maanviljelysmaaksi teki siitä Kiinan vilja-

aitan, mikä oli ajan huomattavin saavutus. Koko kiinalaisen maailman painopiste muutti sen vaikutuksesta etelämmäksi. Kansainvaelluksen saivat aikaan pohjoisen sodat ja tulvat.

Kauden poliittiset tapahtumat olivat monimutkaisia. Kuten edellä todettiin, sen perusjako oli etelän ja pohjoisen välillä. Etelässä valtaa pitivät ainakin muodollisesti *han*-kiinalaiset heikot dynastiat, joista jotkin olivat suhteellisen pitkäikäisiä, kuten Jin-dynastia (265–420 jaa.). Pohjoisessa taas hallitsivat ei-kiinalaisten kansojen johtamat dynastiat tai kuningaskunnat, jotka olivat usein lyhytikäisiä, vaikka joukossa oli joitain pidempi-ikäisiäkin. Kauden lopulla pohjoisten valtioista yhdistyi sodan ja valloituksen kautta tuleva koko Kiinan yhdistävä Sui-valtio.

Pohjoisessa Cao-suvun Wei-dynastia muuttui Jin-dynastiaksi vallankaappauksen jälkeen vuonna 265. Jin-dynastia yhdisti Kiinan ydinalueita vuosina 265–420, mutta sekin jakaantui läntiseen (265–316) pääkaupunkinaan Luoyang ja itäiseen (317–420) pääkaupunkinaan Jiankang, joka sijaitsi nykyisen Nanjingin lähellä. Dynastia hallitsi Han-dynastiaan verrattavaa maa-alaa vain pari vuosikymmentä 200-luvun lopulla. Läntinen Jin kukistui niin kutsuttuun kahdeksan prinssin kapinaan vuosina 300–316, joiden lopussa pohjoisen xiongnu-heimot, jotka oli päästetty asuttamaan valtakunnan raja-alueita Han-kaudella, valloittivat Jin-dynastian pohjoiset ja läntiset alueet mukaan luettuna Kiinan sivilisaation vanhan ydinalueen Keltaisenjoen laakson.

Jin-dynastia siirtyi maanpakoon etelään Jangtsejoen toiselle puolelle. Sen mukana siirtyi noin miljoona tavallista alamaista ja lukuisia vahvoja sukuja. Pohjoinen jäi nyt ei-kiinalaisten

kansojen johtamien valtioiden ja dynastioiden haltuun, jotka jatkoivat verisiä keskinäisiä sotaan hyökäten joskus eteläänkin. Etelä taas nousi uuteen merkitykseen kiinalaiselle maailmalle, vaikka poliittisesti se ei ollut vahva. Itäinen Jin-hovi oli voimaton maanpakolaishallitus, joka oli riippuvainen etelän vahvoista suvuista ja sotaherroista. Kautta onkin kutsuttu keisarivallan aallonpohjaksi Kiinassa.³¹

Kauden aikana kehittyi tai palasi Kiinaan useita läntiselle feodaaliselle järjestelmälle tyypillisiä piirteitä. Saadakseen joukkoja armeijoihinsa *han*-kiinalaiset dynastiat jakoivat viljelijäperheille valloitetuja ja asukkaiden hylkäämiä pelto-maita tai pelloksi raivattavia maita veroja tai asevelvollisia vastaan. Nämä tilat ja siten niiden viljelijät siirtyivät vähitellen paikallisille vahvoille suvuille palkkioina ja maksuina tuesta hoveille. Tuloksena oli maaorjuutta hyvin lähellä ollut järjestely. Maaorjan, *buqu*, tarkka laillinen status vaihteli ja muuttui ajan saatossa, mutta kyseessä oli vapaiden viljelijöiden ja orjien välimuoto, jolla voitiin käydä myös kauppaa. Keskusvalta yritti usein rajoittaa sukujen omistamien maaorjien määrää, sillä he olivat poissa keskusvallan käytöstä. Sekä pohjoisessa että etelässä keisarit myös aktiivisesti värväsivät armeijoihinsa pakolaisia ja etnisten vähemmistöjen jäseniä, joihin maanomistajasukujen valta ei yltänyt. Pakolaisista tulikin tärkeä resurssi, sekä keskusvallan ja paikallisten sukujen välisen kilpailun kohde.

³¹ Lewis 2009a, 54

Feodalismiin kuului se, että vahvat paikallisruhtinaat saivat käsiinsä keisarilta alueensa siviili- ja sotilashallinnon sekä verot. Suvut myös rakennuttivat omia linnakkeitaan helposti puolustettaviin maastoihin mäille tai soille ja vaarallisessa tilanteessa linnoittautuivat omien armeijoidensa kanssa niihin. Keskusvallan voima oli siten usein rajallinen ja paikallisesti vahvat suvut määräsivät alueistaan ja asioistaan pitkälti itse. Yksi ajan epävakauden syy oli ruhtinaiden väliset taistelut, joita heikko keskusvalta ei kyennyt estämään.

Feodalismiin kuului myös perintöaateliston kehittyminen, jonka mahdollisti suursuvulle myönnetty perinnöllinen yksinoikeus valtion ylimpiin virkoihin. Alempien sukujen poikia voitiin ottaa alempiin virkoihin erityisen kaunopuheisuuden ja luonnearvioinnin perusteella tai sukujen suosittelun pohjalta, siis käytännössä suhteilla. Konfutselaisten klassikoiden hallinnan merkitys väheni siten virkauralla, vaikei täysin poistunut, sillä oppineisuus oli yhä osa virkamiesten luonnearviointia. Ylipäänsä suvut yrittivät erottua toisistaan sivistyksensä ja hienostuneisuutensa kautta, joten kausi ei ollut kulttuurisesti ”pimeä”, kuten Euroopan keskiaikaa on usein (ja virheellisesti) kutsuttu. Sukujen kulttuurisen pääoman tavoittelu piti konfutselaisuuden elossa ja relevanttina myös hajaannuksen aikana.

Etelässä itäinen Jin-kausi oli täynnä kapinoita, joissa paikalliset sotilasjohtajat ja ruhtinaat nousivat toistuvasti dynastiaa ja sen tukijoita vastaan. Kapinoiden syinä oli usein kamppailu resursseista, kuten dynastian suvulle epäedullisista määräyksistä pakolaisten asepalveluksesta tai maaorjien sallituista määristä. Etelässä sotivat usein Jangtsen ylä- ja keskijuoksun alueet itäistä eli pääkaupungin Jiankangin aluetta vastaan. Myös

pohjoiseen lähetettiin ajoittain sotaretkikuntia tarkoituksena sen takaisinvaltaus. Keltaisenjoen ydinalueiden valtaus olisi ollut suuri arvovaltaivoitto Jin-dynastialle, mutta siihen se ei kyennyt. Ajan kuluessa armeijat kasvoivat ja ammattimaistuiivat ja vähitellen ammattisotilaat ottivat ne komentoonsa. Raskas ratsuväki kehittyi ajalla tärkeäksi aselajiksi, kun uusi innovaatio, nimittäin jalustimet, mahdollisti tehokkaan sotimisen ratsun selästä käsin. Ratsuväkenä käytettiin paimentolaisheimojen sotilaita ja jalkaväkenä asevelvollisia *han*-kiinalaisia.

Jin-dynastia kaatui lopulta oman kenraalinsa Liu Yun vallankaappaukseen vuonna 420. Jinin tilalle Liu Yu perusti Liu Song-dynastian, joka oli siis sotilasdynastia. Sen keisarin valta perustui perustajansa asemaan armeijan ylipäällikkönä, ei oppineisuuteen tai sukutaustaan. Seuraavat kaksi vuosisataa tämä oli kaikkien eteläisten dynastioiden luonne. Koska sotilasdynastioilla oli omat ylivoimaiset armeijansa, ne olivat aatelissukuja voimakkaampia. Aatelissukujen asemaa heikensi myös se, että sotilaan uraa ei pidetty arvossa, joten upseerit olivat useimmiten rahvaan jäseniä. Myös tuolloin kehittynyt kauppa ja rahatalous loivat uusia nousukassukuja, mikä söi vanhojen sukujen asemaa. Sotilasdynastiat eivät kuitenkaan olleet erityisen vakaita, sillä niitä haittasivat erityisesti hallitsijahuoneiden sisäiset sukutaistelut. Liu Songia seurasi etelässä useita lyhytkestoisia dynastioita: Qi, Liang ja Chen, jotka kaikki hajosivat sukutaisteluihin, paitsi viimeinen pohjoisen Sui-valtion kukistama dynastia.

Pohjoisen ”16 kuningaskuntaa” olivat ”barbaarien” johtamia valtakuntia. Ne olivat etnisesti kirjavia ja niiden hallitsijasukujen asema perustui niiden perustajien sotilasmenestykseen. Useat näistä valtioista olivatkin lähinnä sotajoukkoja, jotka kasvoivat

ja kukistuivat voittojen, tappioiden ja johtajiensa kuolemien kautta. Etninen jako oli usein hyvin selvä näissä valtioissa ja sitä pidettiin keinotekoisesti yllä. Niiden sekä hallitus että armeijat olivat valloittajaheimojen käsissä ja *han*-kiinalaiset vain verotuksen ja pakkotyön lähde. Väestön pakkosiirrot olivat näissä valtioissa myös yleisiä, sillä veronmaksuun tarvittuja maatyöläisiä pakkosiirrettiin aina joukoittain uusien pääkaupunkien lähelle, kun uusia valtiota syntyi.

Ei-kiinalaisten heimovaltioiden hallinnon haasteet erosivat *han*-kiinalaisen paikallaan olevan maatalousyhteiskunnan hallitsemiseksi kehitetyn byrokraattisen valtion haasteista. Jos kiinalainen hallinnon perusdilemma oli keskuksen ja alueiden välinen suhde ja hovin tasapaino, paimentolaisvaltioiden perusdilemma oli se, miten ne pystyivät hallitsemaan valloittamiaan alueita kiinalaistumatta liikaa. Paimentolais-tavalla hallitut sotilasvaltiot tarvitsivat jatkuvaa sotaa ja laajentumista saadakseen sotilaselitilleen tuloja, joita kiinalaistyyppisessä hallintomallissa toi maanviljelyksen verotus. Jatkuva sotiminen ja alamaisten ryösteleminen ei ollut mahdollista, mutta vakinaisen verotusjärjestelmän pystyttäminen vaati vakiintunutta hallintokoneistoa, mihin Kiina tarjosi ylivoimaisen mallin. Sen omaksuminen kuitenkin johti kiinalaistumiseen ja heimojen omien etnisten ominaisuuksien kadottamiseen. Tämä oli ollut jo Xiongnu-valtakunnan ongelma ja jatkui paimentolaisvaltioiden ongelmana koko dynastisen historian ajan. Samalla tavalla hajaannuksen ajan Kiina oli myös Korean ja Japanin esikuva heikkoudestaan huolimatta. Esimerkiksi Japanissa syntyivät ensimmäiset Yamato-valtiorakenteet juuri tähän aikaan, 400–500 -luvulla. Malli sen rakenteisiin saatiin Kiinasta Korean välityksellä.

Pohjoisen kuningaskunnat ottivat nimensä usein alueella Zhou-kaudella sijainneista valtioista. Näistä tärkein oli Pohjoinen Wei, joka hallitsi pohjoista suhteellisen pitkään vuodet 399–534, kunnes hajosi kahtia. Pohjoinen Wei oli tuoba-kansan valtio. He olivat yksi xianbei-heimoista, omalla kielellään *tabgach*. Tuobat olivat ratsusotilaita ja paimentolaisia, jotka rakensivat valtakuntaansa pakkosiirtämällä rajojensa sisäpuolelle voitettuja heimoja maanviljelijöiksi ja valtion maaorjiksi. Valtion panostus maanviljelyyn toi resursseja, joilla Pohjoinen Wei myös kykeni laajenemaan ja olemaan ajan dynastioista poikkeuksellisen pitkäikäinen.

BUDDHALAISUUS SAAPUU KIINAAN

Kuten aikoinaan sotivien valtioiden kaudella hajaannus loi Kiinaan tilanteen, jossa uudet ajatukset ja opit voivat kukoistaa ja levitä. Konfutselaisuuden asema heikkenikin selvästi, koska hajaannus toi sille haastajia, erityisesti buddhalaisuuden ja kotoperäisen taolaisuuden. Kiinaan oli ensimmäisellä vuosisadalla alkanut levitä *mahayana* ("suuret vaunut")-buddhalaisuus, ja hajaannuksen kauden aikana paikoin noin 90 % väestöstä kääntyi buddhalaisuuteen. Buddhalaisuuden menestystä selittää sen kyky sopeutua hyvin kiinalaiseen ympäristöön. Se oli organisoitunut kirjanuskonto, joka harjoitti aktiivista lähetystyötä. Se myös pystyi hyväksymään konfutselaisen yhteiskuntafilosofian ja esi-isien palvonnan sekä taolaisuuden alemman asteen totuuksina.

Taolaisuus oli buddhalaisuuden leviämässä merkittävä siksi, että alun perin juuri taolaiset yhteisöt levittivät buddhalaisuuden Kiinaan, kuten juutalaiset yhteisöt levittivät kristinuskoa Roomaan. Buddhalaisuus voitiin jopa nähdä taolaisuuden lahkona ja Buddha liitettiin Laoziin, taolaisuuden pääprofeettaan/jumaluuteen. Molemmat uskonnot omaksuivat piirteitä toisiltaan Kiinassa. Buddhalaisuus sai siten jopa muotoja, joita ei tunnettu Intiassa. Tosin taolaisuus oli useimmin ottava osapuoli. Taolaiset omaksuivat reinkarnaatioopin buddhalaisilta, mutta lisäsivät siihen suvun tekojen merkityksen jo kuolleille. Sekoittumisen jälkeen sekä buddhalaisessa että taolaisessa tuonpuoleisessa odotti byrokraattisesti organisoitu kiirastuli, jossa yksilön synnit tuomittiin, sielu puhdistettiin kivuliaiden rangaistusten avulla ja sitten synnyttiin uudelleen. Paratiisi, helvetti ja kiirastuli tulivat näin osaksi kiinalaista tuonpuoleista. Näitä tai ylipäänsä mitään tuonpuoleisia rangaistuksia tai palkintoja ei ollut Han-ajan teologiassa. Nyt buddhalaiset rituaalit alettiin nähdä tärkeiksi edesmenneen lunastamiseksi helvetistä parempaan reinkarnaatioon tai paratiisiin. Nämä uskomukset ovat yhä osa kiinalaista kulttuuria.

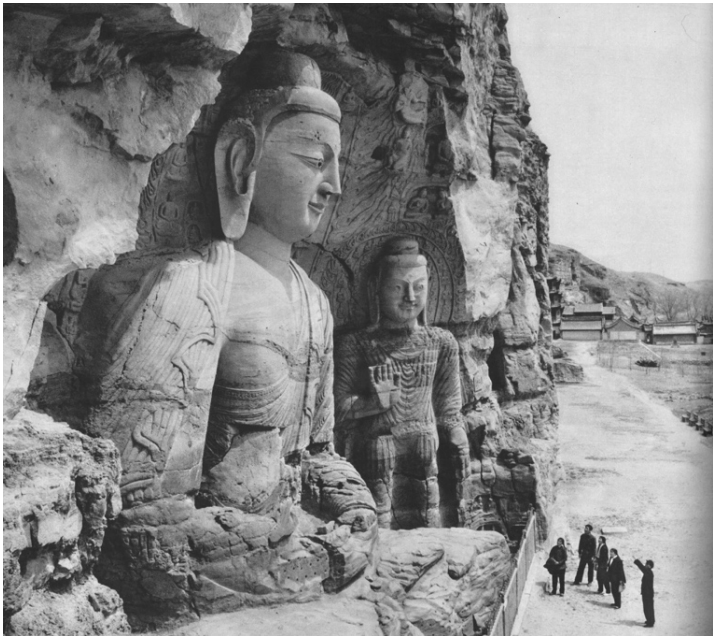
Vuodesta 300 jaa. lähtien buddhalaisuus vakiintui valtauskonnoksi Kiinassa. Myös pohjoisen ”barbaarit” omaksuivat buddhalaisuuden usein innokkaasti. Varsinkin sivistyneistö suosi hienostuneempaa buddhalaisuutta taolaisuuden sijaan, jolla oli enemmän kansanuskon luonne, mutta buddhalaisuudesta kehittyi Kiinassa myös maallikkoversioita, jotka sivuuttivat lähes täysin alkuperäisen opin hienoudet. Yleinen maallikkobuddhalaisuuden muoto edellytti vain viiden käskyn noudattamista: älä tapa, varasta, tee huorin, käytä alkoholia tai

valehtelee. Lisäksi tarvittiin rukouksia Buddhalle, jotta parempi reinkarnaatio, terveys ja hyvinvointi olisivat taatut.

Buddhalaisuuteen kuului temppeilaitos munkkeineen. Nämä laitokset kasvoivat merkittäviksi yhteisöiksi ja poliittiseksi voimatekijäksi ajan valtioissa. Pohjoisessa oli kauden lopulla 500-luvulla arviolta jopa 2 miljoonaa munkkia ja yli 30 000 temppeeliä. Tätä tosin edesauttoi temppealien nauttima verovapaus. Joskus temppeeli olikin vain huone, jossa asui pari munkkia. Joidenkin kuningaskuntien hallitsijat olivat buddhalaisia ja käännyttivät väestönsä siihen, toiset taas yrittivät rajoittaa buddhalaisuutta, mutta ilman sanottavaa pysyvää tulosta. Pohjoisessa temppeelit olivat keisarien alaisuudessa. Keisareita pidettiin joko Buddhan ruumiillistumina tai uskon suojelijoina riippuen heidän valtansa vahvuudesta. Myös kirjapainotaidon leviäminen tällä kaudella auttoi uuden uskonnon leviämässä. Paperi oli keksitty Kiinassa jo Han-kaudelta.

Myös taolaisuus vahvistui kaudella, osin buddhalaisuudelta saatujen oppien ansiosta. Taolaiset opit kanonisoiitiin nyt buddhalaisia matkien pyhiin teksteihin, samoin papiston ja temppealien tärkeys ymmärrettiin. Kaudella molemmat uskonnot kasvoivatkin instituutioina vahvasti ja muuttivat ihmisten maailmankuvaa ja yhteiskuntaa syvällisesti. Tärkeä piirre molemmissa olivat niiden monet koulukunnat, joista osa oli maailmanlopun kultteja. Aina silloin tällöin, usein suurten luonnonkatastrofien yhteydessä, nousi maaseudulla taolainen tai buddhalainen kultti, joka ennusti käsillä olevan vanhan järjestyksen tuhon ja sen jälkeen syntyvän uuden Suuren Yhtenäisyyden (*Da tong*) maailman. Lähes poikkeuksetta nämä kultit olivat väkivaltaisia ja näkivät itsensä sen suuren

muutoksen instrumentteina, jota saarnasivat. Tällaiset taolaiset kultit palvoivat usein Lännen kuningataräitiä, jumaluutta, joka oli kulttien opin mukaan tuleva maailmaan minä hetkenä tahansa ja järjestävä sen uudelleen. Buddhalaisilla vastaava idoli oli usein Maitreya Buddha. Vanhin tällaisia kultteja koskeva maininta on Han-kaudelta vuodelta 7, ja kulteilla on ollut poliittista merkitystä aina meidän päiviiimme asti.

Kuva 7. *Kallioon hakatut massiiviset buddhalaiset patsaat Datongissa ovat bajaannuksen ajalta. (Kuva: Suomi-Kiina-seuran arkisto.)*

Useimmiten nämä uskonnot kuitenkin toivat järjestystä. Sichuanissa hallitsi taolainen teokraattinen valtakunta 200-luvun alussa ja uudestaan 300-luvulla. Taolaisuudella oli myös

seuraajansa ylimystössä ja vaikutusta useissa hoveissa. Vastaa-
vasti 400–500 -luvun sotilasdynastioiden hallitsijat ottivat
buddhalaisuuden suojelukseensa, olihan suosituksen uskon
suojaajana ja viran puolesta pelastajana eli bodhisattvana
olemisessa etunsa. Pohjoisessa keisaria pidettiin jopa itse
Buddhan reinkarnaationa. Buddhalaiset saivat näin erioikeuksia
kuten sen, että etelässä valtio ei puuttunut temppelien
hallintaan eikä munkkien tarvinnut kumartaa edes keisarille.
Pohjoisessa buddhalaisuus otettiin osaksi dynastioiden
byrokratiaa ja sai oman ministeriönsä.

Etuoikeuksien, uskovaisten lahjoitusten ja *de facto* verotus-
oikeuden ja verovapauden kautta monista luostareista kasvoi
erityisesti pohjoisessa vauraita ja vaikutusvaltaisia. Suuret
buddhalaiset luolastot Datongissa, Longmenissä ja
Yungangissa ovat tältä ajalta. Kaikki eivät kuitenkaan
suhtautuneet buddhalaisuuteen myönteisesti, sillä monille
taolaisille buddhalaisuus oli taolaisuuden ulkomailta turmel-
tunut muoto ja siten turha ja kilpaileva oppi. Myös monelle
konfutselaisille se oli turmeltunut ulkomainen tapa, jota tuli
vastustaa.

Vaikka kausi olikin poliittisesti epävakaa, teknologia ja
kiinalaisten maailmantuntemus edistyivät ajalla huomattavasti.
Posliiniin kuuluva lasitustekniikka opittiin tällä kaudella
helleenisestä maailmasta. Posliini kehitettiin tämän tiedon
avulla noin vuonna 600. Tämän ajan kiinalaiset oppivat
tuntemaan ruudin taolaisen alkemian ansiosta. Maataloudessa
käytettiin hevosen länkiä ja jopa kylvökoneita joillain lajikkeilla.
Jo Itäinen Han oli omaksunut riisin siirtoviljelyn, josta tuli nyt
vallitseva viljantuotannon tapa, koska maatalouden painopiste
siirtyi edellä käsitellyn kansainvaelluksen takia riisinviljelylle

paremmin soveltuvaan etelään. Myös lannoitteita käytettiin jo tällä ajalla yleisesti. Samoin harjoitettiin vuoroviljelyä eri lajikkeilla ja tyypeä sitovien lajien käyttöä viljelyn apuna. Kiinalainen maatalous tuottikin paljon enemmän kuin saman ajan eurooppalainen, mutta vaati myös paljon enemmän työvoimaa.

Teekin on tämän ajan omaan aikaamme saakka säilynyt tuote. Ensimmäinen maininta teen juonnista on Jin-dynastian alku-puolelta. Teen tuotanto kehittyi etelässä tällä kaudella, koska siihen voitiin käyttää maita, jotka eivät kelvanneet riisin viljelyyn. Tee oli alun perin eteläisen eliitin juoma ja pohjoisen kansat käyttivät maitopohjaisia juomia, mutta myöhemmin jako hävisi. Myös buddhalaisuus levitti teen juomista ympäri maata, koska juoma sopi hyvin uskontoon kuuluneeseen meditaatioon ja paastoamiseen.

Ulkomaailma kiehtoi ajan eliittiä ja kauppa oli paljon suurempaa tällä ajalla kuin Han-dynastian aikana. Kiinaan tuotiin kauppatavarana ja tribuuttina eksoottisia asioita turkiksista jalokiviin ja hajusteista kirjoihin – mitään bulkkituotteitahan ei tuona aikoina kannattanut kuljettaa pitkiä matkoja. Hoveissa tuontitavarat olivat arvovallan lähteitä ja ihailun kohteina. Myös uusia musiikki-instrumentteja ja maalaustekniikoita tuotiin. Niistä tuli osa kiinalaista sivilisaatiota. Buddhalaisuus levitti osaltaan uusia asioita, kuten tuolit, sokerin ja teen. Buddhalaisuuden rituaalit vaativat nekin eksoottisia esineitä ja kallisarvoisia asioita, kuten lapis lazulia ja timantteja eli ulkoa Intiasta ja muualta lännestä tuotavia tuotteita.

Kiinalaisten maailmankuva avartui tällä kaudella. Koska Intiasta tuli pyhä maa buddhalaisille kiinalaisille, oli monen kiinalaisen

hylättävä ajatus siitä, että he olisivat luontaisesti muita ylempiä. Toki kaikki eivät näin halunneet tehdä. Aika oli kuitenkin kosmopoliittisempaa kuin aikaisempi tai monet myöhemmät dynastiat Kiinan historiassa. Buddhalaiset temppelit olivat usein loistokkaampia kuin Intiassa ja houkuttivat ulkomaisia pyhiinvaeltajia ja munkkeja. Kauppiaita tuli Kiinaan aina Syyriasta saakka. Erityisesti Keski-Aasian sogdialaiset kaupunkivaltiot suorine yhteyksineen Bysanttiin olivat kaupan tärkeitä välittäjiä.

KIINA YHDISTYY JÄLLEEN: SUI- JA TANG-DYNASTIAT

vv. 581–907

Kiinan yhdistyminen uudelleen yhden hallitsijahuoneen alaiseksi valtakunnaksi alkoi pohjoisesta. Ensin tuoba-kansan Pohjoinen Wei-dynastia kehittyi vähitellen vahvimaksi pohjoisen valtioista ja valtasi yksitellen naapurinsa yhdistäen pohjoisen alaisuuteensa 450-luvulle tultaessa. Myös Pohjoinen Wei harjoitti aluksi selvää apartheid-politiikkaa pitäen *han*-kiinalaiset pois hallinnostaan. Vuonna 493 sen keisari kuitenkin

siirsi pääkaupungin Luoyangiin, omaksui kiinan hallintokieleksi ja alkoi hyväksyä *han*-kiinalaisia hallintotehtäviin. Tämä kehitys ei miellyttänyt kaikkia tuobalaisia. Siksi dynastia hajosi sisällissotaan 520-luvulla. Välivaiheiden jälkeen Pohjoisen Wei-valtion raunioille syntyivät Myöhempi Läntinen Zhou ja Itäinen Qi-valtio. Läntinen Zhou sijaitsi entisen Qin-valtion ydinalueella ja kuten Qinin aikoinaan Myöhemmän Läntisen Zhoun onnistui värvätä ja kouluttaa vahva armeija, jolla se valloitti naapurinsa.

Kiinan jälleenyhdistyminen yhden dynastian alle oli siten jossain mielessä toisinto Qin-valtion suorituksesta noin 800 vuotta aikaisemmin. Vuonna 577 Läntinen Zhou valloitti ensin Itäisen Qi-valtion eteläisen Chen-valtion avustuksella. Vuonna 581 Läntisen Zhoun kenraali Yang Jian kaappasi vallan ja julisti uuden Sui-dynastian perustetuksi. Seuraavaksi uusi Sui-dynastia kävi entisen liittolaisensa kimppuun etelässä ja kukisti heikon Chen-valtion. Kun Chen antautui, sen pääkaupunki Jiankang tuhottiin ja kapinaan nousseet eteläiset suvut kukistettiin verisesti. Kiina oli jälleen yhdistetty verellä ja raudalla.

Sui muistutti Qin-dynastiaa monessa muussakin mielessä. Sui-dynastian perustajakeisari Wen ja hänen poikansa käynnistivät useita suuria rakennushankkeita, joista Sui-Tangin pääkaupunki Daxing oli yksi. Tämä pääkaupunki sijaitsi lännessä nykyisen Xi'anin lähellä ja siitä kasvoi ajallaan maailman suurin kaupunki. Siellä asui yli miljoona ihmistä 8x10 kilometrin pituisten kaupunginmuurien sisällä. Sen rakentaminen vaati valtavaa väestön pakkosirtoa. Samoin vaati Suuri kanava, jonka pääosan rakentamisen Jangtsen ja Keltaisenjoen välille kesti yli 20 vuotta

miljoonan miehen voimalla. Lisäksi Sui-keisarit jälleenrakensivat myös Luoyangin, pidensivät Kiinan muuria ja rakennuttivat loisteliaita palatseja ympäri valtakuntaansa.

Suuri kanava oli ehkä näistä hankkeista tärkein. Se yhdisti etelän ja pohjoisen suuret joet. Rakentamisen suurin syy olikin mahdollistaa etelässä kasvatetun viljan kuljettaminen pohjoisen poliittisiin keskuksiin. Koska kanava kaivettiin aina nykyisen Pekingin lähelle saakka tukemaan sotatoimia pohjoisessa, se myös mahdollisti myöhempien dynastioiden pääkaupunkien sijainnin. Kanava maksoi paljon, mutta se yhdisti Kiinan kaksi suurta jokilaaksoa ja talousaluetta. Siten sen merkitys Kiinan yhtenäisyydelle ja taloudelliselle kehitykselle on ollut tärkeä.

Sui-dynastia oli myös yhtä lyhytikäinen kuin Qin-dynastia ehtien olla vallassa vain 37 vuotta. Sen nopea romahdus oli seurausta dynastian toisen keisarin massiivisista rakennushankkeista ja sodista Korean edeltäjää Koguryo-valtiota vastaan. Molemmat vaativat korkeita veroja ja työvoiman pakko-ottoa. Suin oli onnistunut alistaa osa Keski-Aasian kaupunkivaltioista valtansa alle ja levittäytyä etelässä aina nykyisen Pohjois-Vietnamin alueelle, mutta Sui ei ollut onnistunut alistamaan Koguryo-valtiota alaisekseen.

Keisari Yang epäili Koguryon pyrkivän liittoutumaan turkkilaisten heimojen kanssa, jotka uhkasivat Kiinan pohjoisrajaa, ja vaati Koguryota alistumaan Suin vasalliksi. Tämä ei korealaisille käynyt, ja Sui julisti sodan. Keisari hävisi ensimmäisen ja toisen sotaretkensä Koreaa vastaan, vaikka hän värväsi joukkoihinsa yli miljoona sotilasta. Valtakuntaa koettelivat samaan aikaan useat luonnonkatastrofit ja nälkäkapinoita syttyi eri puolilla valtakuntaa, mutta keisari jatkoi

mobilisointia kolmatta sotaretkää varten. Kun sen rahoittamiseksi säädettiin myös ylimystöä koskenut pakkovero, seurasi sisällissota ja keisarin murhasi hänen luottokenraalinsa poika vuonna 618. Sui jäi vain kahden keisarin dynastiaksi. Sitä seurannut Tang-dynastia kuitenkin lukeutuu Kiinan vahvimpiin ja menestyksekkäimpiin dynastioihin.

TANG-DYNASTIA

Suin seuraajaa Tang-dynastiaa pidetään usein Kiinan varhaisemman keisarikauden huipentumana poliittisesti ja kulttuurisesti. Sitä pidetään myös varhaisen keisarikauden viimeisenä dynastiana ja Kiinan myöhäiskeskiaikana, jolloin monet varhaisen uuden ajan idut jo kylvettiin Kiinan yhteiskuntaan. Lisäksi Tang-dynastiaa pidetään ”kiinalaisena” dynastiana erotukseksi monesta ”barbaaridynastiasta”, mutta sen hallitsemassa huoneessa oli enemmän kuin vähän ”barbaarivertä”, olihan se pohjoisten tuoba-sotilasdynastioiden suora perillinen, kuten oli ollut Sui-dynastiakin. Dynastia pyrki takaisin Han-kauden loistoon. Paljon dynastian energiaa menikin valloitus-sotiin, joiden ansiosta se hallitsi valtakautensa huipulla laajinta aluetta koskaan Kiinan historiassa ennen Qing-dynastiaa. Lännessä sen alueet tai vasallivaltiot ulottuivat aina Persian rajalle, etelässä suuri osa nykyistä Vietnamia oli sen alaisuudessa.

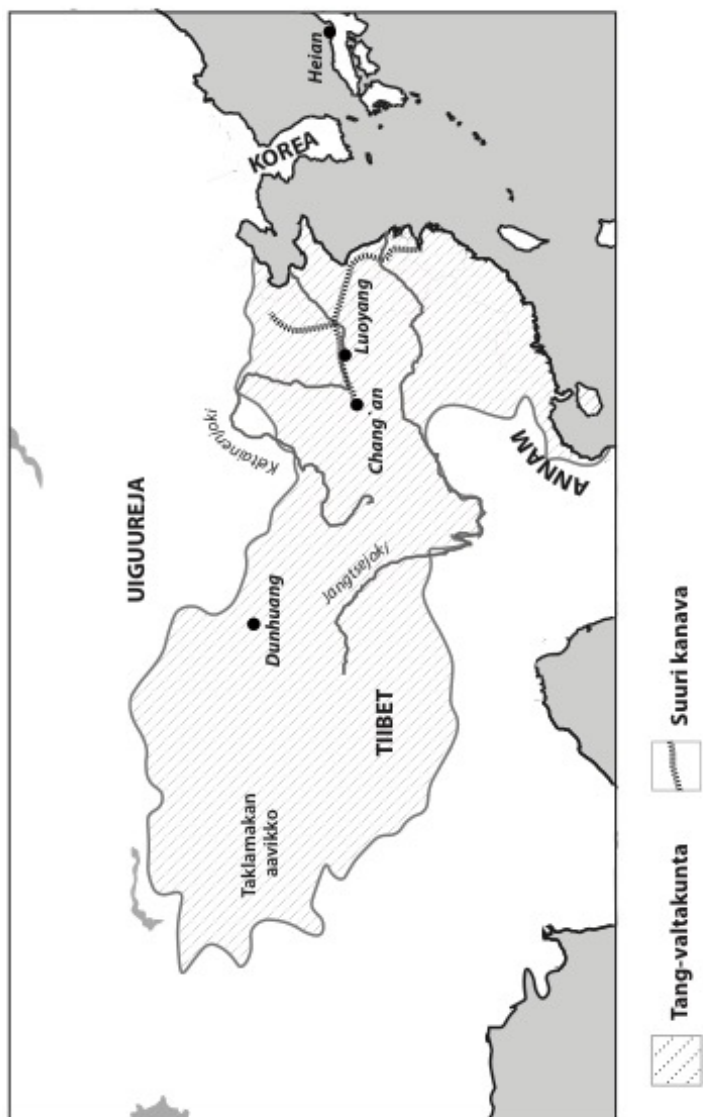
Toisaalta dynastiaa uhkasivat edeltäjänsä tavoin lännen ja lounaan paimentolaisheimot, joita tällä ajalla edustivat turkkilaiset kansat ja tiibetiläiset. Turkkilaiset esiintyvät kiinalaisessa historiankirjoituksessa ensimmäisen kerran vuonna 545. Pian tämän jälkeen he näyttävät nousseen Keski-Aasian

vahvimaksi kansaksi. 740-luvulla uiguurit, joka myös on turkinsukuinen kansa, ottivat heidän paikkansa. Vastaavasti tiibetiläisten nousun taustalla oli yhtenäisen tiibetiläisen valtion syntyminen 600-luvulla. Heidän loistonsa jatkui 840-luvulle, kunnes sisäinen jakaantuminen heikensi heidän valtakuntaansa ratkaisevasti.

Kuten useimman dynastian kohdalla, myös Tang-dynastian valtakaudesta on löydettävissä niin alkukauden kukoistus, keskivaiheen käännekohta kuin loppuvaiheen heikkeneminenkin. Dynastian käännekohtana pidetään An Lushanin kapinaa, joka sai nimensä kapinakenraalin mukaan 750-luvulla. Kapinan jälkeen hallitsijahuone ei palautunut enää entiseen loistoon, vaikka jatkoikin vallassa vielä noin 150 vuotta.

Dynastian perustaja oli entinen Sui-valtakunnan varuskunnan komentaja, joka nimitti itsensä Gaozu-keisariksi. Häneltä kuitenkin kaappasi vallan oma poika, Taizhong-keisari, jota on pidetty dynastian suurimpana keisarina, vaikka kaappaus oli konfutselaisuuden periaatteiden vastainen eikä vallankaappaajan suorittama omien veljienkään murhaaminen kaappauksen yhteydessä ollut erityisen hyväksyttävä teko. Taizhongin ajalla dynastia kuitenkin laajeni voimakkaasti ja vakiinnutti asemansa ja rauhantilan valtakunnan sisäalueilla.

Sui-dynastian romahduksen jälkeisissä taisteluissa Tang-dynastia oli onnistunut lyömään vastustajansa osittain turkkilaisperäisten uiguurien avustuksella ja olikin aluksi riippuvainen heidän tuestaan. Dynastia maksoi tämän takia huomattavaa pakkoveroa turkkilaisille, mutta Taizhong muutti tämän ulkopolitiikan peruslinjan. Hän osasi hyödyntää

Kartta 3. Tang-valtakunta laajimmillaan.

turkkilaisten valtakunnan sisäistä jakaantumista ja sääkatastrofia, joka tappoi turkkilaisten karjan. Tang lähti sotaan turkkilaisia vastaan ja tuhosi itäturkkilaisten valtakunnan vuonna 630. Kun myös läntinen turkkilainen valtakunta alistui Tang-dynastialle vuonna 642, Kiinasta tuli Keski-Aasian valti ja keisarista turkkilaisten kaani, Qaghan, joka sai puuttua turkkilaisten sisäisiin asioihin. Taizhong oli kuitenkin epäonnisempi sotarekillään Koguryota vastaan ja vasta hänen poikansa Gaozong onnistui kukistamaan sen vuonna 668. Seuraava Tang-dynastian ulkopolitiittinen haastaja oli Tiibet, joka alkoi vallata Keski-Aasian ja Kiinan läntisiä alueita 670-luvulla. Myös toipuneet turkkilaiset alkoivat tähän aikaan aiheuttaa taas ongelmia. Sodat tiibetiläisiä vastaan jatkuivat aina 800-luvulle saakka ja ajoivat Tang-dynastiaa laajenemaan länteen päin dynastian etsiessä liittolaisia ja yliotetta Tiibetistä.

Tang-dynastian alkukauteen sijoittuu myös Kiinan dynastioiden poliittisen historian mittapuussa poikkeuksellinen vaihe, kun vuonna 690 entinen keisarin jalkavaimo ja leski-keisarinna Wu Zetian kaappasi vallan pojaltaan ja julisti oman Zhou-dynastiensa alkaneeksi. Wusta on vähän luotettavaa tietoa, sillä naisena hänen asemansa oli luonnonvastainen miehille, jotka kirjoittivat hänen valtakautensa virallisen historian. Häntä on syytetty muun muassa poikansa murhaamisesta, vihollistensa silpomisesta ennen teloitusta, irstailusta ja taikauskosta. Se voidaan varmuudella sanoa, että häntä vihattiin, mutta selvästi hän oli myös kyvykäs poliitikko.

Keisarinnan valtakautta kesti vuoteen 705, jolloin hän joutui luopumaan vallasta terveyssyistä. Wun luovuttua kruunusta hovissa hallitsivat vielä seuraavat kymmenen seuraavaa vuotta vahvat prinsessat ja naispoliitikot, vaikka keisarit olivatkin taas

miehiä. Miesvaltainen järjestys palautui vasta Wun tyttären Taiping-prinsessin yritettyä myrkyttää keisarin. Tämän paljastuttua prinsessa pakotettiin tekemään itsemurha, minkä jälkeen dynastian valta palasi vankemmin miehille. Seuraavaa Xuanzong-keisaria, vallassa vuosina 712–752, pidetäänkin Tang-kauden suurimpana keisarina, osittain ehkä koska hän tuli ”luonnottoman” keisarinnaa jälkeen. Tämän jälkeen valta ei ole kirvonnut miehisestä otteesta Kiinassa uudestaan. Leskikeisarinnojen tärkeä rooli tosin jatkui läpi koko dynastisen historian.

Xuanzong-keisaria on pidetty suurena keisarina, mutta hänen kautensa loppuvaihe johti kapinaan ja kaaokseen. Vanhoilla päivillään keisari siirsi valtion asioiden hoidon pääministerilleen ja itse keskittyi uskonnolliseen mietiskelyyn, nauttimaan taiteesta ja nuoresta jalkavaimostaan. Pääministeri omi vallan käytännössä itselleen, ja hänen kuolemansa paljasti jälleen kerran dynastisen järjestelmän heikkoudet. Sisäisen rauhan vallitessa Xuanzong oli lakkauttanut ruotuväkijärjestelmään pohjautuneen armeijan ja jäljelle jäivät palatsikaartin lisäksi vain raja-alueen ammattilaisarmeijat, jotka olivat ulkomaalaisten palkkasoturien, värvättyjen ja rangaistusvankien käsissä.

Raja-armeijoiden kenraalit olivat kaikki ulkomaalaisia, koska pääministeri ei luottanut *han*-kiinalaisiin kenraaleihin. Heidän vastuullean annettiin myös alueidensa siviilihallinto. Raja-alueet eivät kiinnostaneet hovin virkamiehiä, ja hallintokomennus maakuntiin koettiin melkein rangaistuksena. Raja-alueiden kenraalien asema oli siis hyvin itsenäinen. Pääministerin kuoltua kaksi kenraalia alkoikin keskinäisen välienselvittelyn. Lopulta toinen heistä, nimeltään An Lushan, nousi kapinaan koko

hallitsijahuonetta vastaan. Keisari Xuanzong ei ehtinyt näkemään kapinan seurauksia, sillä hän kuoli pian sen alettua.

An Lushan valloitti pääkaupunki Chang'anin, mutta ei onnistunut tuhoamaan Tang-huonetta. An Lushanin joukot hajosivat pian sisäisiin erimielisyyksiin, ja Anin itsensä murhasi hänen poikansa. Tang liittoutui uiguurien kanssa ja valtasi takaisin pääkaupunkinsa, mutta pian tämän jälkeen vuorostaan tiibetiläiset valtasivat sen. Vaikka An Lushanin kapina saatiin lopulta kukistettua vuonna 763 ja pääkaupunki vallattua takaisin tiibetiläisiltä, kapina heikensi dynastiaa huomattavasti sisä- ja ulkopoliittisesti.

Kapinan aikana Kiinan oli luovuttava läntisimmistä alueistaan ja alueiden vasalleistaan. Tiibetiläiset miehittivät Kiinalle kuuluneita alueita aina Gansun ja Sha'anxin rajoille saakka. Sota heitä vastaan jatkui vielä kapinan päätyttyäkin. Vuonna 790 Tang yritti liitossa uiguurien kanssa lyödä tiibetiläiset sotaretken avulla, mutta raskas tappio taistelukentällä tarkoitti sitä, että Kiina menetti Keski-Aasian hallinnan lähes vuosituhanneksi. Dynastia joutui ulkopoliitikassa alakynteen myös siksi, että tiibetiläiset valtasivat alueet, joita käytettiin keisarillisen armeijan tarvitsemien hevosten kasvatukseen.

Dynastian sisäisen heikkenemisen kannalta tärkeintä oli se, että nostaakseen tarpeeksi joukkoja vastatakseen An Lushanin kapinaan keisari perusti sisäalueilleen 40 sotilaskuvernöörin virkaa. Lopputulos oli kapinan kukistaminen, mutta myös ennalta arvattava sisäinen heikkous, sillä sotilaskuvernööreistä tuli enemmän tai vähemmän perinnöllisiä ruhtinaita. Sotilaskuvernöörien hallitsema pohjoinen Kiina oli kapinan jälkeen enää vain muodollisesti dynastian hallussa ja sen

todellinen tukialue oli kapinan jälkeen etelässä, vaikka pääkaupunki säilyi strategisista syistä Chang'anissa.

Dynastian onnistui palauttaa hieman valtaansa kapinan jälkeisinä vuosina. 800-luvun alkupuolella lohikäärmevalta-istuinta piti hallussaan kaksi vahvaa keisaria, joiden aikana useita itsenäisiä kenraalikuvernöörejä palautettiin keskusvallan alle, mutta lopulta viimeinen vahva keisari salamurhattiin – tai hän kuoli taolaisen alkemian tuloksena, kuten kävi monelle ikuista elämää etsineelle keisarille dynastisen historian saatossa.

Vielä 840-luvulla Tangin onnistui lyödä tiibetiläiset, kun heidän valtakuntansa oli sortunut sisällissotaan, mutta keskushallitus jatkoi heikentymistä heikkojen keisarien ja hovin sisäisen hajanaisuuden johdosta. Alaikäisistä ja tarkoituksella tehtävään valituista kyvyttömistä keisareista tuli jälleen sääntö eikä poikkeus. Keskusvallan heikko ote maakunnista ja siten verotuloista sekä jatkuvat sodat söivät valtion kassan tyhjäksi. Kireää verotusta ja kyvyttömyyttä maksaa sotilaiden palkkoja seurasi jatkuvia kapinoita ja rosvojoukkojen riehumista, joita ei pystytty enää täysin kukistamaan. Tang-dynastian 150 viimeisen vuoden aikana puhkesi yli 200 paikallista kapinaa.

Vuoden 850 jälkeen alkoikin dynastian lopullinen alamäki. Etelässä syttyi vuonna 859 laajempi kapina, joka heikensi dynastiaa huomattavasti. Seuraavat kaksi vuosikymmentä kapinat leimusivat ympäri valtakuntaa. Tilanne huipentui siihen, että ”hullu bandiitti” Huang Chao -niminen kapinallisjohtaja valtasi 600 000 miehen armeijallaan Luoyangin ja Chang'anin vuonna 881 ja julisti oman Qi-dynastiansa alkaneeksi. Kun Huangin armeijan huoltoyhteydet katkesivat, hänen armeijansa turvautui syömään pääkaupungin asukkaita vauhdilla, jonka

väitetään nousseen tuhanteen ihmiseen päivässä. Vaikka Huang itse kukistettiin turkkilaisten avulla vuonna 884, hänen kapinansa käytännössä kukisti dynastian. Sama Huang Chao oli aikaisemmin miehittänyt Kantonin. Hänen armeijansa väitetään tappaneen siellä 120 000 ulkomaalaista, jotka olivat muslimeja, juutalaisia ja kristittyjä.

Kaksi viimeistä vuosikymmentä Han-dynastian viimeisten keisarien kohtalo toistui siten, että Tang-dynastian viimeiset keisarit olivat sotapäälliköiden kaappaamia alaikäisiä pelinappuloita. Vaikka dynastiassa ei siis ollut todellista valtaa vuosikymmeniä, sen valta loppui virallisesti vasta vuonna 907, kun viimeinen Tang-keisari erosi ”tukijansa” sotapäällikkö Zhu Wenin hyväksi. Alkoi hajaannuksen kausi, joka tunnetaan myös nimellä viiden dynastian aika. Sitä kesti yli puoli vuosisataa aina vuoteen 960.

YHTEISKUNNAN KEHITYS SUI-TANG - KAUDELLA

Sui- ja erityisesti Tang-kaudella kiinalainen yhteiskunta, talous, kulttuuri ja suhteet ulkomaailmaan kehittyivät ja muuttuivat huomattavasti. Merkittävä muutos oli eurooppalaiseen aatelistoon verrannollisen ylimystön häviäminen dynastian jälkikaudella ja siten feodaalisten pürteiden väheneminen yhteiskunnassa. Tangin alkukauden vahvoissa aristokraattisissa suvuissa on nähty yhtymäkohtia keskiajan Euroopan feodaaliselle aatelistolle, mutta erojakin oli. Toisin kuin eurooppalainen aatelisto, jonka asema perustui ”vereen” ja oli pysyvää ja periytyvää, Tang-kauden aateliston asema perustui

saman suvun kykyyn pitää hallussaan hovin korkeita virkoja sukupolvesta toiseen, mutta virat oli ansaittava ainakin muodollisesti aina uudelleen. Kuten saman ajan Euroopassa, Tang-kauden aateliset suvut myös kirjoittivat itselleen valikoivia, usein valheellisia sukupuita, tukemaan etuoikeutettua asemaansa. Niistä muun muassa poistettiin ne sukulinjat, jotka eivät tuottaneet pariin sukupolveen huomattavia hovivirkailijoita tai oppineita.

Selkeintä aateliston olemassaolo oli Tang-kauden alkupuolella. Tuolloin suvuilla oli tarkka virallisen rankilistauksen mukainen aatelistalenterinsa. Tärkein oli keisarin suku, sitten tulivat hovin johtavat vanhat suvut. Näiden alapuolella oli nousevia sukuja, jotka halusivat naida vanhoihin sukuihin ja päästä siten piireihin. Lopuksi oli paikallisia mahtisukuja, jotka eivät tavoitelleet virkoja pääkaupungissa, mutta jollaisia pääkaupungin johtavat suvut olivat joskus olleet. An Lushanin kapinan jälkeen sukujen tarkoista rankilistoista luovuttiin, vaikka sukujen välillä yhä nähtiin arvoeroja. Tämä kertoi osaltaan pääkaupungin hovin suhteellisesti heikentyneestä asemasta kapinan jälkeen ja paikallisten kuvernöörien omien hallintojen aseman vahvistumisesta.

Tang-kauden loppupuolella tapahtuneen aateliston häviämisen syyksi on nähty virkamieskokeiden vakiintuminen ja siten tuolloin yleistynyt meritokraattisempi tapa valita virkamiehet. On kuitenkin myös esitetty, että syy voi olla myös päinvastainen.³² Tang-kauden virkamieskokeita ei järjestetty kuten

³² Tämän esittää Lewis 2009b.

myöhemmin kaikille avoimina, valtakunnallisina, nimettömine kirjallisine kysymyksineen, jotka koskivat konfutselaisia klassikoita. Tang-dynastian aikana kokeiden tarkastajat tunsivat kokelaansa eivätkä vastaukset olleet anonyymeja. Koekirjoissa oli myös taolaisia tekstejä, ja kokeita järjestettiin vain pääkaupungissa. Kokeilla valittiin vain noin kymmenys virkamiehistä, heidätkin vain alempiin virkoihin. Aateliston lapsilla oli suora perinnöllinen pääsy alempiin virkoihin, ja heitä suosittiin virantäytössä avoimesti. Keisarinna Wun kaudella luodusta korkeimmasta *jinsbi*-tutkinnosta hyötyivät eniten aristokraattiset perheet, koska pääkaupungin paras koulu oli varattu vain niiden pojille.

Mitään kansakouluja ei ollut, joten rahvas sai käytännössä unohtaa periaatteessa kaikille kyvykkäille avoimet virat. Vaikka rahvaan jäsen olisikin pystynyt osallistumaan kokeisiin, valittavien kandidaattien listat päätettiin usein jo ennen kokeita. Tärkein taito kokeissa oli kaunokirjallisuus ja runous; klassikoiden ja päivän politiikan tentit olivat sivuseikka. Runous oli herrasmiehen laji ja virkakoneisto herrasmiesten yhteisö, ei rationaalinen hallintopäätösten toimeenpanokoneisto. Siten Tang-ajan suuret runoilijat olivat kaikki myös virkamiehiä ja ehkä juuri näin päin, sillä keisarikauden virkamiehet eivät olleet spesialisteja, vaan yleishallinnoitsijoita, joilla oli filosofinen, ei käytännöllinen koulutus. Melkein mistä tahansa virasta voi siirtyä melkein mihin tahansa virkaan. Se teki hallinnosta halpaa ja joustavaa, muttei yksityiskohdissa erityisen taitavaa.

Kaikesta tästä seurasi kuitenkin se, että Tang-kauden korkein aatelisto oli täysin sidottu hovin tarjoamiin virkoihin. Kun Tang-hovi marginalisoitui loppuvaiheessaan, myös vanhat aateliset suvut marginalisoituivat ja maakuntien kapinallisten

kuvernöörien omien hallintojen enemmän asiantuntemuksen kuin suhteiden tai sukuuun perusteella värvättyjen virkasukujen asema vahvistui. Aristokratia loppui, koska sitä ylläpitänyt dynastia kohtasi loppunsa.

Myös talonpoikien laillinen asema muuttui Tang-dynastian ajalla huomattavasti. Noustessaan valtaan dynastia pyrki noudattamaan Sui-dynastian maanjakojärjestelmää, jossa vapaille viljelijöille annettiin vakiomääräala valtion maata vastineeksi verovelvollisuudesta. Orjat ja maaorjat eivät maksaneet henkiveroja ja dynastian pyrkimys oli estää suuria sukuja saamasta liikaa maata ja sieluja itselleen, mikä oli kaikkien dynastioiden perushaaste, kuten on esitetty edellä. Verotuksesta vapautetulla aatelistolla oli periaatteessa oma 10 000 *mun*³³ yläraja maanomistuksessaan. Rahvaalla se oli 100 *muta*. Tang-kauden alussa järjestelmä toimi suhteellisen hyvin ja vapaa talonpoikaisväestö kasvoi, mikä vahvisti dynastian asemaa.

Järjestelmä kuitenkin romahti An Lushanin kapinassa. Sen jälkeen maan pohjoisosat, joissa järjestelmä oli ollut toimivin, olivat poissa dynastian kontrollista ja miljoonat talonpojat, jotka olivat veronkannon pohja, olivat joko kuolleet tai paenneet etelään pois verokirjoista. Paljon maata oli myös jaettu virkamiehille ja tempeleille verovapaasti, mikä vaikutti valtion tuloihin merkittävästi. On arvioitu, että vuonna 800 enää noin 5 prosenttia tiloista oli riippumattomien talonpoikien omia ja maksoi siten veroja, loput niistä oli suurtilojen ja

³³ Yksi *mu* oli noin puoli hehtaaria.

temppelien alaisia. Oli selvä, että pientilojen verotukselle perustunut verotusjärjestelmä ei voinut toimia näissä oloissa.

Kapinan jälkeen maanomistuksen rajoitukset purettiin ja maata saivat omistaa yksityisesti kaikki siihen kykenevät. Verotus uudistettiin niin, että vero maksettiin omistuksen laskennallisen tuoton mukaan kahdesti vuodessa. Muutos oli periaatteessa merkittävä, sillä näin edes muodollinen pyrkimys talonpoikien tasa-arvoisuuteen, pienviljelyyn perustuvan maatalouden ihanteen seuraaminen ja näkemys valtiosta maanomistuksen oikeudenmukaisuuden takaajana lakkasivat. Verotus koski kuitenkin nyt systemaattisesti myös kauppiaita ja suurtiloja ja oli progressiivinen.

Koska dynastia tarvitsi tämän jälkeenkin lisää tuloja, suolan ja raudan tuotanto ja kauppa monopolisoitiin. Niistä tulikin yksi dynastian loppuajan suurin tulonlähde. Suolavero tuotti jopa puolet valtion tuloista ja suolamonopolista vastasi mahtava monopolikomissio, joka oli ”valtio valtiossa” eteläisessä Kiinassa. Myös teekauppa monopolisoitiin ja jopa valtion alkoholimonopolia yritettiin. Suurkauppiaat hallinnoivat monopoleja käytännössä valtion laskuun ja saivat niistä suuret voitot.

Tang-dynastian aikana naisten asema oli todennäköisesti suhteellisesti paras koko Kiinan keisariajalla, ainakin säätyläisnaisten osalta. Tämän taustalla olivat buddhalaisuus ja pohjoisten paimentolaisheimojen vaikutus, niissä kun naisten asema oli yhteisöllisesti ja teologisesti vahvempi kuin *han*-kiinalaisen enemmistön osalta. Ajan hautapiirustukset kuvaavat naisia harrastamassa ”miehisiä” lajeja, kuten ratsastusta, jousiammuntaa ja šakinpeluuta. Naisen asemaa kuvastavat osaltaan myös keisarinna Wu ja häntä seuranneiden prinsessojen vahva

Kuva 8. *Tang-kauden hovinaisia hautamaalauksessa* (Kuva: Suomi-Kiina-seuran arkisto).

asema, joka liittyi buddhalaisuuteen. Sen opissa naisen johtava asema ei ollut tabu ja keisarinna esitti itsensä naispuolisena bodhisattva Maitreya Buddhan reinkarnaationa.

Säätyläisnaisten asemaa vahvisti lisäksi vallinnut tapa päästä naimakaupalla sisään parhaina pidettyjen sukujen piiriin myös morsiamen kautta. Tämän seurauksena sosiaalista nousua hakeneet perheet maksoivat isojakin myötäjäisiä pojistaan, jotka naitettiin johtavien sukujen tyttärille. Vasta Tangin jälkeen vakiintui tapa, jossa vain tyttäristä, ei pojista, tuli maksaa myötäjäisiä.

Naisten aseman vahvistuminen oli kuitenkin rajallista. Samaan aikaan ei-säätyläisten naisia ja tyttöjä myytiin yleisesti toreilla prostituoiduiksi ja jalkavaimoiksi – mikä oli uutta eliitin ulkopuolella. Vaimon kanssa menttiin naimisiin, jalkavaimo ostettiin. Vain vaimon sukua pidettiin sukuna miehen suvulle, jalkavaimon taas ei. Jalkavaimojen pojilla oli toki perintöoikeus, mutta jalkavaimolla itsellään ei. Asetelma ruokki myös kirjailijoiden mielikuvitusta. Niinpä useissa ajan tarinoissa miehet aina keisarista asti tavallisiin kadunmiehiin joutuivat jalkavaimojensa pauloihin ja unohtivat perheen oikean sisäisen järjestyksen, jossa vaimo oli jalkavaimojen yläpuolella.

Tang-kausi jatkoi uskonnon osalta aikaisemman hajaannuksen kauden moninaisuutta. Taolaisuus ja buddhalaisuus olivat valtion suosimia tai hyväksymiä uskontoja, mutta konfutselaisuus oli valtion yhteiskuntafilosofia, jonka mukaisesti yhteiskunta oli organisoitu. Tang-keisarit jopa julistivat taolaisuuden valtakunnan korkeimmaksi uskonnoksi vuosina 625 ja 637. Osaltaan tämä johtui siitä, että taolainen kirkko oli tukenut ensimmäisen Tang-keisarin huonetta valtataistelun aikana ja että sen keisarit väittivät polveutuvansa Laotsesta ja olevansa siten tämän suojeluksessa. Keisarin kuvia palvottiin taolaisissa temppeleissä Laotsen rinnalla ja taolaisista teksteistä tehtiin osa virkamieskoetta. Taolaiset papit toimivat

keisarien neuvonantajina, ennustajina ja maageina ja taolaisia suosittiin keisarillisin suosiosoituksin.

Taolaisuus oli valtionuskonto, mutta buddhalaisuus oli valtauskonto. Tang-ajalla buddhalaisuus kiinalaistui lisää, kun yhteydet Intiaan Keski-Aasian ja Tiibetin kautta heikkenivät ja Kiinan omat buddhalaiset laitokset ja oppineisuus kehittyivät. Valtio suojeli myös buddhalaisuutta: se perusti valtiollisia luostareita joka prefektuuriin ja temppeleitä hoviin. Nämä temppelit suorittivat rituaaleja valtion siunaukseksi, esimerkiksi juhlivat keisarillisia syntymäpäiviä ja rukoilivat haamuarmeijoita ja henkivaltoja auttamaan valtiota sodan aikana. Kun vuonna 765 uiguurien ja tiibetiläisten yhteinen armeija uhkasi pääkaupunkia ja niiden johtaja kuoli äkillisesti, buddhalaiset ottivat tästä kunnian taikuudelleen.

Maaverosta vapautettu buddhalainen temppelilaitos, *sangha*, oli merkittävä, ehkä merkittävin maanomistaja Tang-ajan Kiinassa, mikä teki siitä poliittisesti hyvin vaikutusvaltaisen. Ajan hyvän-
tekeväisyys, orpokodit ja muut sosiaaliset palvelut olivat pitkälti buddhalaisten seurojen ja temppelien vastuulla. Samalla buddhalaiset temppelit kuitenkin vaativat kukoistaakseen laajan maaorjien ja orjien joukon.

Tang-dynastian loppukausi oli buddhalaisen *sanghan* aseman heikkenemisen kautta. Keisari takavarikoi rahapulassa buddhalaisten temppelien omaisuuden vuosina 843–845, ja lähes kaikki munkit ja nunnat maallistettiin sekä temppelien koristeita ja rituaaliesineitä sulatettiin rahaksi. Vaikka keisarin kuoltua parin vuoden kuluttua temppelien ja luostarien sallittiinkin jatkaa toimintaansa, buddhalainen *sangha* ei toipunut enää entiseen

loistoonsa. Myös Tangin romahtamista seuranneen epävakauden aikana useat dynastiat kävivät buddhalaisten rahakirstulla. Huippukautena Tang-dynastian valtakunnassa oli runsas 30 000 buddhalaista temppeliä, mutta Song-dynastian noustessa valtaan vuonna 960 vain noin 2700 oli jäljellä. Buddhalaisuuden aseman heikkenemiseen liittyi myös oikeaoppisen konfutselaisuuden korostamisen lisääntyminen Tang-dynastian jälkikaudella, minkä on nähty osaltaan johtuneen ulkomaisen uhan kasvusta tuona kautena. Kiina alkoi kääntyä sisäänpäin myös henkisesti ja oppineisto alkoi yhä enemmän nähdä buddhalaisuuden turmeltuneena ulkomaisena oppina.

Kansan parissa buddhalaisuus oli kuitenkin yhä tärkeää, sillä sen munkkien vastuulla oli sielujen hyvinvointi. Tällä kaudella yhä selvemmin kiinalaistuneen buddhalaisuuden yksi piirre oli se, miten sen riiteistä tuli tärkeä osa esi-isien palvontaa, vaikka buddhalaisuus suhtautuu alun perin jopa kielteisesti perheeseen. ”Kymmenen kuninkaan kiirastuli” oli tällä ajalla yleistynyt käsitys tuonpuoleisesta. Siinä kiirastulen kymmenen tuomaria kiduttivat ja rankaisivat sieluja 49 päivän vaelluksella kohti jälleensyntymää. Oikeat rituaalit ja rahauhrit helpottivat sielujen läpimenoa, sillä tokihan helvetinkin byrokraatit voi lahjoa kuten elävät ja siten huomattavasti edesauttaa sielujen suotuisaa jälleensyntymää. Uutta kaudella oli myös se käsitys, että näiden rituaalien tehokkuuden takasi se, että ne suoritti joko buddhalainen munkki tai taolaisten pappi, eivät enää maallikot. Tuonpuoleiseen liittyvien palvelujen monopoli olikin hyvä tulonlähde munkeille.

Konfutselaisuus oli kuitenkin yhä valtion virallinen yhteiskuntafilosofia. Oppia pitivät yllä erityisesti aatelissuvut, joille Han-kauden puhtaiden kiinalaisten oppien hallitseminen

ja ylläpitäminen oli osa arvovallan lähdeettä. Konfutselaiset klassisten tekstien tulkinnat, hieman kuten kirkkoisien tulkinnat Raamatusta keskiajan Euroopassa, ohjasivat politiikan tekoa tai ainakin sen perusteluja. Klassiset tekstit kuvasivat myös ne tärkeät valtiolliset rituaalit, jotka keisarien ja virkamiesten oli osattava tarkkaan. Varhainen Tang ei kuitenkaan tulkinnut konfutselaisuuden tekstejä yhdeksi ainoan virallisen tulkinnan kautta, vaan käytössä oli kaksi aikaisemman hajaannuksen kauden aikana kehittyneitä koulukuntia: rituaalien tarkkuutta painottanut pohjoinen ja metafysisempi eteläinen. Lopulta 650-luvulla luotiin virallinen kommentaari yhdistämään näiden koulukuntien tulkintaeroja, mutta konfutselaisuuden sisäiset tulkintaerot eivät loppuneet tähän.

Tang-kaudella jotkut konfutselaisista oppineista alkoivat vähitellen kyseenalaistaa aikaisempia tulkintoja ja niiden arvovaltaa verrattuna alkuperäisteksteihin ja vaatia lukijan oikeutta tulkita klassikkoja suoraan, kuten uskonpuhdistajat tekivät myöhemmin Euroopassa Raamatun suhteen. Tällä opillisella kehityksellä olikin oleva tärkeä merkitys seuraavalla Song-kaudella. Tärkeää oli myös se, että konfutselaiset oppineet alkoivat Tangin myöhäiskaudella kääntyä yhä selvemmin buddhalaisuutta vastaan. Heille Gaudama Buddha oli barbaari, joka ei puhunut kiinaa tai pukeutunut kuten he. Hänen oppinsa oli siten ulkomaista turmellusta. Edellä käsitellyn keisarinna Wu Zetianin nousu valtaan osoitti hyvin buddhalaisuuden vaikutuksen politiikkaan ja sen, että konfutselaisuuden asema ei Tang-kaudella ollut yhtä kiistaton kuin se tuli olemaan seuraavien dynastioiden aikana.

Tärkeä tekijä kaikkien Kiinan uskontojen kehityksessä oli kirjapainotaito, joka kehittyi Tang-kaudella. Sen alkuvaiheessa

oli buddhalaisten sutrien painatus erityisen tärkeää. Vanhin tunnettu painettu kiinalainen kirja onkin buddhalainen Timantisutra vuodelta 868. Varhaisimmat ei-buddhalaiset painotuotteet ovat vastaavasti kalentereita. 900-luvulla ilmestyivät ensimmäiset yksityishenkilöiden julkaisemat kirjat, jotka olivat runokokoelmia. Tang-kautta pidetään kiinalaisen klassisen kirjallisuuden ja erityisesti runouden kulta-aikana. Runous oli herrasmiesten tapa osoittaa sivistyneisyytensä ja noin 50 000 runoa 2300:lta ajan runoilijalta on säilynyt meidän päiviimme saakka. Sellaiset tämän ajan runoilijat kuten Wang Wei, Li Bo (Bai), Du Fu ja Bai Juyi ovat yhä ihailtuja. Näistä viimeisin kuvaili omaa virkamieseloaan pääkaupungissa seuraavasti:

*16 000 rahan palkka
riisiä enemmän kuukaudessa kuin jakson syödä
loppunut huoli ruuasta ja vaatteista
ei huolta liiketoimista
tämä kaikkei on tehnyt minusta vibdoin nuoren
kaikkei päivät onnellista helppoutta.³⁴*

Runosta välittyä hyvin koulutetun yläluokan etuoikeutettu asema tuon ajan yhteiskunnassa. Kaikilla ei elämä kuitenkaan ollut näin helppoa.

Tang-kauden maalaustaidetta on säilynyt vain vähän, mutta eräs hieno ajan kulttuurimonumentti on buddhalainen Dunhuangin luolatemppeli Gansussa kallioon kaiverrettuine patsaineen ja kirjastoineen. Luolan kuiva ilmasto ja se, että se oli muurattu

³⁴ Gascoigne 2003, 95

umpeen suojelemaan sitä tiibetiläisten hyökkäykseltä noin vuoden 1056 tienoilla, pelasti kulttuuriaarten. Kiinalaiset löysivät sen uudelleen vasta vuonna 1899. Tosin tuolloin sen ryöväisi länsimaisten arkeologi sir Aurel Stein. Luolan kirjaston kirjat ja kääröt olivat 400–1000-luvulta ja käsittivät kymmeniä tuhansia käsikirjoituksia, myös Vanhan testamentin hepreaksi.

Taloudessa Tang-kausi oli kasvun ja kukoistuksen aikaa. Maatalous kehittyi valtavasti teknisten innovaatioiden ja eteläisten alueiden laajan pellonraivauksen ja kastelu-järjestelmien rakentamisen myötä. Tärkeä keksintö oli rautainen aura, jonka syväystä voitiin muuttaa. Siksi se soveltui eri maaperille ja viljelykasveille paremmin kuin aikaisemmat mallit, ja yksi vetoeläin riitti sen käyttämiseen. Tällä ajalla käyttöön tulleiden uusien valjasmallien ansiosta myös rinnemaita voitiin laajemmin ottaa viljelyskäyttöön. Vaihtelulla satolajaja saatiin kolme satoa kahdessa vuodessa, mistä tuli uusi normi. Maatalouden tuotanto kasvoi kaudella myös, koska etelää muutettiin maatalousmaaksi kiihtyvää tahtia uusilla välineillä ja koska uusia lajikkeita, kuten vehnä, levisi pohjoisesta sinne. Kastelu- ja tulvasuojelujärjestelmät kehittyivät ainakin rauhan aikoina paljon, mikä lisäsi satoja runsaasti. Pohjoisessa suuret tulvasuojelu- ja kastelurakenteet rakensi ja ylläpiti valtio, etelässä suuret maanomistajasuvut. Tällä ajalla muun muassa Jangtsen suisto muutettiin lähes kokonaan viljelymaaksi, ja kauden maatalouden laajentuminen oli tuotossa ja pinta-alassa suurin mihinkään aikaisempaan verrattuna. Maatalous myös kaupallistui ja kauden loppupuolta kohden suurtilojen kehitys kiihtyi johtuen niiden kyvystä hyödyntää parempia liikenneyhteyksiä, uusia innovaatioita, erikoistumista, markkinoita ja vapautta ostaa maata pien-tilallisilta.

Suurempi tuotanto piti myös saada paremmin markkinoille. Valtio rakennutti tällä ajalla useita kanavia ja teitä. Erityisesti vesikuljetuksen kehittyminen ja halpeneminen Sui- ja Tang-kauden politiikan ansiosta onkin joskus nähty jopa Kiinan keskiajan talouden vallankumouksena. Tang-dynastian huippu-aikoina sen vesireittejä purjehtivat päivittäin kymmenet tuhannet lotjat, laivat ja veneet. Tämä vaurastutti useita reittien varrella olevia kaupunkeja. Myös ajan maatalouden ja käsityön kaupallistuminen lisääntyi ja alueellinen erikoistuminen oli selvää. Bulkkitavaroita kuten riisiä, josta tuli tällä ajalla päävilja Kiinassa, voitiin nyt siirtää ja kaupata edullisesti pitkienkin matkojen päähän, mikä mahdollisti erikoistumisen ja vaurastumisen.

Kiinan ulkomaankaupassa tapahtui myös selkeä muutos Tang-kaudella. Dynastia oli kenties avoimin kaikista Kiinan dynastioista, mutta joutuessaan perääntymään Keski-Aasiasta Tang hylkäsi lopulta silkkiteiden ja suuntasi kaupassaan enemmän merelle. Kauppareitit siirtyivät ensin persialaisille ja sitten muslimikauppiaille. Tällä ajalla kehitetystä posliinista tuli nyt Kiinan suurin kauppa-artikkeli. Vastaavasti ulkomaisten eksoottiset tuotteet jaksoivat yhä kiinnostaa Tang -kauden eliittä. Kauppiaiden tulo maahan oli vapaata. Isoissa kaupungeissa eli tuhansia ulkomaalaisia, kuten arabialaisia, persialaisia, korealaisia, turkkilaisia ja intialaisia omissa yhteisöissään ja heille varatuissa kortteleissa omien mestariensa alaisuudessa. Myös monet buddhalaiset munkit olivat ulkomaalaisia.

Maahan muuttaneet saattoivat jopa monopolisoida joitain aloja, esimerkiksi uiguurit rahanlainaamisen ja sogdialaiset viini-

Kuva 9. Tang-kauden hautalöytö keramiikkatyö selvästi ulkomaalaisista kauppiaista kameleineen kertoo Tang-kauden tiivistä kauppasubteista naapureittensa kanssa. (Kuva: Suomi-Kiina-seuran arkisto.)

kaupan. Uiguurien vahva asema rahanlainaamisessa ja koronkiskonnassa johti lopulta siihen, että keisari kielsi *han*-kiinalaisilta kanssakäymisen kaikkien ”tummien kansojen” kanssa yrityksenä rajoittaa uiguurien ja muiden ulkomaalaisten asemaa taloudessa ja politiikassa. Keski-aasialainen musiikki ja melodiat olivat tämän ajan populaarimusiikkia tavallisille kiinalaisille, aivan kuin pop ja rock ovat nykyään. Dynastian armeijoiden ytimen muodostivat ulkomaalaiset ammattisotilaat.

Tang-kaudella Kiinan väestön painopisteen on todettu siirtyneen selvästi etelämmäksi kuin aikaisemmin. Jo dynastiaa edeltäneellä hajaannuksen kaudella alkaneen väestön siirtymisen seurauksena valtaosa kiinalaisista asui kauden lopulla etelässä Jangtsejoen alueella. Vastaavasti pohjoiseen muutti lisää *ei-han*-kansallisuuksia. Kauden alussa ehkä kymmenen prosenttia pohjoisen väestöstä oli *ei-han*-peräistä, mutta kauden lopussa jo lähes viidennes. Tang-kauden lopulla tapahtui myös toinen huomattava poliittisen maantieteen muutos. Toiseksi viimeistä Tang-keisaria panttivankinaan pitänyt sotapäällikkö purki pääkaupunki Chang’anin ja kuljetti sen rakennusmateriaalit itään Kaifengiin, jonne hän perusti oman pääkaupunkinsa. Tähän päättyi Chang’anin asema Kiinan poliittisena keskuksena, jota se oli ollut viimeiset tuhat vuotta yhdessä Luoyangin kanssa. Chang’anista ja sen ympäristöstä, jossa nykyisin sijaitsevat Xi’anin miljoonakaupunki ja Sha’anxin maakunta, tuli takamaata. Kiinan poliittinen painopiste siirtyi itään ja etelään.

SONG-DYNASTIA

vv. 907–1279

Kun Tang -dynastia oli romahtanut, Kiina jakautui taas kerran etelän ja pohjoisen välillä, ja nämä alueet taasen pienempiin ruhtinaskuntiin. Tätä vuosien 907–960 välistä aikaa kutsutaan ”viiden dynastian” ajaksi, mutta oikeammin maata hallitsivat omilla alueillaan pohjoisen viisi dynastiaa ja etelän kymmenen kuningaskuntaa, jotka saivat nimensä vanhoista Zhou-dynastian ajan alueista. Viisi dynastiaa hallitsi kymmentä kuningaskuntaa suurempia alueita. Kolme niistä oli ”barbaarikansojen” ruhtinaiden johtamia. Ne myös esiintyivät Tangin seuraajina ja siis Kiinan laillisina hallitsevina huoneina, jotka

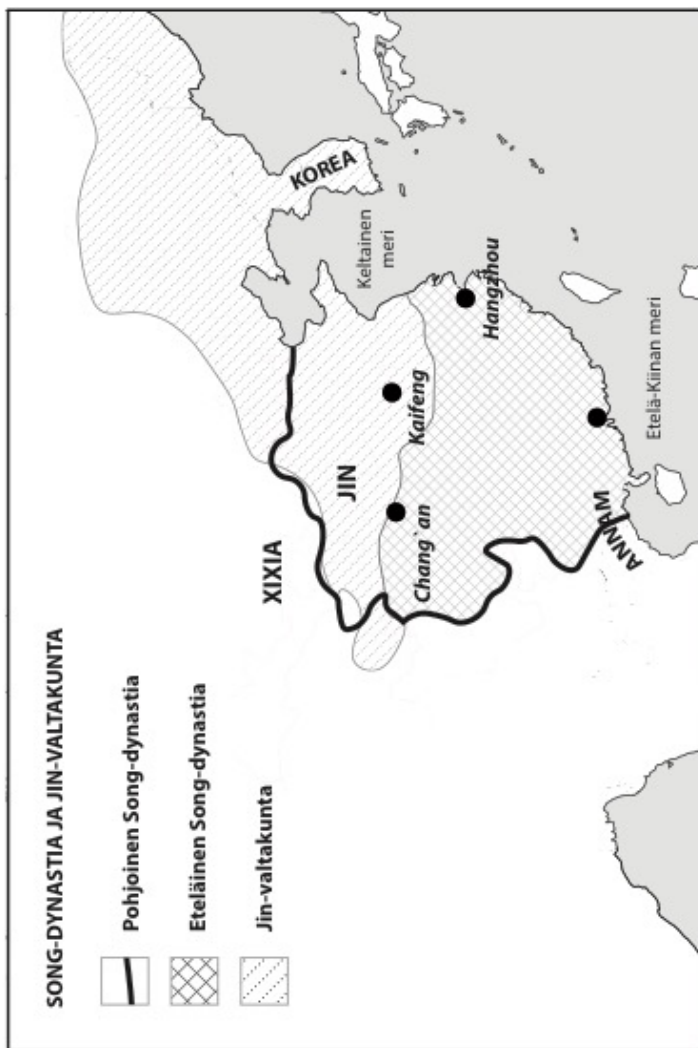
yrittivät palauttaa keisarinvallan. Etelän kuningaskunnat eivät esittäneet samanlaisia väitteitä, vaan julistivat itsensä itsenäisiksi. Etelän kuningaskunnat elivät myös suhteellisen rauhallisesti keskenään ja olivat tehokkaasti hallittuja.

Kaikki pohjoisen viisi dynastiaa kestivät vallassa kukin keskimäärin vain noin 10 vuotta. Ne kukistuvat lopulta aina sisäisiin kiistoihin, joihin liittyi hallitsijaperheen sisäisiä murhia. Song-dynastia oli kuudes dynastia tässä sarjassa. Sen perustaja, joka tultiin tuntemaan nimellä Taizu-keisari, kaappasi vuonna 960 vallan Myöhempi Zhou -nimisen dynastian lapsikeisarilta ja julisti uuden Song-dynastian alkaneeksi. Song liitti tämän jälkeen etelän kuningaskuntia itseensä yksi toisensa jälkeen kasvaen Kiinan yhdistäväksi dynastiaksi. Lopullisesti viimeisen etelän kuningaskunnista liitti Song-valtakuntaan kuitenkin vasta dynastian toinen keisari, perustajan veli.

Siirtymää Song-dynastian kauteen pidetään keisariajan suurimpana murroksena. Song oli suuri uudistajadynastia, sen myötä näet Kiina koki oman ”renessanssinsa” keskiaikansa jälkeen. Kautta on myös kutsuttu Kiinan varhaiseksi uudeksi ajaksi, jossa yhdistyivät myöhäisen Tang-kauden kehitys ja Song-kauden uudistukset. Juuri Songin kulttuurimalli oli se, mitä nykyisin käsitetään kiinalaisena ”perinteisenä” tapana hallita. Keisarin hallinto ei enää nojannut aatelistoon, sillä se oli tuhoutunut Tang-kauden lopussa ja sitä seuranneissa sodissa, vaan virkamieskuntaan, joka valittiin virkamieskokeiden kautta. Dynastian aikana myös konfutselaisen opin asema vahvistui valtiollisena dogmina ja se uudistettiin uuskonfutselaisuudeksi. Vasta nyt konfutselaisen lukeneiston yhtenäiskulttuuri, *simen*, todella nousi säätyläisten vallitsevaksi kulttuurikoodiksi muiden vaikutteiden kuten buddhalaisuuden yläpuolelle.

Song-huoneen erikoisuus verrattuna aikaisempiin dynastioihin oli, että sen noin 300 vuoden valtakaudella oli eri hallitsijoita vain 18. Vaikka politikointi tietysti jatkui myös Song-hovissa, dynastia vältti lapsikeisarien ja hovin sisäisen hajaannuksen kierteen, joka oli ainakin osasy susean muun dynastian tuhoon. Aateliston tuho, siviilihallinnon merkityksen korostaminen sotilaiden sijaan, uuskonfutselaisuus ja perustajakeisarin uudistukset selittävät tätä vakautta. Song-kaudella nautittiin myös pitkiä rauhanjaksoja eikä kärsitty sisällissodasta tai vakavista kapinoista, vaikka luonnonolot eivät ilmaston kylmenemisen myötä olleet aina parhaat mahdolliset. Kuten aina pitkinä rauhankausina taiteet, kauppa ja tieteet kukoistivat, minkä ansiosta Songia pidetään nimenomaan renessanssi-dynastiana. Toisin kuin monen muun dynastian kohdalla Song-hallitsijahuoneen kohtaloksi koituivat lopulta sotaisat naapurit sisäisen heikkouden sijaan.

Kuten aiemminkin, uhka tuli pohjoisesta ja lännestä, jossa Song-huone pyrki palauttamaan Tang-ajan rajat. Song-valtakuntaa uhkasi pohjoisessa ja koillisessa ensin xianbeikansan khitanien heimon Liao/Khitan -valtakunta, jonka nimi vaihteli mutta joka oli käytännössä sama valtakunta. Toinen uhka oli luoteinen Xi Xia -valtakunta. Khitan hallitsi pohjoista koko 900-luvun ajan. Sen kaani julisti itsensä keisariksi seuraten kiinalaista esimerkkiä. Tämän valtakunnan nimestä on peräisin nimitys Catai, tai Kitaia, jota myös Marco Polo käytti hieman myöhemmin koko Kiinasta, mutta nimi viittaa lähinnä Pohjois-Kiinaan.

Kartta 4. Song- ja Jin-valtakunnat.

Xi Xia oli tiibetiläinen valtakunta, joka oli ottanut entisen Tang-dynastian läntiset alueet hallintaansa 900-luvulla. Song yritti ajoittain värvätä Xi Xia -valtiota liittoon khitaaneja vastaan ja kävi toisinaan sen kanssa rajasotia, kuten vuosina 982–1004, minkä jälkeen Song solmi pitkän rauhan naapureittensa kanssa, koska ei kyennyt sotilaalliseen ratkaisuun Tang-dynastian entisten alueiden palauttamiseksi. Vuoden 1005 sopimuksella Song maksoi rauhasta Liaolle pakkoveroa 200 000 pakkaa silkkiä ja 3000 kiloa hopeaa vuodessa. Sopimus oli kallis, mutta kuitenkin halvempi kuin suurten armeijoiden pitäminen sotakannalla. Sopimuksessa Liaon keisari tuli myös tunnustetuksi Kiinan keisarin vastinpariksi, mistä kaikki eivät pitäneet. Vuonna 1044 sopimukset neuvoteltiin uusiksi ja Song alkoi maksaa myös Xi Xialle. Sopimukset takasivat kuitenkin pitkän rauhan pohjoisrajalle. Pakkovero mahdollisti Liao-valtakunnan kukoistuksen ja sen valtiontalous oli riippuvainen verosta.

Song-dynastia hallitsi lopulta noin puolta Tang-dynastian alueista. Se ei enää ulottunut Keski-Aasiaan, Koreaan tai Vietnamiin, joissa kaikissa oma valtiollinen kehitys jatkui. Silti valtaosa *han*-kiinalaisista oli uuden dynastian alaisia. Valtakunta oli siten leimallisesti ”kiinalaisempi” kuin aikaisemmat dynastiat. Kaikkien suurten dynastioiden perustajakeisarien tavoin Taizu-keisari onkin nähty ihanteellisena valtakunnan yhdistäjänä ja hallitsijana. Tärkeää dynastian vakaudelle oli se, että Taizu asetti siviilihallinnon sotilashallinnon edelle, muutti kenraalinsa siviilikubernööreiksi ja alisti armeijan suoraan keskusvallan alle. Siten hän poisti merkittävän kapinoiden lähteen. Taizun veli ja seuraava keisari Taizong löi viimeiset etelän kuningaskunnat ja yhdisti *han*-kiinalaiset alueet Song-dynastian alle. Hänen poikansa keisari Zhengzong vakiinnutti Songin vallan ulkoisesti 1020-luvulle tultaessa.

Song-dynastia teki lähellä Luoyangia sijainneesta Kaifengistä pääkaupunkinsa ja pyrki vahvaan vallankeskitykseen. 1000-luku oli dynastian vallan vakaata aikaa, ja vaikka rajoilla oli joskus sotaisaa, valtakunnan ydinalueet pysyivät rauhan tilassa ja ajan mittapuun mukaan hyvin hallittuina. Sotilasmenot ja hallinnon kasvu johtivat kuitenkin dynastian taloudellisiin vaikeuksiin 1000-luvun puoliväliin tultaessa. Koska Song ei hyvästä syystä luottanut naapureihinsa, se piti yllä suuria armeijoita, yhteensä 1,2 miljoonaa miestä, valmiudessa raja-alueillaan. Tämän seurauksena sotilasmenot veivät 75–80 prosenttia valtion tuloista, mikä johti kiistoihin hovissa siitä, miten tilanteeseen tuli puuttua.

Konservatiivinen hovikliikki näki konfutselaisten rituaalien seuraamisen ja pasifismin ratkaisuna ongelmiin, kun taas nuoremmat ja virka-arvoltaan usein alemmat virkamiehet vaativat suuria uudistuksia ulkopoliittikan osalta. Reformistit halusivat myös ruotuväen palauttamista ja hallinnon uudistuksia hillitäkseen valtion menoja. Lisäksi he vaativat, että virkamieskokeissa mitattaisiin myös hyödyllisiä taitoja kuten laki- ja sotilasasioiden tuntemusta, ei vain klassikoiden tuntemusta ja kirjoitustaitoa. Kumpikin ryhmittymä osasi luonnollisesti perustella linjansa konfutselaisesti, jollainen oli niiden yhteinen jaettu vallan diskurssi.

Vuonna 1067 valtaan nousi uusi aktiivinen keisari Shenzong, joka halusi vapauttaa pohjoisen alueet barbaarien hallusta ja puolsi tämän takia uudistuspolitiikkaa. Virkamieskokeisiin vaihdettiin politiikan opintoja ja lakiopintoja runouden sijaan. Ruotuväki palautettiin tarkoituksena vähentää ammatti-armeijasta syntyneitä kustannuksia, maksoihan ruotusotilas vain noin viidenneksen ammattilaisesta. Toteutettiin myös

suuri verouudistus ja sen yhteydessä maakirjat tarkastettiin valtakunnallisesti. Ruotuväkiuudistus kuitenkin peruttiin, kun keisari kuoli vuonna 1085. Muutkin uudistukset nostattivat vastarintaa, mikä heijastui jatkuvana kiistelynä hovissa. Valtion talousongelmia ei lopulta kyetty ratkaisemaan.

Dynastian todellinen koetus tuli kuitenkin 1120-luvulla, kun Liao-valtakunta ajautui sisäisiin vaikeuksiin. Ulkopoliittisesti tämä antoi mahdollisuuden etenemiseen pohjoisessa, mutta tilannetta mutkisti jürchen-heimon Jin-valtion vahvistuminen kaukana koillisessa. Ongelman kohtasi keisari Huizong, joka oli vallassa vuosina 1100–1126. Hän oli suuri taiteiden ja tieteiden suosija, joka esimerkiksi perusti Kiinan ensimmäisen kuvataideakatemian. Hän myös rakennutti Kaifengiin massiivisen kivipuutarhan, jossa oli muun muassa yli satametrisen keinotekoinen vuori. Puiston rakentaminen tuli kalliiksi ja johti kapinointiin. Huizong myös teki kohtalokkaan virheen solmiessaan liiton jürchenien Jin-valtion kanssa Liaota vastaan.

Liitto tosin onnistui näennäisesti tavoitteessaan, kun Liao-valtakunta romahti alistuen Jin-valtiolle. Song sopi tämän jälkeen Jinin kanssa rauhasta ja pakkoverosta, mutta Jin rikkoi rauhan vuonna 1125 ja valtasi pohjoisen Kiinan piirittäen Kaifengin. Keisari erosi virastaan ja uusi nöyryyttävän kallis rauha sovittiin Jinin kanssa. Jinin joukot palasivat kuitenkin pian vaatimaan lisää saalista ja poistuivat lopulta mukanaan entinen ja istuva keisari, keisarin aarrekammion sisältö ja haaremi. Song-suvun prinssi, keisarinimeltään Gaozong, julistautui keisariksi, mutta joutui pian pakenemaan Kaifengistä Jinin armeijan uhatessa sitä jälleen kerran. Tähän loppui Pohjoinen Song-kausi.

Song-hovi pakeni Jinin hyökkäystä etelään Hangzhouhun, jonka nimi oli Songin aikaan Linan. Tästä alkoi eteläinen Song-kausi, mutta kyseessä oli sama dynastia ilman selvää murrosta välissä. Kauden alku oli kaoottinen. Koko Keltaisenjoen laakso oli pitkään sotatanner, sillä Jin ei hallinnut sitä, vaan teki ryöstöretkiä sinne ja Song-hovi jätti paikalliset puolustautumaan, miten parhaiten kykenivät. Kiinalaisten vastarinta oli kuitenkin sen verran lujaa, että Jin luopui etelän valloittamisesta. Lopulta vuonna 1142 solmittiin rauha. Uusi raja vedettiin Huaijokea pitkin. Se kulkee suunnilleen Keltaisenjoen ja Jangtsen välisen alueen puolivälissä. Raskaan pakkoveron maksu jatkui. Pian tämän jälkeen Song allekirjoitti sitoumuksen olla Jin-dynastian vasalli, mikä oli vastoin koko kiinalaista maailmanjärjestystä, jonka mukaan Kiina oli maailman keskus ja johtajavaltio. Hoviin syntyi laaja klikki, joka kritisoi sopimusta ja vaati menetettyjen sivilisaation sydänalueiden valtaamista takaisin. Rauha säilyi silti muutamaa sotaretkeä lukuun ottamatta pitkään. Tilannetta helpotti hieman se, että vuonna 1161 Song löi Jinin maahantunkeutuja-armeijan ja vasallisuhte poistui, vaikka pakkoveron maksu jatkui.

Pohjoista hallinnut Jin kiinalaistui ja alkoi hallita kiinalaisella tavalla ja samoin symbolein kuin Song. Jin-dynastia pyrkikin olemaan legitiimi kiinalainen dynastia. Se muun maussa palautti virkamieskokeet, kehitti koulujärjestelmää ja jopa rakennutti konfutselaisia temppeleitä. Mutta jürchenit olivat sisäisesti jakautuneita suhteessaan kiinalaiseen kulttuuriin ja kiinalaistumiseen. Samoin Jin-dynastian politiikka oli asiassa usein ristiriitaista eikä koskaan ratkennut selkeästi suuntaan tai toiseen.

Yksittäisiä sotia lukuun ottamatta eteläinen Song nautti rauhasta, suhteellisen vahvoista keisareista ja vakaasta hallinnosta aina pitkälle 1200-luvulle saakka. Dynastia kukoisti etelässä. Hangzhousta kasvoi Kaifengiä isompi metropoli. Sekä väestö että talous kasvoivat ja taiteet ja filosofia nauttivat hovin suojelusta. Myös Jin-valtakunta kukoisti aina mongolien nousuun saakka, joka tapahtui 1230-luvulla. Tällöin mongolien Ögödei-kaani, Tšingis-kaanin poika, hyökkäsi maahan ja löi Jindynastian vuonna 1234. Koko jürchen-heimo hävisi tai sulautui muuhun pohjoisen ja koillisen väestöön. Tämän jälkeen mongolit kääntyivät valloittamaan nykyistä Venäjää ja Ukrainaa. Ögödein kuolema ryyppyjuhlan jälkeen Karakorumissa palautti joukot Mongoliaan.

Ögödein jälkeen nousi valtaan Kublai-kaani, joka kävi lopulta hyökkäykseen Song-valtakuntaa vastaan vuonna 1268. Kublai-kaanin armeijan sotilaat olivat kenraaleita myöten pääosin loikanneita *han*-kiinalaisia. Mongolit löivät Songin armeijat kahdessa pitkässä piiritystaistelussa Jangtsejoen laaksossa, joten dynastian päivät näyttivät jo luetuilta, mutta sitten mongolien huomio kääntyi Koreaan ja Japaniin, jossa heidän laivastonsa lyötiin vuonna 1274. Sota Song-dynastiaa vastaan jatkui vuonna 1275, ja mongolit valtasivat Hangzhoun vuonna 1276. Vaikka Song-hovin vastarinta jatkui etelässä vielä jonkin aikaa, mongolien Yuan-dynastia nousi nyt valtaan. Kiina siirtyi ensimmäistä kertaa kokonaan täysin vieraan vallan alle.

YHTEISKUNNAN MUUTOS SONG-AJALLA

Kuten kaikkien suurten dynastioiden huippukausina, Kiina nautti Song-dynastian aikana pitkästä sisäisestä rauhantilasta ja aikakauteen nähden kelvollisesta hallinnosta. Tällä kaudella kauppa ja talous kukoistivat ja sekä filosofia että tiede etenivät monella saralla. Toisaalta muun muassa naisten asema heikkeni ja maa kääntyi henkisesti enemmän sisäänpäin verrattuna Tang-kauteen, joka oli ollut Kiinan historian avoimimpia kausia.

Kenties suurimman jäljen Song-kausi jätti konfutselaisuuteen. Pohjoisen Song-kauden aikana kehittyi uskonfutselaisuus, joka merkitsi huomattavaa opillista kehitystä kiinalaisessa filosofiassa. Monessa mielessä konfutselaisuus, kuten me sen nykyisin tunnemme, on nimenomaan uskonfutselaisuutta. Sen keskeisenä kehittäjänä pidetään oppinutta Zhu Xitä (1130–1200), joka rakensi ajattelunsa ainakin osittain usean aikaisemman Song-kauden oppi-isän ajatuksille ja tietysti klassiselle konfutselaiselle kirjallisuudelle. Zhu Xin merkitystä konfutselaisuudelle voi verrata Martti Lutherin merkitykseen kristilliselle kirkolle. Tosin Zhu Xi ei ollut aikansa kapinallinen eikä jakanut konfutselaisuutta, kuten Lutherin opit jakoivat kristillisen kirkon. Zhu Xi oli korkea virkamies, joka kehitti virkatyönään muun muassa valtion viljamakasiinijärjestelmää katokausien varalle. Vertaus protestantismiin on kuitenkin siinä mielessä sopiva, että Zhu Xin oppi oli hyvin puritaaninen ja se esitettiin paluuna klassisten tekstien oikeaan tulkintaan.

Uskonfutselaisuus vastasi tarpeeseen luoda konfutselaisuudelle oma systemaattinen metafysiikkansa ja kosmologiansa, jotka olivat sen kanssa kilpailevien buddhalaisuuden ja taolaisuuden vahvuuksia verrattuna konfutselaisuuteen. Zhu

Xin esittämä ajatus oli ”universaalin periaatteen (*li*) oppi”, joka muistuttaa hieman Platonin metafysiikan ideaoppia. *Li* oli mainittu myös klassisissa teksteissä, mutta sillä ei ollut niissä suurta merkitystä. Sitä vastoin Zhu Xin mukaan juuri *li*n luonne ja sen oivaltaminen oli keskeinen opinkappale koko konfutse-laisuudessa. *Li* on kaiken olevaisen takana oleva periaate, kaiken olevaisen alkulähde, joka ei itse kuitenkaan ollut materiaallinen. *Li*lle antoi muodon kaikkialla virtaava ”energia” *qi*, jonka ilmentymä myös materia oli. Se taas toimii elementteinä *yin*in ja *yang*in periaatteen kautta kaikessa olevaisessa syntymän, kasvun, tuhon ja uudelleensyntymän kehänä.

Ihmisissä *li* on kaikille yhteinen moraalinen perusta, johon myös yhteiskunta perustui. Koska ihmisen mieli oli yksi olevaisista asioista, sillä oli oma *li*nsä, johon kuului kyky oivaltaa kaiken olevaisen periaatteet. Ihmisen täytyi vain kyetä ”asioita tutkimalla” pyyhkimään lika pois mieltä, jotta se heijastaisi todellisuuden periaatteet tarkasti sellaisena kuin ne olivat, väitti Zhu Xi. Ihminen pystyi siten erottamaan oikeanlaisen käytöksen väärästä ja hänen tuli rehellisesti seurata oikeita periaatteita elämässään. Konkreettisesti nämä periaatteet oli jo Konfutse löytänyt. Ihmisen oli opiskeltava hänen kirjoituksiaan, kehitettävä omaa persoonansa sekä sisäistettävä viisi suhdetta ja sitä kautta tiedettävä oikea asemansa yhteisössä ja yhteiskunnassa. Tätä kautta myös yhteiskunta lopulta toimisi oman *li*nsä mukaisesti. Näin Zhu esimerkiksi määritteli hallitsijan ja alamaisen tehtävän: ”*Jos olet hallitsija, sinun on tutkittava asioita kunnes tiedät mitä oikeamielisyys*

*on. Jos olet alamainen, sinun on tutkittava asioita kunnes tiedät mitä oikea kunnioitus [ylempiä kohtaan] on.*³⁵

Näiden opin perusteiden takia Zhu Xin koulukuntaa alettiin kutsua *lixueksi* eli ”periaatteen opiksi”, ja vaikka muutkin ajan oppineet kehittivät samanlaisia ajatuksia, jotka lasketaan uuskonfutselaisuuden alle niin Zhu Xin aseman sementöi se, että hän valikoi ja toimitti omin kommentein varustettuna opiskelun avuksi tuon ajan 13 klassisesta tekstikokoelmasta neljä tärkeimpänä pitämäänsä.³⁶ Näistä Zhu Xin versioista tuli Song-dynastiaa seuranneen Yuan-dynastian aikana pakolliset virkamieskokeen teokset aina vuoteen 1905 saakka. Tätä ennen virkamieskokeissa kirjat olivat vaihdelleet dynastioiden ja keisarien mukaan, mutta nyt kaikista virkamiehistä tuli Zhu Xin ”opetuslapsia”. Laajassa tuotannossaan Zhu kirjoitti myös kirjan perheen riiteistä, josta tuli eri perherituaalien käsikirja Kiinassa, Koreassa ja Japanissa. Zhu Xi’n asemaa oppi-isänä kuvaa se, että hän oli myöhäisen keisariajan virallisessa historiassa ainoa ”mestari” (-*zǐ*) Konfutsen (Kongzi) ja Mengzin lisäksi.

Muista pääuskonnoista taolaisuus ja buddhalaisuus olivat vaihtelevasti Song-dynastian suojeluksessa. Vain yksi keisari yritti tukahduttaa buddhalaisuutta, mutta muut jättivät sen rauhaan tai suosivat sitä. Suvaitsevan politiikan ansiosta buddhalainen luostarilaitos elpyi ja laajeni. Vuonna 1221 maassa oli jo 400 000 rekisteröityä munkkia. Tosin keisarit saattoivat rahapulassaan myydä munkinpapereita maallikoille.

³⁵ Selected Readings from Famous Chinese Philosophers, Vol 2, 91

³⁶ Nämä olivat Keskustelut (Lunyu), Mengzin teokset, Keskiäien doktriini (Zhongyong) ja Suuri oppi (Daxue).

Kiinassa kehitetty *Chan*-buddhalaisuus, joka tunnetaan lännessä paremmin japanilaisen nimensä *Zen* mukaan, oli tämän ajan yksi buddhalaisuuden yleisimpiä suuntauksia, kun taas kansankultteista laajalle levisi Armon Jumalattaren Guanyin bodhisattvan kultti, joka lupasi armahdusta hänen nimeään toisteleville.

Uuskonfutselaiset kritisoivat taolaisuutta ja buddhalaisuutta siitä, että ne estivät todellisuuden ymmärtämisen. Silti uuskonfutselaisuuskaan ei tarjonnut ihmisille pelastusta, kuten sen kaksi kilpailijaa tekivät, mikä selitti niiden kansansuosion ja mikä myös Zhu Xin oli myönnettävä. Uuskonfutselaisuus omaksui kuitenkin buddhalaisuudesta humanin suhtautumisen elolliseen luontoon, hädänalaisten auttamisen tärkeyden, meditaation ja empatian korostamisen. Onkin todettu, että uuskonfutselaisuudesta tuli ainakin paperilla juuri kilpailijoidensa takia humanimpi kuin klassinen konfutselaisuus oli ollut.³⁷

Kiinan renessanssiin kuului myös virkamiesjärjestelmän kehittyminen aristokratian tilalle. Tang-dynastian valtaväylä virkoihin oli ollut suositusjärjestelmä eivätkä kokeet, mikä oli lähes taannut tietyille suvulle johtavan aseman. Song-dynastia muutti tämän. Vanha aristokratia oli tuhoutunut Tang-dynastian mukana ja uuden dynastian alla sadat tuhannet kokelaat kokeilivat onneaan uudistetuissa virkamieskokeissa ympäri maata säännöllisin väliajoin.³⁸ Kokeen läpäisseistä osasta tuli valtion virkamiehiä paikallistasolla, pieni osa nousi keskushallintoon ja lopusta tuli muun muassa opettajia ja

³⁷ Kuhn 2009, 112

³⁸ Klassinen esitys virkamieskoejärjestelmästä on Miyazaki 1981.

säätyläistön johtavia hahmoja. Myös kapinoiden ja kulttien johtajat olivat usein epäonnistuneita virkamieskokelaita.

Kokeiden kiintiöt olivat tiukat. Noin puolet läpäisi alimman tason kokeen, mutta vain 1–3 prosenttia kandidaateista läpäisi maakunnallisen kokeen. Näiden joukosta vain noin 5 prosenttia läpäisi korkeimman palatsikokeen (*jinsbi*, ”tohtorintutkinto”). Tosin myös Song-dynastiassa korkeimpien virkamiesten poikia suosittiin, sillä heidän oli virkauralle päästäkseen suoritettava vain erityiskoe, jonka läpäisi noin puolet kandidaateista. Opiskelu oli kallista, ja vain harvoilla oli varaa siihen. Silti virkamiesten määrä kasvoi koko dynastian ajan, sillä kaikille tohtoreille piti löytää töitä. Tämä paisutti pääkaupungin byrokratiaa.

Ajan myöstä paisuneesta hallintokoneistosta huolimatta Song-valtakuntaa hallittiin suhteellisesti pienellä joukolla virkamiehiä. Vuonna 1100 noin 100 miljoonaa kiinalaista eli arviolta noin puolta maailman väestöstä hallitsi vain noin 20 000 virkamiestä – ja tietysti paljon suurempi armeija ja avustajien joukko. Vain noin 5000:lla virkamiehellä oli ylin tutkinto. Virkamiesten ja väestön välinen suhdeluku säilyi suunnilleen samana koko myöhäisemmän keisarikauden. Myöhäisen keisarikauden kiinalaista valtiota onkin luonnehdittu ”minimalistiseksi”.³⁹ Hallinto ei suurelta osalta perustunut valtion suoraan toimintaan paikallistasolla, vaan virkakoneiston ja säätyläistön yhteistyöhön. Siinä maistraatit värväisivät säätyläistön suorittamaan julkisia tehtäviä, kuten tulvavallien rakentamista,

³⁹ Rankin (1986) käyttää tätä termiä puhuessaan Qing-dynastiasta, mutta se soveltuu hyvin myöhäisen keisariajan kaikkiin dynastioihin.

orpokotien ylläpitoa tai vaikka veroviljojen kuljetusta pääkaupunkiin. Valtio saattoi maksaa tehtävien täyttämistä korvausta, mutta joskus se vain kannusti säätyläistöä toimimaan omien päämääriensä eteen ilman eri korvausta. Konfutselainen eliitti myös tunsivat olevansa velvoitettu palvelemaan yhteisöjään, vaikka tehtävien raskaudesta myös valitettiin.

Myös oppineiston käyttökoodi oli vakiintunut Song-kauteen tultaessa. Eliitin arvolle sopivaksi käytökseksi nähtiin muun muassa suitsukkeiden poltto, teiden juominen, maalausten katselu ja kukka-asetelmien tekeminen. Lisäksi runous, maalaustaide ja kalligrafia, pöytäpelit ja musiikki kuuluivat oppineiston hyväksytyihin ”tehtäviin”. Ruumiillisen työn tekeminen oli sitä vastoin alentavaa, mitä kuvasti muun muassa se, miten mandariinit antoivat kynsiensä kasvaa pitkiksi. Nehän eivät kuluneet ja katkeilleet ruumiillista työtä tehdessä.

(Uus)konfutselaisuuden vahvistumisen yksi selkeä seuraus oli, että naisten asema huononi erityisesti eteläisellä Song-kaudella. Aikaisemmin lähinnä viihdytysammateissa tunnettu jalkojen sitominen muuttui tällä ajalla yläluokan muodoksi ja levisi varakkaimpien perheiden statussymboliksi, ”liljajalaksi” tai ”kultaiseksi lootukseksi”. Lopulta myöhempien dynastioiden aikana myös viljelijöiden vaimojen jalkoja sidottiin. Kyseessä ei ollut alkuperäinen konfutselainen tapa. Sitä vastustettiinkin Song-kaudella, mutta uuskonfutselaisuuden aseman vahvistuminen antoi sille tilaa, sillä se vastasi opin naisihannetta. Jalkavaimojen ottamisen hyväksyminen miesten oikeudeksi ja naisten myyminen jatkui myös tällä ajalla, mutta miehet saivat lisää oikeuksia asian suhteen. Tang-ajalla jalkavaimo sallittiin, jos vaimo ei synnyttänyt poikalasta; Song-ajalla tällaista syytä ei enää tarvittu, ainoa rajoite oli

taloudellinen. Jalkojensidonta saattoi liittyä tähän kilpailuun: perheet sidottivat tyttäriensä jalat, jotta nämä menestyisivät aviomarkkinoilla. Tapa oli tietysti erittäin kivulias ja vammauttava. Lukemattomia tyttölapsia kuoli sitomisen aiheuttamiin komplikaatioihin.

Taiteissa ja tieteissä pitkä rauha ja teknologinen sekä filosofinen kehitys tekivät Song-kaudesta jälleen yhden Kiinan sivilisaation kukoistuskausista. Uuskonfutselainen periaate asioiden ja olevaisen tutkimisen tärkeydestä (*genn*) ei joidenkin ajan oppineiden mielestä koskenut vain moraaliperiaatteita ja etiikkaa, vaan myös luontoa. Niinpä ajan oppineisto esimerkiksi teki astronomisia havaintoja sekä rakensi hienostuneita vesikelloja mittaamaan tarkasti aikaa ja taivaankappaleiden liikettä. Kompassi kehitettiin tällä ajalla Kiinassa navigaatiokäyttöön ja, koska innovaatiot etenivät meritse nopeammin kuin maitse, keksintö saavutti Euroopan jo 1100-luvun lopulla. Kiinassa kehitettiin myös koneellinen silkintuotanto (kehräys ja kutominen) ja vesivoimaa käytettiin laajasti hyväksi kankaiden tuotannossa. Rautaa alettiin valmistaa kivihiiilen avulla, koska puuhiiilen saanti vaikeutui metsien raivaamien vuoksi. Siitä kehitettiin edelleen teräksen valmistus. Ruuti tuli sotilaskäyttöön alkeellisten ohjuksien kautta (tulikeihäät). Isoimmissa Song-kauden laivoissa oli vedenpitävät laipiot, jopa neljä kerrosta ja kuusi mastoa sekä ruori. Kiinalainen laivanrakennus olikin kehittyneintä tuon ajan maailmassa.

Hieman anakronistisesti arvioiden opin kaiken olevaisen tutkimisesta voisi lukea kehotukseksi luonnontieteellisen tiedon keräämiseen ja systematisoimiseen. Oppi ei kuitenkaan johtanut tieteellisen ajattelun läpimurtoon ja siten teolliseen vallankumoukseen Song-ajan Kiinassa eikä myöhemminkään.

Vaikka uuskonfutselaisuus ”tutki asioita” ja vaikka jotkut uuskonfutselaisista oppineista suuntasivat mielenkiintonsa myös luonnon ilmiöihin ja matematiikkaan, pohjimmiltaan oppi ei perustunut ajatukseen, että luonnonlait löytyisivät vähitellen havainnoinnin ja päättelyn kautta, kuten Kreikan antiikin tiedemiehet tajusivat. Uuskonfutselaisuudessa tieto siitä, mikä oli asioiden *li*, löytyi klassikoiden opiskelun, mietiskelyn ja introspektion kautta. Koska suuret moraaliset totuudet oli Konfutse jo paljastanut, eivätkä luonnon toiminnan periaatteet olleet konfutselaisuuden kannalta oleellisia, oppi ei tarjonnut tieteelliselle skepsismille kasvutilaa.⁴⁰ Kiinan pitkä keisarikausi kyllä tuotti suuria keksintöjä ja teknisiä läpimurtoja, mutta ne olivat luonteeltaan pistemäisiä eivätkä systemaattisesti, kumulatiivisesti ja pitkäkestoisesti niitä tutkivan ja kehittävän ja siitä sekä mainetta että kunniaa nauttineen ihmisryhmän eli tiedeyhteisön työn tuloksia.

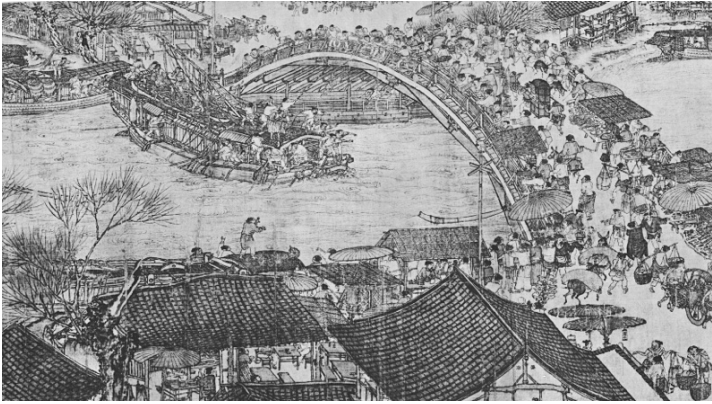
Song-dynastia edisti myös kirjapainotaidon vallankumousta. Keisari Taizongia pidettiin kirjanpainajakeisarina, sillä hänen määräyksestään valtio alkoi painaa konfutselaisia tekstejä ja historiankirjoja, mikä oli hyvä tapa levittää virallista oppia ja vahvistaa dynastian oikeutusta taivaan mandaattiin. Kirjapainotaidon hyödyntämisessä konfutselaiset tulivat noin 200 vuotta buddhalaisia jäljessä ja tarvitsivat siihen valtion tuen, mutta oivallettuuan sen arvon he käyttivät sitä täysmääräisesti hyväksi. Keisarit edistivät myös kaunokirjallisuuden antologioiden ja ensyklopedioiden kokoamista ja julkaisemista. Vuonna 984 julkaistiin Keisarillisesti tarkastettu suuren rauhallisuuden

⁴⁰ Huang 1990, 199

valtakauden ensyklopedia, joka on suurin tunnettu tietosanakirja ajallaan. Tärkeä seuraus kirjojen leviämisessä oli se, että nyt periaatteessa kaikki virkauralle pyrkivät voivat hankkia kurssikirjat ja opiskella niitä missä tahansa, ei vain pääkaupungin kouluissa. Oikeaoppinen konfutselaisuus sai tästä valtavan lisäpotkun. Kehitys myös selitti osaltaan sitä, miten tästä aikaisemmasta hoviopista tuli Song-kaudella yhä selvemmin kaikkien säätyläisten jakama oppi.

Kirjapainotaito hyödytti myös taloutta. Song oli ensimmäinen valtio, joka käytti paperirahaa. Yksi syy tähän innovaatioon oli se, että paperiraha helpotti kuparin ja raudan käyttöä muihin käyttötarkoituksiin kuin kolikoiksi. Kehittyvä talous vaati käteistä kiertoa ja joskus kolikoita oli vaikea saada tarpeeksi. Kirjapainotaidon kehitys oli tietysti myös paperirahainnovaation mahdollistava tekijä. Mutta koska dynastia ei juuri päättänyt kaupankäynnin tarpeista sinänsä, poliittiset syyt olivat tärkeimmät. Paperiraha kehitettiin osana Song-dynastian pohjoisrajan ulkopoliittikkaa. Dynastia pelkäsi naapurivaltioiden keräävän kiinalaiset kolikot ja sulattavan ne uusiokäyttöön, koska niiden sisältämä metalli oli arvokkaampaa kuin niiden nimellisarvo. Niinpä raja-alueilta kiellettiin kuparikolikot ja otettiin tilalle paperiraha. Varhaisissa seteleissä tai vaihtositoumuksissa luki arvon lisäksi ilmiantopalkkio väärennöksestä, josta rangaistiin kuolemalla. Paperiraha säilytti arvonsa vaihdellen, menettäen arvoaan sota-aikoina, kun dynastia tarvitsi lisätuloja ja turvautui niitä hankkiakseen kirjaimellisesti painokoneeseen. 1240-luvulla kirjattiinkin Kiinassa taloushistorian ensimmäinen paperirahan aiheuttama hyperinflaatio.

Rahalle vaihdon välineenä oli Song-dynastian aikana tarvetta. Olojen vakiintuessa ja talouden kehittyessä siirryttiin verotuksessa taas käteiseen pois silkkipakoista ja viljoista. Valtio myös pyrki kehittämään maataloutta. Se muun muassa edisti riisin viljelyä aktiivisesti. Keisari esimerkiksi määräsi levittämään satoisan Champa-lajikkeen Vietnamista Kiinaan 1000-luvun alussa. Tämä lajike kesti kuivuutta ja tuotti huonommallakin maalla hyviä satoja. Pitkän rauhan lisäksi paremmat lajikkeet olivatkin kauden talouden ja väestön kasvun takana.

Kuva 10. Zhang Zeduan-nimisen taiteilijan 1100-luvun piirustus vilkkaasta katunäkymästä Song-kaudelta kertoo kauden urbaanin elämän kehittyneisyydestä ja naurandesta. (Kuva: Suomi-Kiina-seuran arkisto.)

1200-luvulla Kiinan bruttokansantuote oli arviolta yli puolet koko maailman kansantuotteesta. Valtio kantoi tästä veroa Tang-kauden kaksoisverotusjärjestelmän kautta, mutta myös valtion monopolit jatkoivat yhtä tärkeässä osassa kuin ennen. Suolamonopoli tuotti parhaimpina hetkinä puolet valtion tuloista. Jopa hajuvedet lisättiin valtion monopolituotteiksi. Kaupunkilaisille oli oma veronsa. 1100-luvun alussa Song-

valtakunnassa vajaa kymmenesosa väestöstä asui kaupungeissa, joten vero ei ollut tuotoltaan mitätön. Song-kauden veronkanto oli myös paljon Tang-kautta tehokkaampaa ja valtion verotulot olivat kolminkertaiset Tang-dynastiaan verrattuna.

Myös Song-valtakunta kävi vilkasta ulkomaankauppaa erityisesti meriteitse, kuten Tang-dynastia oli jo tehnyt ennen sitä. Merellinen ”maustetie” toi ulkomailta Kiinaan erityisesti mausteita ja vei silkkiä ja posliinia. Kauppa oli jopa alijäämäistä Kiinalle. Useat rannikon kaupungit mukaan luettuna eteläisen kauden pääkaupunki Hangzhou olivat vilkkaita kauppa-kaupunkeja. Paljon kaupasta oli islamilaisten kauppiaiden käsissä, vaikka myös kiinalaiset kauppalaivat kävivät aina Afrikassa asti. Kuten Tang-kaudella, arabialaiset, persialaiset ja intialaiset kauppiaat asuivat omissa kortteleissaan omien johtajiensa alaisuudessa. Kiinan merkitys alueelliselle kaupalle oli niin suuri, että kiinalaisia kolikkoja käytettiin kaikkialla Itä- ja Kaakkois-Aasiassa.

MONGOLIEN ALLA: YUAN-DYNASTIA

vv. 1271–1368

Yuan-dynastia oli ensimmäinen vierasperäinen dynastia, joka hallitsi koko varsinaista Kiinaa – siis aluetta joka koko lailla vastasi Han-dynastian valtakuntaa. Pienempiä vierasmaalaisia dynastioita oli tietysti ollut Kiinassa vallassa aikaisemmin aina ensimmäisestä hajaannuksen kaudesta lähtien, mutta tuolloin oli aina ollut myös *han*-kiinalaisia dynastioita ja kuningaskuntia. Yuan-dynastia luetaan kuitenkin yhdeksi Kiinan historian

suurista dynastioista. Kiinalaisen maailman historia ei tietenkään lakkaa tämän dynastian ajaksi eikä muutu mongolien historiaksi – eikä päinvastoin. Yuan-dynastia pitääkin nähdä kautena, jolloin kiinalaisten ja mongolien poliittinen historia kietoutui valloituksen kautta yhteen tavalla, jossa näitä osia on vaikea erotella toisistaan. Poliittisesti uusi dynastia myös halusi liittää itsensä Kiinan laillisten hallitsijahuoneiden jatkumoon, koska dynastian perustajakeisari/kaani Kublai uskoi kiinalaisia neuvonantajiaan, joiden mukaan dynastisen jatkuvuuden ylläpitäminen oli ainoa keino saada kiinalaiset hyväksymään miehitys. Yuan pystyi myös esittämään itsensä maan yhdistäjänä, sillä sen alla etelä ja pohjoinen yhdistyivät ensimmäisen kerran sitten Tang-dynastian. Yuan olikin oman propagandansa mukaan valtakunta, joka ”yhdisti kaiken taivaan alla”, mikä tietysti oli konfutselainen ihanne. Yuan-dynastian suhteen väite oli myös jopa uskottavampi, olihan kyseessä maailmanhistorian laajin valtakunta koskaan.

Yuan-dynastian alaisuudessa Kiinan olot olivat alkuvaiheessaan suhteellisen vakaita, mutta dynastian loppuvaiheessa valtakunta vajosi jälleen kerran kaaokseen. Dynastiaa johti hieman vajaan vuosisadassa 12 keisaria ja vallanvaihdot olivat aina verisiä. Syy tähän oli mongolien kiinalaisesta perinteestä poikkeava tapa valita kaanin seuraaja. Se perustui niin kutsuttuun tanistiseen valintaan. Siinä hallitsijaperheen pojat, joskus serkuksetkin, taistelivat johtajuudesta ja voittaja hyväksyttiin sitten kaaniksi vaalissa. Väkivalta oli siten normi, ei poikkeus uutta kaania päätettäessä. Käytäntö loi väistämättä Yuan-hoviin epävakautta.

Keisarin valintatapaa lukuun ottamatta Yuan-dynastia hallitsi Kiinaa pitkälti kiinalaisen hallintomallin pohjalta. Dynastian keskushallinto järjestettiin perinteisen kiinalaisen tavan

mukaisesti yksinvaltaista kaania palvelevan sihteeristö- ja ministeriömallin mukaan. Hallinto oli alemmilla virkatasoilla kiinalaisten hallussa, mutta mongolit toimivat ministeriöiden ja maakuntien ylivalvojina. Myös armeijan ylin upseeristö oli täysin mongoleja. Nämä olivat laajalti luku- ja kirjoitustaidottomia, joten Kublai käytti korkeissa viroissa myös paljon ulkomaalaisia kiinalaisten sijaan, joihin ei luottanut.

Mongolien alla väestö jaettiin neljään perinnölliseen etniseen ryhmään, joilla jokaisella oli omat oikeutensa ja velvollisuutensa. Johtava ryhmä olivat mongolit, toisena heidän allaan olivat Keski-Aasian liittolaiskansojen jäsenet; kolmantena tulivat pohjoiskiinalaiset ja viimeisenä *han*-kiinalaiset tai ”etelänmaalaiset”, kuten heitä kutsuttiin. Mongoleilla oli oma oikeusjärjestelmänsä ja verovapaus, kun taas kiinalaisille ei annettu korkeita virkoja, mutta veroja senkin edestä. Dynastian selkeä pyrkimys oli estää mongolien sekoittuminen kiinalaisiin. Tästä etnisestä jaosta kertoo myös venetsialaisen kauppiaan Marco Polon matkakuvaus, joka on ensimmäinen eurooppalainen ensikäden kuvaus Kiinasta:

”...on muistettava, että kaani ei ollut saavuttanut Catain herruutta lain mukaan, vaan asevoimin, joten hän ei nauttinut maan asukkaiden luottamusta. Tämän vuoksi hän oli luovuttanut maakuntien käskeynhaltijoiden tehtävät ja muut korkeat virat tartareille [mongoleille], saraseeneille [islaminuskoisille], kristityille ja muukalaisille, jotka kuuluivat hänen boriväkeensä ja joihin saattoi luottaa. Sen tähden synnyttäiset catailaiset yleisesti

vihasivat hänen hallitustaan, sillä tartarit ja eritoten saraseenit kohtelivat asukkaita kuin orjia.”⁴¹

Polon tarinaa on epäilty, koska hän ei esimerkiksi mainitse kertomuksessaan Kiinan muuria, mutta hänen kulkemansa reitti Kiinaan ei kulkenut muurin kautta. Vasta myöhempi Ming-dynastia näet rakensi sen nykyiseen kokoonsa. Polon kuvaus on myös erittäin yksityiskohtainen. Esimerkiksi useiden sen sisältämien arkkitehtuuria koskevien kuvausten voi yhä tänäänkin nähdä pitävän paikkansa. Myös yllä olevaa kuvausta Kublai-kaanin tavasta hallita pidetään paikkansapitävänä.

Ensimmäinen mongolikeisari Kublai ja tämän poika Temür (Timur) olivat vahvoja keisareita, jotka ulottivat Mongolian /Kiinan vallan Koreaan, Yunnaniin ja Tiibetiin. Heidän laivastonsa ahdistelivat myös Japania vuonna 1281. Tällöin mongolien joukot nousivat maihin, mutta japanilaiset olivat valmiita ja maihinnousurannalle rakennettujen esteiden takia mongolit eivät voineet käyttää kuuluisaa ratsuväkeään. Suuri osa maihinnousujoukoista oli kiinalaisia, joiden taistelutahto oli matala, ja kun taifuuni tuhosi osan mongolien laivastosta, loput perääntyivät Japanista. Vuonna 1293 Kublai-kaanin maihinnousulaivasto kärsi samanlaisen tappion Jaavalla. Mongoleista ei ollut merivallan johtajiksi.

Kublai-kaani rakensi myös uuden pääkaupungin Pohjois-Kiinaan suhteellisen lähelle Mongolian sydänmaita. Kaupungin mongoliankielinen nimi oli Khanbaliq, ja se sijaitsi samalla paikalla kuin nykyinen Peking. Pääkaupunki rakennettiin

⁴¹ Marco Polo 1298/1957, 138

kustannuksia säästämättä osoittamaan kaanin valtaa ja sen ympärille pakkosiirrettiin väestöä etelästä. Päätös oli merkittävä, sillä sen kautta Kiinan politiikan painopiste siirtyi etelästä pohjoiseen, jossa se ei koskaan aikaisemmin ollut sijainnut.

Yuan-dynastian ensimmäistä viittäkymmentä vuotta on pidetty keskimäärin vauraana ja menestyksellisenä aikana. Tuolloin kaksi ensimmäistä keisaria vallitsivat lujalla otteella. Timurkaanin kuoltua tanistinen tapa valita kaanin seuraaja osoitti kuitenkin heikkoutensa ja samaan aikaan useat luonnonkatastrofit kohtasivat Kiinaa. Erityisesti 1320-luku oli Yuanin heikkouden hetki: vallassa oli perätysten viisi nuorta ja heikkoa keisaria yhden vuosikymmenen aikana samalla, kun valtakuntaa vaivasi useita laajoja nälänhätiiä ja tulvia. Hallinnon heikkenemisen merkinä korruptio yleistyi ja paperirahan katteeton liikkeellelasku romahdutti rahan arvon. Ongelmat söivät kansan uskoa dynastian vallan oikeutukseen, joka ei alunperinkään ollut vahva.

Seuraavaksi vuosina 1340–1360 valtakunta kärsi kolmesta laajasta epidemiasta, jotka saattoivat olla paiseruttoa, vaikka kulkutaudin oikeasta diagnoosista kiistellään. Miljoonia ihmisiä kuitenkin kuoli niihin. 1340-luvulta lähtien eri valtakunnan osat olivat jatkuvassa kapinassa dynastiaa vastaan ja Kiina käytännössä hajaantui toisaalta dynastian hallitsemiin ja toisaalta kapinallisiin alueisiin, joista jotkut julistautuivat itsenäisiksi kuningaskunniksi ja taistelivat sekä keskenään että mongoleja vastaan. Yuan-dynastia olisikin romahtanut paljon aikaisemmin, jos kapinalliset eivät olisi suunnanneet suurinta osaa energiastaan keskinäiseen kiistelyyn. Virallisesti tätä ei silti pidetä hajaannuksen aikana. Lopulta voitokas kapinallisjohtaja

valtasi Khanbaliqin vuonna 1368 ja julisti uuden Ming-dynastian alkaneeksi.

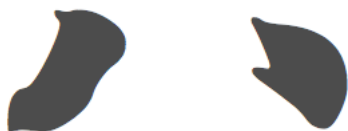
Yuan-dynastian romahduksen takana on nähty kaksi pääsyytä⁴². Toisaalta tanistinen tapa valita keisari johti lähes määritelmällisesti ajoittaiseen poliittiseen epävakauteen. Toisaalta Yuan-dynastian valtakauden loppuosa osui niin kutsutun pienen jääkauden ensimmäiseen kylmyysjaksoon. Tällöin oli paitsi viileämpää, myös erityisen kuivaa, mikä johti toistuviin katokausiin. Nälänhädät tekivät katastrofialueiden hallinnasta vaikeaa, elleivät mahdotonta ja ruokkivat yleistä levottomuutta ja rosvojoukkoja. Niistä kasvoi kapinallisarmeijoita hallinnon romahdettua näillä alueilla. Myös Yuan-dynastian viimein kaataneen Zhu Yuanzhang-nimisen kapinallisen ura alkoi hänen nuorena kokemansa nälänhädän aikana.

Mongolien alaisuudessa maanviljelijöitä verotettiin ankaremmin kuin Song-kaudella ja pakollinen taksvärkkityö palasi maanviljelijöiden velvollisuudeksi. Mongolit olivat aikaisempiin dynastioihin verrattuna huonoja kastelujärjestelmien ja tulvan-suojelun ylläpitäjiä. Suuret rakennushankkeet kuten uusi pääkaupunki veivät voimavaroja ja yhdessä pulakausien kanssa ne synnyttivät tyytymättömyyttä. Kauppiaiden olot kuitenkin paranivat ainakin suhteellisesti, sillä dynastian talouspolitiikka suosi kauppaa. Erityisesti mongolit tukivat kaukokauppaa verotulojen toivossa. Mongolivaltakuntien rauha myös avasi maaväylät taas Eurooppaan asti, mistä Marco Polon retki osaltaan kertoi. Mongolien valtakunnan koko ja sisäinen rauha

⁴² Brook 2010, 54-55

toivat myös useita tärkeitä kiinalaisia keksintöä vihdoin Eurooppaan: paperi, ruuti ja raudan valaminen matkasivat länteen. Mongolit ymmärsivät myös toimivien liikennejärjestelmien tärkeyden ja pyrkivät pitämään tiet ja kanavat hyvässä kunnossa.

Yuan-dynastia oli suvaitsevainen uskonnollisesti, vaikka keisarit olivatkin itse kallellaan Tiibetin lamalaisuuteen. Omalta uskonnolliselta taustaltaan mongolit olivat šamanistisia ja jättivät muut uskonnot rauhaan, jopa sallivat niiden aktiivisen toiminnan. Mongolit pitivät kuitenkin konfutselaisuutta vain yhtenä uskontona muiden joukossa, mikä aiheutti närää kiinalaisissa oppineissa. Samalla mongolit käyttivät konfutselaisuutta oman asemansa oikeuttamiseen, muun muassa juuri he kanonisoivat vuonna 1313 Zhu Xin Song-dynastian aikana tärkeimmiksi nimeämät konfutselaiset teokset virkamieskokeiden oppikirjoiksi, kun Yuan-dynastia aloitti uudelleen virkamieskokeet. Koekirjat pysyivät samoina aina vuoteen 1904.

MING-DYNASTIA

vv. 1368–1644

Yuan-dynastian kaataneen Ming-dynastian perustaja keisari Hongwu oli pienviljelijäperheeseen syntynyt lapsi, jonka muu perhe kuoli ruttoepidemiaan tai nälänhätään hänen ollessaan nuori. Tämän jälkeen hänestä tuli ensin buddhalainen munkki ja sitten salaseuran johtaja, jonka kapina mongoleja vastaan lopulta menestyi paremmin kuin moni muu tuon ajan vallantavoittelija. Hongwu-keisari piti itseään Song-dynastian legitiimin vallan palauttajana ja mongolien karkottajana, mutta lainasi vallankäyttötavoissaan oikeasti paljon Yuanilta. Keisarin valtahan oli periaatteessa vailla perustuslaillisia rajoituksia,

mutta käytännössä konfutselaisuus, tapaoikeus ja hovi asettivat hänelle rajat. Yuan-dynastian kaanit olivat välittäneet näistä rajoituksista vain vähän. Ming-dynastian perustaja jakoi tämän asenteen. On puhuttu jopa mongolien keisarin vallankäytölle aiheuttamasta brutalisaatioista, ja Hongwu-keisaria on kutsuttu despootiksi.⁴³

Dramaattisimmin despotismi nähtiin vuonna 1380, kun Hongwu-keisari syytti pääministeriään salaliitosta Japanin, Vietnamin ja mongolien kanssa. Keisari teloitutti pääministerinsä, lopetti pääministerin viran ja keskitti tämän tehtävät itselleen sekä määräsi 40 000 ihmisen puhdistuksen hallinnosta ja näiden teloituksen. Käytännössä keisari halusi rajoittaa pääministerin valtaa, mutta bruttaali teko haittasi suuresti dynastian käytännön hallintoa, sillä nyt kaikki päätökset kulkivat keisarin kautta, josta tuli järjestelmän pullonkaula. Myöhemmät keisarit palauttivat pääministerin tehtävät suursihteerilleen, mutta koska dynastian perustajakeisari oli lakkauttanut pääministerin viran, sitä ei nimellisesti koskaan palautettu, sillä se olisi ollut epälojaalia esi-isää kohtaan.

Hongwu myös määräsi, että keisarin seuraajan tuli olla vanhin elossa oleva poika. Näin Ming-dynastia otti käyttöön vallanperimyksessä primogenituurin. Samalla kuitenkin tanisinen perinne eli vahvana. Kun Hongwu-keisari kuoli vuonna 1398, vallan peri hänen pojanpoikansa (vanhin poika oli jo ehtinyt kuolla). Hongwun toinen poika eli uuden keisarin setä aloitti kuitenkin kapinan, joka johti keisarin kuolemaan ja sedän

⁴³ Mote 1988

nousemiseen valtaistuimelle Yongle-keisarina. Tämän jälkeen hallinto puhdistettiin laillisen hallitsijan tukijoista ja autokratia lujittui.

Pitääkseen pohjoiset alueet paremmin kontrollissa Yongle-keisari siirsi dynastian pääkaupungin Nanjingista takaisin Pekingiin, jonka nimen mongolien entinen pääkaupunki nyt sai. Yonglen ajalta on peräisin muun muassa Pekingin keisarillinen palatsialue, niin kutsuttu kielletty kaupunki. Mongolit ja muut paimentolaiskansat olivat yhä uhka, joten Ming-dynastian keisarit rakennuttivat Kiinan muurin uudelleen – sitähan ei oltu tarvittu Yuan-dynastian aikana.

Yongle oli isänsä tavoin vahva keisari, joka laajensi valtakuntaa. Hän ei kuitenkaan ollut noussut valtaan legitimitiä, joten propagoidakseen valtaansa hän lähetti useita diplomaattisia valtuuskuntia maitse ja meritse Etelä- ja Kaakkois-Aasiaan ja aina Itä-Afrikkaan asti. Amiraali Zheng He on näiden retkikuntien johtajista kuuluisin. Hän teki yhteensä seitsemän pitkää matkaa vuosina 1405–1433 ja purjehti aina Punaisellemerelle saakka. Retkikunnat loppuivat, kun tulipalo tuhosi rakenteilla olleen Pekingin keisarillisen palatsin, mitä pidettiin taivaan lähettämänä merkinä retkikuntia vastaan. Ne olivat myös kalliita, sillä niitä varten rakennettiin suuria edellä Song-dynastian osassa kuvattuja ”aarrelaivoja”, jotka olivat aikansa edistyneimpiä valtamerialuksia. Retkikunnat toivat matkoiltaan paljon eksoottisia tavaroita ja eläimiä, esimerkiksi kirahveja, mutta eksoottiset tuliaisetsivät mitenkään kattaneet matkojen kustannuksia. Koska dynastia kävi samaan aikaan sotaa sekä vietnamilaisia että mongoleja vastaan ja rakennutti uudeksi pääkaupunki Pekingiä, matkojen hinta kävi lopulta liian suureksi niiden jatkamiseen.

Kuva 11. Kiinan muuri on nyky muodossaan rakennettu pitkälti Ming-dynastian aikana. (Kuva: Suomi-Kiina-seuran arkisto.)

On spekuloitu, että Zheng Hen matkoista olisi voinut alkaa Kiinan oma löytöretkien aikakausi vuosisata ennen Eurooppaa tai että kiinalaiset jopa ”löysivät” retkillään Pohjois-Amerikan ennen eurooppalaisia.⁴⁴ Matkat eivät kuitenkaan olleet tutkimus- tai kauppaluonteisia, vaan sotilaallis-diplomaattisia. Niiden oli määrä saada Yongle-keisarille, vallananastajalle, vasallien muodollinen alistumisen osoitus. Matkat edistivät kauppaa, mutta se ei ollut niiden ensisijainen tarkoitus. Ne myös suuntautuivat vain tunnettuihin satamiin olemassa

⁴⁴ Näin väittää itseoppinut historioitsija Gavin Menzies kirjassa 1421 – Vuosi jona Kiina löysi Amerikan (teosta ei ole suomennettu, otsikon suomennos kirjoittajan oma). Menziesin väitteitä koskevasta kriittisestä keskustelusta katso esimerkiksi Mostern 2013. Mosternin mukaan Menzies osoittaa väitteillään ”täydellistä totuuden halveksuntaa” (110).

olevien merikarttojen avulla eivätkä siten olleet luonteeltaan tutkimusmatkoja.

Yongle-keisari oli kosmopoliitti, mikä ei ollut tavallista Ming-kauden patrioottisissa tunnelmissa. Retkikunnat lakkasivat Yonglen kuoltua ja Kiinan henkinen ilmapiiri kääntyi enemmän sisäänpäin, mitä symboloi hyvin se, että Zheng He'n laatimat navigointikartat poltettiin. Tätä on kutsuttu Ming-kauden Kiinan ”perääntymiseksi maailman näyttämöltä”, josta on syytetty konservatiivista uuskonfutselaisuutta, joka näin jättäytyi tahallaan modernin teknologian ja kehityksen junasta.⁴⁵ Seuraus ehkä näyttääkin nykynäkökulmasta jälkeen jäämiseltä, mutta arvio on tietysti anakronistinen, sillä 1500-luvun konfutselaisille oppineille tämä ei ollut tietenkään edes näköpiirissä, jos he sille olisivat tietäessään edes panneet arvoa. Teknologinen kehitys itsessään ei näet ollut keisariajan oppineille itseisarvo. Ming-dynastian kääntyminen sisäänpäin avasi kuitenkin mahdollisuuden eurooppalaisille, jotka ottivat 1500-luvulla haltuunsa ison osan niistä merireiteistä, joita Zheng He oli vain muutama vuosikymmen aikaisemmin purjehtinut. Ming-dynastiaa reittien menetys ei kuitenkaan enää suuremmin kiinnostanut.

Yonglen poikien jälkeen dynastian keisarit heikkenevät, vaikka joukossa oli useita kyvykkäitäkin monarkkeja. Kenties huonoimman maineen ansaitsi 1530-luvulla hallinnut Zhengde-keisari, joka sairastui pudottuaan humalassa veneestä ja kuoli, tai näin ainakin historiankirjoitus väitti tapahtuneen epäsuositulle keisarille. Zhengde oli alun perin lapsikeisari, joka

⁴⁵ Fairbank ja Goldman 2006, 139

antoi eunukkien hallita puolestaan. Tämä johti hovin sisäisiin jännitteisiin. Lopulta hänen setänsä kapinoivat kahdesti. Vielä kuoltuaankin Zhengde aiheutti ongelmia, sillä koska hänellä ei ollut poikalasta, hänen serkkunsa valittiin keisariksi. Serkku piti ensin postuumin adoption kautta muuttaa kuolleen keisarin pikkuveljeksi. Noustuaan valtaistuimelle uusi Jiajing-keisari halusi kuitenkin nostaa kuolleen isänsä keisariksi. Syntyi pitkäkestoinen perustuslaillinen pattitilanne, joka johti hovin jakaantumiseen ja mielenilmauksiin. Lopulta Jiajing-keisari voitti kiistan, mikä perustui osittain hänen uskonfutselaisten tukijoidensa argumenttiin pojan isälleen osoittaman uskollisuuden tärkeydestä.

Ming-dynastian viimeinen merkittävä keisari oli Wanli, joka hallitsi vuosina 1573–1620. Häinkin aiheutti perustuslaillisen kriisin haluamalla kolmannen, ei ensimmäisen, poikansa nousevan valtaistuimelle jälkeensä. Pitkittyneen kiistan aikana Wanli lakkasi hoitamasta hallitusta suoraan ja toimi vain eunukkien välityksellä. Seurauksena hovi jakaantui taas kerran eunukkien ja virkamiesten klikkeihin. Lopulta keisari taipui ensimmäisen poikansa hyväksi, mutta kun tämä nousi valtaan 1620, hän sairastui välittömästi ja kuoli muutaman kuukauden sisällä. Wanlin jälkeen hovi oli jakaantunut, juuri kun ulkopoliittiset ja sisäiset ongelmat alkoivat kasaantua.⁴⁶

Pienen jääkauden takia Ming-valtakunta kärsi ajoittain vakavista nälänhädistä ja kulkutautiepidemioista erityisesti jälkipuoliskollaan. Vuosina 1586–1588 ja taas 1615–1620 koettiin

⁴⁶ Wanli-keisari oli myös kiinan historiassa suorapuheisuudestaan kuuluisan virkamiiehen Hai Ruin kritiikin kohde. Huang (1981) kertoo heidän tarinansa.

kaksi erityisen paha katokautta ja epidemiaa. Ensimmäisestä katokaudesta ja ruttoepidemiasta selvittiin valtion kassan oltua täysi juuri tehtyjen veronkantouudistusten ansiosta, mutta toinen katokausi johti laajaan nälänhätään. Pekingiin virtasi raportteja nälänhädästä, maantierosvojoukoista ja siitä, miten hautaamattomat ruumiit lojuivat tienposkessa kautta valtakunnan. Nälänhädät loppuivat väliaikaisesti samana vuonna, kun Wanli-keisari kuoli, mutta hän jätti jälkeensä paikallisia kapinoita, klikkiytyneen hovin, tyhjän valtion kassan ja lapsikeisarin. Näiden päälle tuli vielä sota.

Tällä kertaa vihollinen oli koillinen jürchen-heimokunta, joka oli yhdistynyt Nurhaci-nimisen päällikön alaisena ja ottanut heimonimekseen mantšut. Alun perin mantšut olivat maksaneet pakkoveroa Ming-dynastialle, mutta vuonna 1618 he valtasivat nykyisen Liaodongin alueen Mingiltä, mikä johti pitkään rajasotaan sotamenestyksen vaihdellessa puolin ja toisin. Mantšut eivät olleet paimentolaisia, vaan maanviljelijä- ja metsästäjäkansoja. He saivat huomattavat tulot ginsengjuuren kaupasta kiinalaisten kanssa ja käyttivät kaupasta saamansa rahat tuliaseisiin ja palkkasotureihin. Kläänipäällikkö Nurhaci loi kirjoitetun mantšu-kielen kansalleen 1600-luvun alussa mongolialaisen kirjoituksen pohjalta. Hän myös jakoi kansan ”lippueisiin”, jotka olivat joukko-osastoja, mutta myös yhteisöjä, jotka käsittivät sotilaiden suvut. Niiden tunnus olivat eriväriset viirit.

Kuten monet dynastiat ennen sitä, myös Ming-dynastia käytti palkkasotureita osana armeijaansa. Dynastia jopa toi portugalilaisia tykkimiehiä opettamaan ballistiikkaa joukoilleen. Ulkomaisten palkkasotilaiden käyttämisessä ei ollut mitään uutta, mutta eurooppalaisia ei ennen ollut käytetty näin.

Vaikutus jäi kuitenkin pieneksi, koska hovipolitikointi esti tykistötekniikan laajemman hyväksikäytön. Sodanjohto kärsi muutenkin hovipolitikoinnista, kun taktisesti epäonnistuneita komentajia saatettiin rangaista mestauksella. Uhka teki sodan johtamisesta vaarallista ja strategiasta poukkoilevaa.

Vuonna 1632 alkanut uusi katokausi jatkui lähes katkeamattomana sarjana kuivuutta, heinäsiirkkoja, epidemioita ja nälänhätää vuoteen 1643 asti. Tämä vuosikymmenen kestänyt pulakausi oli tärkeä taustatekijä Ming-dynastian romahduksessa. Nälänhätä oli massiivinen. Esimerkiksi vuonna 1640 Sha'anxin kuvernööri arvioi, että 80–90 prosenttia maakunnan väestöstä oli kuollut – tosin nälänhätään liittyi aina laaja pakolaisuus, joten ehkä suuri osa väestöstä oli vain siirtynyt muualle.

Verotus kiristyi äärimmilleen, sillä vuonna 1644 neljä viidestä piirikunnasta ei lähettänyt yhtään verotuloja keskushallinnolle. Katastrofi vei pohjan verotukselta eikä armeija saanut palkkaansa. Kapinoita syttyi maakunnissa. Vuonna 1644 yksi kapinallisista Li Zicheng hyökkäsi pääkaupunkiin vallaten sen nopeasti, sillä armeija oli rajalla taistelemassa mantšuja vastaan. Keisari hirttäytyi Kielletyn kaupungin puistossa kapinallisten joukkojen rynnistäessä palatsiin. Tällöin Mingin koillinen armeija sopi mantšujen kanssa kapinallisten häätämistä pääkaupungista. Häätö kyllä onnistui, mutta tämän jälkeen mantšut pettivät sopimuksen ja nostivat oman Qing-dynastiansa valtaan Kielletyssä kaupungissa.

Ilman Li Zichengin kapinaa ja Ming-dynastian ongelmia katovuosien kanssa mantšut tuskin olisivat valloittaneet Pekingiä. Mingin rajapuolustus piti, kunnes sen huomio piti kääntää muualle kapinan takia. Ming-dynastialle uskollisten

joukkojen vastarinta jatkui vuoden 1644 jälkeen. Nanjingissa nostettiin uusi Ming-keisari valtaistuimelle, mutta hänet petettiin ja vangittiin vuoden kuluessa. Hän teki itsemurhan vankilassa, mikä sopi uudelle Qing-dynastialle. Näin sen ei tarvinnut mestata viimeistä legitiimiä Ming-keisaria. Etelässä jatkui vielä vastarinta jonkin aikaa, pisimpään Taiwanilla aina 1660-luvun alkuun asti. Kausi tunnetaan myös eteläisenä Ming-kautena, mutta vuotta 1644 pidetään useimmiten uuden Qing-dynastian alkuvuotena. Murtaukseen kiinalaisten vastarinnan mantšut lahjoivat Mingin kenraaleja puolelleen ja uhkasivat tappaa kaikki niiden kaupunkien asukkaat, jotka eivät antautuneet. Mantšut saivatkin maineen ”paholaisina” pitäessään sanansa esimerkiksi Nanchangissa, jossa satojatuhansia siviilejä tapettiin piirityksen päätteeksi vuonna 1646.

MING -DYNASTIA KOHTAA LÄNNEN

Keisariajan Kiinan ulkosuhteissa oli kaksi tärkeää maantieteellistä tilaa, jotka määrittivät dynastioiden kohtaloita: aro ja meri. Aron paimentolaiskansat olivat ainainen uhka ja koituivat myös Ming-dynastian kohtaloksi, mutta meri alkoi kasvattaa merkitystään Kiinan ulkopoliitikalle ja turvallisuudelle jo Ming-kaudella. Ongelmia aiheuttivat aluksi erityisesti japanilaiset, mutta myöhemmin todellinen haaste tuli frankeilta.

Hongwu-keisarin aikana japanilaiset merirosvot, joita kutsuttiin nimellä *wokou*, häiritsivät itäisen Kiinan rannikkoa niin paljon, että keisari käski kaikki Zhejiangin rannikkoseudun asukkaat muuttamaan sisämaahan. *Wokout* olivat osin kiinalaisia, mutta rosvojoukkojen johto ja laivat olivat Japanista. Vaikka heitä

kutsutaan merirosvoiksi, heidän toimintansa muistutti enemmän viikinkejä, sillä pääasiassa he ryöstivät rannikon kyliä ja kaupunkeja. Lopulta *wokout* kukistettiin asiaa varten erityisesti värvätyin ja koulutetun armeijan ja rannikon tyhjentämisen avulla. Vuosina 1587 ja 1592 Ming-joukot auttoivat myös korealaisia taistelemaan japanilaisia hyökkääjiä vastaan.

Kiinan tulevaisuuden kannalta suuri muutos tapahtui vuonna 1520, kun uusi kansa pyrki tribuuttistalle. Kyseessä olivat *folanjit*, mikä tarkoitti ”frankkeja”. Se oli arabeilta lainattu nimitys kaikille eurooppalaisille. Portugalilaiset olivat saapuneet Kantoniin käymään kauppaa ja yrittivät saada itselleen virallisen vasallistatuksen, joka olisi helpottanut heidän pyrkimystään ottaa hallintaansa Etelä-Kiinanmeren kauppa. Portugalilaiset olivat samaan aikaan kauppiaita ja merirosvoja; näin heidän tulonsa sekoitti alueen kaupan. Ming-dynastia kieltäytyikin aluksi antamasta heille virallista tribuuttiasemaa, koska pelkäsi heidän asemansa vahvistuvan liikaa. Samaan aikaan japanilaisten harjoittama merirosvous yltyi ja Ming-dynastia julisti koko rannikkonsa suljetuksi kieltäen kaiken kauppamerenkäynnin 1550-luvun loppupuolelle saakka. Lopulta portugalilaiset saivat kuitenkin oikeuden vuokrata tukikohdan Macaossa vuonna 1557. Siitä tuli heidän kauppansa ja lähetystyönsä keskus Itä-Aasiassa.

Pian portugalilaisten jälkeen seurasivat espanjalaiset, jotka perustivat Filippiineille Manilaan kauppa-aseman kukistettuaan paikallisen muslimihallitsijan 1520-luvulla. Manilan kautta Kiinaan ja koko itäiseen Aasiaan virtasi Perun hopea ja uuden maailman kasvit, kuten chilipippurit, jotka nyt siis saapuivat maustamaan kiinalaista ruokakulttuuria. Seuraavaksi eurooppalaisista saapuivat hollantilaiset, jotka ensin käyttivät Jaavan

siirtokuntaansa Itä-Kiinanmerellä käytävään kauppaan. Lopulta he ottivat Taiwanin siirtokunnakseen, joka itse asiassa vasta nyt avasi saaren laajemmalle kiinalaiselle siirtolaisuudelle, sillä hollantilaiset rauhoittivat saaren itäosien alkuperäisheimot. Taiwan siirtyi Kiinalle vasta Qing-dynastian kukistaessa viimeiset Ming-lojalistit saarelta 1660-luvulla ja silloinkin saari otettiin valtakunnan osaksi lähinnä siksi, että voitiin taata, ettei saaresta tulisi taas merirosvouksen tukikohtaa. Ming-lojalistit olivat puolestaan tätä ennen ajaneet hollantilaiset pois saarelta.

Viimeisenä tällä kaudella saapuneista eurooppalaisista tulivat englantilaiset Itä-Intian kauppakomppanian johdolla vuonna 1636. Heidän pieni laivastonsa valtasi ensitöikseen kiinalaisen linnoituksen Kantoniin lähellä ja nosti sen salkoon Englannin lipun. Sitten laivastoa johtanut kapteeni ilmoitti haluavansa ystävyyttä ja vapaata kauppaa Kiinan kanssa. Kiinalaisten kannalta englantilaiset muodostivat oikean ongelman kuitenkin vasta Qing-dynastian aikana, sillä aluksi heillekin riitti pääsy Kantoniin.

Lähetystyö oli kaupan lisäksi toinen tärkeistä eurooppalaisten motiiveista tulla Kiinaan. Sitä kautta syntyivät ensimmäiset kiinteämmät yhteydet Euroopan ja Ming-hovin välillä. Italialaiset jesuiitat Michele Ruggieri ja Matteo Ricci olivat ensimmäiset, jotka pääsivät sisälle Ming-valtakuntaan. Ensimmäisen kirkkonsa he saivat perustaa Kiinaan, koska paikalliset viranomaiset luulivat heitä buddhalaiseksi lahkoksi, joka oli kotoisin Intiasta. He pukeutuivatkin ensin kuten buddhalaiset munkit, mutta huomattuaan, että konfutselaisuus oli avain hoviin pääsemiseen, he alkoivat pukeutua kuin konfutselaiset oppineet.

Jesuiitoilla oli tarjottavana Ming-hovissa oppineisuutensa. Länsimainen astronomia, matematiikka, ballistiikka ja maantiede kiinnostivat useita hovin oppineita ja keisareita. Jesuiitat toivat muun muassa pyöreän maapallon konseptin Kiinaan. Tätä ennen kiinalainen maailmankuva oli litteä, kuten keskiajan Euroopassakin. Matteo Ricci piirsi myös ensimmäisen kiinankielisen, mutta eurooppalaiseen tietämykseen perustuvan täydellisen maailmankartan vuonna 1600.⁴⁷ Kaikki hovissa eivät karttaa kuitenkaan hyväksyneet, koska se näytti Kiinan pienenä osana suurempaa mannerta, ei suurimpana yksikkönä vähäpätöisten naapureiden ympäröimänä. Ricci oli toki piirtänyt Kiinan, ei Eurooppaa, kartan keskelle, mutta se ei riittänyt. Kiinalainen perinteinen maailmankuva alkoi kuitenkin näin murtua ja avartua jouduttuaan kosketuksiin lännen kanssa.

MING-KAUDEN TALOUS JA YHTEISKUNTA

Yuan-dynastia oli luonut yhteiskuntaan neljäportaisen etnisen jaon lisäksi pysyväksi tarkoitetun sääty- ja ammattijaon. Ming-dynastian perustajakeisari piti pysyvää sääty- ja ammattikuntajakoa hyvänä, mutta lakkautti etnisen jaon. Säätyjako oli nyt perinteisen neliportainen. Johtava oli vallassääty (oppineisto), sitten tulivat maanviljelijät, käsityöläiset ja kauppiat. Ammattijako kuitenkin vapautettiin ja vain sotilasammatti jäi perinnölliseksi, sillä Ming-dynastia tarvitsi miehiä armeijaansa ja näin varmistettiin sotilaiden riittävyys. Hongwu-keisari lakkautti kaikki Yuan -kaudella perustetut perinnölliset

⁴⁷ Riccin kartan taustasta katso Korhonen (2002).

hallintovirat ja korosti virkamieskokeiden merkitystä. Tämä vahvisti oppineiston asemaa ja oli selvä paluu vanhaan Song-dynastian ajan käytäntöön.

Ming-dynastian myötä säätyläistö vakiintui myöhäisen keisarikauden olemukseensa 1400-luvulle tultaessa. Se säilytti tämän asemansa aina Qing-dynastian loppuvuosiin saakka. Kyse oli yhteiskunnan johtavasta osasta, joka koostui maanomistajaperheistä, joiden pojista ainakin osa oli koulutettu virkamiehiksi. Kokeiden kautta saavutettu virkamiesasema oli sukujen portti säätyläisyyteen. Ylemmän säätyläistön statuksen säilyttämiseksi ainakin yhden suvun pojista oli onnistuttava virkamieskokeissa ja saatava hallintovirka vähintään joka toinen tai kolmas sukupolvi, tai perheen status laski. Ne, joilla oli tutkinto mutta ei virkaa, olivat alempaa säätyläistöä, maanomistajia, kauppiaita, lääkäreitä, opettajia ja muita vastaavia. Virkamiehistön erillistä asemaa korosti se, että he käyttivät omaa luotua kieltään, mandariinikiinaa, jonka nimi tulee portugalilaisten Intiasta omaksumastaan virkamiestä koskevasta nimityksestä *mantrim*.

Kuten usein kotoperäisen dynastian vaihdoksen yhteydessä, talonpoikien asema vahvistui hetkeksi. Ming oli ainoa talonpoikaikapinan valtaan nostama dynastia. Sen perustajakeisari yritti suurella maa uudistuksella palauttaa maatalouden jopa Song-dynastiaa edeltäneisiin idealisoituihin käytäntöihin, mikä perustui ajatukseen omavaraisista pientiloista verotuksen perusyksikkönä. Maatalouden kehitys kohti suurtiloja, väestön kasvu ja muuttoliikkeet aiheuttivat sen, että dynastian loppupuolella väestö- ja maakirjat olivat jälleen auttamatta todellisuutta jäljessä, joten verotus oli tehotonta ja kohdistui satunnaisesti. Vuonna 1381 väestönlaskenta oli saanut

valtakunnan väkiluvuksi noin 60 miljoonaa ihmistä. Sen jälkeen uusi väestönlasku seurasi joka kymmenes vuosi. Sitä ei kuitenkaan toteutettu kaikissa piirikunnissa kovin hyvin. Esimerkiksi väestöraporttien pohjana voitiin käyttää vanhoja tietoja, joihin tehtiin vain jotain pieniä muutoksia. Niinpä virallisesti Ming-valtakunnan väestö pysyi 60 miljoonassa koko dynastian ajan, vaikka maa oli valtaosin rauhan tilassa. On arvioitu, että kolmen promillen vuosikasvulla väestö oli todennäköisesti vuonna 1600 jo 150 miljoonaa.

Ming-ajalla väestöä muutti paljon pohjoiseen, koska pääkaupunki siirrettiin sinne ja keisari käski asuttamaan sen ympäristön. Toiseksi Song-dynastian ydinalueen Jangtsejoen suiston väestöä siirtyi etelään ja länteen etsien parempaa elantoa joskus myös nälänhätien ajamina. Nanjing ja Peking olivat ajan suurkaupunkeja, kummassakin asui yli 0,5 miljoonaa asukasta, mutta Jangtsen alajuoksun Suzhou oli todellinen talouden ja kulttuurin keskus noin miljoonalla asukkaallaan. Myös Shanghai oli jo nousussa. Siitä kehittyi tällä ajalla suuri puuvillakaupan keskus, jossa asui jo noin 250 000 ihmistä.

Ming-kauden naisten asema pysyi heikkona. Naisten päätehtäväksi nähtiin poikalasten synnyttäminen. Tytöt menivät naimisiin 13–19-vuotiaina. Alle 12 vuotiaan tytön naittaminen oli laitonta. Nainen synnytti tällä ajalla keskimäärin neljä kertaa ja noin kaksi näistä neljästä lapsesta eli aikuiseksi. Tyttölasten tappaminen oli myös yleistä, kun nälänhätä tai muu puute uhkasi. Ming-laki tosin kielsi sen, mutta lakia ei juurikaan noudatettu tai valvottu. Sukupuolten suhteelliset määrät olivatkin pahasti epätasapainossa, jopa suhdelukua 1:2 on esitetty (n:m). Seurauksena esimerkiksi saman perheen veljeksillä voi olla sama vaimo, vaikka se oli laitonta. Myös

homoavioliittoja harrastettiin, vaikka nekin oli virallisesti kielletty. On arvioitu, että ainakin viidennes miespopulaatiosta ei koskaan mennyt naimisiin.⁴⁸ Toisaalta konfutselainen ihanne oli, että leski ei menisi uudelleen naimisiin. Valtio jopa palkitsi kunniamaininnalla naiset, jotka pysyivät naimattomina jäätyään leskiksi – mikä olikin ainoa naisille annettu valtiollinen tunnustus. Naisten pakottaminen uusiin naimisiin oli silti yleistä, koska lesket olivat taloudellinen taakka edesmenneen miehen suvulle.

Taloudessa yleistyivät tehdasmaiset tuotantojärjestelyt muun muassa tekstiili-, keramiikka-, tiili- ja laivanrakennussektoreilla. Niitä ruokkivat kasvava kauppa. Ming-ajan Kiina oli aktiivinen osa itäisen ja eteläisen Aasian merikauppaverkostoja. Se oli keskeinen niissä, koska sillä oli sekä tarjota paljon että se myös kysyi paljon. Tärkeä Ming-kauden talouden voiteluaine oli kuitenkin Espanjan Amerikan imperiumin hopea, koska hopeasta oli pula Kiinassa, jonka raha oli hopeakannassa. Espanjalainen hopeakaljuuna toi vuosittain hopealastin Manilaan, huipussaan noin 20 tonnia kerralla. Tämä oli espanjalaisille hyvin kannattavaa, koska hopean vaihtosuhte kultaan oli Manilassa kolminkertainen verrattuna Eurooppaan. Hopea pakotti kiinalaiset kauppaan espanjalaisten kanssa, ei päinvastoin. Manilassa kiinalaisten tuotteiden hinnat tosin voivat olla kaksi kertaa niin kalliita kuin kotimaassa, mutta koska hopean vaihtosuhte oli espanjalaisille niin edullinen, kumpikin osapuoli teki hyvät voitot ja Espanjan imperiumin valtionkassa hyötyi. Mingille itselleen hopean virtaaminen

⁴⁸ Tämän arvion esittää Brook (2010, 144-145).

sisään talouteen ruokki 1500-luvun loppupuolen ja 1600-luvun alun talouden kasvukautta, joka kuitenkin päättyi pulakauteen ja sotaan. Kasvukausi loi myös useita ultrarikkaita kauppiasperheitä, jotka olivat virallisesti yhteiskunnan pohjalla, mutta oikeasti sen huipulla.

Kauppan ansiosta yleistyi Yuan-Ming -ajalla myös meille yhä tuttu kiinalainen sinivalkoinen posliinityyli. Aikaisemmin sininen ei ollut hallitseva väri posliiniesineissä, vaan se luotiin nimenomaan kansainvälisille markkinoille. Persian muslimit eivät saaneet Koraanin käskyn takia käyttää ”kullattuja” lautasia ja syömäesineitä, mutta sinivalkoisesta posliinista ei pyhä kirja maininnut mitään. Kaupan kautta tästä alun perin persialaisten suosimasta väritystavasta tuli Kiinassa yleinen. Jiangxin Jingdezhen kaupunki nousi tällä ajalla johtavaksi posliinin valmistuspaikaksi ja on sitä yhä.

Ming-kauden yhteiskunnallinen ajattelu kehittyi myös talouden osalta. Tällä kaudella uskonfutselaisuuden piiriin kehittyi niin kutsuttu valtiotaitokoulukunta. Sen piirissä alettiin nähdä valtion olevan vastuussa alamaisten taloudellisesta hyvinvoinnista. Koulukunta korosti valtion roolia taloudessa erityisesti nälänhätien ja katastrofien lievittämiseksi ja yleisen vaurauden lisäämiseksi. Opin lähtökohta oli, että valtion tuli muokata maailmasta parempi. Valtiotaidon kannattajat näkivät siten valtion kansantalouteen puuttumisen ja sen ohjailun tärkeänä osana ihmisten hengissä pysymisen varmistamisessa, joten myös talouden kasvu ja vaurastuminen olivat toivottavia, jos niiden tuomia ongelmia voitiin estää. Samalla kuitenkin nähtiin, että normaalioloissa valtion ei tullut puuttua markkinoiden toimintaan, vaan pyrkiä varmistamaan niiden

toiminta kriisioloissa. Niinpä esimerkiksi valtion hätäapu-järjestelmä toimi ”ikuisesti vakaiden” viljamakasiinien kautta. Niiden oli määrä ostaa viljaa hyvinä vuosina halvalla ja myydä huonoina vuosina alle markkinahinnan pitäen siten viljan hinnan vakaana sadoista riippumatta. Pienen jääkauden olot selittävät ajattelun kehittymistä, mutta se on myös nähty osana uuskonfutselaisuuteen liittyneestä potentiaalista modernim-paan yhteiskunnalliseen ajatteluun.

QING – VIIMEINEN DYNASTIA

vv. 1644–1911

Qing-dynastia nousi valtaan samaan aikaan kun Euroopassa päättyi 30-vuotinen sota ja läntiseen maailmaan syntyi uudenlainen alueellinen järjestys. Dynastian aikana Yhdysvallat itsenäistyi, Ranskassa oli suuri vallankumous ja länsi kävi läpi teollisen vallankumouksen ja valtasi maailman. Tähän verrattuna Kiinassa näytti tapahtuvan vain vähän muutosta,

mikä johtikin 1800-luvulla ajatukseen Kiinasta historiallisena ”muumiona silkkikääreissään”, joka oli lakannut kehittymästä 2000 vuotta sitten.⁴⁹

Itse kehityksen ja modernisaation käsitteet ovat nykyisin tietysti kiistanalaisia ja niiden länsikeskeisyys oikeutetusti kritisoitua, mutta kritiikki oli väärässä myös nähdessään Kiinan muuttumattomana. Kuten edellä on nähty, Kiinan historia ei ollut pysähtynyt paikoilleen, eikä sen yhteiskunta ollut muuttumaton tai irrallaan muun maailman historiasta. Silti dynastiset syklit ja toistuvien valloitusten ja sisäisen sekasorron kaudet taantuttivat Kiinan yhteiskunnan kehitystä kerta toisensa jälkeen samalla, kun pitkien rauhan kausien kiistaton menestys ja suuruus naapureihin verrattuna loivat henkistä itsetyytyväisyyttä ja sulkeutuneisuutta.

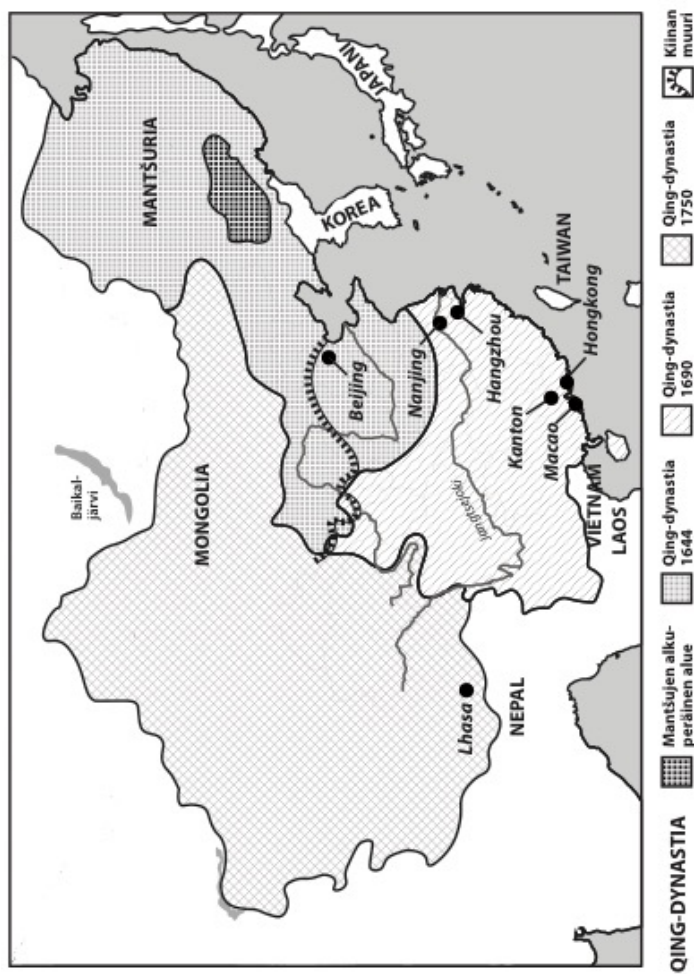
Qing-huone jäi viimeiseksi kiinalaisen maailman dynastiseksi valtioksi, mikä jo sellaisenaan on merkittävä asia, mutta sen aikana tapahtui useita muita Kiinan oman historian kannalta merkittäviä muutoksia. Voi sanoa, että koko Kiinan ulkopolitiittinen maantiede mullistui tällä ajalla. Uusi dynastia poisti vuosituhtausen arorajojen uhan alistamalla Mongolian, Itä-Turkestanin ja Tiibetin valtansa alle. Tämä oli dramaattinen muutos Kiinan alueellisessa tilassa, mutta samalla dynastia epäonnistui Kiinan turvallisuuden kannalta vastaamaan merirajan merkityksen dramaattiseen kasvuun. Tämä kehitys

⁴⁹ Näiden ajatusten takana olivat aikansa muun muassa sellaiset johtavat saksalaiset historiantutkijat kuten Johann Gottfried Herder ja Leopold von Ranke, mutta heidän näkemyksensä hyväksyttiin laajasti lännessä.

johti lopulta Qing-dynastian tuhoon ja monarkian päättymiseen Kiinassa.

Valtansa huipulla Qing-dynastia oli kuitenkin mahtava. Se oli pinta-alaltaan selkeästi suurin Kiinan dynastioista, yli kaksi kertaa niin suuri kuin Ming-dynastia. Loppuvaiheessa sen alaisina eli yli 400 miljoonaa ihmistä. Qing-dynastia oli valloittajadynastia, siksi sen luonne poikkesi osin huomattavasti aikaisemmasta Ming-dynastiasta. Mantšujen näkökulmasta Kiina oli itse asiassa vain osa heidän laajempaa imperiumiaan, vaikka toki sen suurin ja tärkein osa. Qing-keisari oli myös mongolien kaanien kaani ja Tiibetin pyöränkierron kuningas. Tämän imperiumin kiinalaisia osia hallittiin kiinalaisittain *han*-kiinalaiseen oppineistoon ja säätyläisiin tukeutuen. Mantšuilla oli kuitenkin myös oma ulkomaakuntien hallintoministeriönsä, joka vastasi Varsinaisen Kiinan ulkopuolisista alueista, joita olivat Mantšuria, Mongolia, Tiibet ja Keski-Aasia. Tämä ministeriö toimi pitkälti muilla kielillä kuin mandariiniksi ja ilman *han*-kiinalaisia.

Mantšut pitivät myös huolen siitä, että heillä oli viime kädessä käsissään päätäntävalta. Qing-hovissa toimi keisarin neuvonantajana suurneuvosto, joka oli pääasiassa mantšujen käsissä. Sillä oli jopa oma viestijärjestelmänsä. Tavallisesti hallinnon viestit menivät keisarin *han*-kiinalaisen sihteeristön kautta, joka luki ja luetteloi viestit, mutta suurneuvoston viestit menivät suoraan keisarille ja neuvostolle. Vain rajattu määrä virkailijoita sai käyttää tätä suoraa kanavaa, useimmat heistä mantšuja, mutta joskus keisari laajensi oikeuden kaikkiin virkamiehiin ja jopa muihin oppineisiin kuullakseen kentältä totuuden valtakuntansa tilasta. Tämä suora muistio-oikeus oli Qingin erikoisuus.

Kartta 5. Qing-valtakunnan laajeneminen 1644-1750-luvulla.

Maakuntahallinnossa oli käytössä kaksoismiehitys, jossa virkaasteikossa ylempät mantšut valvoivat saman virkatason *ban*-kiinalaisia virkamiehiä. Armeija oli täysin mantšujen johdossa aina 1850-luvulle asti. Paikallistasolla mantšut, joita oli noin kaksi prosenttia koko väestöstä, majoittuivat omiin kaupungin-osiinsa, joihin *ban*-kiinalaisilta oli normaalisti pääsy kielletty. Myös mantšujen ja *ban*-kiinalaisten väliset avioliitot olivat kiellettyjä eivätkä *ban*-kiinalaiset saaneet muuttaa Mantšuriaan. Varsinaisen Kiinan ja Mantšurian rajalle rakennettiin niin kutsuttu pajumuuri, käytännössä suuri pajuaita, joka (symbolisesti) esti kiinalaisilta muuton alueelle. Syynä tähän oli se, että mantšut halusivat säilyttää itsellään suuret metsästysalueet. Metsästysretket olivat tärkeä osa mantšujen tapakulttuuria ja jopa keisarit osallistuivat niille, mikä oli hyvin epäkonfutselaista ja piti osaltaan yllä mantšujen erillisyyttä *ban*-kiinalaisista.

Mantšut oli järjestetty sotilaallisesti lippueisiin ja jokainen mantšu tiesi, mihin lippueeseen kuului. Lippue ei ollut vain joukko-osasto, vaan laajemmin ruotu, hallinnollinen yksikkö ja yhteisö, jonka perustehtävä oli tyydyttää joukko-osaston värvästarpeet. Niinpä myös sotilaiden perheet kuuluivat lippueeseen. Varsinaiseen Kiinan sijoitetuille lippueille takavarikoitiin maa-alueita kiinalaisilta. Ne olivat siis alun perin kolonnioita ja säilyttivät tämän luonteensa koko dynastian ajan. Tosin niiden sotilaallinen käyttöarvo rapautui ajan myötä.

Tehdäkseen etnisen eron näkyväksi mantšut vaativat miespuolisia *ban*-kiinalaisia leikkaamaan tukkansa otsaltaan ja pitämään pitkää palmikkoa. Kyse oli alistamisen ja alistumisen merkistä, johon moni Ming-dynastialle yhä lojaali kiinalainen ei suostunut, vaan valitsi kuoleman. Käsky pitää palmikkoa

aiheuttikin Qing-dynastian alkuvaiheessa useita kapinoita. Ajan myötä useimmat kuitenkin alistuivat. Näin syntyi hiustyyli, jota pidetään tyypillisenä ”kiinalaisena”. Sinänsä hiustyylin säätely ei ollut uutta Kiinassa. Ming-kauden pakollinen hiustyyli oli ollut kääriä pitkät tukat nutturoiksi takaraivolle ja kiinnittää ne neuiloilla.

Olojen lopulta rauhoituttua 1660-luvulla alkoi Qing-dynastian huippukausi, joka jatkui aina 1700-luvun lopulle saakka. Tämän kauden aikana maata hallitsi vain kolme keisaria, joista kaksi yli puoli vuosisataa kumpikin. Kangxi (valtaistuimella 1661–1722) ja Qianlong (valtaistuimella 1735–1796) ovat jääneet Kiinan dynastiseen historiaan yksinä sen vahvimmista keisareista. Kangxi-keisari sai valtaistuimen 8-vuotiaana isänsä kuoltua isorokkoon. Hän lujitti valtaansa kukistamalla niin kutsutun kolmen perintöruhtinaan kapinan Etelä-Kiinassa. Kyseessä oli kolme *han*-kiinalaista Ming-dynastian kenraalia, jotka olivat loikanneet Qing-dynastian puolelle, kun heille oli luvattu omat läänitykset. Kangxin riistettyä heiltä läänitykset he kapinoivat, mutta epäonnistuivat. Kangxi myös aloitti Keski-Aasian alueen valloituksen ensi kerran sitten Tang-dynastian.

Tiibet tuli nyt osaksi valtakuntaa, vaikka kiistanalaisesti. Vuoden 1652 Dalai Laman vierailu Pekingissä nähtiin hovissa Tiibetin alistumisena vasalliksi, mutta tiibetiläiset eivät nähneet asiaa näin. Tiibet tuki mongoleja näiden sodassa Qingiä vastaan. Lopulta Qing miehitti Tiibetin vuonna 1720. Pitkä miehitys johti kiinalaisen hallinnon perustamiseen alueelle ja keisari julistautui Tiibetin buddhalaisuuden suojelijaksi. Vuonna 1696 Kangxi löi Mongolien armeijan, mihin nähdään mongolien Kiinalle aiheuttaman uhan päättyneen, vaikka Mongolian alueen täydellinen valloitus kesti vielä vuosia tämän jälkeen.

Kangxi oli myös tieteiden ja taiteiden suosija, jonka aikana talous kasvoi. Vuonna 1713 keisari ilmoitti, että dynastian talous oli noussut Ming-kauden huipun tasolle ja että maataloustuotanto oli niin runsasta, että maatalouden veroastetta ei tarvitsisi koskaan enää nostaa. Vaikka maatalous kasvoi jatkossa, dynastia ei siten saanut siitä enää juuri lisähyötyä. Tämän takia dynastian veropohja heikkeni ajan kuluessa verrattuna sen kasvaviin tarpeisiin, jotka johtuivat kasvavasta väestöstä, laajenevasta valtakunnasta ja 1800-luvulla kapinoista ja sodista länsimaita vastaan.

Väestönkasvu oli merkittävä tekijä ajan tapahtumien taustalla. Vuosina 1750–1850 Kiinan väestö kaksinkertaistui 200 miljoonasta 400 miljoonaan. Tämä johtui erityisesti paremmasta ravintotilanteesta, joka oli seurausta uudesta peltomaasta ja maatalouden paremmasta tuottavuudesta. Sen taas tuottivat uuden maailman satokasvit, kuten maissi ja bataatti, paremmat riisilajikkeet ja paremmat lannoitteet. Todennäköisesti suotuisampi ilmastokin pienen jääkauden jälkeen auttoi. Myös väestökasvu itse ruokki tuotantoa, koska työvoimaa oli enemmän käytössä sitä paljon vaativassa riisinviljelyssä. Jossain vaiheessa työvoiman lisääntymisestä seurannut rajahyöty kuitenkin kääntyi negatiiviseksi. Maaseudulla köyhyys ja maanpuute lisääntyivät siten väestönkasvun kanssa käsi kädessä.

Vuonna 1735 alkoi Qianlong-keisarin kausi, joka kesti vuoteen 1795 asti. Qianlong oli lopulta vallassa yhden päivän isoisänsä lyhyemmän ajan ja luopui sitten kruunustaan, koska pitempi valtakausi olisi ollut epäuskollista isoisälle. Qianlong laajensi Qing-dynastian Kiinan nykyisille rajoille ja ylikin alistamalla loput mongolit ja Keski-Aasian kansat sekä lopullisesti Tiibetin.

Vuonna 1745 Qianlong palautti useita säätyläisten verohelpotuksia heikentäen valtion veropohjaa ennestään. Kangxin ja Qianlongin verotuspäätökset perustuivat konfutselaiseen pienen valtion ihanteeseen eikä Kiinalle suotuisalla 1700-luvulla tämä ollut vielä ongelma, koska olot olivat pääosin rauhalliset ja talous kukoisti.

Kiinalainen historiankirjoitus kuvaa Qing-dynastian lännen imperialismiin uhrina, mutta 1700-luvulla Qing-valtakunta oli itse laajeneva mannermainen imperiumi, jolla oli oma ”sivistävä” missionsa laajentumiselleen aivan kuin läntisillä valloilla. Myös Venäjä oli laajenemassa tällä ajalla voimakkaasti itään päin, mikä toi sen suoraan konfliktiin Qing-valtakunnan kanssa. Vuonna 1675 Kangxi otti vastaan Venäjän lähettämän diplomaattisen lähetystön, mutta maat eivät päässeet sopuun suhteistaan. Rajakahakoiden jälkeen Qing ja Venäjä solmivat valtiosopimuksen vuonna 1689 Siperian Nertšinskissä koskien maiden rajoja ja keskinäistä kauppaa.

Qing-dynastia halusi rauhaa, jotta venäläiset eivät olisi liittoutuneet vielä tuolloin kukistamattomien mongoliheimojen kanssa. Venäläiset saivat perustaa oman kirkollisen lähetystönsä Pekingiin, mitä ei sallittu muille länsimaille. Kuten yllä on käsitelty, Qing valloitti tämän jälkeen Qianlongin johdolla Mongolian ja Keski-Aasian pitkässä jaksossa sotia Venäjän ottaessa oman osansa näistä entisistä paimentolaisimperiumien alueista. Keski-Aasian valloitus ei ollut suosittua oppineiston parissa, joka piti miehitystä kalliina eikä nähnyt alueesta olevan mitään hyötyä Kiinalle. Vuonna 1769 iso osa Keski-Aasiaa, jolle annettiin nimeksi Xinjiang, kuitenkin liitettiin muodollisesti Qing-imperiumiin. Alueen pitäminen tuli kalliiksi. Se vaati sotilassiirtokuntia, joita oli pidettävä yllä, sillä paikallinen

muslimiväestö nousi ajoittain *jibadiin* kiinalaisia vastaan. Qing käytännössä menetti alueen valvonnan 1800-luvun puolivälin kapinoiden aikana, mutta sai sen takaisin onnistuneen sotaretken ansioista.

Runsaasti vähemmistöjen asuttamat eteläiset maakunnat tulivat myös aikaisempaa huomattavasti enemmän *han*-kiinalaisen maassamuuton kohteeksi Qing-dynastian alkupuolella. Väestönkasvun ruokkima maan nälän ja muun muassa vähemmistöalueiden malmivarojen hyödyntäminen purkautuivat tällä ajalla miljoonien *han*-kiinalaisten muuttoon Yunnaniin, Guangxiin ja muihin raja-alueen maakuntiin. Vähemmistöt pakotettiin usein muuttamaan vuorille huonompien viljelymaiden luo. Vähemmistöt kapinoivatkin paikoitellen. Suurin oli Miao-kapina vuonna 1795.⁵⁰ Qing ei ehkä tarkoituksella tähdännyt tällaiseen kolonisoivaan politiikkaan, mutta yhtä kaikki se oli harjoitetun politiikan tulos. Etelän kolonisaatio liittyi myös hallituksen aktiiviseen politiikkaan tukea uuden viljelymaan käyttöönottoa, sillä vapaata maata oli jäljellä enää valtakunnan reuna-alueilta ja mäkimaastossa. Terassipellot lisääntyivät tuolloin etelän maakunnissa räjähdysmäisesti. Tämä lisäsi maataloustuotantoa, mutta aiheutti eroosiota ja jokien mutaantumista. Qing yritti myös yhtenäistää vähemmistöalueiden tapoja *han*-kiinalaisten tapojen mukaisiksi, joihin kuuluivat muun muassa sukujen

⁵⁰ Tuolloin ”Miao” tarkoitti kaikkia ei-*han*-kiinalaisia vähemmistöjä eteläisessä Kiinassa, mutta nykyisin se on yhden tietyn etnisen vähemmistön nimi.

patrilineaarisuus, yksityisomaisuus ja vain poikien perintö-oikeus. Osaa tai kaikkia näistä ei tunnettu eri vähemmistöjen parissa.

Qianlongin luovuttua vallasta vuonna 1795 hänen kaksi seuraajaansa hallitsivat aina 1850-luvulle asti. He eivät olleet kyvyttömiä keisareita, mutta silti edeltäjänsä heikompia. Heille kasaantuivat lisäksi lukuisat ongelmat, jotka olivat kypsyneet Qianlongin pitkällä hallituskaudella. Kangxi ja Qianlong olivat virittäneet potentiaalisen kassakriisin minimalistisella veropolitiikallaan. Valtakunta ajautuikin vakaviin ongelmiin Qianlongin viimeisinä vuosina, kun kapinointi ja hallinnon omaramettyneisyys söivät sen voimavarat. Qianlong oli hallintonsa jälkipuoliskolla siirtänyt suuren osan päätöksenteosta Heshen-nimiselle neuvonantajalleen, joka loi asemansa turvin koko maan kattavan korruptioverkoston. Kaikki virkoja haluavat joutuivat maksamaan Heshenille lahjuksia, minkä lisäksi kaikista julkisista menoista että maksuista meni siivu hänelle ja hänen lähipiirilleen. Kun Heshen pidätettiin Qianlongin kuoltua, hänen omaisuutensa vastasi noin puolta valtion vuosituloista. Summa oli nykyrahassa noin miljardi euroa. Uusi keisari pakotti Heshenin tekemään itsemurhan, mutta vahinko oli jo syntynyt.

Valtion rahaongelmat olivat tulleet näkyviin jo pari vuotta aikaisemmin. Vuonna 1794 Hubeissa ja Shanxissa nousi kapinaan Valkoinen Lootus-niminen kultti, jonka taustalla olivat alueen talonpoikien kurjistuneet olot. Niitä ruokkivat torpparijärjestelmä, köyhtyvä maaperä ja korkea verotus, joka johti juurensa Heshenin korruptioverkostoon. Talonpoikien tyytymättömyyteen yhdistyi buddhalainen tuomiopäivän kultti, joka nostatti alueet kapinaan. Hallinnon rämettymistä kuvaa

hyvin se, miten paikalliset armeijan yksiköt jatkoivat sotimista vain lisätulojen toiveessa, vaikka kapina kukistettiin käytännössä nopeasti. Alkuajan jälkeen kapinallisia oli jäljellä ehkä vain 2000, mutta heillä oli vastassaan suuri armeija, jonka sotilaat saivat bonusta osallistuessaan aktiiviseen taisteluun. Niinpä armeija ei yrittänytkään lopettaa konfliktia lyhyeen, vaan sen ylläpidosta tuli sotilaille hyvä tulonlähde. Lopulta tämä suhteellisen mitätön kapina tyhjensi koko valtion kassan. Edes kultti itse ei hävinnyt. Sen jäsenet jopa tekivät yllätys-hyökkäyksen Kiellettyyn kaupunkiin vuonna 1813 onnistuen melkein murhaamaan keisarin. Kapinan seurauksena Qing-hallinto eli nyt kädestä suuhun.

Ongelmia lisäsi se, että Kiinassa alkoi 1800-luvun alun jälkeen talouden laskusuhdanne. Rahajärjestelmä kärsi, koska hopeaa virtasi oopiumkaupan takia ulos maasta ja koska Latinalaisen Amerikan vallankumoukset vähensivät hopean tarjontaa kansainvälisesti. Tämän seurauksena kuparirahan arvo laski huomattavasti suhteessa hopeaan, mikä johti erityisesti maanviljelyn verotuksen mittavaan tosiasialliseen kiristymiseen, sillä verot maksettiin hopeassa. Valtion tulot laskivat, ja tärkeää infrastruktuuria jäi hoitamatta. Jopa Suuren kanavan käyttö piti lopettaa 1840-luvulla sen sedimentoiduttua liikaa, koska sitä ei ollut enää varaa ruopata. Paikalliset levottomuudet lisääntyivät, luonnonkatastrofien torjuminen ja ehkäisy jäivät lisääntyvästi paikallistason ja vapaaehtoisten käsiin. Tässä hankalassa tilanteessa alkoi länsimaiden vaikutus tuntua myös hyvin toisella tavalla kuin ennen.

Varhainen Qing oli suhteellisen avoin länsimaille. Kuten Ming-kaudella jesuiitat olivat arvostettuja oppineita hovissa. Kangxi-keisari oli aluksi hyvin suvaitsevainen eurooppalaisia kohtaan.

Jesuiitat tosin tekivät häneen vaikutuksen lähinnä teknis-tieteellisillä taidoillaan, eivät teologiallaan. Vuonna 1692 keisari antoi luvan kristityille kirkkojen rakentamiseen Kiinassa, sillä hänen sanojensa mukaan kristityt ”eivät aiheuttaneet harmia, kuten monet kultit”. Tämä tarkoitti lähetystyön sallimista. Silti suhteet viilenivät nopeasti 1700-luvun alussa. Konservatiivisemmat hovivirkamiehet vastustivat kristinuskoa ja onnistuivat rajoittamaan kristittyjen toimintaa sekä hovissa että pääkaupungissa. Myös lähetysaarnajat, kaikki katolisia, kilpailivat keskenään eri veljeskuntien välillä.

Tähän kamppailuun liittyi niin kutsuttu riittikiista, joka koski sitä, miten konfutselaiset opit pitäisi ymmärtää kristinuskon valossa. Ydinkysymys oli se, oliko esi-isille uhraaminen heidän palvontaansa, mikä oli syntiä, vai vain heidän muistonsa kunnioittamista, mikä oli hyväksyttävää. Eri lähetysaarnajat olivat asiassa eri linjoilla. Matteo Riccin aloittama suvaitseva linja näki konfutselaisuuden ja kristinuskon opillisesti läheisinä ilman perustavanlaatuaista konfliktia. Lopulta paavi kuitenkin päätti vuonna 1705, että tämä suvaitseva linja oli kerettiläinen ja että kiinalaisten käännyntäisten oli tehtävä pesäero konfutselaisuuteen. Vastauksena tähän Kangxi-keisari lopulta kielsi käännytystyön Kiinassa todeten paavin konfutselaisuuden tuomitsevan bullan ”roskaksi”. Virallinen suhtautuminen kristittyihin tiukkeni, ja valtio ryhtyi ajoittaisiin tukahduttamistoimiin katolilaisuuden suhteen. Länsimaiset lähetysaarnajat jatkoivat kuitenkin työtään salaa maakuntien syrjäseuduilla.

Myös ulkomaankaupassa hovin asenne länsimaita kohtaan kiristyi 1700-luvulla. Länsimaisten kauppiaiden pääsyä Kiinaan alettiin rajoittaa huomattavasti jo Kangxin kaudella, koska keisari piti maan sisällä liikkuvia länsimaalaisia mahdollisena

häiriötekijänä. Vuonna 1757 kauppa rajoitettiin niin kutsutun Kanton-järjestelmän kautta vain Kantonin edustalla sijainneeseen Hoppo-faktoriin eli kauppa-asemaan, joka operoi vain osan vuodesta. Paikalliset *hong*-kauppiasperheet saivat toimiluvan käydä kauppaa länsimaisten kanssa. Syynä oli järjestelyn toimivuus, olihan Kanton Kiinan tärkein kauppasatama, mutta syvemmin syynä oli epäluulo siitä, että länsimaiset aatteet voisivat horjuttaa vaurasta aikaa ja valtakuntaa. Qing-dynastiaa on tämän politiikan takia pidetty sulkeutuneena ja kaupalle vihamielisenä. Se on myös tulkittu osoitukseksi Qing-hallituksen ymmärtämättömyydestä maailmankaupasta tai kaupan tärkeydestä yleisesti. Nykyisten näkemysten mukaan Qing-hovi kuitenkin ymmärsi hyvin kaupan tärkeyden. Samalla kun Kangxi-keisari sulki rajoja länsimaiselta kaupalta, hän vapautti kiinalaisten itsensä käymää kauppaa määräämällä suurimman osan tribuutikaupasta tavalliseksi rajakaupaksi, jolloin kaikkia tuotteita ei tarvinnut enää tuoda Pekingiin. Kauppa itsessään ei siten ollut ongelma, vaan se kuka sitä harjoitti. Kiinalaisten tekemänä se oli kannustettavaa. Rajoitusten tarkoitus oli siten rajoittaa ulkomaalaisten vaikutusta Kiinan. Länsimaat eivät tästä tietysti hyötäneet, mikä loi suhteisiin kasvavaa kitkaa.

1700-luvun lopun vahvin merivalta ja kauppavaltio oli Englanti, joka oli aggressiivisesti levittämässä imperiumiaan myös Aasiassa ja oli alkanut myös käydä kauppaa Kiinan kanssa (*katso edellä Ming-dynastian ulkosuhteet*). 1800-luvulle tultaessa Englanti oli jo Kiinan tärkein yksittäinen läntinen kauppakumppani. Tämän kaupan pääartikkeli oli tee. Kyseinen vanha kiinalainen juoma oli tullut muotiin Englannissa Napoleonin sotien aikana ja sen kulutus oli kasvanut räjähdysmäisesti. Kun 1600-luvun alussa oli Englantiin tuotu vuodessa noin 100 kiloa teetä, 1800-

luvun alussa sitä tuotiin jo 14 miljoonaa kiloa. Kiinassa tämä kauppa maksettiin pääosin Intiassa kasvatetusta oopiumista saaduilla hopealla. Voitot menivät Englantiin, jonka teollinen kasvu ja ylivoima perustuivat pitkälti siirtomaiden tuottamaan pääomaan. Vuonna 1820 1/6 Englannin kruunun tuloista tuli Kiinan kaupasta, siitä valtaosa teestä ja oopiumista. Joten vaikka oopiumkauppa herätti vastustusta myös Englannissa, sitä ei haluttu estää.

Kiinan kaupan tärkeys siis ymmärrettiin hyvin Lontoossa. Siksi Englannin kruunu lähetti vuonna 1792 lordi Macartney'n Pekingiin luodakseen diplomaattiset suhteet Kiinaan ja jotta Englanti olisi saanut kaupalleen oman tukikohtansa Kantonin alueella. Lordi Macartney ei onnistunut vakuuttamaan Qianlong-keisaria lisäkaupan ja diplomaattisten suhteiden luomisen eduista. Kuten Qianlong-keisari vastasi kirjeessään Englannin kuninkaalle Macartney'n esittämiin tiedusteluihin: *"...meiltä ei puutu mitään, kuten läbetteläanne on voinut havaita. Emme juurikaan arvosta outoja tai nerokkaita laitteita, emmekä tarvitse lisää maanne teollisuustuotteita..."*⁵¹

Keisari pelkäsi aivan oikein, että englantilaisille annetut oikeudet saisivat muutkin vaatimaan niitä. Ongelma oli myös, että Macartney'n olisi kuulunut kumartaa keisarille alistumisen merkinä koskemalla päällään kolme kertaa lattiaan tämän edessä eli suorittaa niin kutsuttu *kowtow*, mikä ei englantilaiselle lordille käynyt. Lähetystö epäonnistui saavuttamaan päämääriään. Samoin kävi muille länsimaisille lähetystöille, kuten

⁵¹ Lainattu Cascoigne 2002, 189.

hollantilaisille pari vuotta myöhemmin, vaikka heidän edustajansa löivät päänsä lattiaan eri tilanteissa ainakin 30 kertaa.

Vielä 1700-luvun eurooppalaisille valistusajattelijoilta oli kunnia-asia tietää jotain Kiinasta. Tätä tietoa tarjosivat erityisesti Kiinaan lähetetyt lähetysaarnajat kirjoituksissaan. Useimmat valistusajan ajatteliosta käyttivätkin Kiinaa esimerkkinä väittelyissään joko yhteiskunnallisten uudistusten puolesta tai niitä vastaan. On puhuttu jopa valistuksen ajan ”Kiinakultista”. ”Kiinalainen” rakennus- ja sisustus-tyyli ”*Chinoiserie*” oli muotia hoveissa ja aristokratian keskuudessa. Ennen Ranskan suurta vallankumousta Kiina näyttäytyikin edistyksellisenä mallina avoimen virkamieskojärjestelmänsä, meritokraattisen byrokraattiansa ja korkean elintasonsa ansiosta. 1800-luvun alun jälkeen tämä käsitys Kiinasta alkoi kuitenkin muuttua. Ei koska Kiina muuttui, vaan koska länsi muuttui. Valtaan noussut porvaristo ei tarvinnut enää Kiinan tarjoamaa esimerkkiä Euroopan aateliston valtaa vastustaessaan. Kiinan absoluuttinen monarkia alkoi päinvastoin vaikuttaa nyt takapajuiselta.⁵²

Samaan aikaan teollinen vallankumous nosti lännen taloudessa ja sotateknologiassa ohi muiden kansojen. Euroopan yhteiskuntamallia alettiin pitää edistyksellisimpänä maailmassa. Napoleonin sotien jälkeinen maailmanjärjestys perustui ajatukselle tasavertaisista ”sivistyneistä” kansallisvaltioista, jotka olivat valkoisia ja kristittyjä, ja näiden alistamista ”sivistymättömistä” siirtomaista, jotka olivat värillisiä ja

⁵² Blue 2002

pakanoita. Lännellä nähtiin sivistävä tehtävä koko maailmassa. 1800-luvun mittaan tähän lisättiin vielä rasistiset ja darwinistiset opit, jotka oikeuttivat, jopa edellyttivät, kolonialistista laajenemista. Lännen nousuun liittyi vielä 1700-luvun jälkipuoliskolla kehittynyt vapaakaupan ideologia, joka vääntyi pakkokaupan perusteluksi. Kiina näytti vastustavan kaikkia näitä periaatteita. Tässä kontekstissa länsi tai oikeammin Englanti ja Qing-dynastia ajautuivat kiistaan, joka näennäisesti koski oopiumkauppaa, mutta jossa oli pohjimmiltaan kyse kahden maailmanjärjestystä koskevan näkemyksen kohtaamisesta.

Oopium oli vanhastaan käytetty huume Kiinassa, mutta englantilainen ja muiden länsimaiden teollisen mittakaavan tuotanto ja tuonti laskivat huumeen hinnan niin alas, että opiaattiepidemia räjähti käsiin. Ehkä joka kymmenes kiinalainen oli tuossa vaiheessa riippuvainen huumeesta, mikä häittäsi jo armeijan taistelukykyä. Kauppaa ei saatu kuriin muun muassa siksi, että sitä valvovat kiinalaiset viranomaiset saivat itse siitä hyvät tulot. Hovissa kehkeytyikin 1820-luvulla kiista oopiumkaupasta. Osa halusi kieltää sen, osa taas laillistaa ja verottaa sitä. Lopulta Daoguang-keisari kielsi oopiumkaupan kahdesti 1820- ja 1830-luvulla. Viimeinen täyskielto tuli voimaan vuonna 1838, jolloin keisari myös lähetti erityiskomissaari Lin Zexun Kantoniin valvomaan päätöksen toimeenpanoa.

Lin aloitti vuoden 1839 alussa voimatoimet takavarikoimalla faktorin oopiumin ja tuhoamalla sen. Paikallinen Englannin kruunun edustaja oli kuitenkin juuri ennen takavarikoimista lunastanut oopiumin kruunulle, joka sai nyt *casus belli*n omaisuutensa tuhoamisesta. Englanti julisti sodan Kiinalle.

Singaporesta purjehtinut brittiläinen laivasto-osasto tuhosi kiinalaisen laivaston Helmijoen suistossa vuonna 1841 ja miehitti sen jälkeen lyhytaikaisesti useita paikkoja rannikolla. Lopulta Englannin laivasto-osasto purjehti Jangtsea pitkin sisämaahan ja miehitti Nanjingin.

Nöyryytetty Qing-hovi suostui rauhaan Nanjingin sopimuksessa vuonna 1842, joka päätti I oopiumsodan. Sopimus avasi viisi satamaa kaupalle, hyväksyi Englannin diplomaattisen edustuston Pekingissä, luovutti Hongkongin saaren Englannille ”ikuisiksi ajoiksi” ja päästi lähetysaarnajat takaisin Kiinan maaperälle. Dynastia maksoi myös suuren sotakorvauksen ja sopi tullien jäädyttämisestä tietyille tasolle. Jatkossa niiden muuttamiseen tarvittiin Englannin suostumus. Yksi sopimuksen kohta oli niin kutsutut ekstraterritoriaali-oikeudet, joiden mukaisesti englantilaisia ei voinut tuomita kiinalaisissa oikeuksissa Kiinassa tehdyistä rikoksista, vaan epäillyt olivat Englannin oikeuslaitoksen alaisia myös Kiinassa. Oopiumista ei Nanjingin sopimuksessa sanottu sanallakaan, mutta Qing-hallitus ei enää yrittänyt estää kauppaa.

Sopimusta on pidetty Kiinan oman uuden ajan historian alkuketkenä. Sota nousi tähän tärkeään asemaansa kuitenkin vasta 1900-luvun historiankirjoituksessa, jolloin siitä tuli tärkeä sekä nationalisteille että kommunisteille, kun nämä pyrkivät tahoillaan nostattamaan kansallismielisyyttä ja vallankumoushenkeä. Oopiumsodasta muodostui tällöin kummankin historiankirjoituksessa se ensimmäinen imperialistinen nöyryytys, jonka nähtiin nostaneen Kiinan kansan taisteluun ulkovaltoja vastaan, siis kansallisen heräämisen alku. Kommunistit näkivät oopiumsodassa lisäksi alun luokkاپohjaiselle vallankumoussamppailulle, joka huipentui vuonna

1949. Varsinkin Mao Zedongille sota oli tärkeä. Juuri hän nosti sodan sen nykyiselle paikalleen kiinalaisessa historiankirjoituksessa. Tätä seuraten myös useat länsimaiset historiantutkijat ovat nähneet I oopiumsodan uuden aikakauden alkuna Kiinassa.⁵³

On kuitenkin hyviä perusteita väittää, ettei oopiumsota muuttanut Kiinan yhteiskunnassa niin paljon asioita, että sitä tulisi pitää kokonaisen uuden historiallisen ajanjakson alkuna. Qing-hovi ei aluksi pitänyt tilannetta edes sotana, vaan merirosvojen aiheuttamana rajaselkkauksena. Kiinalaiset eivät myöskään nousseet yhtenä kansakuntana brittejä vastaan, vaan britit saivat paljon tukea kiinalaisilta yhteistoimintamiehiltä. Englannin joukot muun muassa ostivat suuren osan tarvikkeistaan paikan päältä. Nanjingin sopimus, vaikka nöyryyttävä, ei myöskään avannut maata länsimaiselle vyörylle, vaan sopimuksen vaikutus alkoi tuntua vähitellen ja voimakkaammin vasta II oopiumsodan jälkeen 1860-luvulla.

Nanjingin sopimus oli kuitenkin tärkeä. Kiinalainen historiankirjoitus kutsuu Nanjingin sopimusta ensimmäiseksi ”epätasa-arvoiseksi” valtiosopimukseksi, jollaisia Qing joutui pian allekirjoittamaan muiden länsimaiden kanssa – seuraavana vuorossa oli Yhdysvallat jo vuonna 1844. Yksipuolisia nämä sopimukset todella olivat, sillä Kiina ei saanut vastaavia oikeuksia lännessä. Läntisen käsityksen

⁵³ Tämä on myös 1900-luvun johtavan yhdysvaltalaisen Kiinan uuden ajan historian tutkimuksen edustajan John King Fairbankin näkemys, joka on laajalti hyväksytty ja käytetty nykyään. Kiinalaisesta tulkinnasta katso Lovell 2013.

mukaan tasa-arvoisia sopimuksia voitiin solmia vain ”sivistyneiden” kansojen välillä, ja saman käsityksen mukaan Kiina ei ollut sellainen.

Oopiumsodalla oli myös suuri merkitys Qing-dynastian arvovallalle. Häviö toi pintaan piilevän mantšujen vastaisuuden. Herrarotu oli hävinnyt barbaareille samalla, kun paikallisista talonpojista kootut kodinturvajoukot olivat pärjänneet kiinalaisen käsityksen mukaan hyvin englantilaiselle merijalkaväelle. Monelle *han*-kiinalaiselle vierasperäinen dynastia alkoikin olla osa samaa ongelmaa ulkomaalaisten muodostaman uhan kanssa. Konkreettisella tavalla tämä tuli ilmi taipingkapinassa, joka puhkesi Keski-Kiinassa vuonna 1850. Taiping (eli Taivaallisen rauhan) -liikkeen kapina oli itse asiassa 1800-luvun verisin sisällissota maailmassa. Siinä kuoli suoraan 20–30 miljoonaa ihmistä ja se tuhosi laajoja alueita Kiinan vauraimmista osista. Taipingit olivat alun perin uskonnollinen kultti, johon kuului erityisesti Guandongin ja Hunanin rajaseutujen vähemmistöjen jäseniä, erityisesti niin kutsuttuun hakka-vähemmistöön kuuluneita ihmisiä. Erityistä tässä kultissa verrattuna aikaisempiin kapinoita nostattaneisiin uskonnollisiin ryhmiin oli se, että kyseessä oli kristitty lahkko.

Taipingien johtaja oli alimman virkatutkinnon suorittanut kyläopettaja nimeltään Hong Xiuquan. Hän epäonnistui neljästi maakunnallisessa virkamieskokeessa ja koki viimeisen epäonnistumisen jälkeen ilmeisesti hermoromahduksen, jonka aikana hän sai oman kertomansa mukaan ilmestyksen: kristitty Jumala antoi hänelle miekan ja kehotti puhdistamaan Kiinan ”demoneista”, jotka Hong tulkitsi mantšuiksi. Hong myös ymmärsi, että hän oli Jeesuksen pikkuveli. Hong oli aikaisemmin lukenut kristittyjä pamfletteja, joita maahan

oopiumsodan jälkeen päässeet lähetyssaarnaajat olivat levittäneet. Karismaattinen Hong värväsi ensin sukuaan ja klaaniaan mukaan liikkeeseensä, ja kun paikalliset viranomaiset yrittivät tukahduttaa liian vahvaksi kasvanutta liikettä, se nousi kapinaan.

Taipingit onnistuivat valtaamaan lopulta lähes koko Jangtsejoen laakson ja tekivät Nanjingista teokraattisen hallintonsa pääkaupungin. Heidän yhteiskunnalliseen ohjelmaansa kuului maan tasajako, sukupuolten tasa-arvo ja tiukka puritaaninen moraal, joka ei tosin käytännössä koskenut ylimpiä pappisruhtinaita. Hong myös kirjoitti Raamatun uudelleen, koska hän huomasi, että siinä ei ollut mainintaa hänestä. Taiping-kapina uhkasi vakavasti Qing-dynastian valtaa. Taipingit valtasivat Kiinan talouden ydinalueet ja uhkasivat yhdessä vaiheessa myös Pekingiä. Kapinalliset olivat kuitenkin sisäisesti riitaisia. Kapinallishovia johti käytännössä Hong Xiuquanin lähisuku, jonka jäsenet eivät kaihtaneet toistensa murhaamista ja puhdistuksia. Hong itse ei juuri osallistunut päivittäiseen hallintoon muuten kuin profetioidensa kautta. Myös länsimaat suhtautuivat nuivasti taipingeihin, sillä kapina katkaisi kaupan Jangtsejoella ja kapinalliset uhkasivat myös Shanghaiä. Heidän edustamansa kristinuskon suuntaus ei myöskään herättänyt ihastusta kapinallisalueeseen tutustuneissa länsimaalaisissa. Länsimaat eivät siten antaneet tukeaan taipingeille, ja länsimaisia palkkasotureja värväytyi Qing-dynastian palvelukseen jopa johtaen isoja joukko-osastoja.

Kapinan kukistivat lopulta kuitenkin *ban*-kiinalaisten kenraalien johtamat paikallisjoukot. Ne olivat aluksi käytännössä ylemmän säätyläistön jäsenten organisoimia ja johtamia kodinturva-joukkoja, joista kasvoi yksityisarmeijoita. Niiden kenraalit

maksoivat itse joukkojensa palkat ja keräsivät verot sitä varten. Kapinan päätyttyä monista näistä kenraaleista tuli kuvernöörejä maakuntiinsa ja he jatkoivat armeijoidensa päällikköinä, saattoivat jopa ottaa yksityisarmeijansa mukaan saadessaan siirron muualle. Muutos oli merkittävä, koska aikaisemmin armeija oli ollut yksinomaan mantšujen komennossa. Vaikka nämä uudet kenraalit olivatkin lojaaleja Qing-huoneelle ja seuranneella jälleenrakennuskaudella sulautuivat osaksi virkakoneistoa, heidän vaikutusvaltansa ei enää vähentynyt. Nämä uudet johtajat olivat avainhenkilöitä tulevien vuosien tapahtumissa.

Myös ulkovallat käyttivät taiping-kapinan luomaa tilannetta hyväkseen. Qing-dynastian kampanneissa olemassaolostaan taiping-kapinallisia vastaan Englanti ryhtyi toimiin laajentaakseen vaikutusvaltaansa Kiinassa. Qing-hovi oli kieltäytynyt neuvottelemasta Nanjingin sopimuksen muutoksista, ei ollut sallinut Englannin suurlähetystä Pekingissä eikä päästänyt ulkomaalaisia vapaasti Kantonin paikallisen väestön vastustuksen takia. Eräs kiinalainen kokki yritti jopa murhata Hongkongin ulkomaalaisväestön myrkytetyillä leivillä.

Englannissa kasvoivat vaatimukset oopiumkaupan laillis-
tamiseksi ja diplomaattisen edustuston saamiseksi Pekingiin. Lopulta englantilaiset lavastivat *casus belli*n väittämällä kiinalaisten viranomaisten tunkeutuneen Englannin lipun alla purjehtineeseen Arrow-nimiseen laivaan ja häpäisseen sen lipun. Oikeasti laiva ei purjehtinut Englannin lipun alla eikä sillä edes ollut lippua, kun se pysäytettiin Kantonin edustalla. Asia kerrottiin kuitenkin toisin kotiyleisölle, ja Englanti julisti sodan Kiinalle vuonna 1857. Vuotta myöhemmin englantilaiset ja ranskalaiset joukot aloittivat hyökkäyksen. Ranska haki

oikeutuksen sotaretkeen osallistumiseen siitä, että Qing-dynastia oli hieman aikaisemmin antanut mestata ranskalaisen lähetysaarnajan.

Englantilais-ranskalainen laivasto-osasto ja merijalkaväki löivät Qingin joukot. Qing suostui rauhaan jo vuonna 1859, mutta rikkoi sitten sopimuksen. Hyökkääjät löivät Qingin joukot uudelleen vuonna 1860 Tianjinissa, jonka hyökkääjät miehittivät taistelun jälkeen ja pyrkivät neuvotteluihin kiinalaisten kanssa. Kun sekavien tietojen pohjalta toimineet kiinalaiset joukot vangitsivat länsimaiset neuvottelijat ja mestasivat puolet lähetystöstä silpomalla, englantilaiset ja ranskalaiset lopettivat neuvottelut ja valtasivat Pekingin polttaen keisarillisen kesäpalatsin tuhkaksi ottaen sen taidearteet sotasaaliiksi. Keisari pakeni pääkaupungista ja jätti veljensä prinssi Gongin solmimaan rauhan.

Tianjinin sopimus, joka oli solmittu jo 1859, mutta jota oli siis rikottu heti sen solmimisen jälkeen, antoi länsimaille oikeuden diplomaattiseen edustustoon Pekingissä, laillisti oopiumkaupan, laajensi Englannin omistuksia Hongkongissa ja pakotti Qing-dynastian maksamaan suuret sotakorvaukset. Myös kiinalaisille kristityille käännyneisille taattiin sopimuksessa täydet uskonnonharjoittamisoikeudet. Samaan aikaan Venäjä, joka esiintyi sovittelavana osapuolena sodassa, sai Qing-dynastian hyväksymään uuden rajanvedon Mantšuriassa, jossa dynastia itse asiassa luovutti Mantšurian Amurin itäpuoleiset osat Venäjälle. Venäjän valta laajeni näin huomattavasti Siperiassa puoli-ilmaiseksi ja Venäjä sai nyt ympäri vuoden sulan sataman alueelle nyt perustamaansa Vladivostokiin.

Jotkut historiantutkijat pitävät juuri taiping-kapinaa eivätkä oopiumsotaa Qing-kauden ja koko Kiinan historian suurena vedenjakajana, kuten An Lushanin kapina oli ollut Tang-kauden vedenjakaja.⁵⁴ Voidaan kuitenkin myös todeta, että oopiumsodat ja taiping-kapina yhdessä muodostavat murros-vaiheen, jonka jälkeen ei ollut enää paluuta Qing-dynastian huippukauden tilanteeseen ja Kiinan politiikka, yhteiskunta ja talous alkoivat muuttua tavalla, joka vain syveni ajan kuluessa. Kiinan uuden ajan historian voi siten nähdä alkavan vuosien 1840 ja 1860 välisenä aikana. Poliittisessa kriisissä oli silti myös paljon vanhaa, sillä 1800-luvun jälkipuoliskolla klassiset dynastisen hallinnon ongelmat nostivat jälleen päätään. Hovissa hallitsi joukko alaikäisiä ja heikkoja keisareita, aluetasolla yhdistyivät taas kerran sotilas- ja siviilivalta samalla, kun ulkovallat uhkasivat valtakuntaa. Tarvittiin kuitenkin joukko kriisejä ja sotia 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa, jotta dynastia romahti.

Toinen oopiumsota pakotti Qing-dynastian lopulta avautumaan nöyryytettyinä. Dynastian nöyryytystä korosti se, että länsimaiden joukot olivat olleet kooltaan vain kymmenesosa dynastian käytössä olleista joukoista. Sodan päätyttyä keisari kuoli ja uudeksi Tongzhi-keisariksi valittiin 5-vuotias poika. Todellisuudessa kuitenkin hänen äitinsä, keisarillinen jalkavaimo, joka on tunnettu myöhemmin leskikeisarinna Cixinä, hallitsi hovia uuden keisarin taustalla. Rauhan ulkomaalaisten kanssa neuvotelleesta prinssi Gongista tehtiin sijaishallitsija. Tongzhi-kausi vuosina 1862–1874 oli jälleenrakennuskausi, joka

⁵⁴ Rowe 2012

on myös nähty Kiinan modernisaation alkuna. Sen kuluessa Kiina lopulta hyväksyi ulkomaiset diplomaattiset lähetystöt ja perusti ensimmäiset omansa 1870-luvun lopussa Lontooseen ja Pariisiin. Perustettiin myös uusi ulkoministeriö toimimaan ulkomaisten kanssa, vaikka sen virat eivät olleet kovin suosittuja, sillä barbaarien kanssa toimiminen ei ollut vielä kukaan monen oppineiston jäsenen mielestä kunniallista. Koska länsimaiset kauppiat ja lähetysaarnajat pääsivät nyt käytännössä vapaasti maahan, kauppa ja länsimaiset vaikutteet lisääntyivät.

Länsimaiden uusi asema tuli konkreettisimmin ilmi niin kutsutuissa toimilupa-alueissa, joita perustettiin nyt useisiin kiinalaisiin kaupunkeihin. Ne olivat Kiinalta vuokrattuja kaupunginosia, joita länsimaiset johtivat omien neuvostojensa kautta usein kuin omina siirtokuntinaan. Toimilupa-alueista ensimmäinen syntyi spontaanisti Shanghaihin, mutta sitä seuranneet alueet perustuivat valtiosopimuksiin. Vuonna 1900 niitä oli kymmenessä Kiinan kaupungeissa ja niissä asui yhteensä noin 30 000 länsimaalaista, jotka olivat muun muassa kauppiaita, virkamiehiä, sotilaita, merimiehiä, opettajia, lääkäreitä ja seikkailijoita. Noin 2000 ulkomaalaisista oli lähetystyöntekijöitä, joiden joukossa oli myös suomalaisia, joita eli tuohon aikaan Kiinassa noin sata.

Osa näistä länsimaisista oli Kiinassa kutsumatta. Osan kiinalaiset kuitenkin kutsuivat itse maahan asiantuntijoina auttamaan muun muassa rautateiden rakentamisessa. Osa tuli Kiinaan kutsumuksenaan auttaa ja samalla länsimaista Kiinaa, kuten lähetysaarnajat. Toimilupa-alueet olivat länsimaisen sivistyksen ja modernisaation näyteikkunoita Kiinassa ja niillä oli kiistaton merkitys länsimaisten vaikutteiden leviämiseksi.

maahan. Koska toimilupa-alueet olivat Kiinan lain ulottumattomissa, ne myös tarjosivat suojan yhteiskunnalliselle aktivismille, jota Qing-hallitus yritti parhaansa mukaan tukahduttaa. Toimilupa-alueilla muun muassa syntyivät ensimmäiset kiinankieliset sanomalehdet ja mantšuja vastustavat tasavaltalaiset toimivat niiden suojissa. Toimilupa-alueet olivat kuitenkin loukkaus Kiinan kansallista itsetuntoa vastaan. Kuuluisaksi on tullut shanghaialaisen puiston säännöt, jotka kielsivät ”koirat ja kiinalaiset”.

Kuva 12. *Shanghaiin Bund edustaa tyylipuhdasta toimilupa-alueiden kolonialistista arkkitehtuuria. Tässä kuvassa Bund on 1950-luvun asussa. (Kuva: Suomi-Kiina-seuran arkisto.)*

QING-DYNASTIAN LOPPU

Tongzhi-jälleenrakennuskausi onnistui siinä mielessä, että talous elpyi taas rauhan oloissa. Jälleenrakennus ei kuitenkaan ollut pysyvä tapa vastata länsimaiden aiheuttamaan uhkaan, joka useiden kauden johtavien ajattelijoiden ja virkamiesten mukaan edellytti ainakin jonkinlaista uudistumista dynastialta. Mutta miten uudistua? Auttaisiko vain täydellinen länsimaistuminen, kuten Japanissa näytti olevan tapahtumassa vuoden 1868 Meiji-keisarin vallanpalautuksen jälkeen, vai riittäisikö vähäisempi? Myöhäisen Qing-kauden aikana muodostui ainakin kolme selvää tapaa vastata tähän kysymykseen. Ensimmäisen niin kutsutun vahvistumisliikkeen mukaan Kiinan tuli omaksua länsimaiden sivistyksen muodot, mutta ei sisintä olemusta (*ti-yong*). Toinen linja oli hyväksyä laajemmat yhteiskunnalliset uudistukset, mutta säilyttää monarkia ja tulkita konfutselaisuus uusiksi. Tämä uudistuslinja vahvistui 1800-luvun loppuvuosina, kun alkoi käydä selväksi, että vahvistumisliikkeen tulokset eivät riittäneet. Kolmas tapa oli kumouksellinen tasavaltalaisuus, joka näki ongelmien ytimen olevan mantšuisissa ja monarkiassa.

Ti-yong-ajattelun edustajat näkivät, että valikoiva ulkomaisen teknologian omaksuminen oli tarpeen, jotta konfutselaista elämäntapaa olisi voitu suojella. Ajattelun tärkeimpiä edustajia olivat useat niistä uusista kuvernööreistä, jotka olivat nousseet asemaansa taiping-kapinan seurauksena. Heistä tunnetuin oli Li Hongzhang, joka oli 1800-luvun lopun voimahahmo Kiinan politiikassa. Hän vastasi pitkälti ajanjakson sovittelevasta ulkopolitiikasta, mutta pyrki samalla vahvistamaan armeijaa muun muassa perustamalla Kiinan ensimmäisen modernin sotilasakatemian ja ase tehtaan. 1870–1890 -luvulla myös useat muut vahvistumisliikkeen johtohahmot perustivat moderneja

tehtaita, asepajoja, telakoita ja kaivoksia. Heidän johdollaan ja länsimaisten asiantuntijoiden ja pankkien avulla maahan rakennettiin myös ensimmäiset rautatiet ja lennätinlinjat sekä armeijan että laivaston modernisointi käynnistettiin.

Länsimaisen opetusohjelman mukaan opettavia uusia kouluja perustettiin kaupunkeihin, myös länsimaiden avustuksella ja rahoituksella, vaikka niistä valmistuneiden status olikin epäselvä, koska virallinen tutkintojärjestelmä perustui yhä konfutselaisiin klassikoihin. Nämä uudistukset olivat kuitenkin vain paikallisia. Mitään laajempaa uudistusohjelmaa Qing-hovi ei pannut toimeen kuin vasta viimeisinä vuosinaan. Hovin konservatiivit myös kritisoivat vahvistumislinjan kannattajia liiasta myöntyväisyydestä länsimaita ja niiden vaatimuksia kohtaan.

Vahvistumisiikkeen varovaista modernisaatiopolitiikkaa on pidetty Japanin saman kauden modernisaatioon verrattuna epäonnistuneena, mutta Kiinaan kohdistui paljon rajumpi imperialismi kuin Japaniin ja kiinalaiset usein myös hankkivat vanhempaa länsimaista teknologiaa kuin japanilaiset. Ehkä suurin heikkous oli kuitenkin hajanainen ohjelma, jos sellaisesta voi edes puhua, ja uusien modernien liikeyritysten johtaminen poliittisin perustein. Tehtaat saatettiin esimerkiksi sijoittaa niin, että uudistusmieliset johtajat saattoivat nähdä ne virkakartanostaan, ei liiketaloudellisin perustein. Käsitteellisesti jo tämäkin oli kuitenkin suuri harppaus konfutselaiselle virkamieseliitille, jolle liike-elämä oli ollut vierasta. Ohjelman iskulause ”vauras valtio, vahva armeija” oli myös vieras ajatus konfutselaisuudelle, joka ennen tätä oli nähnyt ihanteenaan minimaalisen valtion ja maksimaalisen kansan hyvinvoinnin, ei valtion voimaa. Uusi tilanne vaati kuitenkin uutta ajattelua.

Vaikka sisäiset ongelmat ja ulkoiset uhat eivät loppuneet, 1870-luvulta 1890-luvun alkuun Qing-dynastian asema vankistui jonkin verran taiping-kapinan tilanteeseen verrattuna. Dynastia onnistui palauttamaan valtansa reuna-alueillaan, jotka olivat päässeet lipeämään sen otteesta. Sarjalla kalliita sotaretkiä Kiina sai jälleen haltuunsa länsiosansa Englannin ja Venäjän ajoittain tukemien lähes sadan vuoden kapinoiden jälkeen. Ensin murskattiin pitkissä taisteluissa Sha'anxista Xinjiangiin asti kapinoivat kiinalaiset muslimit, dunganit.

Taistelut ja samaan aikaan maan länsiosia vaivanneet nälänhädät veivät tällä ajalla arviolta 20 miljoonan kiinalaisen hengen. Viimeisenä kukistui Xinjiangissa itsenäiseksi julistautunut ”Kashgaria” vuonna 1877. Keski-Aasiassa voimalla laajentunut Venäjä oli vielä vuonna 1879 onnistua saada haltuunsa ison osan Xinjiangista, koska Qing-hovi lähetti Pietariin rajaneuvotteluihin diplomaatin, joka ei tuntenut edes alueen paikannimiä. Episodi kertoi osaltaan siitä, miten vähän johtava oppineisto yhä arvosti ulkomaalaisten kanssa toimimista ja modernia oppineisuutta. Venäjä luovutti lopulta osan alueista takaisin Kiinalle, tosin rahallista korvausta vastaan.

Vuosina 1870–1890 Qing kukisti myös hyvin verisesti etnisten vähemmistöjen kansannousun Yunnanissa, ja mantšut alkoivat jälleenasuttaa entistä kotimaataan Mantšuriaa *han*-kiinalaisilla Venäjän uhan takia. Tämä oli tarpeen, koska Kiinan valloitus oli aikoinaan lähes tyhjentänyt Mantšurian, kun lippueet olivat muuttaneet Kiinaan. Tiibetissäkin Qingin onnistui palauttaa valvonta vielä 1900-luvun alussa Englannin tukeman kansannousun jälkeen.

Kaikkialla ei Qing-dynastia onnistunut. Se yritti suojella Ranskalta alueellista valta-asemaansa myös vanhassa vasallivaltiossaan Pohjois-Vietnamissa, mutta epäonnistui pyrkimyksessään hävittäessään Ranskaa vastaan käydyn vuosien 1884–1885 sodan. Rauhansopimuksessa Ranska sai Vietnamin osaksi Indokiinan siirtomaa-alueitaan. Sodan seurauksena liian myöntyväisyysmielisenä pidetty prinssi Gong erotettiin ja hänen tilalleen astuivat tiukemman linjan ulkopoliittikan edustajat, joita leskikeisarinna Cixi kuunteli päätöksissään. Näille konservatiiveille ratkaisu maan ongelmiin olivat vain minimaaliset myönnytykset ulkomaalaisille ja länsimaiselle sivilisaatiolle sekä konfutselainen oikeaoppisuus. Heitä vastassa olivat pragmaattisemmat vahvistumisliikkeen johtajat, kuten Li Hongzhang. Ennen vuoden 1894–1895 Kiinan ja Japanin välistä sotaa konservatiivinen klikki oli hovissa vahvoilla, mutta Japanille hävitty sota ja sitä vuonna 1900 seurannut boksarikapina muuttivat tilanteen.

Vuoden 1894–1895 sotaan johti Korean kysymys, kun Kiina ajautui konfliktiin nopeasti modernisoituneen Japanin kanssa Korean niemimaan hallinnasta. Pohjimmiltaan konfliktin syy oli Japanin imperialistisissa pyrkimyksissä ja siinä, että Kiinan alueellinen valta-asema oli suoraan ristiriidassa Japanin pyrkimysten kanssa. Aivan kuin Vietnamissa myös Koreassa Qing-dynastia yritti puolustaa vanhaa vasallisuhdetta sen haastanutta ulkovaltaa vastaan. Japanin Meiji-keisarin vuonna 1868 tapahtuneesta valtaan palauttamisesta alkanut modernisaatiopolitiikka oli vahvistanut huomattavasti Japania. Maan johto oli lisäksi omaksunut lännestä tehokkaasti imperialistisen kilpailun opit. Japanin ulkopoliittinen johto ja armeija, joita olivat usein vaikea erottaa toisistaan, näkivät Korean niemimaan ”Japanin sydämeen suunnattuna tikarina”, jonka

valtaaminen ymmärrettiin tärkeäksi Japanin turvallisuuden ja maan oman aasialaisen imperiumin rakentamisen nimessä.

Japani aloitti laajenemisensa Kiinan valtapäiriin liittämällä 1870-luvun alussa itseensä Ryukyu-saarten kuningaskunnan, joka tätä ennen oli ollut itsenäinen Kiinan ja Japanin vasalli. Tämä jälkeen Japani painosti Korean Jeoson-dynastian solmimaan kauppasopimuksen kanssaan. Jeoson-dynastia oli tätä ennen harjoittanut Itä-Aasian tiukinta sulkeutuneisuuspolitiikkaa, mutta tukeutui nyt Kiinaan Japania vastaan. Qing-dynastian Seoulin lähettiläs neuvoi Jeoson-hovia avaamaan maansa kaikille länsimaille, jotta Japanin vaikutus ei kasvaisi maassaan liian suureksi. Tämä ”barbaarien käyttäminen barbaareja vastaan” ei lopulta toiminut. Vuosien 1882–84 levottomuudet Seoulissa saivat sekä Kiinan että Japanin lähettämään joukkoja Koreaan. Maiden välinen sota olikin lähellä jo tuolloin, mutta neuvottelut estivät konfliktin laajenemisen.

Vuonna 1894 levottomuuksia puhkesi Koreassa uudestaan, kun uskonnollinen Tonhak-kultti nousi kapinaan ja Jeoson-dynastia haki jälleen kerran Kiinan apua. Japani puuttui kuitenkin tilanteeseen ja hyökkäsi Koreaan lähetettyjen kiinalaisten joukkojen kimppuun julistamatta ennalta sotaa. Konflikti laajeni Kiinan maaperälle ja oli sille täydellinen katastrofi. Japani tuhosi Kiinan modernisoidun laivaston ja miehitti laajoja osia Mantšuriasta. Qing suostui lopulta nöyryyttävään rauhaan Shimonosekissa 1895.

Rauhanehtojen mukaan Kiinan oli lakkautettava Korean vasallisuhte, luovutettava Liaoningin niemimaa ja Taiwanin saari Japanille ja maksettava kalliit sotakorvaukset. Kiina sai tosin niemimaan takaisin, kun Ranska, Saksa ja Venäjä estivät

sen luovutuksen niin kutsutussa kolmoisinterventiossa. Korvaukseksi tästä Kiinan oli maksettava enemmän sota-korvauksia Japanille. Tämä heikensi Qing-dynastiaa huomattavasti. Häviö laukaisi muiden imperialististen valtojen rynnistyksen Kiinaan. Parin vuoden sisällä sodasta Venäjä, Ranska ja Saksa vaativat omat tukikohtansa Kiinan maaperältä. Venäjä vei Port Arthurin (Dalien) Liaodongista, Saksa Jiaozhoun (Qingdao) Shandongissa ja Ranska Guangzhouwanin alueen Etelä-Kiinasta. Lisäksi Englanti laajensi omistuksiaan Hongkongissa. Vallat myös jakoivat herrasmies-sopimuksella Kiinan etupiireihin, joilla niillä oli etuoikeus investointeihin – ja alueiden haltuunottoon mahdollisesti tulevassa Kiinan jaossa. Kiinalaiset kutsuvat tätä tilannetta ”melonin pilkkomiseksi”.

Häpeällisenä pidetyn rauhan yhteiskunnalliset seuraukset olivat dramaattiset. Sota ja sen laukaisema imperialismiin uusi aalto johtivat oppineiston kansalliseen heräämiseen ja poliittiseen aktivoitumiseen ennennäkemättömällä tavalla. Sattumalta juuri rauhanteon aikaan Pekingiin kerääntyneet keisarillista tutkintoa tavoitelleet opiskelijat keräsivät laajan julkisen vetoituksen keisarille uudistusten puolesta. Vaikka oppineet olivatkin aina kirjapainotaidon keksimisen jälkeen levittäneet omia näkemyksiään ja kirjoituksiaan Kiinassa, tämä oli ensimmäinen kerta, kun oppineisto vetosi keisariin kollektiivisesti. Moderni kansalaisyhteiskunta oli siten alkanut kehittyä Kiinassa.

Sattumalta juuri sodan päätyttyä tuli nuori keisari täysi-ikäiseksi ja otti vallan käsiinsä leskikeisarinna Cixiltä. Keisari aloitti nopeasti sarjan uudistuksia, joita suunnittelemaan hän kutsui vetoamusliikkeen johtohahmon Kang Youwein. Kang edusti edellä esitellyistä linjoista keskimmäistä eli uudistushenkistä

perustuslaillista monarkismia. Hän yhdisti ajattelussaan luovalla tavalla konfutselaista ajattelua ja länsimaisia vaikutteita. Häntä voidaanakin pitää konfutselaisena uudistajana.

Vuonna 1898 lohikäärmevaltaistuimelta alkoi virrata keisarillisia määräyksiä lukuisten uudistusten toimeenpanosta, jotka Kang oli avustajineen suunnitellut. Nämä niin kutsutut sadan päivän uudistukset sisälsivät esitykset siirtymisestä kohti perustuslaillista hallintoa, paikallisdemokratiasta ja laajoista talous-, hallinto- ja koulutus uudistuksista. Uudistukset koskivat myös hovin turhia mutta hyväpalkkaisia kunniaavirkoja, mikä oli liikaa hovin konservatiiveille. Nämä kutsuivat leskikeisarinna Cixin eläkkeeltä takaisin Pekingiin ja kaappasivat tämän nimissä vallan keisarilta, joka laitettiin kotiarestiin. Lähes kaikki uudistukset peruttiin ja uudistajista osa teloitettiin osan onnistuessa pakenemaan maasta.

Lähes samanaikaisesti alkoi Shandongin niemimalla niin kutsuttu boksarikapina. Ottaessaan Qingdaon siirtokunnakseen saksalaiset olivat käytännössä ottaneet haltuunsa koko niemimaan, minkä seurauksena tilanne oli kiristynyt paikallisten kristittyjen käännyntäisten ja muiden välillä. Shandongissa kristityt muun muassa purkivat paikallisia temppeleitä ja rakensivat omia kirkkoja niiden tilalle kuten muuallakin Kiinassa. He myös pyrkivät vetoamaan ekstraserritoriaalisiin riidoissaan muiden paikallisten kanssa. Vaikka tämä oikeus ei pätenyt kiinalaisiin, paikalliset virkamiehet pelasivat usein varman päälle ja päästivät kristityt helpolla, mikä herätti närkästystä. Shandongin tilannetta kiristivät myös aluetta vaivannut paha kuivuus ja sen aiheuttama kato ja Japanin vastaisen sodan jälkeen kotiutetut joukot, jotka joutilaina muodostivat omia jengejään.

Paikallinen Oikeudenmukaisten ja harmonisten nyrkkien (*Yibe quan*, josta ”boksarit”) -kultti alkoi saarnata ulkomaalais-vastaista sanomaa ja lupasi, että sen seuraajia eivät tuliaseet voisi haavoittaa taistelussa. Boksarit näkivät, että kiinalaisten tuli nousta kapinaan ulkomaisten jumalien karkottamiseksi. Kun ulkomaalaiset olisi häädetty, taivas antaisi sateen taas kastella pellot. Boksarien maailmankuva ei siten ollut maailmanpoliittinen, vaan uskonnollis-agraarinen, jollaisessa kapina liittyi yhtä paljon kuivuuden ratkaisemiseen kuin Kiinan pelastamiseen ulkovalloilta.⁵⁵ Kiinalaisessa holistisessa ajattelussa nämä tavoitteet tietysti liittyivät toisiinsa.

Boksarit alkoivat hyökätä ulkomaalaisia ja kristittyjä käännyttäjiä ja kaikkia länsimaisuuden merkkejä, esimerkiksi lennätinjohtoja, vastaan vuoden 1899 aikana. Saksalaiset ja paikalliset Qing-viranomaiset yrittivät turhaan tukahduttaa liikehdintää. Aluksi boksarit vastustivat myös mantšuja, mutta hovin konservatiivit näkivät boksareissa tilaisuuden vastustaa ulkomaita. Cixi antoi vuoden 1900 alussa viranomaisille ohjeet sallia boksareiden toiminta. Osa kuvernööreistä totteli, osa ei. Kapina lähti leviämään pohjoiseen saapuen pian Pekingin, jossa boksarit piirittivät ulkomaiden lähetystöalueen. Kun länsimaat ja Japani lähettivät joukkoja vapauttamaan suurlähetystönsä, Qing-hallitus julisti sodan kaikille ulkovalloille.

Kiinan sota muuta maailmaa vastaan ei onnistunut hyvin. Suurin osa kuvernööreistä ei totellut sodanjulistusta ja

⁵⁵ Tämä tulkinta Lary 2007, boksareista katso myös Esherick 1988.

kahdeksan ulkovallan avustusretkikunta murskasi lojaalit Qing-joukot sekä boksarit ja valloitti Pekingin. Hovi pakeni Xi'aniin, mutta paikalliset taistelut jatkuivat vuoden 1901 puolelle asti, jolloin solmittiin niin kutsuttu boksariprotokolla. Sen ehtojen mukaan Kiina maksoi korkean sotakorvauksen ja ulkovallat saivat sijoittaa joukkojaan Kiinaan suojaamaan kansalaisiaan. Sotakorvauksen maksamiseksi lähes koko valtion verohallinto asetettiin ulkomaiseen valvontaan. Tämä heikensi valtion kykyä uudistuksiin, mutta samalla nämä Kiinan maksamat sotakorvaukset esimerkiksi kattoivat ison osan Japanin teollistamis- ja aseistamisohjelmasta.

Sadan päivän uudistusten kaatuminen, keisarin syrjäyttäminen ja boksarikapina radikalisoivat erityisesti nuoria opiskelijoita, jotka nyt näkivät vierasperäisen dynastian kaikkien Kiinan ongelmien alkuna. Erityisesti kiinalaiset opiskelijat ulkomailla liittyivät tasavaltalaiseen liikkeeseen, kolmanteen edellä mainituista linjoista, joilla kiinalaiset vastasivat ulkomaisten paineeseen. Liikkeen jäsenet näkivät perustuslaillisen tasavallan, siis *han*-kiinalaisten oman valtion, ratkaisuna Kiinan ongelmiin ja syyttivät ”vierasrotuisia” mantšuja Kiinan heikkoudesta. Tasavaltalainen liike syyllistyi useisiin Qing-hallituksen korkeiden virkamiesten salamurhiin ja kapinoihin, jotka eivät kuitenkaan tuottaneet suurempaa tulosta.

Tunnetuin tasavaltalaisen liikkeen jäsen oli Etelä-Kiinasta kotoisin ollut, mutta lännessä koulutettu tohtori Sun Yat-sen (*pinyin*: Sun Zhongshan), joka uransa aikana johti useita ryhmittymiä ja yrityksiä kumota Qing-dynastia. Hän oli keisarikunnan etsityin mies, jonka päästä oli luvattu iso palkkio ja joka siksi toimi pääosin ulkomailta käsin. Suureen maineeseen Sun nousi, kun hänet kaapattiin Lontoossa Kiinan suurlähetystöön.

Asiasta nousi kansainvälinen kohu, jonka ansioista Sun vapautettiin. Vuoden 1905 jälkeen Sun johti Tongmenghui (Vallankumouksellinen liitto) -nimistä tasavaltalaista organisaatiota, josta myöhemmin muodostui Kansallinen puolue (Kuomintang). Vaikka järjestöä on jälkikäteen pidetty tärkeänä askeleena kohti tasavaltalaista vallankumousta, Tongmenghui ei ollut erityisen yhtenäinen tai tehokas. Kun tasavaltainen vallankumous alkoi syksyllä 1911, Sun oli varainkeruumatkalla Yhdysvalloissa eikä hän tai Tongmenghui aiheuttanut tai johtanut tapahtumia ainakaan aluksi.

Boksarikapinan jälkeen Qing-dynastia yritti vielä pelastaa asemansa. Sodan seurauksena konservatiivit puhdistettiin hovista ja uudistusmielisten virkamiesten alla palattiin sadan päivän uudistuksiin. Dynastia käynnistikin lopulta ohjelman, joka tähtäsi hallinnon, talouden ja koulutuksen modernisoimiseen länsimaisen ja Japanin esimerkin mukaisesti. Song-dynastiasta asti virkamiehet valikoinut koejärjestelmä lakkautettiin vuonna 1905 ja virkamiehillä tuli vastedes olla länsimaisen opetusohjelman mukainen tutkinto. Keskushallinnossa vanha kuuden lautakunnan järjestelmä sai väistyä uudenaikaisen ministeriöiden tieltä ja ohjelma tähtäsi perustuslaillisen monarkian ja edustuksellisen demokratian yhdistelmään kaikilla hallinnon tasoilla. Paikallis-, maakunta- ja kansallistasolle perustettiin vaaleilla valitut valtuustot paikallistasolta alkaen tarkoituksena päätyä kansallisiin vaaleihin ja uuteen perustuslakiin vuonna 1917. Valtuustoista ja siirtymääjan hallituksesta tuli kuitenkin polttava kiistakysymys mantšu-hovin ja maakuntien nousevan porvarillisen eliitin välille.

Vuoden 1898 vallankaappauksessa syrjäytetty Guangxu-keisari ja leskikeisarinna Cixi kuolivat yhden päivän sisällä vuonna 1908, mikä ei liene ollut sattumaa. Cixin asema oli ollut laiton, mutta hän oli kuitenkin taannut suhteellisen toimivan hallinnon. Nimellä Henry Puyi tunnettu uusi Xuantong-keisari oli vain kolmevuotias ja valta oli siten heikoilla sijaishallitsijoilla. Kun vuonna 1909 valittiin ensimmäiset maakuntien valtuustot, saivat dynastian kriitikot poliittisen instituution toimiakseen mantšuja vastaan. Vuoden 1910 vaaleissa valittiin neuvoantava kansallinen kokous, mutta sen heikko asema ei miellyttänyt uudistusmielisiä. Kovin demokraattisia eivät uudet valtuustot tai kansallinen neuvoantava kokouskaan olleet: vain noin yhdellä prosentilla miespuolisesta väestöstä oli äänioikeus ja yli 90 prosenttia valituista oli säätyläisiä, mutta valitut olivat valtaosaltaan *han*-kiinalaisia. Maakuntien valtuustot olivatkin avaintoimijoita tasavaltalaisessa vallankumouksessa.

Siirtymähallituksen pysyminen mantšujen käsissä yhdessä hitaan perustuslain laatimisen kanssa ärsytti *han*-kiinalaisia. Lisäksi maakunnissa ärsytti hallituksen suunnitelma kansallistaa rautatiet, mikä olisi aiheuttanut monille maakuntien liikemiehille suuria taloudellisia menetyksiä.

Kun tasavaltainen vallankumous lopulta tuli, se alkoi sattumalta lokakuun alussa vuonna 1911 suuressa Jangtsen keskijuoksun kaupungissa Wuhanissa.⁵⁶ Qing-dynastian joukkoja oli juuri

⁵⁶Tarkkaan ottaen Wuhan nimistä kaupunkeja ei vielä tuolloin ollut olemassa, kyse oli tuolloin vielä Wuchangin, Hankoun ja Hanyangin muodostamasta kolmois kaupungista, jota nykyisin kutsutaan yksinkertaisesti Wuhaniksi.

siirretty kaupungista Sichuaniin hillitsemään siellä rautateiden kansallistamisesta puhjenneita levottomuuksia. Käyttäen tilaisuutta hyväkseen paikallisen tasavaltalaisen solun jäsenet alkoivat suunnitella kapinaa, mutta joutuivat toimimaan kylmiltään, koska heidän kotitekoinen ruutinsa räjähti tupakoinnin takia vahingossa erään solun jäsenen huoneistossa Venäjän toimilupa-alueella. Paikalliset poliisiviranomaiset alkoivat tutkia tapausta ja saivat käsiinsä kapinallisjärjestön jäsenluettelot. Kapinallisista iso osa oli paikallisen varuskunnan armeijajyksikön sotilaita. Nämä hätääntyivät kuultuaan, että mantšukomentajat uhkasivat rangaista kuolemalla kaikkia listalla olleita, ja nousivat kapinaan. On sanottu, että tuhkakuppi olisi voinut estää kapinan, joka lopulta kaatoi keisarivallan Kiinassa.

Kun tieto Wuhanin kapinasta levisi, maakuntien valtuustot yksi toisensa jälkeen julistivat tukensa kapinalle ja itsensä riippumattomaksi keskushallinnosta. Vaikka Wuhanin kapinalliset kukistettiin, uusia kapinoita syttyi nyt joka puolelle maata. Paikoin *han*-kiinalaiset tappoivat kaikki kiinni saamansa mantšut. Pian tilanne oli karannut Qing-dynastian käsistä. Keisari, siis hänen sijaishallitsijansa, joutui alistumaan omien kenraaliensa vaatimukseen siirtyä perustuslailliseen monarkiaan vuoden sisällä, mutta kun hallituksen joukkojen komentaja kenraali Yuan Shikai loikkasi kapinallisten puolelle 1912 alussa, viimeinen Qing-keisari luopui kruunustaan helmikuussa 1912 sovittuaan keisarille omistusoikeuden Kiellettyyn kaupunkiin ja oikeuden asua siellä tasavallan rahoittamana. Keisarivallan aika Kiinassa oli ohi. Kun Xuanton-keisari loppui vallasta, oli kulunut 2133 vuotta Qinshi Huangdin noususta valtaan.

Tapahtumaa kutsutaan xinhai-vallankumoukseksi sen alkamisvuoden kiinalaisen kalenterin vuosinimen mukaan. Uuden tasavallan alku laskettiin virallisesti kapinan alusta (10.10.1911), joka on yhä Kiinan tasavallan kansallispäivä. Vaikka kapina olikin alkanut ilman Tongmenghuin käskyä, kapinalliset näkivät, että vain Sun Yat-senillä oli tarpeeksi kansan tukea, karismaa ja vaikutusvaltaa liikkeen johtajaksi. Hän palasikin Yhdysvalloista ja hänet nimitettiin uuden tasavallan presidentiksi uuden vuoden päivänä 1912.

Vallankumousta on käsitelty eri tavoin. Tasavaltalainen historiankirjoitus on pitänyt sitä aitona kansallisena vallankumouksena, joka suuntautui erityisesti mantšuja ja imperialistisia valtoja vastaan ja korostanut Sun Yat-senin ja tämän ”kansan kolmen periaatteen” (kansalaisten oikeudet, demokratia ja kansalaisten toimeentulo) merkitystä tapahtumille. Myös kommunistinen historiankirjoitus on myöntänyt vallankumouksen merkityksen, mutta vain osana väistämätöntä historiallista etenemistä kohti ”todellista” eli kommunistista vallankumousta. Se on myös korostanut vallankumouksen porvarillista luokkaluonnetta johtajien persoonien sijaan.

Vallankumous olikin pääosin kaupunkien säätyläisten johtama tapahtuma. Kumouksen suurin ajava voima oli kuitenkin todennäköisesti mantšujen vastaisuus eivätkä demokraattiset tai taloudelliset motiivit. Jotkut läntiset historian tukijat eivät taasen pidä xinhai-vallankumousta mitenkään väistämättömänä tapahtumana, eivät ainakaan siten kuten se tapahtui vuosina 1911–1912. Onkin esitetty, että haasteista huolimatta dynastialla oli yhä hallussaan vahvemmat asevoimat ja taloudelliset resurssit kuin sen vastustajilla. Dynastia olisi hyvin voinut kukistaa sotilaskapinan. Tämän näkemyksen mukaan

Kuva 13. Kiinan "tasavallan isän" Sun Yat-senin patsas Nanjingissa. Sunin rooli varsinaisessa tasavaltalaisessa vallankumouksessa oli pieni, mutta häntä pidetään tasavallan aatteellisena isänä. (Kuva: AdobeStock.)

vallankumouksen ratkaisikin viime kädessä se, että mantšut menettivät uskonsa mahdollisuuksiinsa menestyä taistelussa ja jopa oikeutukseensa hallita.⁵⁷

QING-AJAN TALOUS JA YHTEISKUNTA

Qing-kauden yhteiskunta muistutti alkupuolella paljon Ming-kautta, mutta kauden loppupuolella yhteiskuntaan ilmaantui lukuisia moderneja piirteitä johtuen länsimaisista vaikutteista kuten orastavasta teollistumisesta. Qing-kauden alku oli myös sosiaalisesti konservatiivinen. Ming oli valtaan noustessaan toimeenpannut suuren maareformin, mutta Qing ei ryhtynyt maaudistukseen. Sen sijaan uusi dynastia hyväksyi vallitsevan Ming-kauden lopun torpparijärjestelmän, jossa suurin osa viljelysmaasta oli suurten maanomistajien hallussa ja sitä viljelivät usein pahoin velkaantuneet pienviljelijät. Valloitusota vapautti kuitenkin maata ja aiheutti ainakin osittaista paluuta itsenäiseen pienviljelijämalliin, joka sitten dynastian kuluessa taas rapautui.

Qing-kaudella oli tyypillistä, että vuokraisännät asuivat kaupungeissa ja vuokrat peri heidän pehtorinsa tai muu käskyläinen. Omistajat eivät välttämättä tienneet tai edes välittäneet, mitä heidän maillaan viljeltiin, kunhan vuokrat maksettiin ajoissa. Suurin osa Qingin alamaista oli laillisesti tällaisia vuokramaita viljeleviä vapaita talonpoikia. Mantšuilla oli myös orjuus käytössä, mutta se oli osittain symbolista: kaikki

⁵⁷ Tämä tulkinta Lary 2007, 42.

lippueiden jäsenet olivat muodollisesti keisarin orjia, samoin valtion tilojen viljelijät – jopa tilanherrat. Orjuutta oli myös *han*-kiinalaisten keskuudessa, mutta se oli suhteellisen harvinaista. Tosin kotitalouksien naiset voivat usein olla lähes orjan asemassa kaikin muin tavoin kuin laillisesti. Myös maaorjuutta ja perinnöllisiä renkejä oli joissain osissa maata riippuen torpparisopimuksen ehdoista. Jotkin Qing-keisareista yrittivät rajoittaa näitä käytäntöjä, muttei kukaan systemaattisesti.

Qing-kauden loppupuolella tapahtui urbaanissa yhteiskunnassa selkeä muutos, kun aikaisempi konfutselainen säätyläistö alkoi ainakin suurissa kaupungeissa muistuttaa yhä enemmän länsimaista kansallisesti herännyttä porvaristoa. Varhaisen Qing-kauden ylempi säätyläinen ei kuitenkaan ollut porvari, vaan asemansa ulkoisia tunnusmerkkejä kantanut oppinut. Näitä olivat esimerkiksi kaapu ja hattu sekä säädyllään kuuluva käytös. Alempi eli paikallis- ja maalaissäätyläistö oli useimmiten maanomistajia. He olivat ainakin jonkin verran koulutettuja ja siten lukutaitoisia, vaikka heillä ei välttämättä ollut muodollista tutkintoa. Alempaan säätyläistöön kuului myös opettajia, tietokirjailijoita (oppikirjoilla oli kova kysyntä), viranhaltijoiden yksityissihteereitä, kirjureita ja eri tason virastojen ja eri yhteisöjen kuten temppelien ja kiltojen esimiehiä. Oli myös selkeää erikoistumista muun muassa insinööri-, laki- ja lääkärin ammatteihin.

Kauden lopulla kauppiaiden ja oppineiden välinen erottelu mureni selvästi ja säätyläistön jäsenet alkoivat osallistua liike-elämään samoin kuin kauppiaat saivat hoitaakseen virkatehtäviä. Syy oli Qing-dynastian keskushallinnon yleinen heikkeneminen, jonka myötä verotus-, päätäntä- ja toimeenpanovaltaa siirrettiin ja sitä siirtyi paikallistasoille, joissa usein etsittiin parhaiten

toimivia, ei ideologisesti korrekkeja ratkaisuja ongelmiin. Dynastian loppuvaiheessa liiketoimintaa harjoittava virkamies ei ollut enää poikkeus. Myös sotilasammatin arvostus ja yhteiskunnallinen merkitys nousivat selvästi kauden loppua kohti mentäessä, kun dynastia yritti uudistaa armeijansa ja sotilastaustaiset henkilöt osallistuivat yhä enemmän hallintoon.

Kuten on jo mainittu, 1800-luvun loppupuolella tapahtui säätyläistössä laaja poliittinen herääminen. Uusi innovaatio, kiinankielinen lehdistö, jota julkaistiin toimilupa-alueiden turvissa alkaen Shanghaista vuodesta 1872, herätti säätyläistön ajattelemaan ja toimimaan kansallisissa asioissa. Yksi tärkeä merkkipaalu tässä oli vuosien 1876–78 suuri pohjoinen nälänhätä, joka iski ankaran kuivuuden laukaisemana Pekingin eteläpuolisiin alueisiin ja vaati ehkä 10 miljoonaa kuolonuhria. Hädän lieventämisestä tuli suuri julkinen tehtävä, jossa säätyläistö organisoitui keräyksen kautta ensimmäistä kertaa kansallisen kysymyksen äärelle.

Tämän jälkeen myös ulkopolitiikan suuret kysymykset saivat säätyläistön aktivoitumaan kansallisesti, kuten vuoden 1895 vetoomusliike osoitti. Aiemmin säätyläisten toiminta eri kysymyksissä yhdessä valtion viranomaisten kanssa oli ollut tyypillisesti paikallista ja arkipäiväistä, mutta nyt siirryttiin kansalliselle tasolle. Onkin nähty, että juuri porvariston kehittyminen, uudet tiedotusvälineet, kansallinen kriisi ja oppineiston vieraantuminen mantšudynastiasta loivat yhteiskunnallisen pohjan vallankumoukselle.

Qing-kaudella naisten asema heikkeni, kun konfutselainen ortodoksia syveni. Vaimot olivat käytännössä miehen perheen omaisuutta, he saivat erota vain, jos mies pahoinpiteli heidät

vakavasti tai yritti myydä prostituutioon. Mies sitä vastoin sai erota vaikkapa vain, koska nainen oli liian puhelias. Säätyläisvaimojen tuli pysyä kodin tiloissa ja sitoa tyttäriensä jalat, vaikka Qing-dynastia kielsikin tavan aluksi yleisesti ja pysyvästi mantšuilta. Mutta koska kyseessä oli muoti, myös mantšunaiset kiersivät kieltoa. He saattoivat esimerkiksi pitää kenkiä, jotka muistuttivat ”lootusjalkaa”. Paitsi että jalat sitonut nainen oli statussymboli perheelle, niin lootusjalka oli eroottinen fetissi monille miehille. Myöhemmän Qing-kauden kansalaisyhteiskunnan heräämisen merkkejä olivat myös jalansitomista vastustaneet seurakunnat. Säätyläisnaiset olivat usein luku- ja kirjoitustaitoisia, joten turvatuun talouteen ja usein kotitalouden sisäisen vahvan aseman avulla he tuottivat omaa kirjallisuuttaan, runouttaan ja taideteoksia. Oppineet, siis miehet, keskustelivat kaudella siitä, oliko tällainen naisten koulutus pelkkää resurssien hukkaa tai jopa haitallista.

Keskeinen Qing-kausi oli taiteiden kukoistusaikaa. Kirjallisuus, kuvataide ja näytelmätaide kehittyivät ja muuttuivat eliitin harrastuksista urbaaniksi markkinaehtoiseksi toiminnaksi. Esimerkiksi romaanikirjallisuus tuotti huomattavia teoksia kuten 1700-luvun puolivälissä kirjoitetun Punaisen kamarin unen (*Hong lou meng*), jota pidetään yhtenä Kiinan suurista klassisista romaaneista. Tällä kaudella myös lännessä Pekingin oopperana (*jingju*) tunnettu näyttämötaiteen muoto syntyi rikkaiden kauppiaiden ja säätyläistön suosimana viihdemuotona. Useat paikkakunnat erikoistuivat eri luksustuotteiden tekemiseen. Jingdezhenin posliinia tältä kaudelta pidetään jopa Ming-kautta parempana.

Nykyisen käsityksen mukaan keskeisen Qing-kauden aikana kiinalaisten elintaso oli todennäköisesti eurooppalaisia

korkeampi.⁵⁸ 1700-luvun Kiinan talous olikin suhteellisen pitkälle kaupallistunut ja erikoistunut, ehkä kehittynein tässä suhteessa koko maailmassa ainakin kooltaan. Qing-dynastia oli myönteinen maan sisäiselle ja kiinalaisten suorittamalle ulkomaankaupalle eikä rajoittanut sitä aikaisempiin dynastioihin verrattuna erityisen paljon. Valtion monopolit toki säilyivät, mutta niitäkin hoitivat toimiluvalla rikkaat kauppiat. Qingin aikana Kiina kävi myös läpi ”puuvillavallankumouksen”, kun puuvillasta tuli kankaiden perusmateriaali. Jangtsen suistoalue oli ennen ollut Kiinan vilja-aitta, mutta nyt siitä tuli puuvillan tuotantoalue. Vilja tuotettiin nyt etelämpänä kuten Sichuanissa.

Ajan maatalous kaupallistui erikoistunein sadoin enemmän ja laajemmin kuin koskaan ennen. Myös rahaverotus kiihdytti kauppasatoihin siirtymistä ja siten kaupankäyntiä yleensä. Varhaisen Qing-kauden kauppaa kasvatti myös Uuden Maailman hopea, jota yhä virtasi Manilan kautta Kiinaan, kunnes Etelä-Amerikan vallankumoukset 1800-luvun alkupuolella ja sittemmin oopiumkauppa vähensivät sen virtaa. Valuutta oli käytännössä hopeakannassa ja verot kerättiin hopeana, vaikka Kiinan oma tuotanto ei riittänyt tarvittaviin hopeakolikoihin. Jotkut taloushistorioitsijat ovatkin nähneet, että Kiinassa oli näkyvissä ”kapitalismin idut”, jotka ilman imperialismia olisivat saattaneet johtaa oman kapitalismin

⁵⁸ Pomeranz 2001

kehitykseen ja teolliseen vallankumoukseen,⁵⁹ mutta tätä näkemystä on myös kritisoitu.

Japanin vastaisen sodan päättänyt Shimonosekin rauha vuonna 1895 oli merkittävä myös Kiinan taloushistoriassa, koska sopimus salli ensimmäistä kertaa ulkomaiset suorat investoinnit Kiinaan. Tästä alkoikin varsinainen Kiinan teollinen vallankumous, kun kiinalaiset ja ulkomaiset sijoittajat rupesivat rakentamaan tehtaita kiihtyvään tahtiin eri puolille maata. Erityisesti Shanghai sai suuren kasvusysäyksen, ja siitä tuli Kiinan nykyaikaisen teollisuuden kiistaton keskus. Tähän kehitykseen liittyi se, että 1800-luvun loppu ja 1900-luvun alku oli Kiinan ulkomaankaupassa suuri murroskausi. Maan vanhat vientitartikkelit kuten posliini, tee ja silkki romahtivat merkityksessä, koska niiden kysyntä ja kilpailutilanne muuttuivat maailmalla. Esimerkiksi posliinia osattiin jo tehdä lännessä ja Intian tee meni Kiinassa tuotetun teen ohitse. Tilalle nousi nyt moderni kevyt vientiteollisuus, joka kehittyi usein ulkomaisen pääoman pohjalta toimilupa-alueilla.

Qing-dynastian menestystä ja samalla yhtä sen ongelmien syytä kuvaa kauden vahva väestönkasvu. Kauden lopun yhteiskunnallinen kriisi liittyikin läheisesti maatalousmaan suhteelliseen vähenemiseen suhteessa väestön määrään. Väestö kasvoi koko dynastian aikana noin 100 miljoonasta yli 400 miljoonaan. Kun vuonna 1740 viljelymaata oli käytettävissä noin yksi hehtaari *per capita*, oli sitä 1800-luvun lopulla käytössä enää alle

⁵⁹ ”Kapitalismin iduista” Kiinassa puhui ensimmäisen kerran Mao Zedong jo 1930-luvun lopulla, länsimaiseen keskusteluun sen toi Albert Feuerwerker (1961).

puoli hehtaaria. Näin vahva väestönkasvu ei enää ruokkinut maataloustuotantoa, vaan johti vähempään jaettavaan henkilöä kohti. Työvoima ei voinut siirtyä suuressa määrin muillekaan sektoreille. Modernin teollisuuden myötä Kiinaan kyllä syntyi nyt myös moderni työväestö, johon kuului muun muassa tehdas-, kaivos-, ja rautatietyöläisiä, mutta työväestö pysyi kooltaan vielä suhteellisen pienenä. Se saavutti suuremman merkityksen vain joissain teollistumisen saarekkeissa, kuten Shanghaissa. Maaseudun ylikansoitus ja liian vähäiset vaihtoehtoiset ammatit kaupungeissa ovat itse asiassa säilyneet aina meidän päiviimme saakka Kiinan tärkeimpinä yhteiskunnallisina ongelmina. Tilanne on vasta nyt muuttumassa.

TASAVALTA

vv. 1911–1944

Vuonna 1912 yli kaksi vuosituhatta vanhan keisarivallan korvasi uusi tasavalta, joka oli ensimmäinen tyyppiään Aasiassa. Tasavalta kärsi kuitenkin poliittisesta epävakaudesta heti alusta lähtien. Vallankumous oli alkanut sattumalta, ja sen lopputulos oli myös ollut sattumaa. Voittoisa tasavaltalainen koalitio perustui maakuntien *han*-kiinalaisen porvariston ja sotilaiden liitolle, joka alkoi rakoilla heti mantšujen poistuttua takaisin Mantšuriaan. Qing-dynastian ylipäällikkö kenraali Yuan Shikai oli loikannut tasavaltalaisten puolelle, koska hänelle oli luvattu uuden tasavallan presidentin virka. Yuan Shikai saikin presidentin viran itselleen, mutta tasavaltalaisen liikkeen johdossa oli yhä Kiinan tasavallan isäksi kutsuttu Sun Yat-sen.

Hänen johtamansa Kuomintang, (KMT) nousi uuden parlamentin suurimmaksi puolueeksi vuoden 1913 vaaleissa, mutta presidentti Yuan murhautti KMT:n suosituksen varapuheenjohtajan, josta oli tulossa pääministeri, ja julisti KMT:n lainsuojattomaksi. KMT:n johto pakeni Kantoniin ja tasavalta alkoi hajota paikallisten sotapäälliköiden johtamiin kiisteleviin alueisiin.

Vuonna 1915 Yuan Shikai yritti palauttaa monarkian ja tehdä itsestään keisarin, mutta hän ei saanut laaja tukea hankkeelleen ja useita kapinoita syttyi häntä vastaan. Kapinoita lietsoivat myös Japanin esittämät 21 vaatimusta, jotka toteutuessaan olisivat tehneet Kiinasta käytännössä Japanin siirtomaan. Japani käytti I maailmansodan aiheuttamaa tilaisuutta hyväkseen laajentaakseen valtaansa Kiinassa, kun länsimaiden huomio oli kääntynyt Eurooppaan. Yuan oli taipuvainen hyväksymään vaatimukset, mikä heikensi hänen kannatustaan. Hän kuitenkin kuoli vuoden 1916 alussa pian luovuttuaan keisarin arvonnimestä ja palattuaan presidentiksi. Valtaan nousi varapresidentti, joka nopeasti riitautui pääministerinsä kanssa liittymisestä I maailmansotaan. Kiina liittyi lopulta sotaan Liittoutuneiden puolella. Ajatuksena oli saada tämän kautta takaisin ainakin Saksalle kuuluneet Kiinan alueet, jotka Japani oli miehittänyt. Kiina lähetti ympärysten valtojen tueksi sotaan yli 100 000 miestä avustamaan huoltotehtävissä.

Sota kaukana Euroopassa ei estänyt Pekingin hallitusta hajoamasta. Presidentti haki kiustassaan pääministerin kanssa apua pohjoisen alueen vahvalta sotapäälliköltä, joka palkkioksi avustaan yritti kuitenkin palauttaa mantšut valtaistuimelle. Yrityksen epäonnistuttua entinen pääministeri palasi vallankahvaan, mutta muut sotaherrat kääntyivät häntä vastaan ja

taistelut jatkuivat. Vuoteen 1920 mennessä Kiina oli luisunut sotapäälliköiden (*junfa*) aikakauteen. Maata johti muodollisesti presidentti, joka oli aina kulloinkin Pekingissä hallitseva sotapäällikkö. Käytännössä kuitenkin eri alueiden sotapäälliköt hallitsivat alueitaan Pekingin hallituksesta välittämättä. Sotaherrojen välillä oli jatkuvasti taisteluja ja monimutkaisia liittolaissuhteita. Tasavalta oli vain nimellinen kuori tämän poliittisen sekasorron ympärillä. Sekasortoa ruokki se, että I maailmansodan päätyttyä huomattava osa sodan eri osapuolten ylijäämäseista päätyi Kiinaan.

Sotapäälliköt olivat värikäs joukko itseoppineita ja ammattisotilaita. Heidän hallintojensa ansioista käydään yhä keskustelua. Jatkovaa kaaosta kausi ei kuitenkaan tarkoittanut, sillä osa sotapäälliköistä pyrki kehittämään hallitsemiaan alueita. Taistelut sotapäälliköiden välillä olivat kuitenkin toistuvia. Varsinkin kauden loppua kohden ne laajenivat ja kävivät verisemmiksi, kun alkuvaiheessa sotapäälliköiden välillä oli yhä voimassa herrasmiessopimuksia.

Sotaherroja olivat muun muassa Mantšurian vahva johtaja Zhang Zuolin ("vanha marsalkka") ja hänen poikansa Zhang Xueliang ("nuori marsalkka"), joka nousi isänsä tilalle japanilaisten salamurhattua tämän. Shanxin sotapäällikkö Yan Xishan sai nimen esimerkkikuvernööri, sillä hän yritti kehittää alueensa taloutta. Shangdongin Zhang Zongchang tunnettiin siitä, että hän piti koiranlihasta. Sha'anxin ja Henanin "kristityn kenraalin" Feng Yuxiangin väitetään puolestaan kastaneen joukkojaan kristityiksi paloletkun avulla. Tärkeä oli myös "Guangxin klikki", joka muodostui Guangxin maakunnan sotapäälliköistä, jotka joskus toimivat liitossa, joskus sotivat keskenään. Sichuanin maakunta oli anarkian tilassa. Siellä toimi

huippuhetkellä noin 50 eri sotapäällikköä. Oman alueensa haltija oli etelässä myös Guangdongin alueen KMT:tä tukenut kenraali Chen Jiaoming. Ennen 1920-luvun puoliväliä KMT oli kuitenkin liian heikko ollakseen merkittävä tekijä valtakunnan politiikassa.

Oppineisto ja varsinkin nuoret reagoivat tasavallan epäonnistumiseen ja sotaherrojen nousuun kriittisesti. Laukaisevana tapahtumana oli vuoden 1919 Versailles'n rauha, jossa Liittoutuneet luovuttivat Saksan siirtokunnat Kiinassa Japanille vastoin yhden liittolaisista, Kiinan, vaatimusta. Kiina ei saanutkaan sotaan osallistumisestaan juuri mitään. Uutinen päätöksestä laukaisi tuhansien opiskelijoiden mielenosoituksen Pekingissä Taivaallisen rauhan portin edessä.⁶⁰ Opiskelijat vaativat hallituksen ministereitä vastuuseen häpeällisestä päätöksestä ja polttivat yhden liian japanimielisenä pidetyn ministerin kodin. Liikehdintä levisi nopeasti kaikkialle Kiinaan ja sai nimekseen Toukokuun 4. päivän liike tapahtumajakankohdansa mukaan. Seurasi yleislakko ja japanilaisten tavaroiden boikotteja. Lopulta Kiina ei allekirjoittanut Versailles'n rauhaa, mutta Japani sai silti Saksan siirtokunta-alueet.

Liike levitti kansallisen aktivismin ja heräämisen aallon läpi Kiinan. Sen toimintamalleista, mielenosoituksista, mielipidelehdistöstä ja ostoboikoteista tuli osa kansallismielistä aktivismia, joka aalloittain kohdistui länsimaihin ja Japaniin 1920- ja 1930-luvulla. Liikkeen jäsenet eivät kuitenkaan olleet

⁶⁰ Iso aukio portin eteen rakennettiin vasta kommunistisen vallankumouksen jälkeen 1950-luvulla.

yhtä mieltä tärkeysjärjestyksestä. Osa näki kansallisen kulttuurin mullistamisen ja kansanvalistuksen tärkeämmäksi kuin suoran poliittisen toiminnan. Toiset valitsivat jälkimmäisen tien, tärkeimpinä jälkikäteen katsottuna näistä olivat tietysti kommunistit. He eivät kiistäneet Kiinan kulttuurin modernisoimisen tärkeyttä, mutta näkivät sen mahdolliseksi vain perinpohjaisen vallankumouksen kautta. Onkin sanottu, että suurimmalle osalle älymystöä Kiinan kansakunnan pelastaminen oli lopulta tärkeämpää kuin sen valistaminen.⁶¹

Kuva 14. Vuoden 1919 toukokuun 4. päivän liikkeellä on ikoninen asema yhtenä Kiinan uuden ajan historian merkittävimmistä tapahtumista. Kuvassa opiskelijat osoittavat mieltään Versailles'n rauhansopimusta vastaan Tian'anmenin portin edessä. (Kuva: Suomi-Kiina-seuran arkisto.)

⁶¹ Tämän tulkinnan esittää Vera Schwarz 1986.

Toukokuun 4. päivän liikkeen taustalla vaikutti älymystön piirissä virinnyt kansan syvien rivien kulttuuriseen herättämiseen ja valistukseen tähdännyt Uuden kulttuurin liike, joka oli syntynyt vuonna 1915 Uusi nuoriso-nimisen lehden ympärille. Lehteä toimitti Pekingin yliopiston professori Chen Duxiu. Uuden nuorison sivuilla Chen ja muut lehden kirjoittajat kampanjoivat ”*Herra Sain* ja *Herra Den*” puolesta. Nämä tarkoittivat tiedettä ja demokratiaa. Kuvia kumartamaton liike hyökkäsi konfutselaisia perinteitä vastaan ja näki sen Kiinan heikkouden syynä. Liike myös käytti puhekielistä kirjoitustapaa (*baihua*), joka poikkesi huomattavasti mandariinien klassisesta korkeakiinasta.

Eräs tärkeimmistä liikkeeseen liittyneistä kulttuurivaikuttajista oli Kiinan kenties suurin nykykirjailija Lu Xun, jonka teokset analysoivat kipeästi Kiinan yhteiskunnan tilaa ja kritisoiivat terävästi sen konfutselaista perinnettä. Kuten useilla liikkeen osanottajilla Lu Xunilla oli takanaan opintoja ulkomaisessa yliopistossa. Hän oli opiskellut lääkäriksi Japanissa, kunnes oli oivaltanut, että hänen oli yritettävä parantaa Kiinan kansanruumis ennen sen yksilöitä. Niinpä Lu Xun ryhtyi kirjailijaksi, jonka yhteiskuntakriittiset kirjoitukset saavuttivat suuren suosion. Hänen keskeinen sanomansa oli, että kiinalaisten tuli hylätä perinteensä, joka piti Kiinan heikkona ja yhteiskunnan takaperoisena.

Esimerkiksi tunnetussa novellissaan ”Mielipuolen päiväkirja” (1918) Lu Xun laitto tarinan keskushahmon, tilanomistajaperheen mielisairaana pojan tajuamaan mielisairautensa kautta, miten koko Kiinan historia on perustunut sille, että ihmiset syövät toisiaan. Oivalluksensa hän kirjoitti houraillevan päiväkirjan muotoon:

”Muinaisina aikoina, kuten sen muistan, ihmiset söivät usein toisiaan, mutta en tiedä asiasta paljon. Yritin etsiä siitä tietoa historiankirjoista, mutta ne eivät olleet aikajärjestyksessä ja joka sivulle oli vain raapustettu sanat ’konfutselaiset hyveet ja moraalit’. Koska en saanut muutenkaan unta, luin niitä sivuja puolet yöstä, kunnes aloin nähdä sanojen taakse. Kirjan joka sivulla lukikin ’syökää ihmisiä.’ [...] Oivalsin vasta nyt, että kaikki nämä vuodet olen elänyt paikassa, jossa ihmiset ovat neljä tubhatta vuotta syöneet toisiaan. [...] Kuinka tämän historian jälkeen mies, kuten minä, voi koskaan toivoa kohtaavansa oikeita ihmisiä häpeämättä? Vaan ehkäpä jossain on yhä lapsia, jotka eivät vielä ole syöneet ihmislihaa? Pelastakaa lapset!”⁶²

Kirjoittamisensa aikana Lu Xunin sanat olivat yhä šokeeraavia suurelle osalle kiinalaisista, mutta ne sopivat hyvin yhteen Uuden kulttuurin ja Toukokuun 4. päivän liikkeiden aktivistien ajattelun kanssa. He näkivät, että Kiinan tuli muuttua perinpohjaisesti, jos se halusi selviytyä. Tällaisiin aktivisteihin lukeutuivat myös kiinalaiset kommunistit. Tasavallan epäonnistumisessa ja Toukokuun 4. päivän liikkeessä itikin tulevan kommunistisen vallankumouksen siemen.

Kiinan Kommunistisen Puolueen (*Gongchandang*, KKP) alku on vuodessa 1920, jolloin Chen Duxiun johdolla Kiinaan perustettiin maan ensimmäiset marxilaiset opintopiirit. Puolueen ensimmäinen puoluekokous kokoontui 1921 Shanghaissa kommunistisen internationaalien Kominternin ohjauksessa. Sen johdolla vuonna 1923 pieni Kommunistinen puolue myös solmi liiton sitä paljon suuremman KMT:n kanssa

⁶² Lu Xun 1918/1985, 42 ja 51

tarkoituksena edistää kansallista vallankumousta ja yhtenäisyyttä kolonialistisia länsivaltoja, Japania ja paikallisia sotapäälliköitä vastaan. KMT oli etsinyt tukea ulkomailta ja lopulta Neuvostoliitto, joka näki siirtomaiden taistelun imperialistisia valtoja vastaan oman etunsa mukaisena, oli suostunut tukemaan Kansallista puoluetta rahan ja aseavun kautta. Tähän kuului myös liittoutuminen KKP:n kanssa kansallisen yhtenäisyyden nimissä. Suostuttelussa auttoi se, että Neuvostoliitto maksoi suuren osan KKP:n kuluista.

Vuonna 1926 KMT ja KKP sen osana aloittivat Guangdongin maakunnasta käsin ”pohjoisen sotaretken” tarkoituksenaan yhdistää koko Kiina. Neuvostoliiton aseistama sotaretki menestyi hyvin, ja vuonna 1928 KMT:n joukot saapuivat Pekingiin ja sotaretki julistettiin päättyneeksi voitokkaasti. Kenraali Tšiang Kai-šek (*pinyin*: Jiang Jieshi) siirsi tasavallan pääkaupungin Nanjingiin. Hän oli KMT:n vallankumousarmeijan entinen ylipäällikkö, joka oli noussut KMT:n johtajaksi käytännössä puolueen sisäisellä vallankaappauksella Sun Yat-senin kuoltua syöpään vuonna 1925. Tästä alkoi tasavallan niin kutsuttu Nanjingin vuosikymmen, jolloin suurin osa Kiinan ydinalueesta oli kansallisen hallituksen alaisuudessa.

KMT oli ideologialtaan teknokraattisen modernisoiva ja, vaikka se olikin kansallismielinen ja vastusti länsimaista kolonialismia, sen ohjelma oli samalla länsimaalaistava. Puolueen johdolla piti uudessa tasavallassa kaiken uudistua armeijasta koulutukseen, taloudesta ulkosuhteisiin. Nanjingin hallinto aloittikin joukon uudistusohjelmia ja laajoja rakennushankkeita. Uusi hallinto lupasi myös maareformin, mutta ei koskaan toteuttanut sitä. Muutenkin Nanjingin hallinnon saavutukset yrityksessään modernisoida Kiinaa jäivät varsin vaatimattomiksi ja

paikallisiksi. Silti ainakin suurissa kaupungeissa modernin elämänmuodon tunnuspiirteet lisääntyivät pilvenpiirtäjistä sähköistykseen.

Myös naisten asema parani tasavallan aikana ainakin niillä alueilla, joihin moderni elämämuoto ulottui. Jalkojensitomista vastaan kampanjoitiin ja naiset alkoivat osallistua yhteiskuntaan kodin ulkopuolella yhä enemmän. He alkoivat nyt muun muassa kouluttautua itsenäisiin ammatteihin, kuten lääkäreiksi ja opettajiksi. Esimerkiksi Tšiingin vaimo Song Meiling otti julkisuudessa suuren roolin tasavallan ”ensimmäisenä rouvana” ja häntä ihailtiin myös länsimaissa. Aikaisemmin keisarien puoliset olivat jääneet hovin hämäriin.

Tasavallan aika oli myös uusien taiteiden kehittymisen aikaa. Kiinalainen elokuva kehittyi tällä ajalla itsenäiseksi taide-
muodoksi ja 1920-luvun lopulle tultaessa Shanghai nousi sen keskuksiksi. Jo nyt *wushu* (*kung fu*) oli suosittu aihe elokuvissa. Äänielokuvat olivat tärkeitä, sillä niiden kautta virallinen yleiskieli *putonghua* levisi ensimmäistä kertaa todella puhuttuna massojen keskuuteen, kuten *baihua* oli tehnyt kirjallisuudessa vain hieman aikaisemmin. Ajan tiede- ja taide-elämän keskuksat olivat Shanghai ja Peking. Nanjing oli hallinnon ja armeijan keskus.

Ulkopolitiikassa Nanjingin tasavalta sai lupaavan alun. Jo vuonna 1921 Washingtonin konferenssissa kahdeksan ulkovaltaa, mukaan luettuna Iso-Britannia, Yhdysvallat ja Japani, sitoutuivat kunnioittamaan Kiinan koskemattomuutta. Japani luovutti Saksan entiset omistukset Shandongissa takaisin Kiinalle. Kiina sai näin hyvitystä Versailles’n sopimuksesta. Vuonna 1929 ulkovallat palauttivat myös tariffeja koskevan

päätösvallan Kiinalle, mikä kolminkertaisti Nanjingin hallinnon tulot, mutta tämä ei tietenkään riittänyt kansalliselle hallinnolle. Läpi koko 1930-luvun Nanjingin hallitus pyrki modernisoimaan maata ja vahvistamaan sitä tarpeeksi, jotta se pystyisi karkottamaan kolonialistiset vallat Kiinasta ja vastaamaan Japanin kasvavaan uhkaan. Myös taistelu kommunistista kapinaa vastaan jatkui läpi kauden, mikä vei suhteettomankin paljon hallinnon resursseja. Lisäksi aikaisempien hallintojen kerryttämä valtionvelka rajasi kansallisen hallinnon toimintaedellytyksiä huomattavasti. 1930-luvun puolivälissä yli puolet tasavallan budjetista meni puolustukseen ja valtionlainojen korkoihin ja lyhennyksiin.

Edistysmielisen retoriikkansa alla Nanjingin tasavalta oli autoritaarinen valtio. Kansallinen puolue perusteli yksipuoluejärjestelmää tarpeella holhota Kiinan yhteiskuntaa, kunnes se olisi kypsä demokratiaksi.⁶³ Vuonna 1934 KMT muun muassa käynnisti ”Uuden elämän liikkeen” kasvattaakseen kiinalaisista moraaliltaan korkeita kansalaisia. Julkinen syljeskely, töniminen, etuileminen, piereskely ja kova puhe piti kitkeä kiinalaisista. Tätä synkemmin kansallinen hallinto teki yhteistyötä avoimesti eurooppalaisten fasististen valtioiden kanssa ja perusti muun muassa oman kansallismielisen Sinipaidat -järjestönsä. Hallinnon salainen poliisi toimi häikäilemättömästi ja lain kirjaimesta välittämättä vainoten hallinnon vastustajia ja johtaen omia keskitysleirejään. Silti Nanjingin hallinto ei vahvimmillaankaan ollut lähelläkään Natsi-Saksaa tai edes fasistista Italiaa. KMT:n kriitikot ovatkin

⁶³ Ehkäpä hieman yllättäen näin lopulta myös tapahtui Taiwanilla 1990-luvulla, kun KMT lopulta luopui yksinvallostaan.

kutsuneet puolueen hallintoa ”kaikilta muilta osin fasistiseksi paitsi tehokkuudeltaan.”⁶⁴

Tšiang Kai-šek yritti rakentaa itselleen imagoa kansan isänä ja sen yhdistäjänä, mutta osa entisistä sotaherroista hallitsi yhä alueitaan ja oli vain nimellisesti Nanjingin hallituksen alaisia. Reuna-alueet Tiibet, Xinjiang ja Ulko-Mongolia olivat sen vallan tavoittamattomissa ja suurimmaksi osaksi niiden asukkaiden mielestä näin pitikin olla. Nanjingin hallitusta vaivasivat myös yhä ajoittaiset kapinat maakunnissa ja luonnonkatastrofien aiheuttama nälänhädät. Tšiang Kai-šekille tärkein ongelma oli kuitenkin erityisesti kommunistien kapina maan sisäosissa. Vuonna 1927 kun pohjoisen sotaretki oli jo saavuttamassa päämääränsä ja Shanghai oli valloitettu, Tšiang Kai-šek petti kommunistien kanssa tehdyn liiton ja yritti tuhota nämä raa’an puhdistuksen avulla. Tšiangin petoksen seurauksena kommunistinen puolue oli tuhoutua. Se ajautui sisäiseen hajaannukseen samalla, kun sen henkiin jääneet jäsenet menivät kaupungeissa maan alle tai ryhtyivät sissisotaan maaseudulla. Myöhemmin puolueen kiistattomaksi johtajaksi noussut Mao Zedong kuului jälkimmäiseen ryhmään. Tšiang Kai-šek oli käynyt hankkimassa sotilaskoulutusta Neuvostoliitossa ja oppinut siellä vihaamaan kommunismia. Hän pelkäsi, että Neuvostoliitto saisi liian suuren vaikutusvallan Kansallisessa puolueessa kommunistien kautta, nämä kun olivat nousseet tärkeisiin virkoihin sen sisällä kaksoisjäsenyyden kautta. Otollisena hetkenä Tšiang sitten iski.

⁶⁴ Fitzgerald 1964, 106

Maaseudulla taistelleet kommunistiset joukot, joita kansallinen propaganda kutsui punarosvoiksi, onnistuivat kuitenkin perustamaan useita neuvostoalueita syrjäisille seuduille. Tärkein näistä oli Mao Zedongin johtama Jiangxin maakunnassa sijainnut neuvostotasavalta, jonne puolueen muu johto siirtyi 1930-luvun alussa Shanghaista. Neuvostoalueillaan puolue oppi johtamaan omaa aluehallintoaan ja toimeenpani esimerkiksi maaaudistuksen. Alueiden hallinto ei ollut helläkätistä ja luokkavihollisia ja puolueen sisäisissä kiistoissa hävinneitä puhdistettiin summittaisen väkivaltaisesti. Puhdistuksista tulikin kiinteä osa kommunistien sisäistä valtiopoliittikkaa aivan kuten Stalinin ajan Neuvostoliitossa, joka toimi esimerkkinä sekä ohjeisti että rahoitti KKP:n toimintaa koko tämän ajan.

Lopulta vuonna 1935 KMT:n onnistui sotilaallisesti nujertaa Jiangxin neuvostoalue ja kommunistien oli paettava. Tämän paon/perääntymisen kohteeksi tuli lopulta Pohjois-Kiinassa sijainnut toinen neuvostoalue. Perääntymisestä muodostui myöhemmin legenda ”pitkästä marssista”, jonka aikana kommunistit marssivat jalan ainakin 5000 km halki Kiinan vaikeimpien maastojen taistellen tasavallan ja paikallisten asukkaiden joukkoja vastaan. Sotilaallisesti pitkä marssi oli katastrofi – vain noin joka kymmenes marssille lähteneistä 90 000 ihmisestä pääsi perille muiden karatessa tai kuollessa – mutta se oli symbolisesti erittäin merkittävä saavutus osoittaen kommunistien sitkeyttä ja taistelutahoa.

Tärkein pitkän marssin aiheuttamista muutoksista oli se, että marssin aikana Mao nousi johtamaan puolueen sotilaallista päätöksentekoa. Tämän tehtävän kautta hän pystyi vahvistamaan asemiaan ja lopulta nousemaan puolueen johtoon.

Pohjoisen neuvostoalueen keskuspaikka oli Yan'anin pikku-kaupunki, jonne marssijat saapuivat vuonna 1936. Pitkän marssin jälkeistä kautta aina vuoteen 1947 saakka kutsutaankin puolueen historiassa Yan'anin ajaksi, jolla on lähes legendaarinen maine köyhän, mutta toverillisen tasa-arvoisen sosialistisen yhteiskunnan ja periksi antamattoman taistelun vertauskuvana.⁶⁵

Pahin vastustaja kansalliselle hallitukselle oli silti Japani. 1920-luvun ajan Japanin politiikka Kiinan suhteen oli aikaisempaan verrattuna pidättyvämpää, mutta vuonna 1929 alkanut suuri lama iski kovasti myös Kiinaan ja Japaniin. Jälkimmäisessä se ruokki levottomuuksia ja vahvisti armeijan ääriaineuksia, minkä seurauksena Japani kääntyi selvemmin militarismiin ja aggressiivisen laajentumispolitiikan polulle. Ensimmäinen askel tällä tiellä oli Mantšurian irrottaminen Kiinasta Japanin nukkevaltioksi vuonna 1931 niin kutsutun Mukdenin välikohtauksen myötä. Siinä Japanin armeijan paikalliset yksiköt lavastivat terroristi-iskun itseään vastaan vastatakseen miehittämällä alueen. Japanin joukothan olivat alueella vuoden 1901 bokseriprotokollan ja vuoden 1905 Portsmouthin sopimuksen nojalla, joka oli lopettanut Japanin ja Venäjän välisen sodan.

Mantšuriasta muodostettiin Mantšukuo, Qing-dynastian viimeisen keisarin Puyi:n nimellisesti johtama nukkevaltio. Tämä jälkeen Japani laajensi vielä valtaansa liittämällä

⁶⁵ Pitkästä marssista ja kaudesta katso Hess 2013. Kommunistisesta Yan'anista kertoo suomeksi muun muassa Edgar Snown klassikko-teos ”Punatähti Kiinan yllä” (1968), joka on myös yksi ensimmäisistä laajemmista länsimaihien suunnatuista kiinalaisten kommunistien propaganda-julkaisuista.

Mantšukuohon Jeholin maakunnan Mantšurian ja Peipingin⁶⁶ välillä vuonna 1933. Japanin uhka oli selvä. Kiinan kansalaismielipide vaati kansallista hallitusta puolustamaan maata sitä vastaan. Myös Tšiang Kai-šek oli hyvin tietoinen Japanin muodostamasta uhasta, mutta hän piti kommunistien muodostamaa uhkaa välittömämpänä. Hänen mukaansa Kiinan oli lykättävä voimainkoetusta Japania vastaan niin kauan kuin mahdollista ja käytettävä niin voitettu aika vahvistaakseen itseään. Tšiang valitsikin sovittävän linjan Japania vastaan, mistä häntä kritisoiitiin laajasti. Kommunistit pystyivät hyödyntämään tilannetta omassa propagandassaan ja julistivat jo vuonna 1931 sodan Japanille.

Vuonna 1936 tilanne kuitenkin muuttui äkillisesti, kun kommunistit ja KMT solmivat toisen liiton niin sanotun Xi'anin välikohtauksen jälkeen. Siinä paikallinen KMT:n sotilasjohtaja sieppasi Tšiang Kai-šekin ja taivutteli hänet vankeudessa uuteen liittoon kommunistien kanssa Japania vastaan. Kidnappaus oli suuri uutinen aikanaan ja nostatti kansakunnan tukemaan Tšiang Kai-šekiä. Uuden liiton ajoitus oli hyvä, sillä kesällä 1937 Japani lopulta aloitti avoimen sodan Kiinaa vastaan käyttäen tekosyynä Peipingin lähellä sijainneen Marco Polon sillan välikohtausta. Japanin strateginen tavoite oli alistaa Kiina, ennen kuin se vahvistuisi liikaa. Strategiaan kuului kansallisen hallinnon tuhoaminen. Tarkkaa sotasuunnitelmaa siitä, miten tähän tuli päästä, ei Japanilla kuitenkaan ollut. ”Kiinan välikohtauksen”, kuten sotaa Japanissa vähätelevästi kutsuttiin, oli määrä olla ohi nopeasti. Näin ei

⁶⁶ Pekingille annettu uusi nimi, kun pääkaupunki oli siirretty Nanjingiin, ”jing” (tai vanhahtava ”king”) tarkoittaa pääkaupunkia.

kuitenkaan käynyt, sillä kiinalaisten sitkeä vastarinta yllätti japanilaiset.

Sota alkoi ankarilla taisteluilla Shanghaissa, jossa Tšiang yritti lyödä japanilaiset käyttämällä parhaita joukkojaan. Yritys epäonnistui ja kiinalaiset joutuivat perääntymään sisämaahan. Japanilaiset seurasivat ja vallattuaan pääkaupungin vuoden 1937 joulukuussa he toimeenpanivat Nanjingissa raajan siviileihin kohdistuneen joukkomurhan, jossa kuoli jopa 300 000 kiinalaista. On epäselvää, mihin Japanin armeija pyrki tällä sotarikoksella, mutta sen on arveltu olleen yritys pelotella kansallinen hallitus neuvottelemaan rauhasta. Tapaus kuitenkin nostatti vain laajemman vastarinnan Kiinassa. Tämä niin kutsuttu Nanjingin välikohtaus ei kuitenkaan jäänyt yksittäistapaukseksi, vaan kyse oli Japanin miehitysarmeijalle tyypillisestä tavasta toimia. Pienempiä, mutta yhtä raakoja joukkomurhia tapahtui useissa muissakin kaupungeissa, jotka Japanin armeija miehitti. Lisäksi japanilaisten kiinalaisia sissejä vastaan vuonna 1941 käynnistämän ”Tapa kaikki, polta kaikki, ryöstä kaikki”-operaation aikana tapettiin arvion mukaan kolme miljoonaa kiinalaista siviiliä. Tarkoituksena oli rauhoittaa maaseutu rankaisemalla kollektiivisesti kokonaisia kyliä, joiden epäiltiin tukevan vastarintatoimintaa.

Japanilaiset perustivat hallitsemilleen alueille nukkehallituksia, joista tärkein oli Kansallisesta puolueesta irtaantunut ”Reformoitu kansallinen puolue”. Sen johtaja oli Wang Jingwei, Tšiang Kai-šekin jälkeen KMT:n tärkein johtaja, jota on kutsuttu Kiinan Quislingiksikin. Japanilaiset pyrkivätkin delegoimaan mahdollisimman paljon alueiden valvontaa nukkehallitusten armeijoille ja paikallisille yhteistoimintamiehille. He itse keskittivät omat joukkonsa tärkeisiin

keskuksiin ja väylien varrelle. Samalla japanilaiset pyrkivät rahoittamaan sotansa hankkimalla mahdollisimman suuren osan tuloistaan Kiinasta, mikä tarkoitti ankaraa taloudellista riistoa ja muun muassa laajoja siviilien pakko-ottoja työjoukkoihin – käytännössä orjiksi. Japanilaisten hallintoa onkin luonnehdittu kolonialistiseksi sotilashallinnoksi.

Kansallinen hallitus perääntyi sisämaahan ja jatkoi lopulta sotaa Sichuanin Chongqingistä käsin. Sitä suojasi vaikeakulkuinen maasto, mutta se ei ollut ilmahyökkäysten tavoittamattomissa. Kiinan sota-ajan pääkaupungista tulikin yksi pommitetuimmista kaupungeista maailmassa sodan aikana. Vuosina 1939 ja 1940 kansallinen armeija yritti saada aloitteen haltuunsa laajoilla hyökkäyksillä, mutta ne epäonnistuivat surkeasti. Tämän jälkeen kansalliset joukot eivät olleet laajemmin aloitteellisia ennen sodan päättymistä, vaan keskittyivät puolustukseen, jossa ne menestyivätkin ajoittain hyvin ennen vuotta 1944. Asemasota päättyi, kun vuonna 1944 japanilaisten sotilasoperaatio Ichigo leikkasi tasavaltalaisten joukkojen hallitseman alueen kahtia, ja aiheutti kansalliselle armeijalle laajoja tappioita. Tässä vaiheessa Kiina ei kuitenkaan enää taistellut yksin.

Kiinaa tuki sodassa aluksi vain Neuvostoliitto. Yhdysvallat puolestaan salli vapaaehtoisten lentäjien osallistumisen taisteluihin, mutta ennen vuoden 1941 loppua ja Tyynenmeren sodan alkua liittoutuneiden muu tuki Kiinalle oli lähinnä diplomaattista. Tuki kasvoi vuoden 1941 jälkeen huomattavasti, mutta Kiina ei ollut koskaan muille liittoutuneille tärkeä rintama. Se lähinnä satoi huomattavan määrän japanilaisia joukkoja. Amerikkalainen kenraali Joseph Stilwell nimitettiin johtamaan Kiinan yleisesikuntaa, mutta hänen suhteensa ylipäällikkö

Tšiangiin oli kireä. Stilwell käytti huomattavan osan kiinalaisista joukoista liittoutuneiden operaatioissa Burmassa Kiinan kannalta toissijaisissa operaatioissa. Kiina kuitenkin nousi yhdeksi liittoutuneista valloista. Sen näkemyksiä piti vihdoinkin myös kuunnella kansainvälisellä areenalla. Tämä uuden aseman ansiosta vuonna 1943 Tšiang sai länsimaat vihdoinkin suostumaan luopumaan epätasa-arvoisista sopimuksista – sata vuotta ensimmäisen sellaisen solmimisen jälkeen.

Sodan aikana kommunistiset joukot kävivät lähinnä sissisotaa japanilaisia ja eri alueiden nukkehallituksia vastaan KMT:n joutuessa raskaimpiin taisteluihin rintamasodassa – tosin siitä, kuka sodassa taisteli kovemmin, kiistellään vieläkin kansallisten ja kommunististen sotahistorian tutkijoiden välillä. Sota tuli erittäin kalliiksi Kiinalle. Siinä kuoli eri arvioiden mukaan 8–23 miljoonaa kiinalaista.⁶⁷ Lisäksi miljoonia menehtyi sodan aikaisissa ja välittömästi sen jälkeen maata riivanneissa luonnonkatastrofien laukaisemissa nälänhädissä. Kommunisteja sota kuitenkin hyödytti, sillä sen aikana puolue pystyi värväämään joukoittain ihmisiä puolelleen Japanin miehittämällä alueilla.

Sodan aikana Mao nousi Yan'anissa Kommunistisen puolueen kiistattomaan johtoon. Puolueen puhemies hänestä tehtiin vuonna 1943. Maon perussanoma oli ”kiinalaistettu” marxismi eli vallankumousopin joustava soveltaminen Kiinan oloihin, ei suora kopioiminen Neuvostoliitosta. KKP oli silti riippuvainen Neuvostoliiton tuesta ja myös aatteellisesti se tunnusti Stalinin johtajuuden. Maolaisuus olikin pitkälti stalinismin alalaji. Mao

⁶⁷ Mitter 2014; Lary 2007, 147-148

pyrki kuitenkin vapauttamaan KKP:n NKP:n aatteellisesta talutusnuorasta ja siten KKP:n sisäisiin asioihin puuttumisesta. Yan'anin malliin kuului niin kutsuttu kansanjoukkojen kautta johtaminen tai ”joukkolinja”, jossa puolue organisoi laajoja joukkokampanjoita eri yhteiskunnallisten tavoitteiden saavuttamiseksi ja ongelmien ratkaisemiseksi. Maolaisessa hallintomallissa olikin jatkuvasti käymässä jokin, usein useita, kampanjoita, joihin jokaisen odotettiin osallistuvan. Lisäksi ihanteena olivat kaadereiden läheiset suhteet johtamiinsa sekä talouden hajautettu ja omavarainen rakenne. Yan'anin malli ja siitä saadut kokemukset heijastuivat pitkään kansantasavallassa harjoitettuun politiikkaan.

Japani antautui toisen maailmansodan liittoutuneille elokuussa 1945. KKP:n yhteisrintama KMT:n kanssa hajosi pian tämän jälkeen – tosin yhteisrintama oli ollut käytännössä jäissä jo pitkään. Osapuolet kävivät läpi sarjan Yhdysvaltojen edistämää rauhanneuvotteluja vuosina 1945–1947. Neuvotteluissa oli kuitenkin kyseessä vain julkisuusele sotaan väsyneelle väestölle. Varsinainen sisällissota alkoi kesäkuussa 1946, heti sen jälkeen kun NL:n joukot olivat vetäytyneet Pohjois-Kiinasta. Kumpikaan osapuoli ei aikonut tyytyä toisen tuhoamista vähempään lopputulokseen. KKP tukeutui Pohjois-Kiinaan, erityisesti NL:n avustamana Mantšuriaan, jonka neuvostojoukot olivat miehittäneet sodan lopulla. Kansallista hallitusta tuki Yhdysvallat, vaikka sen sitoutuminen korruptoituneeksi tiedettyyn KMT:hen ja kyvyttömäksi miellettyyn Tšiing Kai-šekiin oli horjuva.

Aluksi näytti siltä, että rintamasodassa kokeneemmat KMT:n joukot murskaisivat kommunistien kapinan pohjoisessa, mutta useassa suuressa taistelussa vuosina 1948–49 puna-armeija

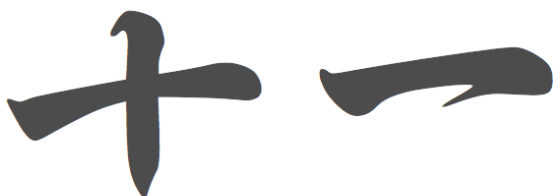
onnistui kukistamaan itseään määrällisesti vahvemman vastustajan. Vuoden 1949 alussa Peiping antautui taisteluitta. Nanjingin ja Shanghaiin kukistuttua huhtikuussa 1949 kansallisten joukkojen järjestäytynyt vastarinta mureni ja kansallinen armeija käytännössä romahti. Paikalliset taistelut jatkuivat vielä jonkin aikaa, mutta KMT ja tasavallan hallitus pakenivat Taiwanin saarelle, jonka Kiina oli juuri saanut takaisin Japanilta. Mao Zedong julisti kansantasavallan perustetuksi 1. päivä lokakuuta uudelleennimetyssä ja pääkaupungiksi otetussa Pekingissä.

Kuva 14. Kuva Kiinan sisällissodan ajalta 1946–1949: kommunistien joukot hyökkäävät. Puna-armeija sai huomattavaa asetäydennystä Neuvostoliiton luovutettua antautuneiden japanilaisten aseet kommunisteille. (Kuva: Suomi-Kiinan-seuran arkisto.)

Sisällissodan lopputuloksena oli Kiinan jakaantuminen. Taiwanin saarella tasavalta hallitsee vieläkin eikä rauhaa tai edes

tulitaukoa ole osapuolten välillä virallisesti sovittu, vaikka oikea aseellinen vihanpito loppui osapuolten väliltä jo 1970-luvulla ja alueet käyvät nykyisin vilkasta kauppaa ja ovat jatkuvassa kanssakäymisessä keskenään. Taiwanin kysymys eli Kiinan lopullinen yhdistyminen on yhä yksi Kiinan ulkopoliitiikan tärkeimmistä yksittäisistä asiakysymyksistä.

KANSANTASAVALTA⁶⁸

v. 1949–

Kiinan kansantasavalta on viimeisin linkki Kiinan dynastioiden ja valtiomuotojen jatkumossa, mutta miksi Kiinassa tapahtui kommunistinen vallankumous? Kommunistien voittoa on selitetty monella tekijällä, kuten KMT:n sisäisellä heikkoudella, tasavallan hallinnon korruptoituneisuudella, KMT:n yhteiskunnallisen tuen kapeudella ja sen armeijan huonolla kurilla. Kommunistien on vuorostaan nähty edustaneen kansalaisten

⁶⁸ Tämä esitys Kiinan kansantasavallan ajan historiasta pohjautuu kirjaan Paltemaa ja Vuori 2012.

silmissä uskottavampaa, puhtaampaa, tehokkaampaa, isänmaallisempaa ja kurinalaisempaa voimaa, jolla oli yhteiskunnan laajan alaluokan tuki. Keskiluokka oli Kiinassa heikko ja liberaali vaihtoehto kommunistiselle vallankumoukselle oli siten lähes olematon.

Vallankumouksen tärkein välitön selittäjä on kuitenkin Japanin vastainen sota, joka oli halvaannuttanut Kiinan talouden: Tehtaat seisoivat, ellei niitä ollut pommitettu maan tasalle, kauppa oli lähes pysähdyksissä, ulkomaiset yritykset olivat poissa, rautatieverkosto oli romahtanut, hyperinflaatio oli vienyt rahan arvon ja useat kadot olivat aiheuttaneet laajoja nälänhätiiä. KMT:n tehtävät olivat sodan jälkeen valtavat. Sen piti kotiuttaa kymmenet miljoonat sotapakolaiset, palauttaa hallinto laajoihin osiin maata, elvyttää romahtanut talous, käynnistää jälleenrakennus – ja kaiken tämän päälle tuli sisällissota. Ilman sotaa Kiinan poliittinen kehitys olisikin voinut olla hyvin toisenlainen, kuten tasavallan hallinnon saavutukset Taiwanilla ovat osoittaneet. Länsimaisessa historian kirjoituksessa nykyinen yleinen käsitys onkin, että juuri sota tuhosi mahdolliset hyvän hallinnon alut raunioittamalla tasavallan talouden ja luomalla sen tilalle riiston ja korruption noidankehän, mikä loi pohjan kommunistien nousulle.

Kommunistisen puolueen virallisen käsityksen mukaan kyse oli kuitenkin vapautuksesta (*jiefang*), jolla Kiinan kansa karisti harteiltaan kolonialismin, feodalismin ja byrokraattisen kapitalismin ”kolme vuorta”.⁶⁹ Totta onkin, että toisin kuin

⁶⁹ Puolueen virallinen tulkinta Hu Sheng (1994); tästä poikkeavaa länsimaista näkemystä edustavat esimerkiksi Esherick 1995, Cohen 2003.

Itä-Euroopan useimmissa kansantasavalloissa kiinalaiset kommunistit tekivät oman vallankumouksensa, vaikka sekä Neuvostoliitto että Yhdysvallat sekaantuivatkin sisällissotaan. Tällä oli tärkeä merkitys puolueen valta-aseman oikeutukselle ja suhteelle Neuvostoliittoon. Kommunistinen hallinto myös yhdisti Kiinan lähestulkoon Qing-dynastian aikaisten rajojen puitteissa ensimmäisen kerran noin 40 vuoteen. Länsimaisissa arvioissa on kuitenkin myös esitetty, että ero tasavaltaisen ja kommunistisen vallankumouksen välillä ei ollut niin jyrkkä kuin voisi luulla. Tämän näkemyksen mukaan KMT ja KKP jakoivat useita yhteisiä päämääriä, joita olivat kansallinen yhtenäisyys ja maan kansainvälisen statuksen palauttaminen, vahva keskushallinto, talouden ja yhteiskunnan modernisointi ja useiden yhteiskunnallisten paheiden, kuten prostituution ja huumekaupan vastustamisen. Molemmat puolueet oli jopa organisoitu leninististen periaatteiden mukaisesti, kiitos Neuvostoliiton avun 1920-luvulla. Puolueet erosivat kuitenkin keinoissa, joilla näihin päämääriin pyrittiin. Kommunistien keinoina olivat hallitsevien luokkien väkivaltainen kukistaminen, komentotalous, kulttuuri- ja tiedemaailman tiukka kontrolli ja yhteiskunnan keinotekoinen jako poliittisin jakolinjoin sekä radikaali maareformi.

Yksi Kansallisen puolueen suurimmista virheistä olikin tekemättä jäänyt maaudistus. Kuten edellä on nähty, useat dynastiat toimeenpanivat maaudistuksen valtaannousunsa jälkeen, mikä vakautti niiden aseman. Myös KMT toimeenpani oman onnistuneen maaudistuksensa Yhdysvaltojen avustuksella Taiwanilla 1950-luvun alussa, mikä nähdään yhtenä Taiwanin 1960–1980 -luvun talousihmeen syistä. Jos maanomistusolot olisivat olleet erilaiset Japanin vastaisen sodan jälkeen, talonpoikiin tukeutuneen kommunistisen kapinan

onnistuminen olisi ollut epätodennäköinen. Nyt kommunistien voittoon riitti, että vain osa maalaisista tuki kommunisteja aktiivisesti eikä suurin osa asettunut vastustamaan vallankumousta. Suurimmalle osalle väestöä vallankumous oli silti vain yksi vallanvaihto Pekingissä, joita oli nähty viime vuosikymmeninä tiheään ja niiden vaikutukset olivat jääneet vähäisiksi maaseudulla. Kommunistit osoittivat kuitenkin jo pian, että he eivät olleet kuten edeltäjänsä.

Kansantasavalta julistettiin perustetuksi 1. lokakuuta 1949 Pekingissä. Mao Zedongista tuli uuden valtion päämies, mutta vielä tärkeämmin hän oli KKP:n puhemies (*zhuxi*), jonka johdolla Kiina alkoi siirtyä kohti kommunismia. Aluksi maata hallittiin niin kutsutun uuden demokratian kautta, johon kuului näennäinen monipuoluejärjestelmä. Sen puitteissa hallintoon osallistui paljon kommunistisen puolueen ulkopuolisia henkilöitä. Uuden demokratian kausi loppui kuitenkin jo vuonna 1953, jolloin hyväksyttiin uusi Neuvostoliiton vuoden 1936 perustuslakia seuraillut perustuslaki. Valta siirtyi nyt muodollisesti kansankongresseille, jotka olivat Kommunistisen puolueen tiukassa talutusotteessa. Perustuslaki sisälsi useita kansalaisoikeuksia ja kansalaisten yhdenvertaisuusperiaatteen lain edessä. Oikeuksien toteutuminen oli kuitenkin täysin kiinni siitä, miten Kommunistinen puolue ne tulkitsi. Oikeudet eivät esimerkiksi koskeneet ”kansanvihollisia”, joita oli noin kolme prosenttia väestöstä.

Kansantasavallan demokraattisen julkisivun takana oli toinen ja tärkeämpi poliittinen rakenne. Valtionhallinto alistettiin Kommunistisen puolueen valvontaan niin sanotun puoluevaltion kautta. Siinä kaikilla valtionhallinnon tasoilla ja perustason organisaatioissa, kuten yliopistoissa ja tehtaissa, oli aina

päätöksentekoa tosiasiallisesti johtava puolueen yksikkö. Tämä järjestelmä on voimassa edelleen. Puolue-valtioon perustuva mahdollisuus kontrolloida koko poliittista päätöksenteko- ja toimeenpanojärjestelmää, mukaan lukien armeija, media ja oikeuslaitos, muodosti ja muodostaa yhä perustan Kiinan kommunistisen puolueen yksinvallalle. Ylintä päätäntävaltaa käytti puolueen keskuskomitea ja sen politbyroon pysyvä komitea, jota johti puhemiehenä Mao Zedong. Hänen pyrkimyksensä luoda Kiinasta kommunistinen yhteiskunta lähes hinnalla millä hyvänsä ohjasi kansantasavallan ensimmäisten vuosikymmenten politiikkaa.

MAON KAUSI

Nuori kansantasavalta tukeutui ulko- ja sisäpolitiikassaan ”isoveljeensä” Neuvostoliittoon. Vuoden 1950 alussa maat solmivat ystävyys- ja avunantosopimuksen, johon kuului useiden etuoikeuksien myöntäminen Neuvostoliitolle. Vastineeksi maahan alkoi virrata Neuvostoliiton tukea teknillistieteellisen ja sotilaallisen avun muodossa. Kiina tosin joutui maksamaan tästä avusta, mutta muualta ei ollut saatavissa sitäkään, koska Kiina lähti mukaan Korean sotaan 1950–1953. Tämä johti sen suoraan yhteenottoon Yhdysvaltojen kanssa. Korean sodan syttyessä Yhdysvallat myös julisti suojelevansa kansallista hallintoa Taiwanilla ja kieltäytyi tunnustamasta diplomaattisesti kansantasavaltaa. Useimmat muutkaan länsi-

Kuva 15. Mao Zedong (vanh. Mao Tse-tung) oli Kiinan kommunistisen puolueen ja kansantasavallan kiistaton johtaja aina kuolemaansa 1976 asti. (Kuva: Suomi-Kiina-seuran arkisto.)

maat eivät tunnustaneet diplomaattisesti uutta kansantasavaltaa.⁷⁰ Yli miljoona kiinalaista ”vapaachtoista” taisteli verisesti Yhdysvaltojen johtamia YK-joukkoja vastaan ilman, että sota olisi ratkennut kummankaan osapuolen eduksi. Lopulta Korean niemimaa jaettiin toisaalta Kiinan ja Neuvostoliiton tukeman Pohjois-Korean ja toisaalta Yhdysvaltojen tukeman Etelä-Korean kesken.

Sodan aikana kansantasavalta ajoi valtaosan länsimaalaisista yrityksistä ja ihmisistä pois maasta ja maa sulkeutui lähes täysin länsimailta. Lännessä Punainen Kiina nähtiin nyt ”bambuesiripun” takana olevana arvaamattomana ja aggressiivisena Neuvostoliiton satelliittivaltiona, suurena dominonappulana, joka oli kaatamassa koko itäistä Aasiaa kommunistisen sorron alle. Korean sodasta seurasi myös konkreettisesti se, että Yhdysvallat asetti Kiinan kauppasaartoon. Kansantasavalta harjoittikin ulkomaankauppaa pääasiassa itä-blokin, erityisesti Neuvostoliiton, kanssa.

Korean sodan alkaessa kansantasavalta oli vasta alkanut jälleenrakentaa Japanin vastaisen ja sisällissodan raunioittamaa maataan. Jälleenrakennus onnistui kuitenkin ainakin virallisesti hyvin ja vuoteen 1953 mennessä Kiinan tuotanto oli palannut sota edeltävälle tasolle. Uusi hallinto myös toimeenpani maailmanhistorian laajimman maaudistuksen, jossa suur-

⁷⁰ Suomi tosin tunnusti kansantasavallan jo vuonna 1951 ja diplomaattiset suhteet maiden välillä solmittiin Korean sodan ollessa käynnissä. Suomi oli myös ensimmäinen länsimaa, joka solmi kauppasopimuksen Kiinan kanssa vuonna 1953.

maanomistajien maat jaettiin köyhille maanviljelijöille ja maatomille väkivaltaa kaihtamatta. Ainakin kahden miljoonan maanomistajan on arvioitu kuolleen maaudistuksen yhteydessä. Silti maa jäi aluksi yksityiseen omistukseen, mutta ei pitkäksi aikaa. Osana komentotalouteen siirtymistä maatalous kollektivisoitiin ja yksityisyrietykset kansallistettiin suurissa poliittisissa kampanjoissa jo vuosina 1955–56. Nämä olivat suhteellisen väkivallattomia kampanjoita, sillä uhrit olivat tulleet jo aikaisemmin maaudistuksen yhteydessä ja puolueen puhdistettua liike-elämän tasavallan aikaisista vastustajistaan heti vallankumouksen jälkeen.

Kollektivisoinnilla oli perustavanlaatuinen merkitys ihmisten ja valtion väliselle suhteelle Kiinassa. Ensimmäisen kerran Kiinan historiassa maatyöläisistä tuli käytännössä, vaikkakaan ei juridisesti, valtion työläisiä. Jotkin tutkijat ovat jopa käyttäneet syntyneestä suhteesta nimitystä ”uusi maaorjuus puolueen alaisuudessa”⁷¹. Koskaan aikaisemmin valtio ei ollut ulottanut toimintojaan näin suoraan yksittäisten talonpoikien perheisiin ja pelloille. Valtio määräsi siitä, mitä maatiloilla kasvatettiin ja kuinka paljon. Maatyöläisille ei kuitenkaan maksettu tästä työsuhteesta valtion palkkaa, vaan palkka riippui kollektiivin tuloksesta ja kulloinkin harjoitetusta politiikasta. Itse asiassa suunnitelmatalouden vaatimukset vähensivät maalaisten itselleen saamaa osuutta maaseudun tuottamista ja käyttämistä elintarvikkeista sekä muista hyödykkeistä, sillä ne suunnattiin komentotaloudessa kaupunkien teollistamiseen ja ulkomaan-

⁷¹ Fairbank ja Goldman 2006, 353

kauppaan. Köyhyys ja nälkä sekä ajoittain suoranainen nälänhätä olivat yleisiä kiinalaisella maaseudulla Maon aikana. Maalaiset myös sidottiin asuinpaikkaansa ja ammattiinsa tiukemmin kuin koskaan ennen niin kutsutulla asuinpaikkajärjestelmällä (*hukou*), joka rajoitti laillista muutto-oikeutta ankarasti.

Kaupunkilaiset organisoitiin suunnitelmatalouden osaksi niin kutsutun *danwei*- eli työyksikköjärjestelmän avulla. *Danweita* olivat muun muassa tehtaat, virastot, yliopistot tai armeijan joukkoyksiköt. *Danweit* vastasivat talouden tuotantosuunnitelmien ja muiden politiikkapäätösten paikallisesta toimeenpanosta. Ne myös vastasivat jäsentensä työllistämisestä, heidän perheenjäsentensä koulutuksesta, lasten-, vanhusten- ja terveydenhoidosta sekä asuntojen hankkimisesta. Mitään universaaliala hyvinvointivaltiota ei Maon ajan Kiinassa tunnettu, vaan yhteiskunnan palvelut jaettiin pitkälti *danweiden* kautta. Mitä vauraampi työyksikkö oli, sitä paremmat edut sen jäsenillä oli. Etuoikeutettuja olivat valtion virastot varsinkin pääkaupungissa, armeijan joukko-osastot ja raskaan teollisuuden yksiköt. Vastaavasti maaseudun työyksiköt, kollektiivit pystyivät yleisesti ottaen tuottamaan jäsenilleen paljon vähemmän etuja kuin kaupunkien työyksiköt.

Danwei-järjestelmän ja moniportaisen aluehallinnon, joka käsitti viisi hallinnon tasoa keskushallinnosta työyksiköihin ja maaseudun kyliin, on nähty tehneen tyhjäksi Maon ajan totalitarismin ainakin sen ”ideaalissa” muodossa.⁷² Järjestelmä rakentui solumaisesti tuhansista pitkälti omavaraisista yksiköistä,

⁷² Tämän ajatuksen esittää Shue 1988.

jotka pyörittivät omaa elämäänsä kirjaimellisesti omien muuriensa suojassa ilman vahvoja kontakteja muihin saman tason yksiköihin. Nämä yksiköt pystyivät myös kiertämään ja vesittämään keskusjohdon määräyksiä, joten politiikkalinjausten toimeenpanon varmistaminen paikallistasolla oli keskushallinnolle aina ongelmallista myös Maon ajan totalitaarisessa Kiinassa. Maon Kiina ei kuitenkaan ollut totalitaarinen siksi, että sen keskushallinto olisi kyennyt johtamaan yhteiskuntaa täydellisesti ilman vastarintaa ja ongelmia, vaan siksi, että se pyrki mielivaltaisella ja yksilöiden oikeuksista piittaamattomalla tavalla koko yhteiskunnan täydelliseen uudelleen järjestämiseen.

Tämän uuden yhteiskunta- ja talousjärjestelmän pohjalta Mao yrittikin singota Kiinan kerralla kommunismiin käynnistämällä ”suuren harppauksen eteenpäin” vuosina 1958–1961. Suuren harppauksen tavoitteena oli moninkertaistaa maatalous- ja teollisuustuotanto muutamassa vuodessa, jotta maa voisi siirtyä ensimmäisenä maana maailmassa kommunismiin. Keinona käytettiin satojen miljoonien ihmisten organisoimista ympärivuorokautisiin tuotantokampanjoihin. Käytännössä kaikki kiinalaiset määrättiin tekemään työtä kellon ympäri tarkoituksena tuottaa astronomisia tuotantoennätyksiä. Vuonna 1958 maatalouden aikaisempia kyllä vastanneet kollektiivit organisoitiin massiivisiin kansankommuuneihin, joihin saattoi kuulua satojatuhansia viljelijöitä.

Kansankommuunien oli määrä olla tulevan kommunistisen yhteiskunnan perusrakenne ja tämän mukaisesti ne takavarikoivat viljelijöiden yksityisomaisuuden. Näiden massiivisten maatalouden tuotantoyksiköiden oli määrä tuottaa eteenpäin harppaavan teollisuuden tarvitsemat raaka-aineet.

Kuva 16. Maon ajan propagandassa esitettiin kansan eri osat, maalaiset, työläiset ja sotilaat tekemässä innostuneesti yhteistyötä yhteisen hyvän eteen. Tässä kansanarmeijan sotilaat raatavat peltotöissä maalaisen apuna. (Kuva: Suomi-Kiina-seuran arkisto.)

Puolue sai mitä tilasi. Esimerkiksi maataloudessa raportoitiin uusien kansankommuunien tuottaneen jopa satakertaisia hehtaarisatoja normaaliin verrattuna kiitos paremman organisaation ja Neuvostoliitosta lainatun uuden lyesnkolaisen maataloustieteen – joka oli suurelta osaltaan huuhaata. Myös teollisuudessa raportoitiin dramaattisia kasvulukuja. Kaikkein tärkeimpänä tuotteena pidettiin kommunistisessa suunnitelmataloudessa terästä. Niinpä puolue käski Maon johdolla, että teräksen tuotanto piti kaksinkertaistaa vuoden 1958 sisällä. Tätä varten mobilisoitiin 100 miljoonaa kansalaista valmistamaan terästä omista takapihamasuuneissa. Koska raaka-aineita ei ollut aina helposti saatavissa, käytettiin kaikkea metallia, mitä vaan löydettiin. Niinpä ihmiset saattoivat sulattaa wokpannansa ja polkupyöränsä saadakseen terästä. Samoin

tarvittava polttoaine hankittiin usein kaatamalla puita, mikä vahingoitti ympäristöä valtavasti. Tuotettu teräs oli ala-arvoista, ja vaikka propaganda julisti kampanjan onnistuneeksi, todellisuudessa se epäonnistui vakavasti. Koko vuoden 1958 teollisuuden virallinen kasvuluku oli noin 40 %, mutta luku oli virheellinen, sillä raportoitu tuotannon kasvu oli pitkälti valetta ja todellinenkin kasvu heikkolaatuista. Sama koski maatalous-tuotantoa, joka itse asiassa laski kollektivisoinnin seurauksena, vaikka propaganda väitti toisin.

Suuren harppauksen suuri ongelma olikin, että paikallistaso raportoi keskushallitukselle niitä lukuja, joita Pekingissä haluttiin kuulla. Kampanjan kritisointi ja totuuden kertominen tilanteesta oli vaarallista, sillä se tulkittiin poliittiseksi epäluotettavuudeksi. Oikeasti kampanja sekoitti maatalous- ja teollisuustuotannon ja aiheutti sekä ankaran talouskriisin että maailmanhistorian pahimman nälänhädän vuosina 1959–1961, jolloin arviolta ainakin 30–40 miljoonaa ihmistä kuoli. Kiinan talous syöksyi syvään lamaan. Mao joutui vetäytymään päivänpoliittisesta johtamisesta, kun maltillisemmat johtajat palauttivat talouden tasapainoon vuodesta 1961 eteenpäin. Harppauksen virheitä korjattaessa kansankommuunit menettivät ison osan tehtävistään, vaikka niitä ei purettu virallisesti. Jopa yksityinen viljely ja paikallisia markkinoita sallittiin jälleen. Kommunismi jäi haaveeksi, eikä siihen enää palattu samassa muodossa. Maon kauna maltillisempia johtajia kohtaan kuitenkin kasvoi hänen seuratessaan miten nämä purkivat pala palalta hänen suuren unelmansa kommunistiseen yhteiskuntaan siirtymisestä kertaharppauksella.

Suuren harppauksen aikana myös Kiinan suhteet Neuvostoliittoon rikkoutuivat NKP:n hermostuttua Maon uhosta olla

ensimmäinen kommunistinen valtio maailmassa ja aggressiivisesta ulkopolitiikasta tilanteesta, jossa neuvostojohdo puhui rauhanomaisesta rinnakkainelosta lännen kanssa. Neuvostoliitto veti neuvonantajansa pois Kiinasta vuonna 1960 ja nämä veivät johtamiensa rakennusprojektien piirustukset mukanaan. Mao vastasi arvostelemalla Neuvostoliittoa julkisesti maailman kommunistisen liikkeen kokouksissa. Lopulta maailman kaksi suurinta kommunistista puoluetta kritisoivat julkisesti toisiaan aatteellisista virheistä. Tämän Maon johtaman kiistelyn perusväite oli, että Neuvostoliitosta oli noussut valtaan uusi puoluekaaderien luokka, joka johti maata kohti kapitalismia. Tämä kehityskulku tuli estää Kiinassa. Kiinan ”kapitalistisen tien kulkijat” olivat niitä maltillisempia johtajia, jotka olivat ottaneet taloudessa komennon suuren harppauksen epäonnistuttua.

Vuonna 1966 Mao palasi politiikan johtoon aloittamalla kulttuurivallankumouksen nimellä kulkeneen poliittisen puhdistuksen maltillisia johtajia vastaan. Kampanjassaan Mao käytti opiskelijoista ja koululaisista koostuneita punakaarteja syrjäyttämään puolueesta ja valtionhallinnosta ne virkamiehet, jotka vastustivat hänen politiikkaansa. Mao toimi sillä verukkeella, että hänen vastustajansa olivat ”kapitalistisen tien kulkijoita”, ”demoneja ja käärmeenpäitä” tai vain ”haisevan yhdeksännen kategorian” eli älymystön edustajia. Kulttuurivallankumouksen avulla oli määrä luoda Kiinaan uusi proletaarinen kulttuuri, jolla ei olisi vanhojen perinteiden ja arvojen painolastia. Puhdistus ja uusi kulttuuri estäisivät revisionismin ja ”uuden luokan” ilmaantumisen Kiinaan. Vanhan kulttuurin vastustamisen seurauksena kulttuurivallankumouksen aikana tuhottiinkin valtava määrä mittaamattoman arvokasta kiinalaista kulttuuriperintöä.

Kulttuurivallankumouksen idealismi korvautui nopeasti joukkoväkivallalla ja valtataisteluilla, jotka johtivat maan lähes anarkiaan. Kesällä 1967 koko maa oli vajonnut sekavien jengitaistelujen kaaokseen punakaartien taistellessa vallasta keskenään – kaikki Maon nimissä. On arvioitu, että kulttuurivallankumouksen väkivallassa kuoli ainakin kaksi miljoonaa ihmistä ja satoja miljoonia joutui vainotuiksi. Vuoden 1967 loppupuolella Mao käski armeijan palauttamaan kurin maahan. Noin 20 miljoonaa punakaartilaisnuorta karkotettiin kaupungeista maaseudulle maatyöläisiksi. Armeija otti myös hallinnossa ohjat käsiinsä ja vuonna 1969 kulttuurivallankumous julistettiin päättyneeksi voitokkaasti.⁷³ Mao oli onnistunut puhdistamaan ylimmän puoluejohton vastustajistaan. Uuden hallinnon rakentaminen vanhan tilalle oli kuitenkin hankalaa ja hidasta. Tapahtumat olivat katkeroitaneet suuren osan kansasta mukaan lukien punakaartilaisnuoret, jotka jäivät ilman heille luvattua valtaa tai edes koulutusta. Useat heistä joutuivat jäämään maaseudulle loppuelämäkseen. Tätä sukupolvea kutsutaankin Kiinan ”menetetyksi sukupolveksi”.

Kulttuurivallankumouksen aikana Kiina sulkeutui itseensä entistä enemmän ja riitautui lähes kaikkien maailman maiden kanssa. Erittäin vakava oli riita Neuvostoliiton kanssa. Se johti maat sodan partaalle vuonna 1969 näiden kiistellessä rajalinjasta Siperiassa. Kiina tuki myös aktiivisesti Pohjois-Vietnamia Vietnamin sodan ajan, mikä piti Kiinan suhteet Yhdysvaltoihin vihamielisinä. Vuonna 1972 Mao järjesti kuitenkin vielä yhden

⁷³ Virallinen historiankirjoitus kuitenkin näkee, että kulttuurivallankumous jatkui aina vuoteen 1976, jolloin Mao kuoli.

suuren mullistuksen, kun Yhdysvaltojen presidentti Richard Nixon vieraili Pekingissä. Kahden vihamielisen valtion johtohahmot keskustelivat sopuisasti keskenään ja julistivat pyrkivänsä täydelliseen diplomaattisten suhteiden palauttamiseen maiden välillä. Käytännössä Nixonin vierailun jälkeen Kiinasta tuli eräänlainen Yhdysvaltojen ulkoliittolainen Neuvostoliittoa vastaan Itä-Aasiassa.

Maon viimeiset vuodet elettiin tiukan maolaisessa komennossa ja käytännössä sotilashallinnossa. Kun Mao kuoli vuonna 1976, maan talous oli vaikeuksissa. Jopa ruokaa oli tuotava lännestä, jotta väestö olisi pystytty ruokkimaan. Lähes kaikkea säännösteltiin ja maan tiede ja teknologia olivat ainakin 20 vuotta lantta jäljessä. Uusi poliittisen väkivallan aalto voi puhjeta milloin tahansa uuden puhdistuksen myötä. Kansalaiset elivät tylsän monotonian tilassa, jossa kaikilla oli samanlaiset vaatteet ja kampa. Kansan väitettiin seisovan vankkumattomasti suuren ruorimiehen ajatusten takana, mutta kulttuurivallankumous ja Maon aikaisemmat kampanjat olivat aiheuttaneet niin kansalaisissa kuin puolueen johdossakin laajaa tyytymättömyyttä ja halua muutokseen. Niinpä Maon kuolemaa seurasi pari vuotta johtajakamppailua konservatiivisten ja uudistusmielisten johtajien välillä. Kamppailun voitti vuoden 1978 lopussa uudistusmielinen Deng Xiaoping, jonka johdolla politiikan ohjenuoraksi otettiin talouden modernisaatio, talousuudistukset ja avautuminen ulkomaailmaan. Tästä alkoi niin kutsuttu uudistuskausi, joka jatkuu vieläkin tätä kirjoitettaessa.

Maon valtakautta on arvioitu hyvin eri tavoin.⁷⁴ Arvioon on vaikuttanut olennaisesti vastaajan näkökulma tai suhde Maoon. Voi jopa väittää, että kansantasavallan kolmen ensimmäisen vuosikymmenen historiantutkimuksen suuret tulkinnat kaikki tavalla tai toisella liittyvät Maon henkilöön. Arvio Maon valtakaudesta on yhteydessä myös siihen, painotetaanko taloudellista kehitystä, kansalaisten elinoloja ja elämänlaatua, ulkosuhteita tai vaikka sitä, miten hyvin Mao pääsi omiin tavoitteisiinsa.

Taloudessa Maon valtakauden saavutukset olivat ristiriitaisia. Suuren harppauksen aiheuttama nälänhätä oli tietysti oma järkyttävä lukunsa. Maataloudessa taas Maon voimakkaasti ajamat kollektiivit ja muut poliittiset linjaukset, kuten pyrkimys paikalliseen omavaraisuuteen viljantuotannossa, johtivat tulo-tason jämähtämiseen ja ruokahuollon ongelmiin myös normaaliaikana. Vuonna 1978 arvioitiin, että 250 miljoonalla maalaisella ei ollut tarpeeksi rahaa edes ruokaan ja vaatteisiin. Toisaalta Kiinan teollisuuden kokonaistuotanto kasvoi vuosina 1963–1978 noin 4 prosentin vuosivauhtia. Se oli nopeampi kasvuvauhti kuin esimerkiksi samaan aikaan Intiassa, mutta huomattavasti hitaampi kuin samaan aikaan talousihmettään läpikäyneellä Taiwanilla, jossa talous kasvoi samana aikaan noin 10 prosentin vuosivauhdilla.

⁷⁴ Useita eri kantoja Maosta esittää esimerkiksi Cheek (toim.) 2010 ja *The China Quarterly*n erityisnumero vuonna 2006. Näistä Maolle yhä myönteinen on Gray (2002 ja 2006). Vastaavasti erittäin kielteisiä ovat esimerkiksi Chang ja Halliday 2016 sekä Bramall 2006.

Joillain muilla mittareilla mitattuna ihmisten elinolot paranivat huomattavasti Maon kaudella, kun niitä vertaa tasavallan aikaan tai keisarikunnan loppuvaiheeseen. Esimerkiksi kansalaisten elinajanodote nousi vuoden 1931 tasosta, jolloin se oli miehillä 25 ja naisilla 24 vuotta, 66 ja 69 vuoteen vuonna 1981. Lapsikuolleisuus pieneni maaseudulla 1930-luvun 30 prosentista vuoden 1978 neljään prosenttiin. Tätä kehitystä selittivät todennäköisesti parhaiten kommunistisen hallinnon toimeenpanemat suuret hygieni- ja rokotuskampanjat. Myös kansalaisten koulutustaso parani yleisesti Maon aikana, vaikka liian hyvä koulutus oli sosiaalisesti pikemminkin rasite kuin etu. Yleisesti ottaen Maon aikana toteutuneisiin kehityssaavutuksiin olisi kuitenkin todennäköisesti päästy myös rauhan tilassa modernisoivan tasavallan alla ilman vainoa ja kuolonuhreja.

Myös naisten asema muuttui tasa-arvoisemmaksi ainakin lain edessä. Yksi ensimmäisistä laeista, jonka kommunistit säätivät noustuaan valtaan, oli tasa-arvoinen avioliittolaki. Moni-avioisuus kiellettiin, samoin jalkojen sitominen ja prostituutio. Naisille avautui paljon uusia uramahdollisuuksia puolue-valtion viroissa, mutta toisaalta heille oli yhä varattu vain statistin rooli valtakunnan politiikassa. Kauden vaikutusvaltaisain nainen oli Maon vaimo Jiang Qing, entinen elokuvatähti, josta oli tulla miehensä seuraaja tämän kuoltua. Hänet kuitenkin vangittiin ja tuomittiin kulttuurivallankumouksen aikaisista rikoksistaan elinkautiseen vankeusrangaistukseen. Erityisesti maaseudulta ei Maon aika pystynyt juurimaan miehiä suosivia arvoja.

Kaiken tämän muutoksen ja edistyksenkin keskellä maolaista yhteiskuntaa jakoiivat uudet keinotekoiset poliittiset jakolinjat, ja toistuvat poliittiset vainot vaativat miljoonia uhreja. Paljon

tästä oli Maon syytä. Häntä voidaankin pitää Kiinan totalitaarisen järjestelmän tukipilarina. Hänen kuolemansa myötä puoluejohdosta loppuivat sellaiset merkittävät johtajat, jotka vielä todella uskoivat kommunismiin siirtymiseen systemaattisen väkivallan ja valtavien poliittisten kampanjoiden avulla. Samanlainen uskon lopahtaminen vallitsi kaikkialla yhteiskunnassa. Viljelijöiden usko kommunismiin ja puolueeseen oli kuollut laajalti jo suuren harppauksen aikana. Kulttuurivallankumous puolestaan tappoi uskon lähes kaikilta muilta väestöryhmiltä, erityisesti punakaartilaisnuorilta, mutta myös monilta puolueen veteraneilta. Monet tosin pitivät sosialismia yhä periaatteessa parhaimpana järjestelmänä, mutta vain pieni joukko vasemmistolaisia saattoi vielä uskoa, että ideaalitaan päästäisiin Maon osoittamalla tavalla.

UUDISTUSKAUSI

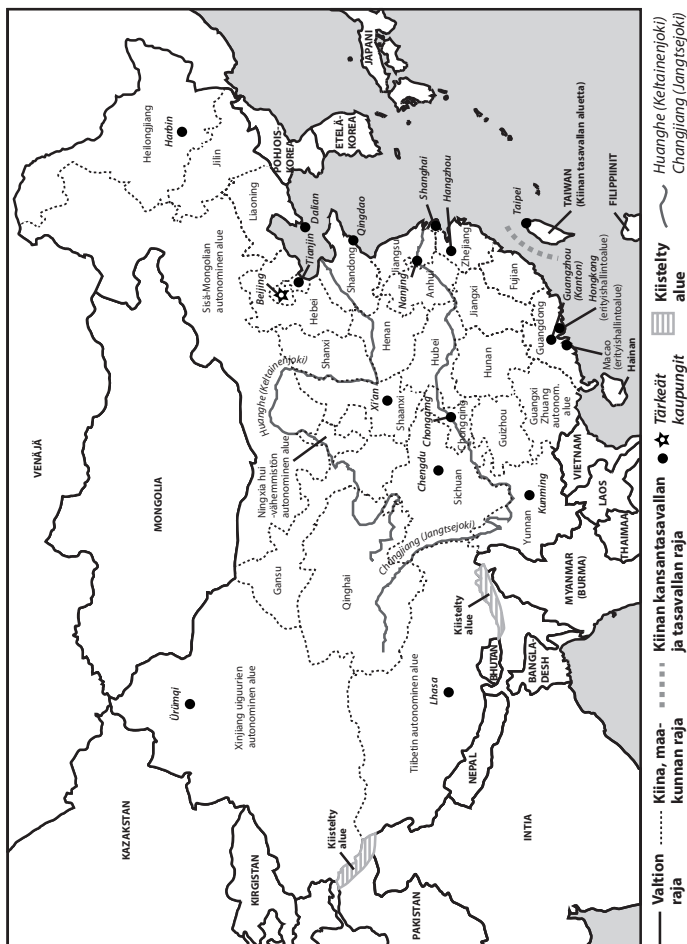
Kuten edellä todettiin, Deng Xiaoping voitti puolueen johdossa vuoden 1978 lopussa valtataistelun vanhoillisimpia johtajia vastaan. Deng itse ei kuitenkaan ottanut itselleen puhemiehen tehtävää, joka pian tämä jälkeen lakkautettiin. Deng pyrki näin purkamaan Maon aikaista vallankeskitystä puolueen ylimmässä johdossa. Deng pyrki myös pysymään päivänpolitiikan takarivissä ja johtamaan itselleen mieluisien puolueen pääsihteerien kautta. Täysin Deng ei tässä pyrkimyksessään kuitenkaan onnistunut ja ajoittain joutui ottamaan komennon takaisin omiin käsiinsä.

Dengin johdolla kansantasavalta siirtyi uudistuskaudelle, jonka aikana politiikan ytimessä on ollut talouden modernisointi hyvinkin pragmaattisin keinoin. Ensimmäisiin merkittäviin

talou uudistuksiin kuuluivat kollektiivisen maatalouden purkaminen ja käytännössä paluu yksityiseen maanviljelyyn 1980-luvun alussa. Viljelijät sopivat nyt valtion kanssa tuotantomääristä, joiden ylimenevän osan he saivat itse käyttää tai myydä markkinoilla. Maa tosin jäi valtion omistukseen. Tästä seurasi maataloustuotannon nopea kasvu. 1980-luvun puolivälissä Kiina pystyikin ruokkimaan väestönsä itse ja jopa viemään maataloustuotteita.

Maatalouden uudistusten onnistuminen rohkaisi etenemään myös muilla talouden sektoreilla. Vuonna 1984 alkoivat teollisuussektorin uudistukset sallimalla yritysten käydä vapaasti kauppaa tuotannollaan, joka ylitti taloussuunnitelman kiintiöt. Myös yksityisyrittäjyys alkoi taas orastaa. Uudistuksiin kuului lisäksi ulkomaisen investointien ja tietotaidon houkuttelemine maahan ensin perustamalla rannikkoalueelle erityistalousalueita ja sitten laajemmin avaamalla Kiinan markkinat ulkomaiselle pääomalle ja kaupalle. Ulkomaalaiset yritykset alkoivat kiihtyvällä tahdilla investoida Kiinaan ja siirtää tuotantoaan sinne halvemmän työvoiman ja Kiinan omien markkinoiden houkuttelemana. Kiinasta alkoi kehittyä ”maailman työpaja”, joka tuotti halvalla erilaisia kulutushyödykkeitä maailmanmarkkinoille. Kiina avautui muutenkin aivan uudella tavalla. Se muun muassa lähetti tuhansia opiskelijoita lännen yliopistoihin.

Aatteellisesti koko alkuvaiheen uudistuskautta tahditti kiistely vanhakantaisemman marxilaisuuden ja markkinatalouden kannattajien välillä. Vuonna 1981 puolue laati virallisen arvion Maon kaudesta todeten Maon olleen kansantasavallan alkuvuosina oikeassa politiikassaan, mutta tehneen suuria virheitä uransa loppuvaiheessa. Erityisesti kulttuurivallankumous oli tällainen virhe. Kun Maolta oli näin päätöksen

Kartta 6. Kiinan kansantasavalta 2010-luvulla.

nojalla riisuttu erehtymättömyys, puolue saattoi uudistusmielisten johdolla ruveta muokkaamaan oppiaan uuteen tilanteeseen sopivaksi. Deng ilmoitti Kiinan talousjärjestelmän olevan ”sosialismia kiinalaisin erityispiirtein”. Nämä erityispiirteet tarkoittivat markkinoiden yhä laajenevaa hyväksymistä talousjärjestelmän osaksi.

Talou uudistukset kohtasivat kuitenkin ankaraa arvostelua puolueen vanhoillisemmassa siivessä. Vanhoilliset onnistuivat kampeamaan suositun pääsihteerin Hu Yaobangin virastaan vuonna 1987, mutta se ei pysyttänyt uudistuksia. Vuoden 1987 13. puoluekokouksessa uudistajat saivat tärkeän voiton, kun Kiinan julistettiin olevan ”sosialismin esiateella” nyt ja vielä pitkään tulevaisuudessa. Tässä vaiheessa Kiinan tuli keskittyä talouden kehittämiseen ilman hirttäytymistä vanhakantaiseen marxilaisuuteen, tai kuten uusi ja myös uudistusmielinen pääsihteeri Zhao Ziyang asian ilmaisi: ”Mikä on hyväksi talouskasvulle, on hyväksi sosialismille”. Yksityisrittäjäisyys laillistettiin ja talouskasvu kiihtyi entisestään.

Nopea talouskasvu aiheutti kuitenkin inflaatiota samalla, kun puolueen korruptio kasvoi näkyvämmäksi ja tuloerot alkoivat revetä yhteiskunnassa. Heti talou uudistusten alkamisesta lähtien oli myös opiskelijapiireissä noussut vaatimuksia demokraattisista uudistuksista läntisen mallin innoittamana. Kun Hu Yaobang yllättäen oli kuollut sydänkohtaukseen alkukevällä 1989, lähtivät opiskelijat osoittamaan mieltään puolueen vanhoillisia vastaan ja vaatimaan avoimempaa dialogia puolueen kanssa. Vanhoillisten ja uudistusmielisten välinen valtataistelu halvaannutti puoluejohdon useaksi kuukaudeksi, jona aikana mielenosoitukset kasvoivat ja levisivät ympäri maata. Lopulta Deng Xiaoping otti komennon takaisin

käsiinsä ja käski armeijan lopettamaan mielenosoitukset voimakkeinoin. Kesäkuun 4. päivän yöllä armeija iski Pekingissä ja hajotti mielenosoituksen aiheuttaen vähintään satoja kuolonuhreja.

”Pekingin kevät” tai Tian’anmenin aukion verilöyly, kuten tapahtumia kutsutaan, pysäytti talousuudistukset kolmeksi vuodeksi ja syöksi Kiinan ja lännen väliset suhteet aallonpohjaan. Talousuudistukset näyttivät olevan uhattuina, mutta Deng Xiaoping otti aloitteen vielä kerran käsiinsä ja ajoi läpi uudistusmyönteisen kannan puoluejohdossa ennen 14. puoluekokousta vuonna 1992. Lopullinen markkinatalouden hyväksyminen tapahtuikin puoluekokouksessa uuden pääsihteerin Jiang Zeminin johdolla, kun alettiin puhua ”sosialistisesta markkinataloudesta”. Komentotaloudesta luovuttiin vuoden 1993 alussa. Käytännössä, vaikkei nimellisesti, tämä tarkoitti sitä, että KKP luopui marxismista ja omaksui uudeksi ohjaavaksi opikseen talouskasvun. Siihen puolue yhdisti vahvan kansallismielisyyden propagoimisen ja puolueen valta-aseman säilyttämiseen. Opin muutosta seurasi laaja valtionyritysten yksityistäminen 1990-luvun loppupuolella, ja vuonna 2001 Kommunistinen puolue päästi yksityisyrittäjät jäsenekseen julistaen edustavansa edistyneitä tuotantovoimia, edistynyttä kulttuuria ja kansan ylivoimaisen enemmistön etuja. Kommunistinen puolue ei siis enää katsonut edustavansa työväestöä vaan valtaosaa kansasta.

Kiina myös liittyi Maailman kauppajärjestön WTO:n jäseneksi vuonna 2001. Sen myötä maa avautui ja muuttui osaksi globalisoituvaa maailmankauppaa alkaen nousta vanhalle paikalleen maailmantaloudessa, josta kolonialismi, sodat ja Maon kausi olivat sen suistaneet pois. Ero oli siinä, että kun keisarillisella

ajalla Kiina oli ollut alueellisen talousjärjestelmän keskus, nyt siitä tuli yksi globaalin talousjärjestelmän keskuksista. 2010-luvulle tultaessa Kiina oli jo toiseksi suurin kansantalous ja suurin ulkomaisten sijoitusten kohde maailmassa.

Kuva 17. *Shanghain Pudongin kaupunkisiluetti on kenties tunnetuin Kiinan uudistuskauden symboleista, joka kuvaa talousuudistusten saavutuksia.* (Kuva Lauri Paltemaa / Asianet.)

Taloussuodistuksista olikin seurauksena talousihme, joka hakee vertaistaan maailman taloushistoriassa. Erityisesti 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen ajan jatkunut voimakas keskimäärin yli 10 prosentin vuosittainen talouskasvu nosti satoja miljoonia kiinalaisia köyhyydestä ja synnytti maahan kasvavan hyvin kulutuskykyisen keskiluokan. Maa myös kaupungistui vauhdilla: vuonna 2015 ensimmäisen kerran historiassa enemmistö kiinalaisista asui kaupungeissa, kun yli 200 miljoona kiinalaista oli muuttanut maaseudulta kaupunkeihin työn

perässä. Kiinan talousihme perustui pitkälti näiden maan sisäisten siirtotyöläisten uurastukselle, mutta heidän asemansa oli heikko ja yhteiskunnallinen asemansa matala.

Uudistuskauden politiikka on myös aiheuttanut useita ongelmia ja tahattomia seurauksia. Talouskasvun hedelmät on jaettu hyvin epätasa-arvoisesti. Ennen yksi tulonjaoltaan tasa-arvoisimmista yhteiskunnista maailmassa on nykyisin yksi epätasa-arvoisimmista. Talouskasvua on tavoiteltu ympäristöstä välittämättä, minkä seurauksena esimerkiksi satoja tuhansia kiinalaisia kuolee vuosittain ilmansaasteiden aiheuttamiin tauteihin. 1980-luvun alusta lähtien harjoitettu syntyvyyden säännöstelypolitiikka eli niin sanottu yhden lapsen politiikka on aiheuttanut yhdessä muun yhteiskunnan kehityksen kanssa tilanteen, jossa väestön sukupuolirakenne on vääristynyt ja syntyvät ikäluokat liian pieniä pystyäkseen vastaamaan vanhenevan väestön hyvinvoinnista tulevaisuudessa. Talouskasvu on perustunut suurille valtion subventoimille investoinneille, halvan työvoiman varaan rakennetulle kokoonpanoteollisuudelle ja runsaasti ylijäämäiselle ulkomaankaupalle, joka on mallina tulossa tiensä päähän. Kiinan johtajilla on edessään suuria haasteita.

LOPPUSANAT

Kuten johdannossa todettiin, yksi tapa jaksottaa Kiinan historiaa on esittää se hallitsijahuoneen mukaan. Näkökulma on myös nykyhetken osalta sikäli oikeutettu, että sekasorron aikoja lukuun ottamatta jo Qinshi Huangdin ajoista lähtien Kiinaa on aina johtanut harvainvaltaisesti pieni erityiseen hallinto-filosofiaan perehtynyt eliitti, joka on täydentänyt itse itsensä. Tämä eliitti on aina oikeuttanut asemansa opeilla, joiden mukaan sen tehtävä on ollut hallita muita kansasta heidän omaksi parhaakseen. Tasavalta – paitsi ehkä nykyisin Taiwanilla – ja kansantasavalta eivät ole olleet poikkeuksia tästä mallista niiden demokraattisesta tai kansandemokraattisesta retoriikasta huolimatta.

Dynastiseen tapaan hahmottaa Kiinan historia liittyy edellä käsitelty dynastisen kierron teoria. Sen mukaan kaikki dynastiat kehittyivät syklisesti. Niillä oli alkuhetkensä, jolloin perustaja-keisari sai taivaan mandaatin itselleen, jota seurasi dynastian kultakausi. Sitten dynastia alkoi rappeutua sisältä ja usein seurasi jokin tapahtuma kuten kapina, joka näkyvästi laukaisi dynastian taantumisen. Usein tällöin myös barbaarien aiheuttamat sodat heikensivät dynastian asemaa ulkoa päin. Dynastia saattoi vielä toipua hetkeksi, mutta lopulta se hajosi ja uusi dynastia nousi sen tilalle uutena taivaan mandaatin hallitsijana. Jos tällainen sykli olisi yhä olemassa, missä kohtaa kommunistinen dynastia olisi?

Ikänsä puolesta kommunistinen dynastia on vasta kierron alkuvaiheessa oleva hallitsijahuone. Maoa voi verrata muiden

dynastioiden perustajakeisareihin, jotka kuten Mao olivat usein samanaikaisesti merkittäviä uudistajia ja despootteja. Mao pitikin erityisesti siitä, kun häntä verrattiin Qinshi Huangdihin. Kommunistinen puolue kuitenkin selvisi Maon kaudesta ja siten pidemmälle kuin Qin, joka romahti perustajakeisarinsa kuoltua. Perustamisvaiheen jälkeen kierrossa olisi nyt siis vuorossa dynastian kasvun ja vakiintumisen kultakausi. Ei voikaan kiistää, etteikö varsinkin uudistusajalla Kiina olisi vaurastunut huomattavasti ja noussut kansainvälisesti merkittäväksi vallaksi. Kiina on taloudellisesti ja sotilaallisesti todennäköisesti vahvempi kuin koskaan historiassaan. Kommunistisella puolueella on lisäksi aitoa kannatusta kansan parissa, jos ei enää puolueen ideologian, niin ainakin talouskasvun ja puolueen itsensä nostattaman isänmaallisuuden ansiosta – ja epävakauden pelossa. Tällaisessa tilanteessa tavallisella dynastialla olisi keskimäärin noin 200 vuotta jäljellä valtakauttaan.

Tällaista ajatusleikkiä kehitellessä on kuitenkin tietysti otettava huomioon, että nykypäivän Kiina on moderni teollinen ja osittain jo jälkiteollinen yhteiskunta, jolla on modernin yhteiskunnan luonne ja ongelmat. Vain muutamia eroja mainitakseni kommunistisen puolue-valtion tulee kyetä vastaamaan muun muassa nousevan keskiluokan kasvaviin odotuksiin, kehittyvään kansalaisyhteiskuntaan, uuden teknologian mahdollistaman vapaan tiedonvälityksen haasteisiin ja länsimaisen vapaiden yhteiskuntien esittämään ideologiseen haasteeseen, mitä keisariajan dynastioiden ei tarvinnut tehdä ehkä myöhäistä Qing-dynastiaa lukuun ottamatta. Silti kun tarkastelee eri dynastioiden sortumisen syitä, huomaa että historian ymmärtämisellä on annettavaa nykyisellekin dynastialle. Dynastioiden sortumismekanismi oli aina

lähes identtinen: Siinä keskusvalta heikkeni heikkojen keisarien ja hovin sisäisen kuppikuntaisuuden takia ja valta hajaantui maakuntiin, joissa kuvernööreistä tai kenraaleista kehittyi paikallisruhtinaita, jotka lopulta haastoivat hallitsevan dynastian ja kumosivat sen. Usein tätä prosessia edesauttoivat luonnonkatastrofit ja barbaarien hyökkäykset. Mikäli nykyinen dynastia mieli pysyä vallassa, sen pitää siis pitää keskushallinto toimintakykyisenä ja maa ulkoisesti vahvana sekä pitää huoli siitä, että alueille ei synny liian itsenäisiä yksiköitä, varsinkaan sellaisia, joissa yhdistyisi sotilas- ja siviilivalta. Kommunistinen dynastia pyrkiikin tekemään juuri näin.

Kiina näyttääkin olevan kaukana tilanteesta, jossa sitä uhkaisi sisäinen hajaannus. Silti niinkin hiljattain kuin vuonna 1989 valtataistelu repi Kommunistisen puolueen ylintä johtoa ja armeijan uskollisuutta hallitukselle arvuuteltiin laajasti. Kansanarmeija kuitenkin osoitti lojaalisuutensa puolueelle ja puolue on pitänyt sen varmistamisesta kiinni tapahtumien jälkeen. Vastaavasti 1990-luvulla oltiin aidosti huolissaan siitä, että maakunnat pyrkivät liialliseen itsenäisyyteen keskusvallasta ja että keskushallinto sai liian pienen osan talouskasvun tuomasta verotulojen kasvusta. Reaktiona tähän keskus-hallinnon asemaa lujitettiin suhteessa maakuntiin ottamalla suuri osa niiden verotuloista keskushallinnon haltuun. Keskushallinnon asema näyttääkin nyt vahvalta.

Kommunistinen puolue on kuitenkin tunnettu kuppikuntaisuudestaan, ja vahva ja yhtenäinen johtajisto ei ole sille itsestäänselvyys. Barbaarit eivät tällä hetkellä uhkaa Kiinan rajoja, mutta maan ulkopuolella olisi varmasti halukkuutta puuttua sen sisäisiin asioihin, jos hajoamisprosessi jostain syystä alkaisi. Vähemmistöalueet, erityisesti Tiibet ja Xinjiang,

aiheuttavat huolta itsenäisyyspyrkimyksillään. Puolue ei myöskään voi luottaa pysyvään kansansuosioon, jos talouskasvu sakkaa. Vaikka hajaannus tällä hetkellä näyttää epätodennäköiseltä, historian valossa Kiinan hallitsemisen perustavanlaatuiset haasteet ovat yhä läsnä ja tämän oivaltaminen myös selvästi ohjaa puolueen politiikkaa, johon kuuluu Kiinan yhtenäisyyden ja vahvuuden varmistaminen. Jos kommunistinen dynastia Kiinassa kuitenkin jostain syystä sortuisi, Kiinan poliittiseen historiaan kirjoitettaisiin todennäköisesti jälleen kerran yksi hajaannuksen kausi ennen maan uutta yhdistymistä.

LÄHTEET

Tekstin lähdeviitteet on pidetty minimissään luettavuuden parantamiseksi. Lähdeviitteitä on käytetty lähinnä suorien lainausten ja tutkijoiden omien ja joskus kiistanalaisen yleistävien väitteiden kohdalla ja silloin kuin joistain seikasta on olemassa eri tutkijoilla erilaisia mielipiteitä. Näin viitteet auttavat hieman avaamaan taustalla olevaa historian-tutkimuksen keskustelua. Eri dynastioiden historian päälähteenä on käytetty Harvardin yliopiston ajantasaisinta Kiinan historian sarjaa, johon kuuluvat: Qin ja Han: Mark Edward Lewis: *The Early Chinese Empires – Qin and Han* (2007); hajaannuksen aika: Mark Edward Lewis: *China between Empires – The Northern and Southern Dynasties* (2009); Sui ja Tang: Mark Edward Lewis: *China's Cosmopolitan Empire – The Tang Dynasty* (2009); Song: Dieter Kuhn: *The Age of Confucian Rule – The Song Transformation of China* (2009); Yuan ja Ming: Timothy Brook: *The Troubled Empire – China in the Yuan and Ming Dynasties* (2010); Qing: William T. Rowe: *China's Last Empire – The Great Qing* (2012). Tasavallan ja kansantasavallan ajoilta on päälähteinä käytetty Lary Diana: *China's Republic* (2007) ja Lauri Paltemaa ja Juha A. Vuori: *Kiinan kansantasavallan historia* (2012).

Gregory Blue (1999). Gobineau on China: Race Theory, the "Yellow Peril," and the Critique of Modernity. *Journal of World History* 10:1, 93–139.

Gregory Blue (2002). China and Western Social Thought in the Modern Period. Teoksessa Timothy Brook ja Gregory Blue (toim.): *China and Historical Capitalism – Genealogies of Sinological Knowledge*. Cambridge University Press, Cambridge, 57–85.

Timothy Brook (2010). *The Troubled Empire – China in the Yuan and Ming Dynasties*. The Belknap Press of the Harvard University Press, Cambridge.

Bramall, Chris (2006). The Last of the Romantics? Maoist Economic Development in Retrospect. *The China Quarterly* 187, 686–692.

Chang, Jung ja Jon Halliday (2016). *Mao*. Otava, Helsinki.

Cheek, Timothy (toim.) (2010). *A Critical Introduction to Mao*. Cambridge University Press, Cambridge.

Cascoigne, Bamber (2003). *A Brief History of the Dynasties of China*. Robinson, London 2003.

Cohen, Paul A. (2003). *China Unbound – Evolving Perspectives on the Chinese Past – Critical Asian Scholarship*. London, Routledge.

Esherick, Joseph W. (1995). Ten Theses on the Chinese Revolution. *Modern China* 21:1, 45-76.

Esherick, Joseph W. (1988). *The Origins of the Boxer Uprising*. University of California Press, Berkeley 1988.

Fairbank, John King ja Merle Goldman (2006). *China – a New History*. The Belknap Press of Harvard University Press, London.

Fei, Xiaotong (1992). *From the Soil – the Foundations of Chinese Society: a Translation of Fei Xiaotong's Xiangtu Zhongguo*. Englanniksi kääntäneet Gary G. Hamilton ja Zheng Wang. University of California Press, Berkeley.

Feuerwerker, Albert (1961). China's History in Marxian Dress. *The American Historical Review*, 66:2, 323–353.

Fitzgerald, Charles P. (1964). *The Birth of Communist China*. Penguin Books, London.

Gray, Jack (2002). *Rebellions and Revolutions: China from the 1800s to 2000*. 2. painos. Oxford University Press, Oxford.

Gray, Jack (2006). Mao in Perspective. *The China Quarterly* 187, 660–679.

Valerie Hansen (2012). *The Silk Road – a New History*. Oxford University Press, Oxford.

Hess, Christian (2013). The Rise of the Chinese Communist Party. Teoksessa Naomi Standen (toim.): *Demystifying China – New Understandings of Chinese History*. Rowman & Littlefield Publishers Inc., Lanham, 179-186.

Hu, Sheng (1994). *A Concise History of the Communist Party of China*. Foreign Languages Press, Beijing.

Huang, Ray (1981). *1587 – a Year of No Significance*. Yale University Press, New York.

Huang, Ray (1990). *China – a Macro History*. M.E.Sharpe, London.

Huotari, Tauno-Olavi ja Pertti Seppälä (2005). *Kiinan kulttuuri*. Otava, Helsinki.

Kallio, Jyrki (2014). *Mestari Gongin keskustelut*. Gaudeamus, Helsinki.

Kirby, William C. (2005). When Did China Become China? Thoughts on the Twentieth Century. Teoksessa Fogel Joshua A. (toim.): *The*

Teleology of the Modern Nation-State. University of Pennsylvania Press, Philadelphia 105-114.

Korhonen, Pekka (2002). Asia's Chinese Name. *Inter-Asia Cultural Studies*, 3:2, 253-270.

Kuhn, Dieter (2009). *The Age of Confucian Rule – The Song Transformation of China*. The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge.

Lary, Diana (2007). *China's Republic*. Cambridge University Press, Cambridge.

Lewis, Mark E. (2006). *The Flood Myths of Early China*. SUNY Series in Chinese Philosophy and Culture. State University of New York Press, Albany.

Lewis, Mark E. (2007). *The Early Chinese Empires – Qin and Han*. The Belknap Press of the Harvard University, Cambridge.

Lewis, Mark E. (2009a). *China Between Empires – The Northern and Southern Dynasties*. The Belknap Press of the University Press, Cambridge.

Lewis, Mark E. (2009b). *China's Cosmopolitan Empire – The Tang Dynasty*. The Belknap Press of the Harvard University Press, Cambridge.

Lovell, Julia (2013). The Opium War and China's "Century of Humiliation". Teoksessa Naomi Standen (toim.): *Demystifying China – New Understandings of Chinese History*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers Inc., 153-160.

Lu, Xun (1985). *Selected Works*. Englanniksi kääntäneet Yang Xianyi ja Gladys Yang. Foreign Languages Press, Beijing.

Millward, James. A. (1996). New Perspectives on the Qing Frontier. Teoksessa Gail Hershatter, Emily Honig, Jonathan N. Lipman, ja Randall Stross (toim.): *Remapping China: Fissures in Historical Terrain*. Stanford University Press, Stanford, 113–129.

Mitter, Rana (2014). *China's War with Japan, 1937-1945 - The Struggle for Survival*. Penguin Books, London.

Miyazaki, Ichisada (1981). *China's Examination Hell -The Civil Service Examinations of Imperial China*. Englanniksi kääntänyt Conrad Schirokauer. Yale University Press, New Haven.

Moore, Jr., Barrington (1966). *Social Origins of Dictatorship and Democracy – Lord and Peasant in the Making of the Modern World*. Beacon Press, London.

Mote, Frederick (1988). The Rise of the Ming Dynasty, 1330–1367. Teoksessa Frederick Mote ja Denis Twitchett (toim.). *The Cambridge History of China*. Cambridge University Press, 11-57.

Nojonen, Matti (2005). *Sodankäynnin taito*. Gaudeamus, Helsinki

Paltemaa, Lauri ja Juha A. Vuori (2012). *Kiinan kansantasavallan historia*. Gaudeamus, Helsinki.

Pomeranz. Kenneth (2001). *The Great Divergence – China, Europe, and the Making of the Modern World Economy*. Princeton University Press, Princeton.

Rowe, William T. (2012). *China's Last Empire – The Great Qing*. The Belknap Press of the Harvard University Press, Cambridge.

Perdue, Peter C. (2013). The Chinese. Teoksessa Naomi Standen (toim.): *Demystifying China – New Understandings of Chinese History*. Rowman & Littlefield Publishers Inc., Lanham, 15-24.

Polo, Marco (1957). *Marco Polon matkat*. Suomeksi toimittanut ja johdannon sekä selitykset kirjoittanut Aulis J. Joki. WSOY, Porvoo-Helsinki.

Qian, Sima (2007). *The first Emperor – Selections from the Historical Records*. Englanniksi kääntänyt Raymond Dawson. Oxford World's Classics. Oxford University Press, Oxford.

Rankin, Mary B. (1986). *Elite Activism and Political Transformation in China: Zhejiang Province, 1865-1911*. Stanford University Press, Stanford.

Rodriguez, Anders (2013). Modern China's Borders. Teoksessa Naomi Standen (toim.): *Demystifying China – New Understandings of Chinese History*. Rowman & Littlefield Publishers Inc., Lanham, 127-134.

Shue, Vivienne (1988). *The Reach of the State: Sketches of the Chinese Body Politic*. University Press, Stanford.

Snow, Edgar (1968). *Punatähti Kiinan yllä*. Suomentanut Arto Häilä, WSOY, Helsinki.

Standen, Naomi (2013). Introduction – The Creation of History in China. Teoksessa Naomi Standen (toim.): *Demystifying China – New Understandings of Chinese History*. Rowman & Littlefield Publishers Inc., Lanham, 2-12.

Selected Readings from Famous Chinese Philosophers Volume 2 (1995). 中國人民大學出版社, Beijing.

Schwarz, Vera (1986). *The Chinese Enlightenment: Intellectuals and the Legacy of the May Fourth Movement*. University of California Press, Berkeley.

Whittaker, Clio (2002). *An Introduction to Oriental Mythology*. Grange Books, London.

Wittfogel, Karl (1957). *Oriental Despotism – a Comparative Study of Total Power*. Random House, New York.

HAKEMISTO

A

aatelisto, aateliset	59, 83, 87, 90, 110-112, 118, 126-127, 137
alempi säätyläistö	164, 209
alkumyytit	16-20
armeija	81, 107, 129, 173, 188-189, 248, 256, 261
An Lushan	107, 111
An Lushanin kapina	104, 107-108, 113, 191
Anyang	26
Arrow-välikohtaus	189
asevelvollisuus	62, 81
avioliitto	64

B

”bambuesirippu”	241
barbaarit	14, 36, 43, 71-72, 91, 94, 125, 192, 261
buddhalaisuus	77, 87, 93-98, 114-118, 122, 126, 134, 136, 141, 178
boksarikapina	197, 200-203
boksariprotokolla	202, 227
Burma	231

C

Cao Cao	83-84
Chan-buddhalaisuus	137
Chang’an	83, 107, 108, 109, 124
Chen Duxiu	220-221
<i>Chinoiserie</i>	183
Chongqing	230

Cixi (leskikeisarinna) 191, 197, 199-201

D

Datong 96
Daoguang-keisari 184
Daxing 101
Deng Xiaoping 249, 256
Dunhuang 120
dynastisen kierron teoria 33, 259

E

Englanti, englantilaiset 162, 181-182, 184-185, 189, 199, 223
ekstraterritoriaalioikeudet 185, 200
epidemiat 149, 152, 157-159
Espanja 166-167
Eteläinen Song-kausi 132
etninen jako (Yuan-dynastia) 147, 163
Etelä-Kiinanmeri 161
Etelä-Korea 241
eunukit 44, 62-65, 79, 83, 157
Eurooppa, eurooppalaiset 155, 183, 196, 216

F

faktorit 181-184
Filippiinit 161
filosofia 36-37, 39-49, 51
feodalismi (*fengjian*) 33-35, 43, 60, 81, 87, 89, 110, 236
frankit 161

G

Gansu 108, 120
Gaozu-keisari (Han-dynastia) 59
Gaozu-keisari (Tang-dynastia) 104
Gaozong-keisari 131
Gaudama Buddha 119
prinssi Gong 190-191, 197
Guandong 51, 187
Guanzhong 51

Guangdong	78, 218, 222
Guangxi	78, 177, 217
Guangxu-keisari	204

H

haaremi	44, 62
Hangzhou	132-133
hajaannuksen kausi	86
Han Feizi	46
Han (-dynastia, -valtio, -kausi)	19, 26, 59, 60-70, 86-88, 94, 118, 145
<i>han</i> -kiinalaiset	13, 19, 73, 82, 87, 91, 92, 100-101, 114, 129, 133, 145, 147, 171, 173, 177, 204, 205, 209
<i>hanren</i>	60
Heshen-skandaali	178-179
Henan	25
historiankirjoitus Kiinassa	12
Hollanti, hollantilaiset	162, 183
Hongkong	185, 190, 199
Hong Xiuquan	187-189
Hongwu-keisari	152-153, 160, 164
hopea	161, 166-167, 179, 212
hovi	62-66, 109, 130, 203
Hu Yaobang	255
Huaijoki	132
Huang Chao	109
Hubei	178
Huizong-keisari	131
Hunan	187
hunnit	62, 80

I

Intia	74, 94, 98, 117, 250
Itä-Aasia	161, 198
Itäinen Han-dynastia	60, 70, 81-82
Itäinen Zhou-kausi	35-36
Itäinen Jin-kausi	89-90
Itä-Turkestan	170

J

jalkojen sitominen	139, 211, 223, 251
Japani, japanilaiset	72, 92, 133, 136, 148, 153, 160-161, 194- 202, 216-218, 222, 223, 224, 227, 229
Japanin vastainen sota 1937-1945	228-232, 236
Jangtsejoki	24, 26, 83, 87, 88, 90, 101, 121, 124, 131, 132, 133, 166, 185, 188, 205, 212
Jiajing-keisari	157
Jiang Zemin	256
Jiangxi	226
Jiankang	88, 90, 101
Jin-dynastia (265–420 eaa.)	88, 91, 98
Jin (-dynastia, -valtakunta) (1115–1234)	128, 130-132
jesuiitat	179
jürchen-heimo	130-133

K

Kaakkois-Aasia	74, 154
Kaifeng	124, 130-133
kanavat	56, 121
Kang Youwei	199
Kangxi-keisari	174, 176, 178-180, 181
Kansallinen puolue	ks. <i>Kuomintang</i>
Kanton	57, 110, 161, 163, 180-181, 189, 216
Kanton-järjestelmä	181
kansallisuusaate	11, 199
kansallinen herääminen	199, 218-220
kansankommuunit	244-245, 246
kansantasavalta	13–14, 232-258
kastelujärjestelmät	38, 52, 56, 121, 150
kapinat	69–70, 80, 83, 90, 149, 154, 159, 174, 178-179, 196, 200-201
kauppiaat	67, 150, 164, 192, 211
keisari	33, 60, 63–66, 109
keisarinnat	45, 64, 79, 82
Keltainenjoki	9, 19, 20, 21, 22, 23, 25–26, 70, 80, 87, 88, 91, 101, 132

Keski-Aasia	75, 104, 106, 108, 117, 129, 171, 174-176
kevättä ja syksyä -kausi	35, 37
Khanbaliq	148, 150
Khitan-valtio	127-128
Kiinan ja Japanin välinen sota 1894- 95	197, 213
Kiinan Kommunistinen Puolue (KKP)	221-222, 236, 238, 245, 256, 260, 261
Kiinan muuri	56, 102, 148
Kiinan nimi (Zhongguo)	10-11, 50
kiinalainen kulttuuri	9-10
Kiinan historian jaksotus	13-14, 126, 185-186, 191
Kiinalainen kirjoitusjärjestelmä	24
kirjapainotaito	95, 119, 141-142
Kitaia	127
kollektiivit	243-245, 250, 253
Kolmen kuningaskunnan kausi	84-86
Kolmen kuningaskunnan romanssi	85-86
kolonialismi	184, 222, 236
komentotalous	242-243
kompassi	140
kommunistit, kommunismi	219, 221, 224-226, 228, 231
kommunistinen puolue	ks. Kiinan Kommunistinen Puolue
kommunistinen vallankumous	235-236
Konfutse (Kongzi)	34, 40-44, 46, 135-136
konfutselaisuus	18, 41-47, 60, 61, 65-68, 93, 116- 119, 126, 151, 195, 220
uuskonfutselaisuus	126-127, 133-137, 139-141, 156, 168
uudistajat	194
konfutselaiset klassikot	65, 90, 112, 135-136
Korea, korealaiset	72, 92, 129, 133, 136, 148, 161, 197-198, 241
Korean sota 1950-1953	241-242
Koguryo	102, 106
kristinusko, kristityt	87, 110, 187-188, 200-201
Kublai-kaani	133, 146-148
kulttuurivallankumous	247-249, 251-252, 255
16 kuningaskuntaa	91
<i>Kuomintang</i> , KMT	203, 215-216, 218, 221-222, 224, 226, 228, 235-236
käsityölläiset	68

L

laivanrakennus	140
Laotse (Laozi)	45-46, 94, 116
legalistit (oikeuskoulu)	46-49, 51-53, 56, 58, 60, 68
leskikeisarinnat	65
Li Hongzhang	194, 197
Liaoning	24
Liaodong	158, 199
Liao-valtakunta	127-129, 131
Lin Zexu	184
lippueet	158, 173
Longshan-kulttuuri	24-25, 28
Lu Xun	220-221
luonnonkatastrofit	47, 80, 95, 102, 149, 168, 179, 225, 261
luostarilaitos	87, 97, 136
Luoyang	80, 88, 100, 102, 109, 124, 130
lähetystyö, -saarnaajat	161-162, 183, 192
Läntinen Han-dynastia	59, 79, 82
Läntinen Zhou-kausi	35

M

maailmanlopun kultit	82, 95, 178
I maailmansota	216-217
maatalous/-viljelys	23, 24, 38-39, 97, 121-122, 143, 177, 244-246, 250-251, 253
maanviljelijät (talonpojat)	35, 52, 62, 69, 113, 150, 164, 165, 208, 238
maaorjuus	35, 38, 89, 93, 113, 117, 242
maaomistus	53, 113
maauudistus	52, 208, 222, 237, 238, 242
Macao	161
lordi Macartney	182
maistraatti	52
mandariinikiina	164
Manila	161, 166
mantšut	158-160, 171, 172-173, 187, 193, 203-205, 215, 216
Mantšuria	171, 190, 196, 199, 215, 217, 227, 228, 233

Mantšukuo	227
Mao Zedong	186, 225, 226, 231, 233, 238, 239, 240, 244, 245, 247, 249, 250-251, 259
Mengtse (Mengzi)	44, 136
metalliraha	38
Ming-dynastia	56, 150-164, 171
Mongolia, mongolit	12, 24, 133, 145-148, 150-151, 152-154, 170, 171, 174, 175-176
monsuuni-ilmasto	20
Mukdenin välikohtaus	227
muslimit	110, 167, 196

N

naisten asema	114-116, 134, 139, 165-166, 210- 211, 223, 251-252
Nanjing	88, 154, 160, 165, 185, 188, 222, 223, 225, 233
Nanjingin sopimus	185-186, 189
Nanjingin tasavalta/vuosikymmen	222-225
Nanjingin verilöyly	229
Nanchang	160
neuvoa-antava	204
kansalliskokous/kansallinen kokous	
Neuvostoliitto	222, 225-226, 230, 232-233, 237, 238, 239, 241, 247, 249
Nixon, Richard	249
Nugua	17-18
Nurhaci	158
nälänhätä	152, 159, 165, 196, 210, 225, 236, 243, 246, 250

O

oopium	179, 182
oopiumkauppa	181-182, 184, 213
oopiumsodat (I ja II)	184-186, 189-191
oppineisto	44, 74, 118, 139, 163-164, 176, 192, 199, 210, 218
oraakkeliuut	24-27
orjuus	38, 48, 69, 113, 117, 208-209

P

paperi	95, 150
paperiraha	142
pakkovero	72, 74, 104, 129, 131-132
paimentolaiskansat/paimentolaiset	35, 62, 72-74, 114
Pangu	17-18
Peking	102, 148, 154, 159, 165, 174, 176, 185, 188, 189, 190, 199, 202, 210, 217, 222, 223, 233, 249
Pekingin ihminen	21
Pekingin kevät 1989	255-256
Pekingin yliopisto	220
Peiping	228, 233
Persia, persialaiset	74, 103, 122, 167
perustuslaillinen monarkia	203
pieni jääkausi	150, 157, 168, 175
pitkä marssi	226-227
Pohjoinen Song	132
pohjoinen sotaretki	222, 225
Pohjoinen Wei -valtio	93, 100-101
Pohjois-Korea	241
pohjoisten ja eteläisten dynastioiden kausi	87
Marco Polo	127, 147, 151
Portugal, portugalilaiset	158, 161
porvaristo	209, 210
posliini	97, 122, 167
pronssikausi	10, 24, 38
Puyi	204, 227
punakaartit	247-248, 252
puolue-valtio	239, 260
<i>putonghua</i>	223
pääministeri	64, 67

Q

qiang-heimot	78, 82
Qianlong-keisari	174, 175-176, 178, 182
Qin (-dynastia, -valtio, -kausi)	10, 36-37, 46-59, 67, 74, 81
Qinshi Huangdi	53-56, 60, 74, 259, 260
Qing (-dynastia, -kausi)	11, 14, 138, 159-160, 162, 169- 214, 260
Qingdao	200

R

Ranska	169, 183, 190, 197, 199
ratsuväki/ratsusodankäynti	35, 37, 48, 73, 91, 148
rautakausi	38
Matteo Ricci	162-163, 180
riittäkiista	180
riisi	23-25, 38, 97, 122, 143, 175
Rooma	50, 72, 74, 76-78, 86
ruotuväki	107, 131
ruuti	97, 140, 151
Ryukyu-saaret	198

S

Sadan koulukunnan kausi	39-45
sadan päivän uudistukset	200
<i>sangha</i>	117
Saksa	199-201, 216, 218, 223-224
Sha'anxi	108, 124, 159, 196, 217
Shandong	24, 26, 40, 199, 200, 217, 223
Shang-dynastia	25-32
Shanghai	165, 188, 192-193, 210, 214, 221, 223, 225, 229, 233
Shanxi	178, 217
Shenzong-keisari	130
Shimonosekin rauha	198, 213
Sichuan	35, 52, 96, 204, 212, 217, 230
silkki	72, 76, 213
silkkitie	75-77, 122
Sima Qian	26, 61
Siperia	190, 249
sisällissota (1946-1949)	232-234
<i>sinen</i>	126
Song (-dynastia, -kausi)	14, 118, 119, 125-144
socialismi kiinalaisin erityispiirtein	255
socialismin esiaste	255
socialistinen markkinatalous	256
sotapäälliköt (<i>junfa</i>)	216-217, 222
sotivien valtioiden kausi	36, 37, 48, 51, 93
Stalin, Josif	226, 231
Stülwell, Joseph	230
Sui-dynastia	86, 100-104

Sun Yat-sen	202, 206, 215, 222
suuri harppaus eteenpäin	244-247, 252
Suuri kanava	101-102, 179
suolamonopoli	68, 114, 143
suurmaanomistajat	62, 69, 80, 82, 208, 242
suurtilat	165
säädyt	67, 164, 210
säätyläiset	114, 137, 138, 164, 209-210

T

Taizhong-keisari	104-106
Taizu-keisari	126, 129
Taizong-keisari	129, 141
talousuudistukset	250, 255-256
tao	45
taolaisuus	45-46, 93-95, 116, 118, 134, 136
taolaiset kultit	80, 82
Taiping-prinsessa	107
taiping-kapina	187-189, 191, 194, 196
taivas (<i>shangdi</i>)	32
taivaan mandaatti	32-33, 43, 141, 259
taivaan poika	32
Taiwan	23, 160, 162, 198, 223, 234, 236, 238, 241, 251, 259
talonpojat	ks. maanviljelijät
Tang (-dynastia, -kausi)	13, 86, 103-124, 125-127, 146
tasavalta	10-14, 215-234, 251, 259
tasavaltainen liike	193, 194, 202-203, 205-206
tasavaltainen vallankumous	205-207
tee	98, 184, 213
tempelilaitos	95, 117
Temür-kaani	148
teollinen vallankumous Kiinassa	213
teollisuuden uudistukset	253-254
<i>ti-yong</i>	194
Tian'anmen (portti, aukio)	219
Tian'anmenin aukion verilöyly	255-256
Tianjin	190
Tianjinin sopimus	190
<i>Tiansia</i>	33

Tiibet, tiibetiläiset	12, 103, 106, 108, 117, 121, 148, 151, 170, 171, 174-175, 196, 225, 261
toimilupa-alueet	192-193, 205
Tongmenghui	203, 206
Tongzhi-keisari	191
Tongzhi-jälleenrakennuskausi	194
totalitarismi	244
Toukokuun 4. päivän liike	218-221
tribuutti-järjestelmä	71
Tšiang Kai-šek	222, 223, 225, 228, 231, 232
Tšingis-kaani	132
tulvat	19
tulvasuojelu	19-20
tuoba -heimo	93, 100, 103
turkkilaiset	102-106, 109
työväestö	214, 257
työyksikköjärjestelmä (<i>dannei</i>)	243

U

uiguurit	104, 108, 117, 122
ulkomaankauppa	77, 122-123, 144, 150, 180-182, 212-213, 241, 254, 258
Ulko-Mongolia	225
uskonnolliset kultit	80, 178
Uuden kulttuurin liike	220-221
uudistusohjelma (Qing-dynastia)	203-204
uudistuskausi (kansantasavalta)	250, 253-258
uuskonfutselaisuus	ks. konfutselaisuus

V

21 vaatimusta	216
vahvistumislääke	194-195, 197
valistusajattelu	183
valtion monopolit	114, 143, 212
valtiotaito koulukunta	168
Valkoisen Lotuksen kapina	178-179
vapautus (<i>jiefang</i>)	236
vasallit	71
varsijousi	37
Venäjä	176, 190, 196, 199, 205

verot, verotus	69, 70, 97, 109, 113-114, 130, 150, 174, 178, 179, 202, 261
Versailles'n rauha	218-219, 223
Vietnam	78, 102, 103, 143, 153, 154, 197, 249
viisi suhdetta	43, 135
viiden dynastian kausi	110, 125-126
virkamieskokeet	67, 111, 126, 130, 132, 136-138, 151, 164, 183, 203-204
virkamieskunta	62-64, 79, 83, 112, 126, 137-138, 165
vuoden 1895 vetoamusliike	211
vähemmistökansallisuudet, <i>minzu</i>	12-13, 89, 177, 196
väestö	52, 165, 171, 258
väestönlaskenta	67, 165
väestönkasvu	165, 175, 214

W

Wang Mang	79-81
Wanli-keisari	157-158
Washingtonin konferenssi	223
Wei-dynastia	88
Wen-keisari	101
<i>wokout</i>	160-161
Wudi-keisari	67, 75, 79
Wuhan	204-205
Wu Zetian	106, 114, 119

X

Xi Xia	127
Xia-dynastia	19, 25-26
Xi'an	23, 26, 35, 51, 53, 101, 124, 202
Xi'anin välikohtaus	228
<i>xian</i> -piirikunnat	52
xianbei-heimo	82, 93, 127
Xianyang	53, 54, 57
Xinhai-vallankumous	206
Xinjiang	176, 196, 225, 261
xiongnu	56, 74-76, 80-82, 88
Xiongnu-valtakunta	92
Xuantong-keisari (Pu Yi)	204, 205
Xuanzong-keisari	107-108

Y

Yan'an	226-227, 231-232
Yang-keisari	102
Yangshao-kulttuuri	23
Yhdysvallat	169, 186, 223, 230, 232-233, 237, 241
yhteisrintama (KMT-KKP)	222, 225, 228, 232
<i>yin ja yang</i>	17
ylempi säätyläistö	165, 189
Yongle-keisari	154-156
Yu'n (viisas ruhtinas) legenda	19
Yuan-dynastia	14, 133, 136, 145-151, 152-153, 163-164
Yuan Shikai	205, 215-216
Yunnan	148, 177, 196

Z

Zhao Ziyang	255
Zheng He	154-156
Zhengde-keisari	156-157
Zhengzong-keisari	130
Zhengzhou	25
<i>Zhongguo, Zhonghua</i>	13
Zhou (-dynastia, -kausi)	25, 31-40, 43, 48, 51, 60-61, 76
Zhu Xi	134-136, 151

Ö

Ögödei-kaani	133
--------------	-----